GELİBOLU

yenilmezlerin yenildiği yer...

İSMAİL BİLGİN

ROMAN

GELİBOLU

İSMAİL BİLGİN

bkY

İSMAİL BİLGİN

1964 yılında Gelibolu'nun Evreşe bucağında doğdu. İlk ve ortaokulu Evreşe'de, liseyi Gelibolu'da bitirdi ve İstanbul Üniversitesi Mühendislik Fakültesi, Jeoloji Mühendisliği Bölümü'nü kazandı. Fakülteye devam ederken, iki sene süreyle Türkiye Çocuk dergisinde çalıştı. Mezuniyetinin ardından iki sene boyunca otoyol inşaatında mühendis olarak çalışan İsmail Bilgin, daha sonra mezun olduğu üniversiteye asistan olarak girdi. 1993 yılında yüksek lisansını bitirdi. 1999 yılında doktorasını tamamlayarak jeoloji doktoru unvanı aldı.

2000 yılında akademik hayatını sürdürdüğü İstanbul Üniversitesi'nden ayrıldı. Halen bir başka kamu kurumunda jeoloji mühendisi olarak görev yapmaktadır. Yayınlanmış makaleleri bulunan yazarın, edebi faaliyetlerinin yanı sıra bilimsel çalışmaları da sürmektedir.

Babıali Kültür Yayıncılığı: 64
Roman: 4

Gelibolu: Yenilmezlerin Yenildiği Yer

İsmail Bilgin

Editör
Ömer Derdimend

Tasarım
BKY Ajans

© Yayın hakları:
Babıali Kültür Yayıncılığı'na aittir.

Birinci Baskı: Mart 2004

ISBN: 975-8486-64-0

babıali kültür yayıncılığı

29 Ekim Cad. No: 23, 34530 Yenibosna/İSTANBUL
Tel: (0212) 454 2165 • (0212) 454 21 67 • (0212) 454 21 69
Faks: (0212) 454 21 71
www.bky.com.tr • bky@bky.com.tr

Baskı ve Cilt
MAPSAN Matbaacılık
Davutpaşa Cad. Güven Sitesi C Blok 278 Topkapı/İSTANBUL
Tel: (0212) 544 36 66 • (0212) 544 77 74
Faks: (0212) 544 72 64

İsmail Bilgin

Gelibolu

Yenilmezlerin Yenildiği Yer

ROMAN

bky

Bu kitap, doğudan, batıdan, güneyden, kuzeyden, bütün imparatorluk coğrafyasının her köşesinden koşup gelerek Çanakkale'yi düşmana teslim etmeme karşılığında ruhlarını teslim eden aziz vatan evlatlarına ithaf olunmuştur.

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ BÖLÜM
Bir Gün Bin Yıl Gibi
9

İKİNCİ BÖLÜM
Yerlerle Gökler Altüst
45

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
Siperlerdeki Kan Çiçekleri
265

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
Büyük Hayalden Büyük Hataya
331

BİRİNCİ BÖLÜM

Bir Gün Bin Yıl Gibi

Limni'nin volkanik tepelerinde sarı renkli katır tırnakları çiçeğe bezenmişti. Gündüzleri bu tepelerdeki sarı rengin yerini, geceleri endişeden ve heyecandan uzak, kireç badanalı, taş evlerden süzülen ölgün ışıklar alıyordu. Limana yakın evlerden yükselen insan sesleri, Mondros Limanı'nda demirlemekte olan zırhlıların, kruvazörlerin, gambotların, mayın arama motorlarının seslerine karışıyordu. Deniz yüzeyine limanda bekleyen gemilerin ışıkları vuruyor, Limni'yi bir ışık ve ses adasına çeviriyordu. Gemiler... Öyle çoktular ki, bir Rum balıkçı bu tablo üzerine, "Gemilerden, suyun üstü bile görünmüyor" demişti. Haklıydı... İlk önceleri, askerlere meyve, sebze ve balık satmak için kayıklarıyla gemilerin arasında dolaşabilen ada sakinleri, son zamanlarda bir kayığın geçebileceği boşluğu bile bulamıyor, umdukları satışları yapamıyorlardı: Birleşik donanmanın muazzam gücünü gördükçe, yıllardır iyi-kötü beraber yaşadıkları Türklere acımaktan kendilerini alamıyorlardı. Adadaki Türkler de gemilere baktıkça endişeleniyorlar, kendilerine sormadan edemiyorlardı: "Bu güce, Osmanlı Devleti dayanabilir miydi?" Dünyada ne kadar savaş gemisi varsa burada toplanmıştı sanki. Sadece Limni'de mi, hemen karşıda yer alan Somaki, Gelibolu Yarımadası'nın ucundaki Bozcaada, İmroz, Semadirek adalarında da çok sayıda gemi vardı.

Türkler, donanma tarafından bir çember içine alınmış, ateşten duvarlarla çevrilmiş, çaresiz kalan kurbanlara benziyordu sanki. Onlar bakalım ateşle savaşacaklar mıydı? Ya da intihar mı edeceklerdi? Bu sorunun cevabı pek yakında belli olacaktı.

Limanda hummalı bir hazırlık vardı. Ne varsa gemilere yükleniyordu. Kurulan yük aktarma vinçleriyle gemiden gemiye durmadan malzeme paketleri, cephaneler; kruvazörlere, çıkarmada kullanılacak layterlere yükleniyordu. Adada ne kadar su kabı, fıçı varsa satın alınmıştı. Hele ada halkının en büyük yardımcısı olan eşek, katır ve atların zorla satın alınması, onların büyük öfkesine sebep olmuştu.

Bir aydır süren hazırlıklar, son zamanlarda had safhaya ulaşmıştı. Özelikle yiyecek ve hayvan alımı artık son aşamaya geldiğine göre, Limni Adası o eski zeytin yalnızlığına ve firuze güzelliğine belki çok yakında kavuşacaktı. Ada halkı, kalabalığı, hele son dört-beş aydır yaşadıkları bu asker kalabalığını hiç mi hiç sevmiyordu. Onlar, sayıları az da olsa, Türklerle beraber mavi denizin ortasında yıllardır mayaladıkları birlikteliği özler olmuşlardı. Bağlarını çapalamalıydılar, denize atılan ağlarını, zeytinlerini toplamalıydılar, mahzenlerde yıllanan şaraplarını satmanın yolunu bulmalıydılar. Aslında, iki milletin yıllarca sürdürdükleri birlikteliğin törpüleyemediği soğukluk hâlâ devam ediyordu. Rumların ve Türklerin birbirinden uzak durması, gemilerin ve askerlerin adaya gelişiyle daha da belirginleşmişti. Rumlar, bu soğukluğu ve uzaklığı saklama gayreti içinde değillerdi. Adaya gelen asker ve subaylara her türlü lojistik, yiyecek ve klavuzluk hizmetlerini veriyorlardı. Üstelik onlar bu hizmetleri paraya, bir geçim kaynağına dönüştürmeyi de çok iyi biliyorlardı. Zor zamandaki fırsatçı tüccarlar gibi davranıyorlardı. Eğer "Koca Osmanlı" mağlup edilirse, İtilaf Kuvvetleri İstanbul'a ulaşırsa, normal gelirlerinin kat be kat üstünde bir kazanç bekliyorlardı. Ancak bu düşünceyi açıktan açığa dillendiremiyorlardı...

Türkler ise açıkçası şaşkındı. Ne yapabileceklerini, nasıl hareket edebileceklerini düşünmeye çalışıyorlardı. Onlar, etrafı aslanlarla çevrili bir ceylanın ürkekliğini yaşıyorlardı. Sadece ve sadece günlük geçimlerini idame ettirmeye, Rumlarla sürtüşmemeye gayret ediyorlardı. Son on gündür, Türklerin gece sokağa çıkmaları dahi yasaklanmıştı. Ancak gün-

düzleri serbestçe adanın tepeliklerinde dolaşan çobanlar limandaki gemi sayısını Türk casuslarına bildiriyorlardı. Bu yardımın dışında ellerinden bir şey gelmiyor, sabır ve endişe içinde bekliyorlardı...

***

Mondros Limanı'nda gambotlarla iyi korunmakta olan Queen Elizabeth zırhlısının toplantı salonunda, dikdörtgen biçimli masanın etrafına sıralanan generaller, yapacakları çıkarmanın ayrıntılarını konuşuyorlardı. Mart ayında yapmış oldukları toplantılardan daha dikkatliydiler. Yine de, içlerinde yer etmiş olan başaramama duygusuna zaman zaman kapılmaktan kendilerini alamıyorlardı...

Elmacık kemikleri çıkık, ince yüzlü ve şair ruhlu General Ian Hamilton tam karşısında oturmakta olan 29. Tümen Komutanı Hunter Weston'a gülümsedi:

– Kapıyı kırmak için kullanılacak koç başı sensin. Çünkü en iyi eğitilmiş deniz piyadelerimiz senin emrinde. X kumsalına[1] ayak basınca çok hızlı hareket etmelisin. İşin tepelere, özellikle Ahitepe[2]'ye ilerlemek olacak. Senden sonra karaya ayak basanlar, arka emniyetini sağlayacaklar. Anzak Kolordusu Komutanı Birdwood ise Kabatepe'ye çıkacak. Burası saldırıya gayet elverişlidir. Geniş bir ova uzanır... Bu ovayı takip ederseniz, Maydos'a kadar gidersiniz. Sen güneyden, Birdwood kuzeyden ilerleyip kuvvetlerinizi birleştirdiğinizde rahatlıkla Türkleri arkalarından çevirebiliriz. Böylece, çıkarmanın amacına ulaşmış oluruz.

– "Ya Türkler?" diye sordu Hunter Wenston.

– Onlara güzel sürprizlerimiz var. Albay Rue komutasındaki Fransız birlikleri Anadolu yakasına göstermelik bir çıkarma yapacak. Aynı gösteriyi Saroz Körfezi'nin Bolayır sahillerine yapacağız... Birden, yedi yere çıkacağız. Bunlardan ikisi bizim için çok önemlidir: 1- X sahiline yapılacak olan çıkarma, 2- Kabatepe'ye yapılacak olan çıkarma... Bu iki çıkarmada kayıplarımız çok olabilir. Can kaybı olacak diye planlarda hiçbir değişiklik yapılmayacak. Kararlılıkla hareket edilecek... Olabilecek kayıpları şimdiden kabulleniyoruz.

(1) İkiz Koyu
(2) İngilizlerin Alçıtepe'ye verdikleri isim.

Bu son cümle, komutanların merak ettiği, sormaya kalkıştığı tüm sorulara bir cevap niteliğindeydi. Yani Hamilton, "Benim hiçbir şey umurumda değil, ne can ne de mal kaybı... Yeter ki siz yarımadaya tutunun ve Ege Denizi'ne bir mızrak gibi sokulmuş bu karanın içerisine doğru ilerleyebilin." demeye getiriyordu. İnce ruhlu, duygulu, şair olan birinin, sorulabilecek bir çok soruyu, ustaca engellediğini gören Birdwood içinden, "Bravo Ian!" dedi. "Bravo!"

Akdeniz Müttefikler Komutanı General Ian Hamilton ise masanın etrafındaki subayların gözlerine tatlı bir gülümsemeyle bakıyordu. Usulden sordu:

– Sorusu olan var mı? Tebessümü hâlâ devam ediyordu.

Sorusu olan yoktu. Artık neyi sorabilirlerdi ki? Kum saati tersine çevrilmiş, zamanın eriyip gittiğini gösteren kum taneleri diğer hazneye bir bir düşmeye başlamıştı bile. Sorular için artık çok geçti. Masanın etrafındaki subayların hepsi böyle düşündüğü için sustular. Ayağa kalkan Hamilton:

– Pekâlâ beyler!

Şimdi yeni bir Truva Efsanesi yazmak için hazırlanalım. Şunu da bilmenizi isterim ki; bugün bir efsane yazılacaksa, onu ancak sizler yazabilirsiniz. Buna tüm kalbimle inanıyorum. Tanrı bizi koruyacaktır...

Hazır olda duran Birdwood, "İşte şimdi bu sözlerinle az önce söylediklerin tezada bulandı Ian Hamilton. Kayıplar önemli değil, sonra da Tanrı bizi koruyacaktır diyorsun. Eminim ki Türkler de 'Tanrı bizi koruyacak' diyorlardır. Kararlılığının yanında Tanrının korumasını istemek hâlâ ve hâlâ bir şeylerden çekindiğinin işareti. Bu çekingenlik Mart ayındaki başarısızlıktan kalan bir tortu mu? " diye düşündü.

Bugün, tarihin uzun ve karanlık dehlizlerin birinde kalmış olan efsaneye tutunmaya çalışanlar, yeni bir efsane yazmak isteyenler, eski efsaneyle günümüze kadar uzatılmış bir köprüden geçmeye hazırlanıyorlardı. Çok güçlü olsalar da, içlerinde o köprüden geçebilecek olmanın tedirginliğini iliklerinde hissediyorlardı.

Akşamüstü son hazırlıkların yapıldığı sırada deniz eri Leslie el fenerinin ışığında ailesine mektup yazıyordu:

"Bir süreden beri Bozcaada'dayız. Burası küçük bir ada. Her yerde üzüm bağları var. Bizimkiler, bağların arasına bir havalimanı yapmışlar. Her gün uçaklar inip kalkıyor. Devamlı Türkleri gözlüyorlar. Biliyoruz ki, Türkler de bizi gözlüyorlar...

Çanakkale Boğazı'nın, hani yenilmez dediğimiz donanmamızın geçemediği yerin hemen ağzındayız. Gelibolu Yarımadası'nın ve Asya yakasının irili ufaklı tepelerini rahatlıkla görebiliyoruz. İda Dağı tüm heybetiyle karşımızda duruyor. Antik Truva kenti de hemen yanıbaşımızda. Bu topraklar tarih, efsane ve sır dolu... Sakinliğin ve taze baharın geldiği yerler, en kısa zamanda belki cehennemvâri bir savaşa şahitlik yapacaklar. Fakat, biliyoruz ki zafer eninde sonunda İngiltere'nin ve Fransa'nın olacak! Boğazı geçememek bizi ümitsizliğe düşürmedi. Aksine bilendik. Komutanlarımız 'Topyekün bir savaşa gireceğiz.' diyorlar. Karadan, havadan, denizden hatta deniz altından da saldıracakmışız. Bu tür savaş dünyada ilk defa olacakmış. Türklerin hayatta kalma şansları hiç yokmuş. Zaten cephaneleri de çok azmış. Moralleri, uzun süredir beklemekten dolayı çok bozukmuş. Tüm bunları düşündüğümüzde, işimizin boğazdaki saldırıdan daha kolay olacağını tahmin edebilirsiniz. Benim için kaygılanmanıza gerek yok. Korkmuyorum. Bu savaş, Türkleri tarihten silme savaşı olacaktır. Böyle bir tarihî görevde yer alacağım için kendimi şanslı sayıyorum. Siz de doğunun sır dolu topraklarında bir oğlunuz olduğunu düşünerek, kendinizi şanslı saymalısınız...

Tanrı hepimizi korusun.

Sevgiler...

Oğlunuz Leslie"

Yazdığı mektubu dörde katladı. Mavi bir zarfın içine koydu, posta erini aramaya başladı. Mektup yazan sadece Leslie değildi. Kendilerini neyin beklediğini bilmeyen çok sayıdaki asker, beyaz kâğıtlara genellikle iyimser şeyler yazmaya gayret ediyorlardı. Yazılan bu satırların içinde hiç kimse ölümden söz etmiyordu. Ölümü, kendisine yakın görmüyordu. Ölüm, sadece ve sadece "Abdül"ler[3] içindi. Ölüm, *"acımasız, vahşi, zavallı, barbar Türkler için"* di.

Agamemnon Zırhlısı'ndan Albion Zırhlısı'na gönderilen Leslie güvertede son hazırlıkları yapan askerlere ve limana uzun uzun baktı. Hiçbir güçten çekinmeyen, karanlıklar içindeki gemilerden suya ışıklar yansıyordu. Sanki denizin içinde çok kuvvetli fenerler yanıp duruyordu. Zırhlıların, gambotların yanı sıra, asker, hayvan ve malzeme taşımak için her türlü tekneler, mavnalar, layterler, şalopeler, yatlar, römorkörler, feribotlar, kömür ve uçak gemileri ile transatlantikler limanda yerlerini almışlardı. Deniz gücü bu kadarla da kalmıyordu. 24 Nisan'ın seher vaktinde Bozcaada'ya, İmroz'a ve Somaki Adası'na lojistik destek sağlayacak bir çok gemi de Limni'ye kaydırılmıştı. Kısacası adaların etrafında irili ufaklı 200 gemi hareket emrini bekliyordu.

***

Tüm gemilerde son kontroller yapılıp askerlere en sevdikleri yemekler ile sıcak kahveler dağıtıldı. Bandolar konser verdi. Subaylar, ait oldukları birliklere morallendirici ve yüreklendirici konuşmalar yaptılar. Saat 01.30'da devriye ve hücumbotların haricindeki gemiler, makinelerini çalıştırıp yarımadaya doğru yöneldiler. Askerler, sırtlarında çantaları, ellerinde tüfekleri, güverteye yazılmış büyük rakamların üzerinde beklemeye başladılar. Artık hedefe iyice yaklaştıklarının farkındaydılar. Metin olmaya çalışıyorlardı. Hiç kimse konuşmuyor, sigara içmiyordu. Bundan sonra, ne olacağını ve nasıl olacağını tahmin etmeye çalışıyorlardı.

Büyük gemilerin ardındaki layterlerin ve mavnaların bazılarına atlar, katırlar, eşekler bağlanmıştı. Bazı kayıklara da cephane sandıkları yüklenmişti... Tüm gemilerin telsizlerin-

(3) Anzak askerlerinin savaşın başında Türk askerlerine taktıkları isim.

den, kararlaştırılan yere varmak üzere olduklarını belirten anonslar yapılıyordu. Nakliye gemilerinin önünde giden zırhlılar manevra yapmaya başlamışlardı bile. Üç İngiliz gemisi, Queen *(Elizabeth değil),* Prince of Wales ve London, Ege'nin karanlık sularını yararak, biraz daha kuzeydeki Kabatepe açıklarına doğru dümen kırarak ağır ağır yaklaşmışlardı. İçleri hınca hınç asker dolu nakliye gemileri ise buluşma noktasına vardıklarında demir attılar. Ne kadar filika varsa denize indirilmeye başlandı. Gemilerin her iki yanından çok sayıda ip merdivenler sarkıtıldı. Arıburnu açıklarındaki gemilerinde 1.500 kadar Anzak askeri, "Filikalara binin!" emrini beklemekteydi. Hepsi boğazın girişini aydınlatmak için tepelerde dönen ışıldaklara endişeyle bakıyor, ışıldakların topografyayı aydınlattığı yerlerde, tepelerin koyu gölgelerini görebiliyorlardı.

Konvoyun en arkasında River Clyde adlı eski bir kömür gemisi Seddülbahir açıklarına yaklaşmaktaydı. Gemiye iki bin İngiliz askeri bindirilmişti. Yarbay Unwin bu gemiyi yüzen bir Truva atı gibi kullanmayı teklif etmiş, teklifi de kabul edilmişti. Üstelik, geminin çelikten yapılmış zırhları, İngiliz askerlerini Türklerin ateşinden rahatlıkla koruyabilecekti. Gemi S Koyu *(Morto)* açıklarında karaya oturtulacak, gemiden kumsala kurulacak olan köprüden iki bin asker çıkacak, az sayıdaki Türkleri Kirte'ye kadar atacaktı. Yani, Antik Truva şehrinin karşı kıyısında modern bir tahta at efsanesi daha yaşanacaktı... Komutan Menelaos, eşinin Truvalı Paris'i seçmesine çok kızmıştı. Akhaların en büyük hükümdarı olan ağabeyi Agamemnon da, bütün komutanlarını toplayıp Truva'ya saldırmıştı... Kendini Garplı sayan Akhalar, bir Anadolu Devleti olan Truva'yı hileyle, acımazsızca yok etmişlerdi. 19. yüzyılda kendini Akhaların mirasçısı gören Garplı Devletler, şimdi Truva yerine İstanbul'a saldırmak ve bu şehri yerle bir etmek için yüz yıllar sonra yine gelmişlerdi. Şimdi ise Truva'nın kralı Priamos'un yerinde Padişah V.Reşat'ın olduğunu mu sanıyorlardı acaba?

Yine aynı tutkular, yine aynı düşünceler yıllar sonra aynı topraklarda kana ve savaşa dönüşüyordu. Peki, tarih boyunca Garp'ta değişen neydi ki? Bu soruyu tarihçiler kendilerine sık sık soracaklar mıydı? Ya da sorma cesaretini kendilerinde bulabilecekler miydi?

25 Nisan 1915 / Saat: 02.30

Gecenin gittikçe koyulaşan, ağırlaşan karanlığı, çarşaf gibi düz ve sakin denizin üzerine çöküyor, ara sıra hafiften rüzgâr esiyor, bir dalga denizin ortasında beliriyor, Arıburnu'nun taşlık sahillerinde eriyip gidiyordu. Bir dalga Seddülbahir, bir başka dalga Tekeburnu ve Ertuğrul koyundaki sahillerde yitiyordu. Bu sahillere ve ölgün dalgalara, halelenmiş ayın şavkı, yıldızların cılız ışıkları vuruyor, dalgalar kıyıda yosun tutmuş olan kumtaşlarını son kez kucaklayıp kucaklayıp can veriyordu.

Karanlığın içinde, deli divane uçan kart martıların sesi yankılanıyor, denizin yüzeyini yalayıp gidiyordu. Bazen güneyden esen rüzgâr adalarda henüz tomurcuklanmaya yüz tutmuş zeytinlerin kokusunu, Gelibolu Yarımadası'ndaki diğer zeytinliklere taşıyordu.

Bu akşam yıldızlar zeytin kokulu bayırlara, yosun ve iyot kokulu koylara diğer gecelerden daha yakındılar sanki. Öyle ki, insanın elini uzatıp yıldızları tutası geliyordu. Yıldızlar o kadar çoktu ki hangisini tutabilirdiniz?

Günün ağarmasına ramak kala, bir el gökyüzünden tüm yıldızları tek tek topluyor, denizin kumlu tabanına fırlatıyor, onları sanki birer denizyıldızı yapıveriyordu.

Yıldızlar bir tek toprakta yoktu. Toprağa düşen yıldızlar da olacak mıydı acaba?

Dalları budanmış yaşlı zeytin ağacının altında, kaputuna sıkıca sarılıp yatmakta olan Üsteğmen Halit Mustafa'nın gözleri yıldızlarda, kulağı ise sahili gözetlemekte olan nöbetçi er-

lerindeydi... Çocukluğunda, sıcak yaz gecelerinde, evin eyvanında yatar, uzun uzun yıldızları seyrederdi. Bundan büyük keyif alırdı. Kendine bir yıldız belirler, "Bu benim yıldızım" der, onu sahiplenirdi. Yarın gece ve diğer geceler yıldızına bakardı. Hep oradaydı yıldızı. Sevinir, bir çocuk mutluluğu yaşardı. Sonra içinden yıldızların adlarını bir bir sayardı; Çoban Yıldızı, Seher Yıldızı, kuyruklu yıldız, kayan yıldız, sarı yıldız, Küçük Ayı ve Büyük Ayı... "Kayan yıldıza bakma, uğursuzluk getirir" derdi annesi ve ne zaman bir kayan yıldız görse, hemen yaradana dua ederdi... Bunları düşününce Halit Mustafa'nın dudaklarında hafif bir tebessüm belirdi. O sırada bir yıldız hızla kaydı. Kaybolup gitti. Elinde olmadan annesinin dediklerini hatırladı. Gülümsemesi dondu, kaldı... Uğursuzluk muydu? Böyle şeylere inanmazdı ama kayan yıldızdan ilk kez tedirgin oldu. Kaputunu topladı. Sırtını zeytin ağacına dayayıp oturdu. Tütün saracaktı ama askerlere verdiği emir aklına gelince vazgeçti. "Sigara içilmeyecek. Silahların madenî kesimleri, özellikle süngüler çaputlarla sarılacak. Parlamaları önlenecek. Yüksek sesle konuşulmayacak. Siper kazmada kullanılan çapalar, kürekler siperlerden çıkarılmayacak. Eller tetikte, kulaklar kirişte olacak."

Deniz, hâlâ sakin olmalıydı ki dalgaların sesi duyulmuyordu. Mehtabın ışıkları sahile ve denize vuruyor, nöbetçi erlerin, sahile gerilmiş olan dikenli tellerin, kazıklı engellerin, biraz doğuda kalan Seddülbahir Kalesi'nin silueti ayrı bir güzellik sunuyordu. Anadolu kıyısındaki projektörler boğaz girişini düzenli aralıklarla tarıyor, oluşan ışık hüzmeleri karanlık içinde aydınlık koridorlar açıyor, bu koridorlar mehtabın aydınlattığı deniz yüzeyinde uzayıp gidiyordu.

Gece büyüyor, yıldızlar büyüyor, beklemekle oluşan tedirginlik büyüyordu.

Şafağın sökmesine daha çok vardı.

Üsteğmen Halit Mustafa kendisine doğru koşarak gelen bir er gördü. Oturduğu yerden kalktı. Soluk soluğa kalmış Lapsekili er Muharrem selâm verdi.

– Hayrola Muharrem?

– Binbaşım sizinle derhal görüşmek istiyor.

– Geliyorum.

Muharrem'in ardına düştü. Labirent gibi yamacı sarmalayan, siperlerin içinden geçtiler. Geniş ve derin siperin köşesinde, boş bir cephane sandığının üzerine açtığı haritayı dikkatle inceleyen 26. Alay, Üçüncü Tabur Komutanı Binbaşı Mahmut Sabri başını kaldırmadan söze girdi:

– Gel Halit. Alay komutanımız Yarbay Hafız Kadri, Kirte Köyü'ndeki telefonda bekliyor. "Son durum nedir?" diye soruyor.

– Henüz bir şey yok komutanım.

– Ben de öyle söyledim. Bizden on dakikada bir rapor istiyor... Üsteğmenim biliyorsun, düşman uçakları dün çok sık keşif yaptı. Balonlar bütün gün gözetlemede bulundu. Bu gece, belki de şafakta çıkarma yapabilirler. Çok dikkatli olmalıyız.

– Tüm tedbirler alındı komutanım.

– Biliyorum biliyorum... Yalnız hangi mıntıkaya çıkacaklarını tam kestiremiyoruz.

– Maalesef...

– Ama birlikleri öyle bir yerleştirelim ki alayımızla hareketli savunma yapabilelim. 25. Alay Sarafim Çiftliği'nde ihtiyatta kalacak.

– Zaten askerler hareketli savunma düzeni yapacak bir şekilde siperlere yerleştirildi.

– Sen takımını al. Onuncu Bölüğün yanına mevzilen. Ben de Ertuğrul Koyu'na gideceğim. Oradan da Seddülbahir ile Kirte Köyü'ne geçeceğim. Birbirimizle irtibatı kesmeyelim.

– Baş üstüne komutanım.

Halit Mustafa selâm verip çıkacakken, Tabur Komutanı Binbaşı Mahmut Sabri sonradan bir şey hatırlamış gibi sordu:

– Halit Mustafa kimin kimsen var mı?

– Yok.

– İyi... Ha teğmenim, birinci hattaki takımların ihtiyat cephaneleri yanlarında bulunacak, su mataraları, su küpleri doldurulacak, akşama kadar mevcut su ve cephane ile idare

edilecek. Eğer düşman çıkarma teşebbüsünde bulunursa, acele edilmeyecek, kayıklar ve diğer çıkarma araçları sahile 100-200 metre kadar yaklaştıktan sonra çok şiddetli bir şekilde ateş açılacaktır. Hedefler ve mesafe iyi ayarlanacak. Bir mermi dahi boşa atılmayacaktır... Asıl bunları söylemek için çağırtmıştım sizi.

– Baş üstüne komutanım...

Halit Mustafa geri dönerken şaşkındı. Binbaşı Mahmut Sabri Bey'e, "Kimsem yok" dediğinde, "iyi" demişti. Ne demek istiyordu? İyi, nasıl olsa burada ölüp gideceğiz, ardından ağlayacak kimsen olmayacak mı, ya da hayatta tek başına kalmak iyi bir şey mi demek istemişti? Hangisi olursa olsun, gecenin bu vaktinde kafası karışmıştı. Aklı bir bilmece gibi beyninin kıvrımlarında dönenen "iyi" kelimesine takılmış olduğu halde ön siperlere doğru yürümeye başladı.

İnsan boyunu aşan derin siperler sık sık yön değiştirerek, karşı sahili geniş açıdan görebilecek bir tarzda, ön siperler ise daha sığ ve tek yönde kazılmıştı. Bunlarla ilk çıkarmanın, ilk hücumun karşılanması, düşmanın oyalanması düşünülmüş, Kirte Köyü yakınlarına kadar da kademeli olarak diğer siperler kazılmıştı. Bu siperler birbirine kanallar ve tünellerle bağlanmıştı. Adeta bir labirenti andıran siperlerde acemi erler kolaylıkla kayboluyor, mangalarını ve bölüklerini bulmakta zorlanıyorlardı. Halen şu saatlerde bile Kirte Köyü kuzeyinde siperler kazılıyordu... Zaten siperler hep gece kazılmıştı, çünkü düşman gündüz her faaliyeti uçaklar ve balonlar vasıtasıyla kolayca gözetleyebiliyor ve engel olabiliyordu...

Gözcüler dışında herkes siperlerde yan yana, omuz omuza, hazır ol vaziyetinde bekliyordu. Çavuşlar ve onbaşılar siperleri dolaşarak erata uyarılarda bulunuyordu:

– Uyumayın, gözünüzü dört açın!

– Kulağınız bizde olsun!

– Tüfek mekanizmalarını kontrol edin, tutukluk yapmasın!

– Süngülerinizi yuvaya tam oturtun, düşmesin!

– Kasaturanızı bileyin.

– Yüreğinizi yufka tutmayın!

Siperlerde bekleşen askerler bu uyarılar üzerine silahlarını kontrol ediyor, tecrübeliler acemi askerlere yardımcı oluyordu. Erat içinde ilk defa savaşacaklarda gözle görülür bir tedirginlik vardı. Onlar yaralanmanın, ölmenin ya da öldürmenin nasıl bir şey olduğunu anlamaya çalışıyorlardı. Bir mermi, bir şarapnel parçası insan vücuduna nasıl girerdi? İnsan acı duyar mıydı, yaralanınca ne hissederdi? Buraya geldikleri günden beri zihinlerinde kaç defa öldürmüş ve öldürülmüşlerdi.

Yarımadanın sırtlarında papatyalar, ballıbabalar, nevruzlar, yabanî menekşe ve sümbüller çiçeğe durmuştu. Erik ağaçları bir gelin edasıyla süzülüyordu. Ya pembeye bezenmiş badem çiçeklerine, gelinciklere ne demeliydi? Hele hele gelincikler... Sanki toprağa düşen kan damlaları gibiydiler. Kanayan, derin bir yaradan damlamış gibi kırmızıydılar, alabildiğine kırmızıydılar. Ama bu kırmızılık, yaşama tutunmanın rengini yansıtıyordu. Çiçeklerdeki bu yaşama sevinci ve iştahı, şafakta belki ölecek veya öldürecek olan askerlerde müthiş bir tezat duygusu uyandırıyor, bu iki zıt duygunun yer aldığı körpecik bedenleri bir deprem dalgası gibi sarsıp duruyordu. Şimdi ise çöken karanlık, çiçeklerin gülen yüzlerini bir bir peçelemiş, avuç içi kadar yerde, omuz omuza duran on binlerce askerin varlığına karşın, insanı ürküten koyu bir sessizlik hüküm sürüyordu. Belki bu saatler, hayatın da kırılma noktasıydı. Kim bilir, belki bundan sonra büyük patlamalar yaşanacaktı? Bu belirsizliği siperdeki askerler de bilemiyorlardı. Zaten Gelibolu Yarımadası'ndakiler tek bir şeyi biliyordu; düşman eninde sonunda gelecek, onunla ölesiye çarpışacaklardı. Bunun dışında her şey onlar için büyük bir sır, büyük bir muammaydı...

***

Halit Mustafa beklemenin bıkkınlığı ve karanlığın getirdiği sıkıntı içindeydi. Nöbetçinin birine 10. Bölüğün nerede olduğunu sordu:

– Üç siper önde komutanım. En uç siper...

O da içinden sayıkladı: "En uç siper." Kendisini takip eden askerlerine hiçbir şey demedi. Siperleri sayarak en uç sipere geldi. Kesif bir deniz kokusu duydu... Sanki bu kokuyu bir daha hiç koklayamayacak olmanın endişesiyle derin derin içine çekti. Deniz kokusuna taze kazılmış siperlerden toprak, genç vücutlardan dolayı da insan kokusu karışıyordu. Sonra genç bir yedek subayın tekmil verişini her zamanki kanıksamışlığıyla dinledi... Teşekkür etti. Bilinen şeylere dairdi tekmili; asker sayısı, silah sayısı, alınan tedbirler vb... Halit Mustafa askerlere bir şeyler söylemeliydi. Ama içinden hiç konuşmak gelmiyordu. Ne diyebilirdi ki? Onlar da, burada ne olup bittiğini gayet iyi biliyorlardı. Herkesin bildiği bir şeyi yüksek sesle dile getirmenin bir anlamı var mıydı? Ona göre yoktu. Yine de bir şeyler söylemek zorunda hissetti kendisini:

– Askerler! Burada vatanı müdafaa için bulunuyoruz. Bu vazifeyi hakkıyla yapmak için canımızı dahi sakınmamalıyız... Şunu iyi biliniz ki; eğer burayı düşman ele geçirirse İstanbul düşer. Burası düşmezse payitaht da düşmez. Bunu aklınızdan çıkarmayınız. Gaflet ve korkaklık içinde bulunmayınız. Korkunun, ecele hiçbir faydası yoktur... Allah hepimizin yardımcısı olsun!

Tüm söyleyecekleri bu kadardı işte. Subay olarak göreve başladıktan sonra askerlerine kısa konuşmalar yapmıştı. En kestirmeden, en anlamlı sözler söylemeği tercih ederdi hep. Cephedeki askere sözü dolandırmanın bir yararı olmadığına inanırdı... Yoksa, gittikçe katı kalpli mi oluyordu? Bu soruyu kendine büyük cesaretle sordu, "acaba?" diye tereddütte kaldı. İnsan değişirdi. Ne vardı bunda. Duyguları, düşünceleri, sevinçleri zamanla değişirdi. Gayet normaldi bu değişimi yaşamak.

Neler düşünüyordu? Kendisine hayret etti. Hele bu saatlerde, düşmanın çıkarma yapacağı, uzayıp giden karanlığın her şeyi örttüğü şu anlarda bunları düşünmek? Belki de beklemekten usandığı içindi, kim bilir?

Askerlerinde en çok gıpta ettiği şey, mektup beklemeleriydi. Ara sıra komutanlıktan gelen tamimler sayılmazsa, kendisine hiç mektup gelmez ve kendisi de mektup yazmazdı. Üşengeçlikten mi, yalnızlığa bir tutku derecesinde bağlı olmasından mıydı, bilemiyordu. Bunu kendine hep sormuş durmuştu. Fakat yıllar geçmesine rağmen aklındaki soruya bir türlü cevap bulamamıştı? Oysa, mektuplarla gelen sevginin ya da mektuplarla gelen hüznün nasıl olduğunu düşünürdü hep. Mektupta acı veya tatlı haberler söz konusu iken, mektubu gelen daima sevinirdi. Sevinçle, adeta yırtarcasına açardı mektubunu. Mektup uzun zaman gelmezse, bekleyeni halden hâle koyardı. Mektubun gecikmesini hep kötü haberlere yorar, geceleri uyuyamaz, gündüzleri ise darlanır dururdu. Mektup cephedeki askerin gurbetle bağlantısını kuran en önemli bir köprüydü... Moral de, üzüntü de bu uzun köprüden geçerek askere ulaşırdı. Halbuki Halit Mustafa için böyle bir köprü hiç kurulmamıştı. Kendisini daima nehrin bir kıyısında kalmış gibi hissediyordu. Karşı kıyı ile hiçbir bağlantısı yoktu sanki. Ama köprüsüzlükten de asla şikayetçi değildi. Hele bundan sonra köprü kurmaya çalışmak, iki kıyıya ait olduğunu ispatlamak kendisi için beyhude bir gayret olacaktı...

Uzaklardan top seslerine benzer, belirli belirsiz gürültü duydu. Merak etti. Hemen telefonun başına geçti, Üçüncü Tabur Komutanı Binbaşı Mahmut Sabri'yi aradı:

– Komutanım top seslerini duydunuz mu? Nereden geliyor acaba? Zırhlılar Arıburnu'na yoklama ateşi mi yapıyorlar? Tetikte mi olalım? Zaten tetikteyiz, bekliyoruz... Ama bu kefereler üç beş yere de çıkabilir... İhtiyatların kuvvetli ve bize yakın olması lazım...

Telefonu kapatan Üsteğmen Halit Mustafa şaşkındı. Düşman niye Arıburnu'nda yoklama yapıyordu ki? Arıburnu mıntıkası, kilden ibaret çıplak tepelerle, uçurumlarla doluydu. Killi yerler, bir çok derin vadiler tarafından adeta oyulmuştu. Rüzgâr, yağmur ve kar milyonlarca yıldan beri buraları sabırla şekillendirmişti. Sahile dik ve sarp tepeliklerden

çıkarma beklemiyorlardı. Bu mıntıkada, gözcülük yapan birkaç müfrezeden başka bir kuvvet yoktu... İtilaf Kuvvetleri, Seddülbahir gibi yarımadanın en ucu dururken, sarp tepelerden niye saldıracaklardı ki? Hele biraz daha güneyde, çıkarmaya çok elverişli Kabatepe'nin düzlüğü varken... Ya düşman bu düzlükten saldırıp, Seddülbahir'e sarkıp, arkalarını çevirirse? Bu düşünce uzun bir süre beyninde dolandı durdu... "Aman nereden gelirse gelsinler" diyerek işin içinden çıktı. Sonra arkadaşı Tevfik Bey'i hatırladı. Hatırladı ne demek, hiç unutmamış, hiç aklından çıkmamıştı ki... Arkadaşının vuruluşu, ona yardım edemeyişi ve kalbura dönmüş, sıcak kumlar üzerinde yatan vücudu... Olay daha demin olmuş gibi gözlerinin önünde canlanıp duruyordu. Karanlığa alışmış gözleri doldu. Sinirleri gerildi. Kalbi daha hızlı atmaya başladı. "Tevfik bir kere öldü. Ben ise her gün." Öksürecekti. Mendilini çıkarıp ağzına götürdü. Boğuk boğuk öksürdü. İyice kızardı. "Tam şimdi sigara yakmalıyım ki" diye iç geçirdi... "İngilizler, benim siperlerime gelin. Gelin ki sizinle yarım kalmış işimizi tamamlayalım. Sen rahat uyu arkadaşım. Senin kanını o sıcak çöllerde komayacağız inşallah. Sana arkadaş, sana asker ve namus sözü." dedi içinden. Daha da gerildiğini hissetti. Yine tütün sarmak istedi. "Şu mereti de bırakamadık" diye kendine kızdı... "Hele bir intikamı almaya mecbur olmak. İntikama bağlanmak. Çok garip. Bir de bağlı olduğum sık sık aradığım şey, tütün. O da benim ciğerlerime gözünü dikmiş durumda. Öyledir zâhir, her bağımlılığın bir bedeli vardır. İntikamın, tütünün, aşkın, vatanın da bir bedeli var... Vatan için bedel ödemeye hazır mıyız? Elbette hazırız! Ya burada niçin varız? Bedel ödemek ve bedel ödetmek için. Bostan tarlasına girer gibi bu topraklara rahatça ayak basıp, ilerleyeceğini sananlara bedel ödetmek boynumuzun borcu değil mi? Elbette boynumuzun borcu... Can mı? Burada çok bol. Canlar, vatana can vermek için can atıyor." Kendi kendine moral ve cesaret vermişti. Siperler içinde ağır ağır yürümeye başladı. Sanki biraz rahatlamıştı...

***

Bazı top seslerinin duyulmasından sonra siperleri hafif bir mırıltı dalgası dolaştı. Ayaklar, yere daha sağlam bastı. Eller, tüfekleri daha sıkı kavradı. Süngüler yoklandı. Gözler, sanki gemileri ve topları görecekmiş gibi karanlığa dikkatle baktı. Dudaklar kıpır kıpır duaya durdu... Aylardan beri gelecek denilen düşmanın ayak sesleri artık gittikçe yaklaşıyordu... "Düşman" ya da "gavur" adı siperdeki askerlere farklı bir canlı, farklı bir yaratık gibi geliyordu. Kaf Dağı'nın ardındaki dev gibi düşlüyorlardı düşmanı. Öylesine sır dolu, öylesine bilinmezdi ki düşman. Halbuki düşmanların da kendileri gibi etten kemikten yapılmış insan topluluğu olduğunu unutmuşlardı sanki...

Halit Mustafa, serin rüzgârın yüzüne vurmasıyla kendine geldi. Derin bir nefes aldı. Ciğerlerinin en ücra köşesine dek bu iyotlu, temiz ve serin havayı doldurmak istiyordu. Durduğu yerde duramıyordu. Biraz daha üşüyünce, "En iyisi siperleri gezmek" diye düşündü. Ertuğrul Koyu'nun yamacına doğru yürümeye başladı. Siperler denize paralel olarak Eskihisarlık Tepe'ye dek uzanıyordu. Burada ise Teğmen Abdurrahim'in İkinci Takımı mevzilenmişti.

Siperlerin çokluğu, karmaşıklığı ve derinliği karşısında hayrete düştü. "Koca bir şehrin tünelleri gibi." dedi içinden. Şimdi Ounncu Bölük, Birinci Takımın siperlerine gelmişti. Üsteğmen Halit Mustafa hemen sağ tepede mevzilenen askerlerinin arasından geçerek tekrar sahile inmek istedi. İlyas Onbaşı, "Gitme" dediyse de onu dinlemedi. Nedendir bilinmez, içinden yüzünü deniz suyuyla yıkamak geldi. En öndeki siperlerden çıkarken karanlıktan bir ses:

– Komutanım siperden çıkmasanız daha iyi olur, dedi.

– Niçin?

– Düşmanın balonu dünden beri dolanıp duruyor. Bu gavurlar belki geceleyin bile gözetliyorlardır bizi.

– Beni de görebilirler mi?

– Belki. Bu "belki" kelimesi, insiyatifin artık kendisinde olduğunu, ister çıksın ister çıkmasın, kendisinin bileceği bir iş anlamına geliyordu.

Halit Mustafa sahile inmekten vazgeçti. Karanlıkta sesin geldiği yöne doğru yürüdü. Sesin sahibini merak ediyordu. Hazır olda duran askerin yanına geldi. Nefer, kendisine hemen tekmil verdi:

– Reşitoğlu Yahya Çavuş, Ezine!

– Sizin memlekette sayılırız desene çavuş.

– Öyle sayılır komutanım. Ama memleket hepimizin. Hepimizin olduğu için buradayız ya.

– Doğru söylüyorsun çavuş. Memleket hepimizin... Son durum nedir ?

– Bekliyoruz komutanım."

– Bekliyoruz. Hepimiz bekliyoruz çavuş... Halit Mustafa bu sözleri derin bir dalgınlıkla sanki dişlerinin arasından kerpedenle çıkarıyormuş gibi söyleyebildi. Başka ne diyebilirdi ki? Düşündü, aklına hiçbir şey gelmedi. Sustu...

***

Yahya Çavuş, birkaç gün önce Binbaşı Mahmut Sabri Bey aracılığı ile Halil Sami Beyden görüşme talebinde bulunmuştu. Görüşme isteği kabul olunca çok sevinmişti. Aslında Halil Sami Bey de kendisiyle ne konuşulacağını merak ediyordu. Yahya Çavuş çekinerek selâm verip karşısına çıkmıştı.

– Çavuş neymiş benimle konuşmak istediğin konu?

– Komutanım, bu dar zamanda benimle konuşmak istemenize teşekkür ederim.

– Önemli değil.

– Komutanım, benim memleketim Ezine'dir. Civar köylerdeki bazı asker arkadaşlarla görüştük. Şöyle düşündük; biz gönüllü olarak en uç siperlere gitmek arzusundayız. Eğer siz de izin verirseniz, memleketimize ayak basma cüretkarlığını gösterecek düşmanı ilk önce biz karşılamak isteriz. Öleceksek ilk önce biz ölelim. Zira şunu biliyoruz; düşman bizi yenerse evlerimiz, hanımlarımız, tüm yakınlarımız tehlikede kalacaktır. Bunun farkındayız. Evvelallah, biz gönüllüler düşmanı durdururuz komutanım. Düşman ancak cesetlerimizi çiğneyerek geçebilir. Bu konuyu arz etmek üzere sizinle görüşmek istemiştim.

Halil Sami Bey böyle bir teklifi açıkçası beklemiyordu. Memleket herkesin memleketi idi. Düşman eğer galip gelirse, herkesin anası babası, çoluğu çocuğu tehlikede olacaktı... Kısa bir süre düşündü. Yahya Çavuş'un çok heyecanlı ve bu konuda çok istekli olduğunu görünce:

– Peki çavuş... Yanına gönüllülerden iki takım kur. Alay Komutanı Kadri Bey, Binbaşı Mahmut Sabri, Üsteğmen Halit Mustafa, hatta Hisarlık Tepe'deki Teğmen Abdurrahim ile de irtibatta olunuz, emir komuta kurarak mevzileniniz. Düşmana karşı elinizden gelen mukavemeti göstererek oyalamayı yapınız. Sizin bu gayretiniz, fedakarlığınız bize hem zaman kazandıracak hem de düşmanı oyalayacaktır. Allah yardımcınız olsun.

– Sağ ol!

Yahya Çavuş ile birlikte ön siperlerde çarpışmak için 63 asker gönüllü olmuştu. Bu kadar asker karaya çıkacak olan düşman askerlerine karşı koyabilir miydi? Aynı soruyu Yahya Çavuş kendine sormuştu. "Çıkarız!" dedi kararlılıkla. "Evvelallah çıkarız." Gönüllü askerlerin çoğu yakın kasabalardan gelen askerlerdi. İçlerinde Aydın'dan gelen birkaç da efe vardı. Onların bu konuda gösterdiği hassasiyeti diğer uzak illerden gelen askerler de göstermişti. Tümen komutanı Halil Sami Bey, Alay komutanı Kadri Bey ile istişare etmiş, iki takımdan fazla gönüllü olmasına izin vermemişti. Mahmut Sabri de bu görüşte olunca, "Gönüllü sayısı kafidir." denilmişti...

Halit Mustafa üşüyünce:

– Geceler ne kadar da ayaz Yahya Çavuş, dedi.

– Deniz kıyısı. Üstelik rüzgâr da yok. Aslında bizim buralarda rüzgâr hiç eksik olmaz ama... Yeli pek boldur komutanım.

– Yeli bol, gülü bol, geleni bol, şimdi de askeri bol.

– Eh öyle sayılır komutanım.

– Çavuş, bu akşam gerçekten rüzgâr yok... Yıldızlar daha parlak değil mi?

– Daha parlak komutanım. Babam derdi ki, yıldızlar ya deprem olacağı vakit ya da savaşın başlayacağı vakit çok parlak ve yakın gözükürmüş.

– Deprem olmuş çavuş. Mürefte depremi olmuş. Üç sene önce yıkıp yakmış ortalığı... Yakında savaş başlayacak... Bu toprakları bir de savaş yıkıp yakacak...

– Yıkıp yaksın bakalım... Allah'a bir can borcumuz var. Eh, onu da bir gün ama öyle ama böyle ödeyeceğiz işte.

– İyi dedin çavuş... Sahi Yahya Çavuş, senin takımın hangisi?

– Onuncu takım komutanım. Gönüllülerle mevcudiyetimiz altmış üç kişi oldu. Ben de onları ikiye ayırarak siperlere yerleştirdim.

– İyi yapmışsın. Zaten şimdiki sıkıntımız; düşmanın nereye çıkacağını bilememek. Düşman aldatıcı çıkarma da yapabilir... Garip değil mi çavuş. Onlar, yani düşmanlar bizi hiç görmediler. Biz de onları hiç görmedik. Birbirimizi öldürmek için karşılıklı tetikte bekliyoruz.

– Biz mi çağırdık onları komutanım. Memleketimizde ne işleri var?

– Sana bir şey söyleyeyim mi? Düşmanın çoğu buraya neden geldiğini bilmez. Üstteki dört ya da bilemedin beş kişi bir şeylere karar vermiştir. Savaşa karar verenler savaşmaz. Askere, "Çanakkale'ye, Gelibolu'ya gidin ve savaşın." denmiştir. Bu kadar basittir. Askere "Şu tepeleri ele geçirin." derler. Asker bunu bilir. Ama amacın İstanbul'u alıp, can derdine düşen Rusları kurtarmak olduğunu asla bilmez.

Bu sözler üzerine Yahya Çavuş hiçbir şey diyemedi. Daha doğrusu komutanının ne demek istediğini anlamamıştı. Sustu. Ancak aklı bir şeye takılmıştı. Sormadan da edemedi:

– Biz de dört kişinin demesiyle mi buralara geldik komutanım?

Halit Mustafa güldü:

– Dört değil. Üç kişinin. Ama savaşlar hep böyle olur çavuş...

Yahya Çavuş'un aklı yine karışmıştı. Bu üç kişi kimdi? Herhalde birisi Enver Paşa'dır, diye düşündü. "Eh o varsa,

Talat ve Cemal Paşa da vardır" dedi içinden.

Halit Mustafa bir başka alemde ya da kendinle konuşur gibi çavuşla konuşuyordu. Daldan dala, konudan konuya atlıyordu. Buna kendisi de şaştı. Sonra hatırına çölde vurulan arkadaşı Tevfik Bey geldi.

– Çavuş, benim en yakın arkadaşımı çölde vurdular... Kucağımda öldü... Her yeri delik deşikti... Adeta kalbura çevirmişlerdi... Onu, çölün kucağına kendim ellerimle gömdüm...

– Başınız sağ olsun komutanım.

– Onu İngilizler vurdu çavuş, İngilizler... Şimdi buraya gelecekler... Gelsinler bakalım... Gelecekleri varsa görecekleri de var...

Aklı yine karışmıştı. Komutanın sertleştiğini hissetti. Demin düşmanlar için, onlar buraya neden geldiğini bilmez derken, şimdi intikam hissiyle dolu bir halde konuşmuştu.

– İntikamını komayız komutanım.

Çavuş sanki Halit Mustafa'nın düşüncesini okumuştu. Şaşırdı. Ona döndü.

– İntikam, kutsal şeyler için alınır. Dostluk için, namus için, vatan için. İşte çavuş bu üç şart benim için çoktan oluştu. Elbette askeriz, şahsî intikamlarımızı, milletin intikamı yanında düşünemeyiz. Fakat şahsî intikamım ve milletin öcü ortak bir çizgide çoktan buluştu...

Yahya Çavuş hiç bir şey diyemedi... Biliyordu ki, komutanı acı çekiyordu. İçinde bir kurt, bir sır onu kemiriyordu. Hani duvarı nemin, demiri pasın, insanı veremin kemirdiği gibi bir şeydi o kemirgen. Belki bir hata, belki bilinmeden işlenmiş suçtu o kemirgen. Çavuş bunu çok merak ediyordu. Ama bir komutana sorma cesaretini kendinde bulamadı. Sözü değiştirmek istercesine:

– Memleket neresi komutanım? dedi.

– Payitaht.

– Bekleyeniniz vardır? Bu soruyu biraz mahcuplukla, hatta gecenin karanlığında kızararak sordu. Nâmahrem bir soru sorduğunu düşündü. Pişman oldu. Gecenin karanlığında kulaklarına kadar kızardı.

– Bekleyenim mi?

Binbaşı Mahmut Sabri'den sonra Yahya Çavuş da aynı soruyu sormuştu kendisine. "Çok mu belli oluyor kimsemizin olmadığı..." dedi içinden. Sonra da güldü. Halit Mustafa biraz sustuktan sonra yarım bıraktığı sözünü tamamlamak istedi:

– Birkaç arkadaşım dışında, arnavut kaldırımlı çıkmaz sokaklar, beyaz martılar, serin bir boğaz havası ve tüm mecâli gitmiş ahşap ev dışında bekleyenim yok çavuş...

Çavuşun da yüreği burkuldu. İçten ve kalpten üzüldü. Karanlıkta uzun boyuyla yıkılmaz gibi duran bir gövdeye sahip bu subaya kanı kaynadı. Yıllardan beri onu tanıyan birinin duyduğu dost sıcaklığını duymuştu sanki... Rütbe farklılığı olmasaydı, elini yalnız ve gönlü yorgun bu subayın omuzuna atacaktı. Onun yerine tüfeğinin namlusunu parmaklarıyla sıktı. Gecenin serinliğinde namlunun soğukluğunu iliklerinde hissetti...

Sabır ve merak, gecenin karanlığına tutunmuştu. Ortalığı taze toprak kokusu bürüyor, ara sıra sırtlardan yayılan çiçek ve çimen kokusu siperleri dolaşıyordu. Askerlerin akıllarına geride bıraktıkları anaları, babaları, yavukluları, kardeşleri düşüyor, insanın yüreğini burkan veda sahnelerinin acısını tekrar tekrar yaşıyorlardı. Mermi, şarapnel, barut yarası, ayrılık yarasından daha mı hafif olurdu? Yoksa daha mı ağır olurdu? İşte bunu bilmiyor, ancak merak etmekten de kendilerini alamıyorlardı.

Çiçeklenen sırtların içine açılmış siperlerde, hayatının baharlarını yaşayan çiçek gibi delikanlılar toprağa tutunmuşlardı. Zaten hepsi toprağı severlerdi. Toprağı kara sabanla sürmesini, ekmesini, kazmasını iyi bilirlerdi. Onlar toprağı, toprak da onları severdi. İşte bu yüzdendi toprağı sıkça koklamaları. Ara sıra siperleri dolanan çiçek kokularını, yarin kokusuna benzetirler, derin derin içlerine çekerlerdi. Karanlığın leyl-i secâsını[4] sürdürdüğü şu saatlerde, gönüllerini tevekkül ve dua ile ışıklandıran askerlerin hepsi toprağı severdi. Çiçekler de severdi toprağı... Aniden serin bir rüzgâr çık-

(4) Gecenin en karanlık anı.

tı. Toprağın yüzünü yaladı. Çiçeklerin ve siperdeki askerlerin yüzünü okşadı. Sonra buradaki delikanlıların kokusunu, sevdiklerine ulaştırmak ister gibi denize doğru esti...

Arka tepelerdeki zeytinliklerde bülbüller ve gece kuşları ötüyor, denizden bilinmez diyarlara doğru iyot kokulu ama sevgi ve hasret dolu ılık bir lodos esiyordu...

***

Edebiyatçı Sabri, koca şehirden kopup gelişinin acemiliğini henüz üzerinden atamamıştı. İstanbul Hadımköy askeri kışlasında temel eğitimi görmüş, sonra o da Halit Mustafa gibi trenle Uzunköprü'ye gelmiş, oradan da Gelibolu'ya kadar sekiz gün yayan yürümüşlerdi. Bu yolculuk Sabri'yi bir hayli hırpalamıştı. Zayıflamış, ayakları şişmiş ve yer yer patlamıştı. Ama o acılara göğüs germiş, uzun yolculuğu, çile çekip sonunda kurtuluşa eren dervişlerin yolculuğuna ve yorgunluğuna benzetmişti. Bu teşbih, onun acılara, ağrılara ve zorluklara karşı koyması için önemli bir destek görevi görmüştü. Sabri yol boyunca daha önce Çanakkale'ye gelen Doktor Mehmet Nazif'i, Üsteğmen Halit Mustafa'yı, Hasan Hoca'yı, Mülkiyeli Ragıp'ı, Deli Kemal'i, İstanbul'da kalan ve kendisini uğurlamaya gelen Hıristo'yu düşündü durdu. "Bir zamanlar İstanbul'da beraberdik. Şimdi de Çanakkale'de beraber olacağız. Topların, mermilerin, şarapnellerin altında beraber olacağız. Bir de... (sözünü tamamlayıp tamamlayamayacağına karar veremedi) belki vatan toprağı altında beraber olacağız. Kim bilir? Balkan Savaşı'nın utancını, o ağır yenilginin, yurdun dört bir tarafına dağılan o bulaşık hüznünü sileceğiz, silmeliyiz. Zaferlere alışmış bir milletin tarihine kara bir leke gibi düşen o yenilgiyi unutturacağız. Bunu başarabilmek için kendi canlarımızı da unutacağız. Ama bizden sonrakiler, bizleri unutmayacak. "Çanakkale'ye Gidenleri" asla unutmayacak..." Edebiyatçı Sabri yürüdükleri uzun yol boyunca hep bunları düşünmüştü. Kâh kendi kendine konuştu, kâh Hıristo'yu hatırladı. Tren hareket ettiğinde, Rum gencinin yüzünde bir düşmandan, bir hasımdan, Sabri'den kurtulmanın sevinci yoktu. Bir dosttan ama asla

birbirini anlayamamış dosttan ayrılmanın pişmanlığı ve kederi vardı. Evet evet, bunu Hıristo'nun yüzünde görmüştü. Aklının emrettiği isteksizliğe, gönlünün merhameti karşı koymuş, ona el bile sallamıştı. Karşılıklı el sallayışlar ve hüzün, iki dostun son zamanlarda yegâne ortak noktası olmuştu. Bu ortak nokta kara trenin çıkardığı dumanlar içinde kaybolup gitmişti. İşte Çanakkale'ye yürürken Sabri'nin gözleri önünde Hıristo'ya ait eller daima sallanmış durmuştu. Bu eller gayrımüslim diye horladığı ve şüphelendiği birine aitti. Pişman mıydı? Bilmiyordu. Üstelik bu soruyu kendisine sormaya hiç cesaret edememişti. Gururdan mıydı? Belki de...

Maydos'a geldiklerinde hızla Kirte'ye ve daha güneye gitmeleri emredilmişti. Sonra Seddülbahir'e doğru yürürken, kulaktan kulağa nasıl yayılmışsa yayılmış, tüm erat 26. Alay, İkinci Tabur, Altıncı Bölüğe katılacaklarını öğrenmişti. Yarımadanın ucuna hızla yollanan askerler, nasıl bir yere gideceklerini merak ediyorlardı. Hepsi buradaki kalabalığı, hazırlıkları, telâşı, yorgunluğu gördükçe istisnasız tek bir benzetme yapıyor, "Buralar karınca yuvası gibi" diyorlardı. Bu basit benzetme o kadar yerindeydi ki, yarımadanın güney ucu tamamen kazılmış, adeta delik deşik edilmişti... Edebiyatçı Sabri, artık asteğmendi. Takımı ile İkiz Koyu, Karacaoğlan Tepe'de gözetlemedeydi. Önünde lacivertten maviye dönmek üzere olan deniz vardı. Sırtlar sarı çiçeğe durmuştu. Sabri, çiçek isimlerini bilmezdi. Ama manzara, edebiyatçı kimliğini harekete geçirip şiir yazdıracak kadar güzeldi. O da kurşun kalemle sarı kâğıda bir dörtlük karalayıverdi:

"Seherde ezan sesi, susuz ruhlara kaynak,
Akşamın gurup rengi; denizden bayrak bayrak,
Çok destanlar yazıldı adına, yaprak yaprak,
Düşmanlar barınamaz, mübarektir bu toprak!"

Yazdığı bu dörtlüğü tekrar okudu. Beğendi, kâğıdı katladı. Göğüs cebine soktu. Hep böyle olurdu. Yüreği, gönlü dalgalı bir deniz gibi kabardığında, kâğıda dökerdi çoşkunluğu-

nu. Neden sonra sakinlerdi. Bu sakinlik, kıyıya vuran dalgaların sakinliğine benzerdi. Dalgalar sahilde köpük köpük, Sabri de kendi içinde tel tel erir, lif lif çözülürdü...

İstanbul'daki namıyla Edebiyatçı, buradaki rütbesiyle Asteğmen Sabri, bir koy ötesinde Halit Mustafa'nın mevzilendiğini bilemezdi. Aynı denizin, aynı kıyılarında olduklarından iki arkadaşın haberi yoktu. Aslında bir koydan bir koya, bir denizden bir denize, bir tepeden bir tepeye çok şey fısıldayan rüzgârın söylediklerini anlasaydılar, bir çok şeyden olduğu gibi, birbirlerinden de haberleri olabilecekti. İnsanlar çok eskiden beri sevdiklerini rüzgârdan sormuş ve rüzgârdan haber beklemişlerdi. Ama rüzgâr yeryüzünde esmeye başladığından beri insanlara hiç laf taşımamıştı. Kadim bir dost gibi, insanların sırlarını hep yüce dağlardaki kayalıklarla, denizdeki dalgalarla, kara toprakla paylaşmış durmuştu.

Asteğmen Sabri'nin takımıyla tuttuğu nöbetin bitmesine artık ramak kalmıştı. Bu gece daha da dikkatli olması istenmişti. Yoksa, barut fıçısına doğru hızla koşan bir fitilin sonuna mı geliniyordu? Birazdan o barut fıçısı infilâk mı edecekti? Ancak Sabri'nin beklediği patlama olmadı. Nöbeti bir başka takıma devredip geriye çekildiklerinde, 25 Nisan'ın en karanlık saatleri saniyelerle, dakikalarla kemirilip duruyordu. Gökyüzü çakır yıldızlıktı. Yıldızların düğünlük elbiseleriyle seyrana çıktığı, arz-ı endam ettiği bir gece hükümranlığını yavaş yavaş yitiriyordu...

***

Gece, her şeyi örterdi. Baskınlar gece olurdu, tuzaklar gece hazırlanırdı, ava gece çıkılırdı. Gece, saldırmak isteyenleri daha fazla kollardı. İyi, kötü, çirkin, güzel, dost ve düşman şimdi siyah bir örtünün altındaydılar. Savunmada kalanlar ise hep karanlığın bitmesini, şafağın sökmesini dört gözle beklerlerdi. Karanlığı çakallar çok severdi. İşte karanlığın kuzey yarımküreyi kararttığı bu saatlerde Mülkiyeli Ragıp da huzursuzdu. "Keşke bir an önce şafak sökse." diye içinden sayıklıyordu. Anadolu yakasında Kumkale ve Yenişehir köyü arasındaki Orhaniye Tabyası'nda Albay Nicolai'nin ya-

nındaydı. Albay, o akşam Truva harabelerinin yakınlarındaki 39. Alayı denetlemeye gitmişti. Alay Halileli civarındaki höyüğe[5] mevzilenmişti. Nicolai her zamanki gibi, yine Türkler tarafından alınan tedbirleri beğenmemişti. Bağırıp çağırmıştı. Yarbay Nurettin ise onun bu bağırmalarına çok kızıyordu. Ama ne yapabilirdi ki? Hiçbir şey... Ragıp, Nurettin Bey, Üsteğmen Vecdi ve Halil Beyler ile çok iyi dost olmuştu. Hele Vecdi Bey'in neşeli hali onu zaman zaman güldürmekteydi. Bu subayın, hele Halil ile yan yana geldiğinde sohbetine doyum olmazdı. Ragıp, düşmanı beklerken dahi, şaka yapabilen subayların cesaretine hayrandı... Herkes gibi zaman zaman aklına İstanbul'daki annesi ve babası gelirdi. Babası kendisine kırgın olmalıydı. Ragıp'ı kolay kolay af etmezdi. Ama ya annesi, öyle miydi? Onun yüreği çok yufkaydı. Hangi ana yufka yürekli değildi ki. Daha şimdiden kendisini affetmiş ve özlemiş olmalıydı. Hangi anne evladını özlemezdi ki. Tüm analar böyle değil miydi? Annesinin buralara neden geldiğini anlayacağını düşünüyordu. Analar çocuklarıyla, hele şehit çocuklarıyla daha da gururlanırlardı. Bu şehit gururu da zaten en çok annelere yakışırdı...

Ragıp alayda tercüman olarak tanınıyordu. Eratın bazıları, "Almanlara haber yetiştiriyor" diye kendisine için için kızıyorlardı. Fakat takdir de ediyorlardı. Onun Almanya'dan geldiğini nasılsa öğrenmişlerdi. "Okumuş da..." diyorlardı birbirlerine sık sık...

Ragıp'ın vicdanı rahattı. "Buraya gelmekle iyi yaptım. Yoksa payitahtta kalsaydım, daha fazla vicdan azabı çekerdim." diye düşündü. Sık sık dalıp gidiyordu. Üsteğmen Vecdi ve Halil ara sıra yanına gelerek kendisine takılırlardı:

– Ne düşünüyorsun arpacık kumrusu gibi?

Halil hemen itiraz ederdi:

– Oğlum arpacık kumrusu değil, ispinoz kuşu gibi diyecektin.

– Ben anlamam kardeşim. Arpacık kumrusu işte. Ben kumrudan başka kuş tanımam.

(5) Eski mezar bulunan tepecikler.

– Bak o söz öyle değil, kargadan başka kuş, Rus'tan başka düşman tanımam, diyecektin.

– Kardeşim, bu karşımızdakiler neci? İngilizi, Fransızı, daha hele bilmem nesi. Bunlar dost mu? Düşmanın âlâsı, hası. Zaten biz Rus'u iyi tanıyoruz. Bu yedi düveli de tanıyacağız. Az kaldı.

– Gene yanlış söyledin. Onlar bizi tanıyacak.

– Ne ise... Gelsinler bakalım. Onlara güzel bir tanışma merasimi düzenleyeceğiz. Bizi tanıdıklarına hiç memnun olmayacaklar.

– Ragıp, kardeşim. Söylesene, ne derdin var? Beni bu ispinoz kuşuna, aman Halil'e esir ettin.

– Yavuklun mu aklına düştü? İstersen şu "Alaman'dan" sana iki günlük izin ayarlayayım. Git İstanbul'a, gör sevdiğini...

– Kardeşim, düşman çıktı çıkacak sen adama ne diyorsun? Ne yavuklusu, ne izni oğlum? Sonra tümen komutanın dilinden kim anlayacak?

– Anlıyoruz da ne oluyor? Anlamasak daha iyi. Bağırır, çağırır, zar-zor anlaşırdık. İşimize geldiği gibi, bildiğimiz gibi hazırlanırdık. Bak, eratın büyük bir kesimini geriye taşıdı. Burada kalsaydılar, düşmanın tepesine yumruğu anında indiriverecektik.

Ragıp onların adeta Karagöz ve Hacivat misâli yaptıkları atışmalarına çok gülerdi. Hemen neşelenirdi. Onlar da Ragıp neşelenince daha da çoşar, sözün ucunu uzatır da uzatırlardı. Bazen Ragıp bir köşeye çekilir, asker ceketinin iç cebine itina ile saklamış olduğu çeşmibülbül işlemeli mendili alır, koklardı. Yâr kokardı mendil... Yârin kokusu gibi kokardı. Hasret kokardı. Sevda kokardı. "Sen de beni affedecek misin? En önemlisi beni bekleyecek misin? Yolumu gözleyecek misin? Yoksa... Yoksanın arkasını getiremez, gönlüne ansızın hüzün çörekleniverirdi.

Gittikçe mayalanan karanlık büyüdü. Ragıp'ın bu halini sezen Üsteğmen Vecdi. yanına gelip oturdu. Kısık sesle bir marşın dörtlüğünü okudu. Bu marş hem askerlik hem de sevdalık kokuyordu:

"İhtiyatlar silah silah çatmış.
Ah yolun üstüne hey aman aman
Nazlı yarim geli gelivermiş
Sol dizin üstüne adaş aman."

Ragıp bir suç işlemiş gibi kızardı. Sanki duygularını sezen bu üsteğmen kendisini bamtelinden yakalamıştı. Evet Vecdi Üsteğmen duygularından yakalamıştı Ragıp'ı. Bunun üzerine konuşma ihtiyacı duydu:

– Üsteğmenim biliyor musun?

– Ne üsteğmeni? Ne o, pek resmi oluverdik.

Ragıp gülümsedi. Elini Vecdi'nin omuzuna koydu.

– Alışkanlık işte... Hani kendimden utandığım oluyor...

– Neden?

– Neden olacak? Düşman ha çıktı ha çıkacak. Bizim düşündüğümüz şeye bak. Sırası mı şimdi sevdanın?

Bu kez Üsteğmen Vecdi ciddileşti:

– Çok normal Ragıp kardeşim. İnsan cephede olunca, en sevdiklerini hatırlar hep. Tecrübe ile sabittir. Bu da utanılacak bir durum değildir... Evet, canı veren de alan da Allah'tır. Ama ölüme yakın olanlar, boyuna hayattaki en sevgililerini düşünür. Hasretini duyar. Kimi annesini, kimi babasını, kimi yavuklusunu, kimi çocuklarını. Çünkü biz dünyadaki sırat köprüsünden geçeceğiz. Bu köprü bizi hayata da ölüme de çıkarır. Biz bu savaşta hangi köprüden geçeceğimizi bilmiyoruz. Onun için ben fazla derin düşünmem. Cenab-ı Hak aha şuraya (alnını göstererek) her şeyi yazmış. Bir tek kulları okuyamıyor... Öyleyse? Bak, sana benden, kıt aklımdan bir tavsiye; aldığın her nefesin, verdiğin her nefesin kıymetini iyi bil. Fazla düşünme, arpacık kumrusu gibi. Yahu öyle değildi be. İspinoz kuşu gibi olacaktı. Kardeşim, Halil bizim dilimize de bulaştırdı şu arpacık kumrusunu.

– Tabii oğlum. Kumrudan başka kuş tanımam ben!

– Geldi işte. İyi insan lafın üstüne gelir.

– Bana bak Vecdi'm. Niye öyle üstüne basa basa "iyi insan" diyorsun. Yoksa bir başka ata sözünü mü imâ ediyorsun?

– Haşa, sümme haşa. Hiç aklıma gelmedi inan. Sen hatırlattın... Hani, çomaklı olan ata sözünü mü?

– Ben sana gösteririm şimdi.

Üsteğmen Halil, Vecdi'ye bir elense çekti. İki arkadaş karanlıklar içinde gülüşerek güreşe tutuştular.

Ragıp ise:

– Arkadaşlar, yüzbaşım görmesin. Siz ne yapıyorsunuz? dedi.

– Güreşiyoruz.

– Yahu sırası mı şimdi? Ya düşman gelirse?

– Ne yani, düşman gelecek diye güreşmeyelim mi?

– Sıkıyorlarsa, onlarla da güreşiriz, diyerek tekrar gülmeye başladılar. Höyüğün arkasından kahkahalar yükselirken, askerler ise komutanlarının neden bu kadar neşeli olduklarına dair akıl yürütüyorlardı...

Çanakkale'ye gelenler, düşmanı bekliyorlardı. Çanakkale'ye gidenler, ölümü bekliyorlardı. Hem de hayatın ne kadar güzel, ne kadar mübârek olduğunu bilmelerine rağmen. Eğer şehit olacaklarsa, alacakları payenin daha da kutsal olduğunu biliyorlardı. Bunun farkında oldukları için siperlerde, tabyalarda, bataryalarda, nöbetteydiler... Çanakkale'ye gelenler, şimdi bir başka iklimden esen rüzgârın, bir başka iklimden gelen gül kokularının, bir başka iklimden gelen yağmur kokusunun esiriydiler. Akrep ve yelkovan 25 Nisan'ın saat dördüne gelmişken, Çanakkale bir füsunlu iklime, bir başka toprak parçasına dönmek üzereydi sanki.

Birazdan batacak olan mehtabın cılız ışıkları, şafakla beraber kopacak bir kıyametin haberini almışçasına boğaz üzerinden hızlı hızlı hareket eden beyaz bulutlar bugün havanın iyi olacağına işaret ediyorlardı.

Gün, Çanakkale'nin üzerine çöken karanlığın peçesini aralamaya henüz başlamıştı. Peçenin aralandığını fark eden zırhlılar ve gemiler, yarımadanın ucunu çevirmişlerdi. Yarı-

madanın koyu gölgeden alaca bir siluete dönen tepelerine mavnalar, layterler, çıkarma sandalları yarımadaya daha da yaklaşmak üzere hummalı bir hazırlık içindeydiler...

***

Hazırlık içinde olan birisi daha vardı; Hasan Hoca... 27. Alay İkinci Tabur İmamı Hasan Hoca... İkinci kademe siperlerde, sıhhiye erleriyle bir süre sohbet etmiş, daha sonra siperin bir köşesine çekilmişti. Taze toprak kokusunu koklamış, geceye düşen çiği yüzünde ve ellerinde hissetmişti. Sanki üstüne hafif çisenti halinde bir yağmur yağıyordu. Uykusu yoktu. Yarımadaya geldiğinden bu yana doğru dürüst uyumamıştı zaten. Dersaadet'te iki çocuğu ile bıraktığı hanımını düşünüyordu. Şimdi ne yapıyorlardı? Ne ile geçiniyorlardı? Hanımı "Elimden dikiş geliyor, bizi düşünme." demişti. Düşünmemek mi? Elinde değildi ki. İnsan düşünürdü. Düşünmek insanlara mahsustu. Elbette düşünecekti...

Hasan Hoca gözlerini mehtaba dikmişti. Gökte; ay ve yıldızlar, siperlerde ise "Yusuf Yüzlüler" vardı. Nur yüzlüler vardı. Sanki onları görecekmiş gibi siperlerin içinde, elleri tetikte bekleşen askerlere baktı. İçini koyu bir hüzün kapladı. Şu an Kur'an okumayı ne kadar da çok istiyordu. Fakat karpit lambalarını, yeni çıkan petrol lambalarını yakmak kesinlikle yasaktı. Çaresiz ezberden ve içinden okumaya başladı. Dudakları kıpır kıpırdı. Bir elinde tesbih, bir elinde de, gerekebilir diye bölük komutanının verdiği tabanca vardı... Bir süre sonra erata yapacağı vaazı kendi kendine tekrarlamaya başladı:

"Bize, Allah'ın rahmetiyle tüm kapılar açılmaktadır. Şimdi de bir kapının eşiğindeyiz. Belki bir başka kapıdan girip bir başka kapıların eşiklerine yüz süreceğiz. Cennet kapıları açılacak yüzümüze...

Yerlerde ve göklerde ne varsa hep O'nun. Çanakkale'deki tüm 'Yusuf Yüzlü' yiğitler hep O'nunuz. O'ndan geldik. Yine O'na döneceğiz.

Alem dolusu varlık, mübarek isminin tecellisiyle nimetlere gark olmaktadır. İbrahim'i rızıklandıran Allah, düşmanı olan Nem-

rut'un sofrasında bile zeytini, ekmeği eksik etmemiştir. Yani kendini tanıyan ve tanımayana da rızık vermektedir. Merhametle muamelede bulunmaktadır. Biz bu merhameti idrak edebiliyor muyuz?

Savaşırken, biz de gerekirse düşmanımıza bile merhamet edebilecek miyiz? Çaresiz, savunmasız kalan düşman askerlerinin yaralarını sarabilecek miyiz? Suyumuzu, aşımızı onlarla paylaşabilecek miyiz? Bu merhameti düşmanımıza bile gösterebilecek miyiz? Yoksa, savaştır, ne yapalım mı diyeceğiz? Kolay olanı mı tercih edeceğiz?" Sustu. Sonra aklına gelen bir şiir, dudaklarından mısra mısra dökülmeye başladı. Gecenin erimeye yüz tuttuğu şu saatlerde, Hasan Hoca'nın dudaklarında da sanki bir gün doğuyordu:

"Herkes aslına doğru yürür,
Herkes aslını bulur bir gün.
Ya bir tan alacasında,
Ya da bir gün ortasında.
Kırk yıl uğraştığı kilitler,
Kendiliğinden açılıverir bir gün...

Öyledir zahir; ya bir tan alacasında ya da bir akşam vakti aslımıza yürüyeceğiz. Topraktan geldik, yine toprağa döneceğiz. İşte en büyük sır... Ne demişti hocam; *kader sırrına erenler rahattadır. Zira, bütün hadiselerde zahir olanın Hak olduğunu bilirler. Bu rahatlık, aslına dönen dalgaların hali gibidir.* Ey Hasan Hoca, tasalanma. Gam çekme. Hasreti koyulaştırma... Bak ne demiş şair:

'Aslın gölgesi olduğunu bilen
Ölümden dirimden tasa çekmez.'"

Kendi kendine söylediği bu şiir onu bambaşka diyarlara götürmüştü. Şimdi gönlünün duvarları içinde daima çırpınıp duran denizin daha sakin olduğunu hissediyordu. Karanlıkta gözlerini yumdu. Bu kez karanlık daha da kesifleşti.

Şimdi sol yanında bir hafiflik vardı. Deminden beri kalbinde ağırlık yapan sıkıntılarından kurtulmuştu sanki. Üzerinden tonlarca ağırlık kalkmış gibiydi. Sonra ellerini açtı. Bir sıcaklık duydu, bir de serinlik... Sanki yıldızlar avuçlarına dökülüyordu. Yıldızlar ıslaktı. Belki de deniz yıldızıydılar kim bilir. Belki de avuçlarına dökülenler çiğ taneleriydiler. Belki avuçlarına on binler, yüz binler sayısınca gelincik yaprakları dökülüyordu. Belki de avuçlarına dökülen gelinciğin kan renkli yaprakları değildi. Baharını yaşayan şu gençlerin, şu erlerin, şu komutanların ömürleriydi... Hasan Hoca çok sayıda askeri toprağa verdiğini hayal etti. "Buna yürek dayanmaz." dedi. Gözleri dolmuştu. Metin olmaya çalıştı. "Neler düşünüyorum? Neler hayâl ediyorum? Hayrolsun bakalım, hayr..." dedi. Dua etti. Sonra avuçlarındaki deniz yıldızlarını, çiğ tanelerini, yüz binlerce gelincik yaprağını sürer gibi ellerini yüzüne götürdü.

Gökyüzünde, tüm güzelliğini göstermek isteyen bir mehtap, siperlere yerleşmiş askerlerin kabalaklarına[6], ayaklarındaki dolaklarına[7], omuzlarına, sol yanlarına, ellerinde tuttukları süngülerine, silahlarına düşüyordu. Siperdeki erat arz-ı endam eden mehtaba bakıp, mehtap yüzlüleri derin bir iç çekişle, büyük bir hasretle düşünüyordu...

1912'de olduğu gibi, büyük bir deprem meydana getiren fayın, Şarköy'den girip Gelibolu Yarımadası'nı adeta yalar gibi geçip gittiği denizin yüzeyinde, mehtabın ışıkları ölgün dalgalar ile oynaşıyor, bu saadetli kavuşmanın olduğu yerlerde, yakamozlar durmadan büyüyor ve çoğalıyordu. Tekrar büyük bir deprem değil ama küçük kara parçasının tepelerinde, vadilerinde belki dünyanın merkezinden gelen mağma, volkanlar halinde fışkırmaya hazırlanıyordu... Bu, seneler sonra olabilecek bir deprem ihtimalinden çok daha yakın çok daha kesindi...

***

Mehmet Nazif, Çanakkale Merkez Hastahanesi'nden Soğanlıdere'de yeni kurulan çadır hastahanesine yollanmıştı. Sadece Çanakkale'den değil, Balıkesir'den, Bursa'dan, Ban-

(6) Askerlerin giydiği başlık.
(7) Askerlerin dizaltlarına sardığı bezler.

dırma'dan birçok doktor ve doktor adayı yarımadanın çeşitli yerlerinde kurulan çadır hastanelerine, sargı yerlerine tayin edilmişti. Doktorların yanında sıhhiye erleri ile hasta bakıcılar da bulunuyordu. Savaş başlamadan önce derin vadilerde, topların ateşinden korunabilen yerlerde sargı mahalleri kuruluyordu. Büyükçe bir çadır ve içine alabildiği kadar ot dolu yataklar seriliyor, ilaçlar, sargı bezleri, sedyeler bir kenarda yığılı olduğu halde hazır olarak bekletiliyordu.

Mehmet Nazif çadır kurmakta olan askerlere yardım ederken, yere sırayla dizilmiş ot dolu yataklara çekinerek baktı. Üzerlerinde çok sayıda yaralı vardı sanki. Yataklar kana bulanmıştı. Elleri kan içindeydi. Habire yaralı geliyordu. Ama yaralıların hiçbiri "Ah!" bile demiyordu. Bazıları "anam!" diye sayıklıyor, bazıları ise sadece "su!" istiyordu. Mehmet Nazif dalıp gitmişti. Bir er çekinerek, "Komutanım bir şey mi oldu? Daldınız." dedi. Derin uykudan, uzun rüyadan uyanırcasına, "Yok bir şey." dedi. Çadırdan çıktı. Az ilerdeki çiçekleri görünce rahatladı. Papatyaların arasında tek tük gelincikler açılmıştı. Zeytin ve çam ağaçlarının dallarına konan kuşlar cıvıl cıvıldılar. Eğildi, papatyaları ilk defa görüyormuş gibi, dikkatle baktı. Bir sarı kelebek, kanatlarını açıp kapatıyordu. Ama kanadının birini muhtemelen çalılar boydan boya yırtmıştı. Kelebeği yakaladı. Kanatlarını dikkatlice tuttu. Parmakları sarıya boyandı. Gülümsedi. "Gel bakalım. Hastanemizin ilk yaralısı sen ol." dedi. Kelebeğin minicik kalbi korkudan hızlı hızlı atıyordu. Savaşta kullanılacak mermiler sanki kanatlarına yüklenmiş gibi ağır ağır açıp kapatıyordu. Kelebekler, mermi taşır mıydı?

Mehmet Nazif kelebeği salıverdi.

***

Deli Kemal takasıyla her iki yakaya da durmadan asker taşıdı. Kah Akbaş İskelesine gelen askerleri Çanakkale limanına, kah Bandırma üzerinden gelen kuvvetleri Akbaş limanına aktardı. Askerin boğazdan taşınması sırasında sıkıntı çekiliyordu. Yeteri kadar taka ve layter yoktu. Hatta Çanakkale'de bulunan bir Ermeni'nin yatına el konmak istenmiş

ama bunun mahsurları gözönünde bulundurulunca vazgeçilmişti. Mehmet Nazif gibi, Deli Kemal de her askere dikkatlice bakmaya çalışmıştı. Belki Sabri'ye, Halit Mustafa'ya belki de Hasan Hoca'ya, Mülkiyeli Ragıp'a rastlarım düşüncesindeydi. Ancak her asker birbirine benziyordu. Aslında her bir asker arkadaşı değil miydi?

Asker yarımadaya akıyordu. Kimi ihtiyata alınıyordu kimi de talime. Tecrübeli askerler ise bekletilmeden ön hatlara gönderiliyordu. Deli Kemal bu askerlere bakıp hayıflanmadan edemiyordu. "Kimleri kimlere bırakıp geldiler buraya. Benim gibi kimsesiz olanları da vardır elbet. Ya ben, beni kime bırakayım? *"Vardır her kimsenin bir kimsesi, kimsesiz kaldım, yetiş ey kimsesizlerin kimsesi..."* Deli Kemal yorgundu. Ne söylediğini tam olarak kendi de anlayamadı. Ama iyi şeyler, hoş şeyler söylediğini düşünüyordu...

İKİNCİ BÖLÜM

Yerlerle Gökler Altüst

Nakliye gemileri içinde deminden beri ayakta duran askerler sabırsızlanmaya, ayakları uyuşmaya başlamıştı. Sırtlarındaki çantaların, silahların, kazma ve küreklerin ağırlığından, her geçen dakika ayakta durmak güçleşiyordu. Buna, karanlığın içindeki siperlerde, "yamyam Türklerin, acımasız, vahşice savaşan askerler" olduğunu bilmek de eklenince, endişeleri katmerleşiyordu. Fakat bu çıkarmada, yetmiş beş bin kişi olacakları akıllarına gelince, endişe bulutları dağılıyordu. Hele hele lojistik gemilerinin arkasında duran koca koca zırhlıların, kruvazörlerin de olduğunu görünce, 18 Mart'ın ilk günlerindeki iyimser, Türkleri küçümser, hatta hor gören bir havaya bürünüveriyorlardı. İnsanoğlu böyleydi işte. Saniyesi saniyesine uymazdı. Değişi değişiverirdi... Güneş batmayan imparatorluğun askerlerinde, artık batmakta olan bir başka imparatorluğun askerlerine karşı hiç acıma duygusu yoktu. Hatta 18 Mart'tan bu yana daha da koyulaşan öfkeleri vardı.

Sabırsızlanan sadece gemilerdeki askerler değildi. Artık atış pozisyonu almaya çalışan zırhlıların namluları da sabırsızdı. Topların dibine yığılan 38'lik top mermileri de sabırsızdı. Elbette tetiği çekecek elin sahipleri de sabırsızdı...

İtilaf Devletleri Başkomutanı General Sir Ian Hamilton karargah olarak kullandığı Queen Elizabeth'in komutan odasında fosforlu saatine baktı. Dördü yirmi beş geçiyordu. "Beş dakika var." dedi. "Beş dakika daha bekleyeceğim. Üç aydır sabırla bekleyen ben, beş dakika daha bekleyeceğim. Sonra işlerin planlandığımız gibi gitmesi için dua edeceğim." Saatinin yelkovanı altmış adet saniyeyi tam beş kere adımla-

yınca, başkomutan "Ateş!" dedi. Bu emri olanca gücü ve sesiyle söylemişti. Bu söyleyiş tarzında, "Yasakların hepsi bitiyor. Artık kendimizi gösterelim." demek istiyordu adeta.

Zırhlılarından ilk ateş eden Albion oldu. Namludan fırlayan mermi, yitmekte olan karanlığı ve yeni gelen günün bulanık aydınlığını hızla yararak Eskihisarlık Tepe'ye düştü. Ardından diğer namlular Seddülbahir Köyü'nü ve kalesini amansız bir ateşe tuttu. Sonra Albion zırhlısı ateşin yönünü değiştirdi. Şimdi Ertuğrul Koyu'nun üstündeki tel örgüleri imha ederek, karaya ayak basacak askerler için bir geçiş koridoru hazırlamak istiyordu. Bu koca zırhlıyı, yarımada ve Kumkale önlerine demirlemiş diğer zırhlılar izledi. Koca zırhlılardaki namlular art arda yüzlerce kiloluk mermilerini, üzerinde nice savaşların yapıldığı Anadolu ve Rumeli'nin yorgun topraklarına atıyorlardı. Her merminin düştüğü yerde sanki volkanlar patlıyor, dünyanın merkezinde yüzyıllardır saklanan lavlar yeryüzüne fışkırıyordu.

Denizin, yarımadanın sakinliğine ve güzelliğine rağmen, yeni gelen günün ilk saatlerinde İtilaf Kuvvetleri'nin hiddeti, öfkesi, kini çok fazlaydı. Kendilerine yine çok güveniyorlardı. Tüm gemilerde bandolar milli marşlar çalıyordu. "Tanrı Kralı Korusun" nağmeleri İngiliz askerlerinin damarlarındaki kanı kamçılıyordu. Fransız gemilerinde ise milli marşları olan "Marseilles" çalıyordu. Ege Denizi'nde bekleyen gemilerdeki tüm askerler şimdi milli marşlarını söylüyorlardı. Gururluydular. Dünyaya yön verecekler, yeni haritalar çizeceklerdi. Büyük devlet olmanın kendilerine yüklediği, kaçınılmaz bir tarihi görevdi bu savaş. Dünya haritasını daha önce Osmanlı İmparatorluğu değiştirmişti. Şimdi bu köklü devletin yerine kendileri geçiyordu. Ama ilk önce şu boğazın aşılması gerekiyordu. Hele karadan başlayan saldırı bir-iki hafta içinde başarıya ulaşırsa, köhnemiş, hasta bir imparatorluğun yorgun kalbi olan İstanbul'a bir hançer gibi saplanacaklardı. Tarih boyunca istilâlarla, yangınlarla ve depremlerle zayıf düşen bu koca şehir, yeni bir çağın değil ama yeni bir dönemin başlangıcını yaşayacaktı... İşte bunun için, bu tarihi

görev için önlerindeki tepelerin mutlaka ele geçirilmesi gerekiyordu.

***

Garplı olmakla övünüp, Garp'tan gelenler, şimdi toplam 329 adet top namlusuyla ölüm kusma telaşındaydı. Her mermi atışında büyük bir sarsıntı geçiren zırhlılar yüzen kale gibiydiler. Seddülbahir'e durmadan ateş ediyorlardı. Bu kalelerin durumu savaşan taraflara ne kadar da çok benziyordu. Bir yanda 600 yıllık eski ama sağlam bir kale gibi duran, ateş gücü zayıflamış Osmanlı Devleti vardı. Diğer yanda ise, modern ve son sistem silahlarla donatılmış, yüzen kalelerle donatılmış İtilaf Devletleri, İngiltere ve Fransa vardı. Aslında Osmanlı Devleti koca bir çınara benziyordu. Çınarlar hep ayakta ölürdü ve ama daima da filiz verirler. Bu koca çınar da elbette taze bir filiz verecekti. Koca çınardan nice koca çınarlar yetişecekti. İşte o filizin ucu güneşe uzanmak için, Çanakkale'nin bomba ile, mermi ile, kan ile yoğrulacak olan topraklarını bu savaş ile dürtüklemeye çalışıyordu...

***

Ertuğrul Koyu'na hakim tepelere açılan siperlerde devamlı bir koşuşturmaca yaşanıyordu. Mermi ve bomba yağmurundan korunabilen askerler, sahile çıkmaya gayret eden İngiliz askerlerine isabetli atışlar yapmaya çalışıyordu. Bazıları kendinden öylesine geçiyordu ki sakınmak şöyle dursun, kendi canını düşünmeden açıktan açığa ateş ediyorlardı.

Açıkta demirleyen zırhlılarda aniden kara bulut beliriyor, ardından müthiş bir gürültüyle insan boyunca top mermileri siperlerin yakınında ve siper içinde infilâk ediyordu. Bazen siperlerin üzerinde bir şarapnel patlıyor, doluyu andıran sıklıkla bin tane misket aniden etrafa saçılıyordu. Nakliye gemilerinden alınan askerler sandallara bindiriliyor, bu sandallar kalın bir halatla birbirine bağlanıyor, şalopeler tarafından çekiliyor, daha sonra şalopeler halatları çözüyor, sandallar kazandığı hızla kumsala doğru belli bir süre yol alabiliyordu. Bu esnada sandallarda bulunan askerler küreklerini havaya doğru kaldırıyorlardı. Neden sonra sandal yavaşlayıp dur-

maya yüz tutunca olanca güçleri ile tekrar küreklere asılıyorlardı. Her sandalın ön tarafına konmuş olan makineli tüfekler sahile yaklaştıkça Yahya Çavuş ve takımına karşı amansız bir ateşe başlıyordu. Nisan'ın bu taze sabahında silahların gürültüsü ortalığı kaplıyordu. Bu sesler karşı kıyılarda ve tepelerde akisler yapıyordu. Önde bulunan gözcü ve avcı hendekleri bu hendek ve siperler, içindeki askerlere tabiî bir mezar olmuştu.

Suya düşen mermiler deniz yüzeyinde küçük su kütleleri oluşturuyor ya da mermiler suda bir süre daha gittikten sonra kayboluyordu. Bu esnada çok ince bir çizgi beliriyor, sular adeta kırbaçla dövülüyordu.

***

Albion zırhlısında görev yapmakta olan Leslie, ilk top atışının kendi zırhlısından yapıldığını öğrenince gururlandı. Atılan her merminin ardında çıkardığı kesif siyah buluta, barut kokusuna ve zırhlının sarsılmasına artık alışmıştı. Yavaş yavaş her şeye alışıyorlardı. Mermiye, baruta, ölüme ve en önemlisi Gelibolu'ya alışıyordu. İşte bu yüzden Leslie ümit doluydu. 18 Mart'ta gördüğü sahne şimdi bir kez daha tekrarlanıyordu. Avuç içi kadar yere donanma 18 Mart'ta olduğu gibi bomba yağdırıyordu. Yarımadanın ucunu adeta bir taç gibi çevreleyen zırhlılar, alaca karanlıkta ışıklarını söndürme gereğini bile duymamışlardı. Birazdan diğer zırhlıların da bombardımana katılmasıyla denizde oluşturdukları tacı Gelibolu topraklarına geçirmek istercesine ateşe başlayacaklardı.

Leslie'nin gururu, her topun yanına dizilen 38'lik insan boyundaki mermilere bakınca bir kat daha arttı. Bu mermileri yiyen tepelerin, sırtların, vadilerin bile değişeceğini düşündü. Sonra tereddüt etti. "Acaba?" dedi kendi kendine. "Acaba? Onca mermiye rağmen Türkler yine de kendilerine karşı koyabilirler miydi? Bu mümkün müydü? İnanası gelmiyordu. 18 Mart'ta da inanmamıştım." dedi. Sonra arkadaşının "Doğu gizemdir, koskoca bir bilinmezlikler diyarıdır." sözleri aklına geldi. Sanki gururu biraz incinmişti. Dalgın gözler-

le karşı tepelerde meydana gelen infilâklara baktı. Toprağın bağrından kopup gelen sarı, kırmızı, siyah dumanlara daldı. Neden sonra bombardıman durdu. Bu kez sürüp giden infilâkların yerini tam tersine kopkoyu bir sessizlik aldı. Karşı tepelerdeki siperlerden ateş edilmiyordu. "Bu sessizlik çok sinir bozucu." dedi. "Türkler çıkarma araçlarına çoktan ateş etmeliydiler. Ne bekliyorlar ki? Yoksa hepsi öldü mü? Tepelerin vadilere dönüştüğü o sırtlarda Türkler canlı canlı siperlere mi gömüldüler acaba? Öyle olmasını umuyorum. Aslında, içimdeki ses Türkleri bu kadar kolay susturmanın mümkün olamayacağını söylüyor. Kime inanayım? Gerçeklere mi, içimdeki sese mi? Daha doğrusu gerçek dediğimiz şey nedir? Gerçek şu ki; biz onlardan kat be kat üstünüz. Hem de her şeyimizle... Askerimiz daha çok; bakımlı ve donanımlı. Silahlarımız çok; yeni ve modern. Zırhlılarımız, nakliye gemilerimiz de öyle. Yiyeceğimiz bol. İşte bunlar gerçek." Leslie biraz durdu. "Ama bu Türkleri yeneceğimiz anlamına gelmiyor ki. İşte bu da bir gerçek." dedi.

Kafası karışmıştı. Birazdan Albion'dan bir anons yapıldı. Gemideki bazı askerlerin gönüllü olarak karaya çıkmak istedikleri ve bu nedenle gönüllülerin isimlerini yazdırmaları isteniyordu. Leslie bir süre düşündükten sonra aniden karar vermiş gibi "Evet, ben de çıkmak için elimden geleni yapmalıyım. Zırhlıda görev yapmaktansa, orada acının, kanın en yoğun olduğu yerde yani karşı sırtlarda olmalıyım." dedi. Gönüllü kaydolmak için yazıcı kamarasına doğru yürüdü...

Zırhlıların yaklaşık bir saat süren bombardımanı kesildi. Donanma tarafından sadece Ertuğrul Koyu'na 4.650[8] adet top mermisi atılmıştı Gemilerde, filikalara, layterlere, kayıklara binmek için bekleşen askerlerin duymak istediği emir nihayet verildi: "Haydi ip merdivenlere! Sallanmayın!" Bu emir üzerine güvertelerde bir hareketlilik başladı. Tam donanımlı askerler ip merdivenlere yöneldiğinde bazılarının dizleri titriyordu. Halatlardan örülen ve gemilerin her iki tarafına sarkıtılan merdivenlerden inen askerler kayıklara, layterlere binmeye çalışıyordu. Hafif bir sisin yayıldığı deniz yüze-

(8) Bu sayı 18 Mart'ta Türklerin attığı tüm mermilerin iki katıydı.

yinde kimseden çıt çıkmıyordu. Hepsi gözlerini dikmiş sisin içinden yükselen tepelere bakıyorlardı. Komutanlar kayıkların ucunda ayakta durarak, yüksek sesle emirleri sıralayıp duruyordu. Deniz sakindi. Aslında şimdi her yer sakindi. Küreklerin suda çıkardığı seslerden başka hiçbir şey duyulmuyordu. Karaya doğru yaklaştıkça, dişler sıkılıyor, parmaklar silahların tetiklerini yokluyor, mermiler sayılıyor, kasaturalar çıkarılıp silahların ucundaki yuvalarına oturtuluyordu. Askerlerin sırt çantalarında iki gün boyunca yetecek kadar konserve, bisküvi, çikolata ve su vardı. Asker taşıyan kayıkların arkasından sıhhiye kayıkları geliyordu. Sıhhiye erleri ve doktorlar yanlarında çok sayıda ilk yardım malzemesi taşıyorlardı. Daha arkadaki kayıklarda ise onlarca hatta yüzlerce sedye üst üste konulmuş, askerler için her şey düşünülmüştü. Bir kayıkta üzerinde SDR *(Supply Reserve Depot)* yazılı büyük içki şişeleri bile vardı. Zaten kayıklara bindirilirken askerlere her zamankinden daha fazla rom içmeleri için izin verilmişti.

Bombardımanın hafiflediği şu saatlerde eski bir kömür gemisi olan River Clyde, Ertuğrul Koyu'na doğru yavaş yavaş yol alıyordu. Etrafında irili ufaklı tekneler kendisini izliyordu. Ancak Çanakkale Boğazı'nda güneye doğru öyle güçlü bir akıntı vardı ki bu akıntıya karşı koymakta tekneler zorlanıyordu. Askerler daha kuvvetli bir şekilde küreklere asılıyordu. Yine de akıntı onları River Clyde'den geri bırakıyordu. Koca gemi, tekneleri beklemek üzere iyice yavaşlıyor, tekneler ve kayıklar kendisine yaklaşınca, tekrar ilerlemeye çalışıyordu. Tekne ve kayıklar, layterler ağzına kadar asker doluydu. River Clyde'nin arkasına dizilmek için manevra yapmaya çalışmaktaydılar. Askerler, tepelerden açılabilecek bir ateşe karşı kendilerini koruma telaşında idiler. Ama korkuları boşunaydı. Tepelerden kendilerine ateş açılmadı. Hatta tepeler öyle sessiz ve ıssız görünüyordu ki insanda terk edilmiş hissini uyandırıyordu. Bu sessizliğin kendi lehlerine olduğunu düşünen kaptan, River Clyde'yi kuma oturtmak için hızını arttırdı. Biraz gitmişlerdi ki Ertuğrul Koyu'nun gi-

rişindeki sığ kayalıklara bindirdiler. Gemi sarsıldı. Askerler sağa sola savruldu. İşte o anda karaya çıkmaya hazır olan askerlerde bir korku belirdi. Ne oluyordu? Türkler kendilerini topa mı tutmuştu? Mayına mı çarpmışlardı? Hele, 18 Mart'ta boğazda batan İrresistible gemisinden zar zor kurtulan bazı askerlerin yüreği ağzına geldi. Mayınlar hafızalarında öyle yer etmişti ki bu duygudan kurtulmaları çok zordu. O mahşer gününü yaşayan askerler "Eyvah yine mi batıyoruz?" demişlerdi. Ama bu kez batacak kadar derin suda değillerdi. River Clyde biraz daha kayalara sürtündükten sonra durdu. Meydana gelen dalgadan etrafında yer alan tekneler, filikalar etkilendi. Ayakta bekleşen askerler dalganın meydana getirdiği sallanmayla dengelerini kaybettiler. Ancak birbirlerine tutunarak çabuk toparlandılar. Korkudan, bir başka korkuya savrulan askerlerin gözü hâlâ tepelerdeydi. Ama tepelerden ateş edilmiyor, hiçbir hayat belirtisi görülmüyordu. Susma zorunluluğu olmasına rağmen şişman bir İngiliz çavuş güldü:

– Bizimkiler Türklerin icabına baktılar... Oralar sanki terk edilmiş gibi. Kolay olacak çocuklar, çok kolay... Karaya ilk basan bizler olacağız... Bu şeref bize ait olacak inanın, dedi.

Askerin biri çavuşa kötü kötü baktı. İçinden, "Çok bilmiş, geveze şişko." dedi. Sinirliydi. "Öleceğiz işte! İçime doğuyor. İnsan ve can emen bu topraklarda geberip gideceğiz işte!" Ayakta duran askerlerden bir diğeri ise:

– Çavuşum şu tepelerin sessizliği hiç hoşuma gitmiyor, dedi.

– Merak etme oralardakiler çoktan toprağa gömüldüler.

Deminki şişman çavuş sesini iyice alçalttı ve gülerek devam etti:

– Elimizi kolumuzu sallaya sallaya çıkacağız çocuklar. 'Hurra!' diyerek, 'Tanrı Kralı Korusun!' diyerek tepelere doğru koşacağız. Bu koşumuz sahilden tepelere, oradan Gelibolu'ya, oradan da İstanbul'a kadar uzanacak..." Ayakta duran bazı askerler ise bu konuşmaları ilgisiz bir şekilde dinliyorlardı. Gözlerini karşı tepelere dikmişlerdi. Kulaklarında ise

çavuşun kendinden emin konuşması yankılanıyordu; "Tepelerdekiler toprak oldular." On sekiz yaşında, daha çocukluktan yeni çıkmış olan asker de içinden "Toprak oldular ha... İşte bu iyi." dedi. Cebinden bir resim çıkardı. Öptü. Tekrar cebine koydu. Bir diğer asker ise elinde sıkı sıkıya tuttuğu haça bakarak dua ediyordu. Gözlerinde bilinmez bir yerlere gelmenin ürkekliği vardı. Diğerleri değişik, karmakarışık duygular içindeydi... İngiltere'den gelirken taşıdıkları duygularla şimdiki duyguları çok farklıydı. Duyguları değişiyordu. Bir maceranın getireceği gizemli ve zevkli hayallerden sıyrılmışlar, ense köklerinde ölümün soğuk nefesini hissedince, pişmanlık duymaya başlamışlardı. Artık pişmanlık fayda etmiyordu. Gerçeğin, savaş gerçeğinin, çıplak ve acı yüzü ile karşı karşıyaydılar. Dönülmez bir yola girdiklerinin farkındaydılar. İşte bu geriye dönememe duygusu bellekleri nde yer etmiş korkuyu kamçılıyor, daha da koyulaştırıyordu. Korku ile çarpan yüreklerin bedenleri sandallar içinde titreyip duruyorlardı. Sabahın erken saatindeki soğuk bu titremeyi arttırıyordu.

Onlarca, yüzlerce asker sandala biniyordu. Deniz yüzeyini kaplayan sandallar, burunlarını tepeliklere çevirmiş bir halde ağır ağır ilerlemeye çalışıyordu. Sonra durdular. Diğer gemilerden gelecek olan şalopeleri beklemeye başladılar. Kumsala oturtulması düşünülen River Clyde gemisi epey geride kayalıklara bindirdiğinden, iki bin kişinin birden kumsala çıkması mümkün olmamıştı. Koca gemide iki bin kişi çaresiz kalakalmıştı. Suyun derin olması ve Türklerin ateş edeceği düşüncesiyle gemiden askerin tahliyesi gerçekleştirilemiyordu. Bu planı yapan Yarbay Unwin çok üzgündü. Nasıl hareket edeceğini bir süre düşündü. Böyle eli kolu bağlı beklemek, Türklere çok kolay hedef olmak demekti. Aklına dubaları yan yana bağlayarak kumsala dek bir köprü yapma fikri geldi. Zira İtilaf Devletleri'nin komutanları sık sık tarihten örnek alıyorlardı. Yarbay Unwin de, bir zamanlar boğaza kayıkları yan yana dizen, köprü meydana getiren ve ordusunu bu köprüden karşıya geçirmiş olan Kserkes'e

mi özenmişti? River Clyde'nin bir Truva atı gibi kullanılmasını da o teklif etmişti. Birazcık inansaydı, efsanelerde İda Dağı'nda oturduğu belirtilen tanrılara da yakaracaktı. Ama o, efsanevi tanrılara inanmıyordu. Hemen layterlere megafonla çağrı yaparak geminin burnunda sıralanmalarını istedi. Çıkarma gemileri anılan yere doğru geldiklerinde, aynı hizada durmak akıntıdan dolayı çok zor oluyordu. Yarbay Unwin gemiden indirilen dubaları sığ sulara kadar dizme amacındaydı. Bunun için dubaları birbirine bağlamayı düşündü. Elindeki halatla hemen suya atladı. Onun işe giriştiğini gören Willams da kendisine yardım etmeye başladı. Ortalık sessizdi. Karadan hâlâ ateş edilmiyordu. Bu durum Yarbay Unwin'i ve Willams'ı ümitlendirdi. Diğer sandallarda bekleşen askerler ise sabırsızlanıyorlar, artık ne olursa olsun karaya çıkmak istiyorlardı...

Sahile yakın siperlerin içinde, elinde dürbünle vaziyeti anlamaya çalışan Üsteğmen Halit Mustafa, muhabere erine seslendi:

– Çabuk! Mahmut Sabri ile Kadri komutanlara çıkarmanın birazdan başlayacağını bildir.

Az sonra muhabere eri:

– İhraç kuvveti yaklaşık kaç kişi diye soruluyor?

– Bekleyen kayıklar içinde bin kadar asker var. Karaya oturan gemide ne kadar asker var, işte onu bilmiyorum. Görünüşe göre dubalardan köprü kurmak için uğraşıyorlar. Ani bir baskınla çıkacaklar anlaşılan...

– Mahmut Sabri komutanım, son ana kadar beklenip daha sonra mukavemet edilmesini istiyor.

– Tamam anlaşıldı.

Dürbünden gözlerini ayıramayan Üsteğmen Halit Mustafa, "Bu kefereler niye sandallarda bekleşiyor?" diye düşünüyordu. Yan sırttaki Yahya Çavuş'un takımına bir göz attı. Ertuğrul Koyu'na çapraz şekilde mevzilenmişlerdi. Bir üst koyda, Hisarlık Tepede ise Teğmen Abdurrahim vardı. O da takımını iyice sahile yaklaştırmıştı. Zırhlıların bombardımana

başlamasıyla birlikte siperlerde bulunan askerler hızla geri çekilmişler, gözcüler ön siperlerden ayrılmamıştı. Bombardıman hafiflediğinde siperler, askerler tarafından tekrar tutulmuştu. Şimdi tüm gözler sandallardaki askerlerin üzerindeydi. Askerlerin içinde en öfkelisi Üsteğmen Halit Mustafa'ydı. "Gelin bakalım. Gelin de, yarım bıraktığımız şu hesabı görelim. Arkadaşım Tevfik'in intikamını alayım. Arkadaşımın kanı asla yerde kalmayacak! Haydi beklemeyin! Gelin, zira, biz de sizin gibi çok sabırsızız."

Siperdeki askerler dürbünle denizi tarayan komutanlarına dikkatle bakıyorlardı. Vereceği emri bekliyorlardı. Son kez mermilerini, el bombalarını, makineli tüfeklerini kontrol ettiler. Bazıları gizliden gizliye Kur'an, bazıları da bildiği duaları okumaya başlamıştı. Üsteğmen Halit Mustafa, adeta siperlerin dua ve yakarışlarla dolduğunu hissetti.

Askerlerini Ertuğrul Koyu'na tam cepheden yerleştirmişti. Son bir kez daha dönüp takımına baktı.

İlyas Onbaşı:

– Komutanım, bunlar ne bekliyor?

– Anladığım kadarıyla karaya oturan gemideki askerleri bekliyorlar. Beraber çıkacaklar.

– Ateş mesafesindeler.

– Biliyorum. Biraz daha bekleyeceğiz. Ne zaman ki koca gemideki askerler de layterlere binecekler, platformlara koşacaklar, işte o zaman ateş edeceğiz. Askerleri tembihle; ıskalamak yok. Bir mermi bile boşa gitmeyecek! Askerler, son mermilerini atıncaya dek mukavemet edecekler. Kırmızı işaret fişeğin hazır mı?

– Hazır komutanım.

– İlk ateş edildikten sonra fişeği fırlatacaksın. Teğmen Abdurrahim de inşaallah zorda kalmaz. Baksana onların mevzilendiği Eskihisarlık Tepe'ye doğru iyice yaklaşıyorlar. Çok hızlı hareket etmeye başladılar. Teğmenimin yüreğine ve bileğine Allah kuvvet versin...

– Halit Mustafa'nın içi sızladı. Yine aynı duyguya kapılıyordu. Hani; Kanal Harekatı'ndaki muhabereye başlarken

hissettiği duyguya. O zaman arkadaşı Tevfik Bey ölmüştü. Şimdi de en çok Teğmen Abdurrahim için endişeleniyordu. "Yoksa? Haydi evhamlanma." dedi kendi kendine. "Bırak bu kuruntuları." Teğmen Abdurrahim'in maruz kaldığı tehlike ve risklere kendisi de kalıyordu. Ama içinde anlatılmaz bir sıkıntı vardı. Bu sıkıntı ölmek veya öldürmek korkusundan değildi. Bunu iyi biliyordu. Dalıp gittiği sırada River Clyde'nin iki yanından tahta platformlar ve ip merdivenler sarkıtıldı. Askerler, "Hurra!" diyerek yeni kurulan köprüye doğru koşmaya başladılar. İşte o anda Üsteğmen Halit Mustafa, "Kırmızı fişeği fırlat!" diye haykırdı.Yanındaki İlyas Onbaşı tabancayı ateşledi. Gökyüzüne doğru kırmızı bir renk yayıldı. Artık çıkarma başlamıştı. İşaret fişeği bunun tescilli bir habercisiydi. Siperlerin hepsinde sanki anlaşmışlar gibi tüm takım, bölük, tabur komutanları, "Ateş!" diye haykırdı. Ön siperlerden bir yaylım ateşi açıldı. Gemiden çıkmakta olan askerler açılan bu ateş sebebiyle tek tek vuruluyordu. Kimi askerler merdivenlerden yuvarlanarak denize düşüyor, kimi askerler denize atlıyordu. Fakat üzerlerindeki ağırlıktan dolayı denize atlayanların çoğu boğuluyordu. Sanki kıyamet kopuyordu. Halit Mustafa siperden art arda ateş ediyor, bir yandan da askerlerine:

– Vurun koçlarım! Iskalamak yok! Karaya ayak basmasınlar! Haydi aslanlarım! Gün, bugündür! Vurun! diyordu.

Üsteğmen Halit Mustafa ateş ederken sanki Kanal'daydı. Sanki arkadaşı Tevfik Bey hücuma kalkıyordu. Sanki bu kez onu korumak istercesine daha dikkatli, daha cesur hareket ediyordu. İçindeki intikam hırsı o kadar büyüktü ki hiç durmadan ateş ediyordu. Her attığını da vuruyordu. Bu arada etrafına da cesaret aşılıyordu:

– Haydi yiğitlerim! Vatan için vurun!

Kıyıya yaklaşmakta olan kayıklardaki askerler, bu amansız ateşten kendilerini koruyamıyorlardı. Siperlerden açılan ateş her dakika ayaktaki askerlerin sayısını azaltıyordu. Ağzına kadar ölü askerlerle dolu olan kayıklar, layterler, şalopeler, kuvvetli akıntı yüzünden adalara doğru sürükleniyordu.

Vurulan ya da yaralanan İngiliz askerlerinin feryatlarına, kurşun sesleri karışıyordu.

***

River Clyde'nin burnundan sahile kurulan dubalardan biri akıntı nedeniyle sürüklenince, dubaların üzerinde yaralanan, ölen ve sağ kalan tüm askerler denize düştüler. Feryatlar, iniltiler, birbirine karışıyordu. Bu durumu gören Yarbay Unwin, arkasından da yardımcısı Willams suya atladı. Amaçları şiddetli akıntıyla sürüklenen dubaları birbirine bağlayıp köprüyü yeniden kurmaktı. Bu iki cesur İngiliz subayı yoğun ateşe rağmen hiç tereddüt etmeden denize atlayıp, kurşun yağmuru altında dubalara doğru yüzmeye çalışıyorlardı. Dubadan dubaya yüzmek zorunda kalan Yarbay Unwin çok yoruldu. Ama elindeki iple birkaç dubayı birbirine bağlamayı başarabilmişti. Bir kurşun başını sıyırdı. Tam o sırada yardmcısının vurulduğunu gördü. Elindeki ipi bıraktı. Ona doğru yüzdü. Willams'ı bir eliyle yakalayıp River Clyde'nin çelikten yapılmış saçlarını siper almak için geminin arkasında doğru yüzmeye başladı. Biraz dinlendi. Ağır yaralanan Willams'ın gözleri kapalıydı. Başını yukarıda tutmaya gayret ettiği subayın yarasından denize karışan kanlar mavi suları kızıla boyuyordu. Yarı açık ağzına, etraflarına düşen mermilerin oluşturduğu dalgalar sebebiyle sular doluyordu.

Unwin, Willams'ı gemiye doğru götüremeyeceğini anlayınca onu en yakındaki dubaların üzerine yatırdı. Willams, gözlerini zorla açtı. Sonra gözlerini bir daha açmamak üzere kapadı. Yarbay Unwin heyecan ve telaş içinde onun öldüğünü anlamadı. Tekrar yüzmeye başladı. Bu kez omuzundan yaralandı. Yine de büyük bir çabayla yüzmeye gayret ediyordu. Ancak gücü tükenmek üzereydi. Daha fazla dayanamadı. Bayıldı. Kayıkların, mermilerin, meydana getirdiği küçük dalgacıkların kucağında salınıp duruyordu. Tepelerden kendisine doğru açılan ateş hafiflemişti... Onun bayıldığını gören gemideki erlerden ikisi denize atlayıp kendisine doğru yüzmeye başladılar. Yarbay Unwin'e ulaşıp zar zor River

Clyde'ye çıkardılar. Güvenli bir yere yatırdılar. Az ilerde ise bir duba, üzerinde Willams'ın cesedi olduğu halde akıntıya kapılıp, aşağıya doğru sürüklenmeye başladı.

Siperlerden açılan ateş devam ediyordu. Tam cepheden Halit Mustafa'nın takımı, yandan da Yahya Çavuş'un iki takımı karşı koyuyor, İngilizler kıyıya çıkamıyorlardı. Sahile nadiren ayak basabilen askerler de anında vuruluyordu. Deniz içine ve kumsala yerleştirilen tel örgülere, bir çok İngiliz askeri cansız bir şekilde takılıp kalmıştı. Dikenli teller, karaya zorlukla ayak basan pek az sayıdaki askerin önündeki en önemli engellerdi. Askerler süngülerle ve makaslarla telleri kesmeye çalışırken vurulup tellerde asılı kalıyorlardı. Çıkmak için layterlerde, şalopelerde bekleşen askerler bu korkunç manzaradan gözlerini ayıramıyorlardı. Eninde sonunda kendi akıbetlerinin de böyle olacağını düşünüyorlardı. Kumsala ve denize, vurulan askerlerin kanı yayılıyordu. Karaya vuran dalgalar artık beyaz değil kırmızıydı. Deniz, kan lekesini temizlemek istiyor ama vurulan askerlerin çokluğundan mavinin güzelliği kan lekesinde dağılıp gidiyor, mavi renk biraz kırmızıya, kırmızı renk de biraz maviye dönüyordu. Bu iki rengin karışımından doğan bir başka renk, kıyıdan itibaren deniz içine doğru gittikçe yayılıyordu.

Halit Mustafa karşısındaki İngilizlerin haykırışlarını, çığlıklarını duyunca öfkesi yatışır gibi oldu. Takımı, başta İlyas Onbaşı olmak üzere fasılasız ateşe devam ediyorlardı. İngilizler de karşı ateşe başlamışlardı. Yoğun kayıptan sonra zırhlıların tekrar ateş açması istenmişti ama İngilizler Türklere o kadar yakındı ki sahilde ilerlemeye çalışan askerlerin vurulma ihtimali belirince donanma ateş açamadı. Ama Yarbay Unwin'in bağladığı dubalardan sahile doğru bir asker akını başladı. Zırhların arkasındaki askerler, "Hurra!" diyerek merdivenlere koşuyor, ancak çok geçmeden bir bir vuruluyorlardı. Artık her yer ceset doluydu. Yandaki ip merdivenler, çıkarma kayıkları, köprü olarak düşünülen dubaların üstü, hatta deniz yüzeyi bile ceset doluydu. Arkadaşlarının vurulduğunu gören askerler zırhlıdan çıkmak istemiyorlar-

dı. Korkudan sinmiş askerleri, komutanları tabanca ve kılıç tehdidi ile karaya çıkmaya zorluyorlardı.

***

İlyas Onbaşı'nın başını bir mermi sıyırdı. Pak alnında meydana gelen ince bir çizgide kan beliriverdi. Halit Mustafa haykırdı:

– İlyas Onbaşı iyi misin?

– Hiç bu kadar iyi olmamıştım komutanım!

– Yaranı sordum be adam!

– Bu yara bizi öldürür mü teğmenim! Benim Balkan Harbi'nde aldığım yaraların yanında bu yara nedir ki?

– Sıhhiyeler bir baksın istersen.

– Sıhhiyeler daha ağır yaralılara baksın. Şimdi biraz tütün, biraz da toprak bastım mı geçer. Meraklanma.

İlyas Onbaşı "meraklanma" demişti ama Halit Mustafa bu gözüpek onbaşısı için endişeleniyordu. Zira o çatışmalarda kendini kaybeder, bir süre sonra hiçbir tedbir almadan ateşe dèvam ederdi. Onun bu özelliği aklına gelince, Halit Mustafa, İlyas Onbaşı'yı uyarma gereğini duydu:

– Açıktan ateş etmek yok, ona göre onbaşı!

– Bu konuda söz veremem. Çünkü kendime de söz geçiremiyorum komutanım.

– Delilenme! Sen bana daha lazımsın.

– Hepimiz bu vatana lazımız. İşte o an geldi. Artık borcumuzu ödeme zamanıdır.

– Borç, hepimizin borcu...

Bir mermi İlyas Onbaşı'nın bu kez omzuna saplandı. Onbaşı siperin içine düştü. Halit Mustafa hemen sıhhiyelere seslendi:

– Onbaşıyı geriye taşıyın! Haydi, sallanmayın!

Sıhhiye erleri koşarak geldiler. İlyas Onbaşı'yı yatırmak istediler ama bu mümkün olmadı. Çünkü onbaşı "Bu hafif yaralarla benim geriye gideceğimi mi sanıyorsunuz, bunlar yara mı? Siz daha ağır yaralıları taşımaya bakın." demişti. Sıhhiyeler de şaşırmıştı. Bir kez daha Halit Mustafa'nın sesi siperlerde yankılandı:

– Haydi götürün!

– Komutanım gelmek istemiyor.

– Götürün dedim!

Sıhhiyeler zorla İlyas Onbaşı'yı sedyeye yatırdılar. Arka siperlere doğru koşmaya başladılar. İlyas Onbaşı'nın küfürlerle dolu öfkeli sesi siperlerde yankılanıyordu...

Halit Mustafa bir yandan ateş edip bir yandan da takımının vaziyetine bakıyordu. Ama İngilizler siperlere ulaşamamışlardı. Dikenli tellere dek gelenler ise onlarca mermiyle vurulup canını tellere takıyorlardı.

Onlar vurdukça asker dolu kayıkları çeken motorlar sahile doğru yaklaşmaya çalışıyorlardı. İnatla gelenler ne vurmakla bitiyordu ne de öldürmekle. Geliyorlar ancak ya yaralanıyorlar ya da can veriyorlardı. Yaralıların iniltileri, feryatları kulakları tırmalıyor, yürekler paralıyordu. Ancak yaralılara kimse yardım edemiyordu. Seddülbahir Kalesi'nin önündeki kayalıklara sadece üç-beş İngiliz askeri ayak basabilmişti. Üsteğmen Halit Mustafa bunları görünce deliye döndü. Takımından ateşi yoğunlaştırmalarını istedi. Siperden nişan alıp askerlerden birini kayalıkların üzerine yıktı. Diğer asker ise yaralandı. Tümseğin arkasına makineli tüfek yerleştirmek isteyen askerler telaşlı idi. Üsteğmen Halit Mustafa bir an makineli tüfeğin oraya getirilirse ne kadar zor durumda kalacaklarını düşündü.

Askerlerine:

– Beni koruyun, dedi. Şimşek hızıyla ön siperlerden çıkıp bir tümseği kendine siper edindi. Biraz daha yaklaşabilirse, tümseğin arkasındaki askerleri çaprazdan görebilecek, dolayısıyla ateş etme imkânı bulabilecekti. Sürünmeye başladı. Bu sırada sahildeki kayıklardan ve şalopelerden bulunduğu yere mermi yağıyordu. Bazı mermiler başının hemen üzerinden geçip gidiyor, bazıları da toprağa saplanıp tok sesler çıkarıyordu. Bazı mermiler ise arkasına saklandığı çalıları bir orak gibi biçiyordu. Çalıların dibinde bitmiş olan kekiklerin kokusuna, barut kokusu karışıyordu. Halit Mustafa bu güzel kokuyu ilk önce garipsedi. Derin bir nefes aldı. Sonra kekiğin

kokusu, barut ve kan kokusuna yenildi. "Görüldüm mü acaba?" diye düşündü. Ancak ateşin başka bir tarafa kaydığını görünce rahatladı. Sahilde bir subay gerideki askerlerine el işareti yapıyor, belli ki makineli tüfeğini kurmalarını istiyordu. Halit Mustafa tüfeğinin arpacığını komutanın omzuna nişanladı. Aslında ne kadar intikam hissi ile dolu olursa olsun tetiği çekmek ona hep zor geliyordu. Zaten yaralasın diye komutanın omzuna nişan almıştı. Yoksa isteseydi onu alnından bile vurabilirdi. Tetiği çekti. Namludan hızla fırlayan mermi, döne döne gidip İngiliz komutanının omzuna saplanıverdi. Acı bir feryat sahilde yankılandı. Su üzerinde uzayıp gitti. Komutanlarının vurulduğunu gören askerler, makineli tüfekle biraz yaklaşmak istedi. Ama Halit Mustafa bu kez onların ayakları dibine ateş etti. Bunun üzerine askerler oldukları yerden kıpırdayamadılar. "Yoksa gidip şu makineliyi alsam mı? Ona öyle çok ihtiyacımız var ki. Bunun için biraz daha yaklaşmalıyım. Belki fırsat olursa kara kızı *(makineliyi)* getirebilirim. Ne de güzel olur ha..." diye düşündü. Bulunduğu yer tekrar yaylım ateşine tutuldu. Deminki kekik kokusunu yine duydu. "Buradan bir başka yere geçmeliyim. Ateş ettiğimi gördüler." Az ilerisinde sabahki bombardımanda açılmış bir bomba çukuru vardı. "Oraya atlamalıyım." dedi. Bulunduğu yerden hızla kalkıp kendini çukura attı. Tam o esnada bir mermi sağ göğsünden girip omzunun altından çıktı. Üsteğmen Halit Mustafa ne olduğunu anlamadı. Sanki ılık bir şişi göğsünden sokup sırtından çıkarmışlardı. Sonra merminin vücudunda açtığı yolda müthiş bir sızı duydu. İlk önce; bir damla kan dahi akmadı. Ama neden sonra parçalanan damarlardan kan sızmaya, gömleğini ve ceketini kızıla boyamaya başladı. Elini göğsünü götürdü. El ayası kıpkırmızıydı. "Biraz daha dayanmalıyım. Hele takım benim vurulduğumu görmemeli." Mecalsiz kalan sağ elinden tüfeği yere düştü. "Geriye doğru gitmeliyim." Yine bu kez sürüne sürüne askerlerinin de olduğu ön siperlere yaklaştı. Mermilerin çıkardığı toz duman arasında Yakup'un sesini duydu:

– Komutanımı koruyun!

– Yaralı herhalde!

– Yaralı!

– Haydi gidip omuzlayalım!

Halit Mustafa, Yakup'un, Cemil'in ve Rüstem'in kendisine doğru gelmeye başladığını hayal meyal gördü.

Kısık sesiyle:

– Gelmeyin, yerinizden ayrılmayın! dedi. Bu kez sol eline tabancasını alıp ateşe devam etti. Kendine yaklaşmak isteyen askerler yoğun ateşten dolayı oldukları yerde kalakalmışlardı. Halit Mustafa ise hâlâ sürünmek ve takımının olduğu yere doğru ilerlemek istiyordu. Fakat gittikçe mecâli tükeniyordu. Yüzü gözü toz toprak içinde kalmıştı. Yoğun ateşten dolayı olduğu yerden kıpırdayamayan askerler ise komutanlarının gayrete gelip biraz daha ilerlemesini istiyorlardı:

– Haydi komutanım biraz gayret!

– Az kaldı!

– Kolunuza, yüreğinize kuvvet!

– Haydi bismillah!

Kendisine yapılan bu gayret dolu seslenişleri Halit Mustafa kah duyuyor kah duymuyordu. Ancak o, seslere doğru gitmek zorunda olduğunu biliyordu. Artık kapanmaya başlayan gözleriyle ilerisini görmeye gayret ediyordu. Bazen gözlerine ağaçların dallarına konmuş beyaz mı beyaz kuşlar görüyordu. Kuşlar öyle güzeldiler ki. Üzerlerinde hiçbir leke yoktu. Beyaz, alabildiğine beyazdılar... Şimdi her yer beyazdı. Yarası bile beyaz geliyordu kendisine. Bazen ortalığı koyu bir sisin sardığını sanıyordu. Bu sisin içinden biri avuçları ile ona gel diyordu. O da kendisine uzanan ellere doğru uzanmak için gayrete gelip sürünmeye çalışıyordu. Siperlere az kalmıştı. Askerleri ise bu gayret nedeniyle sevinmişlerdi. Artık komutanlarının siperlere dek gelebileceğine emindiler. Halit Mustafa elini sipere doğru uzattığında hemen onu içeri çektiler. Üsteğmen iki kelimeyi zor etti:

– Geldim, işte...

Kesif barut kokusunun dolduğu siperlere, bu kez askerlerden bir sevinç dalgası yayıldı.

– Geldin komutanım!
– Başardın komutanım.
– Çok şükür...
– Allah'a binlerce şükürler olsun...

Siperdeki şehitlerin üzerleri toz toprakla örtülmüştü. Sürüp giden mermi yağmuruna bazen misket bombaları da karışıyor, havai fişekler gibi bir çok misket bombası aniden patlıyor, şehitlerin vücutlarına saplanıyordu. Yaşayanlar ise bu misket yağmurundan korunmak için iyice toprağa yapışıyorlardı. Çok yakından kokusunu duydukları toprağın kan koktuğunu, ceset koktuğunu, ölüm koktuğunu hissediyorlardı. Bunu yadırgayacak, bu tezat üzerinde düşünecek durumda değillerdi. Onlar toprağın hep bereketli, olduğunu biliyorlardı. Ama şimdi toprağın kendilerini koruduğuna da şahit oluyorlardı.

Yarımadanın ucunda avuç içi kadar bir yer, can vermiş bir çok askerlerle birlikte savrulup duruyordu...

25 Nisan-İkizkoyu

Ay battı. Şimdi gökyüzünde tek tük kalmış yıldızlar dışında, ne güneş ne de ay vardı. Karanlığın en koyu anı da yavaş yavaş dağılmaya başlamıştı. Karacaoğlan Tepe'nin arkasında gece nöbetini bitiren Sabri, askerleriyle dinleniyordu. Zeytin ve çam ağaçlarının öbek öbek yer aldığı mevkiide askerler birer ağaç altında uyumaya çalışıyordu. Sabri de bir çam ağacının altına uzanmıştı. Ancak bir türlü uyuyamıyordu. Az ilerisinde horlayarak uyuyan askerlere gıpta etti... Sabri'nin içinde kırık bir ümit vardı. Bu ümit, Devlet-i Aliye'nin yeniden ayağa kalkacağına olan inancıydı. Bu son devlet devam etmeliydi. Her ne kadar hasta adam olarak nitelendirilse de hasta adam ayağa kalkmalıydı. Bu inanç onda gizli bir sevinç ve ümit oluşturuyordu.

Sabri İstanbul'u hatırladı. Sonra da arkadaşlarını. Hepsi bu topraklardaydılar. Vatan hizmeti için buraya koşmuşlardı. Birden borazanın sesi, ardından da tiz bir ses duyuldu:

– Herkes silah başına! Komutanlar takımlarının başına! Ufukta gemiler gözüktü.

Sabri, yattığı yerden doğruldu. Hemen yanı başındaki silah ve ağırlıklarını aldı. Takımının başına geçti. Kendisine Karacaoğlan Tepe'ye yakın bir yerdeki arka siperlere girmesi emredildi. Altıncı Bölüğün diğer takımları ise ön siperlerde nöbete devam ediyorlardı.

Hızlı bir yürüyüşle, diz boyu kadar siperlere yerleştiler. Tepeden alaca karanlık içindeki gemilerin siluetleri belli oluyordu. Gemilerin ışıkları görülüyor, hatta makinelerinin gürültüsü dahi duyuluyordu.

Karanlık dağıldıkça gemiler iyice yaklaşıyordu. İki zırhlı, diğer gemilerden biraz daha öne çıktı. Implacable zırhlısı 38'lik[9] mermileriyle müthiş bir ateşe başladı. Mermiler özellikle İkiz Koyu üzerinde yoğunlaşıyordu. 200 metre uzunluğunda 80 metre genişliğindeki bu sahilden sonra, koyu cepheden gören ön siperler de topa tutuldu. Ama askerin büyük bir bölümü geride yer aldığından, bu etkili ateşte zayiat pek fazla olmadı. Asteğmen Sabri topların gürültüsünden ve yaptığı etkiden hayrete düşmüştü. Tepelerin, vadilerin havaya savrulduğunu görüyordu. Böyle bir şeyi hiç yaşamamıştı. Daha doğrusu böyle bir tabloyu hiç hatırına getirmemişti. Yerin titrediğini, yerin havaya uçtuğunu görmek, nasıl bir savaşa tutuşacaklarının belirtisiydi. Bombardıman yarım saat sonra durdu. Bu sefer de nakliye gemileri öne çıktılar.

Bir takımlık öncü kuvvet İkiz Koyu'nda düşmanı bekliyordu.

Royal Fusilier[10]'in olduğu 87. Tugay askerleri kayıklara binmeye, ve bu kayıkları istimbotlar çekmeye başladılar. Bir müddet sonra kıyıya yaklaştılar. Kraliyet ailesinin seçkin askerleri saat 06.00'da, "Hurra, Yaşasın Kral, Yaşasın Britanya!" diye bağırarak kumsala doğru koştular. Takım kumandanı Teğmen Zeki Bey siperlerdeki askerlerine döndü:

– Bırakın yaklaşsınlar. Ancak siperlerimize doğru koştuklarında ateşe başlayacağız. Iskalamak yok, dedi.

(9) İnsan boyundaki top mermisi.
(10) Kraliyet Askerleri.

İngiliz askerleri kendilerine ateş edilmeyince sevindiler. Koşuları daha da hızlandı. Bu hız ve sevinç onlarda kahramanlık hissi uyandırıyordu. İşte Türkler yoktu. Olsalar bile çoktan bombardıman esnasında can vermiş olmalıydılar. Askerler, ıslak, çakıllı kumsala bastığında göğüs hizasına dek açılmış siperlere yöneldiler. İşte o anda Zeki Bey'in sesi siperlerde yankılandı:

– Ateş!

Ön siperlerde mangal gibi yüreğe sahip 9 asker tüfeklerini ateşledi. Onlara doğru koşan İngiliz askerleri kuvars, feldspat çakıllı, mika pulları ile dolu kumsala düştüler. Şaşırmışlardı. Kendilerine hiç ateş edilmeyeceğini sanıyorlardı. Şimdi ise hiç ıskalamayan tüfeklerin karşısında korunmasızı korumasız kalmışlardı. Sahile yaklaşmakta olan filikalardan bazıları durakladı. Ama kısa sürede şaşkınlığını atan İngiliz askerleri, bu dokuz kişilik mangaya yoğun bir ateş açtılar. Zeki Bey, daracık bir kumsala düşman askerlerinin dolduğunu gördü. "Geriye" dedi. "Haydi geriye çekiliyoruz."

Evreşeli er İsmail:

– Komutanım geri çekilmeyelim, vuruşalım, dedi.

Zeki Bey:

– Boşuna telef olmayalım. Bölüğün diğer takımlarıyla saldırırız. Emir de böyle zaten, diye cevap verdi.

Daha sonra mangasını sırta çekti. Oradan ateşe devam etti. Düşman saat 07.30'da iki taburunu kumsala ancak çıkarabilmişti.

Altıncı Bölük Komutanı hemen telefonla Üçüncü Tabur Komutanı Mahmut Sabri Bey'i arayıp yedek kuvvet istedi. Mahmut Sabri ise Ertuğrul Koyu ve Hisarlık Tepe'ye çıkan düşmana karşı koyacak yedek kuvvet bulamıyordu. Şimdi de kendisinden İkiz Koyu'na yedek kuvvet isteniyordu. Taburunu nereye dağıtacağını şaşırmıştı. Yarımadanın insan ayağı basabilecek koylarının hepsine istinasız düşman akın akın çıkıyordu. Mahmut Sabri 6. Bölük komutanına:

– Dayanın! Alay komutanının 5. Bölüğe yardım etsin diye gönderdiği 7 Bölüğü size yönlendirdim. Dayanın evlatlarım,

dedi. Ancak iki bölük, iki tabur düşmana ne yapabilirdi? Mahmut Sabri bu düşünce içinde bir an ümitsizliğe kapıldı. "Yine de elimizden geleni yapmalıyız." diye düşündü.

Yedinci Bölük ile Altıncı Bölük tepelerde iş bölümü yaptı. Askerler avcı hattına dizildi. Sahile doğru iki tabur İngiliz askerine doğru bir koşudur başladı.

Şimdi bunca askerin içinde Teğmen Sabri de hızla koşuyordu. Bu koşunun hayatının en önemli ve en mukaddes koşusu olduğunu biliyordu. Tüm benliğini ve dikkatini karşıdaki düşmana odaklamış bir haldeydi. Şimdi onlar bir fırtına, tepeden esen karayel gibiydiler. Tüfeklerin uçlarındaki süngüler ileriye uzatılmış, askerlerin "Allah Allah!" diyen ağızları, aslanların kükremesini andırıyordu. Bağırırken adeta hançereleri yırtılıyor, boyun damarları patlıyordu. Gözleri şimşek şimşekti. Sabri bu koşuda etrafına baktı. İstinassız her askerin bu halde olduğunu gördü. Bir kez daha gurur duydu. Hep birden tetiğe bastılar. Ateş başladı. İki bölük asker, sanki tek bir asker gibi hareket ediyordu. Bağırırken beraber, ateş ederken beraber, koşarken beraberdiler. Yürekleri de birdi. Onlar için karşılarındaki düşman sayısının bir önemi yoktu. Bir askere on İngiliz askeri düşse de onlar için önemli değildi. Bu koşu ile bu ateş ile ve bu yürek ile önlerine düşman değil, kasırga da çıksa onu geldiği yere sürebilirlerdi. Sabri hem koşuyor, hem ateş ediyordu. Kıyıda tutunan İngilizler ise bu gelişi görünce hemen vaziyet aldılar. Şimdi kumsalı savunma sırası İngilizlere gelmişti. İki bölük Türk askerine karşı durmadan yardım istiyorlardı. Donanmadan ateş etmesini bekliyorlar ama donanma kumsalı topa tutamıyordu. Bir yandan da kumsala asker akışı sürüyordu. Devamlı olarak kayıklarla asker taşınıp kıyıya çıkarılıyordu. İki bölüğün kalktığı hücum gittikçe yavaşlamaya başladı. Bu kez iki Türk bölüğü vuruşa vuruşa geri çekiliyordu. Kumsala devamlı asker çıkaran İngilizler de ilerlemeye cesaret edemeyip, kumsalı tutmaya karar verdiler.

Sabri geri çekilirken silahından çıkan mermilerin İngiliz askerlerini vurup vurmadığını düşünüyordu. Vurulan asker

o kadar çok oluyordu ki bunları kimin vurduğu belli değildi. Ancak belli olan, bölük askerlerinin ateşiyle İngilizlerin vurulmasıydı. "Bu iyi" dedi. "İnsanın kendi silahından çıkan mermiyi takip edememesi, düşmana saplandığını görmemesi iyi." dedi. Yavaş yavaş kanıksamaya başladığı bu savaşta çekingenliği kayboluyordu. İlk koşuya kalktıklarında dizleri titriyordu. Evet bunu kendi kendine itiraf etme yürekliğini göstermişti. Sonra kurşunların sağından solundan geçtiğini hissediyor, bir kez daha korkuyordu. Ayrıca içindeki öfkeyi haykırdığında, hissettiği korkunun dağıldığını anlamıştı. Etrafındakilerin de korkmadan mermiye ve düşmana karşı koştuğunu görünce iyice cesaretlenmişti. Vurulmak bile insanın aklına gelmiyordu. Sonra bir boşluk oluyordu insanın gönlünde ve yüreğinde. Adeta her şey donuyordu. Hiçbir şey düşünmeden ve hatıra gelmeden koşuyorlardı. Korkmuyorlardı. Yanınızdaki askerler vurulup yere düşerken, yaralanırken, şehit olurken, onlar hâlâ koşuyorlardı. Yaralanacakları, ölecekleri akıllarına hiç gelmiyordu. Zaten bu duygu olmasa, bu şekilde ölüme koşamazlardı. Sabri de böyle düşünüyordu. Sanki o vecd halinde, tüm bilinciyle savaşa odaklanmak, cesareti oluşturuyordu. Bu duyguyu kazanan erler, kayalıklardan düşman üstüne atlıyor, bazen erin biri onca askerin içine tek başına dalıyordu. Kısa sürede şehit olmasına rağmen İngiliz askerlerinin yüreğine korku salıyordu. Bu korku gittikçe büyüyordu. Çünkü İngiliz askerleri mermilere ve ölüme koşmanın bu kadar kolay, bu kadar pervasızca, bu kadar açıktan nasıl yapıldığını bir türlü anlayamıyorlardı...

Kumsala yığılan İngiliz askerleri hemen yandaki Karacaoğlan Tepeye doğru hareket etti. Oradaki askerler geriye çekilmişti. Karacaoğlan Tepe güneyinde, Teke Koyu'nu savunan 12. Bölük vardı. Çok fazla direniş görmeyen İngilizler hızla bu tepeyi ele geçirmek için hücuma kalktılar. Sonunda Karacaoğlan Tepe düştü. Şimdi Teke Koyu'nu savunan Birinci Bölük tehlikede ve arkaları sarılmak üzereydi... İngilizler şimdi de doğudaki Ay Tepe'ye doğru hızla ilerlemişlerdi. Ay

Tepe de alınırsa Ertuğrul Koyu'nu savunanların arkası çevrilmiş olacaktı. Yahya Çavuş ve takımının arkası tehlikeye düşecekti...

Ertuğrul Koyu'na çıkmaya çalışan askerler vuruldukça, daha fazla sayıda asker taşıyan motorlar sahile doğru yaklaşıyorlardı. Ne vurmakla bitiyorlardı ne de öldürmekle. Karınca sürüsü gibi inatla geliyorlardı. Geliyorlar ama sahilde canlarından oluyorlardı. Suda boğulanlar ise akıntıyla Ege Denizi açıklarına doğru sürükleniyordu... Seddülbahir kalesinin önündeki kayalıklara az sayıdaki İngiliz askeri ayak basabilmişti. Ateş etmeye başlamışlardı. Kurşunlar askerlerin sağına soluna boğuk sesler çıkararak saplanıyordu. Layterlerden biri kayalıklara sürtündü. Genç bir yüzbaşı hemen atlayıp tümseği siper edindi. Ama kayıktakilerin üzerine tepelerden edilen ateşle hepsi can verdiler. Tümseğin arkasındaki yüzbaşı kalkıp diğer kayıklardaki askerlere seslendi:

– Haydi ne duruyorsunuz! Çıksanıza! Ama ona hiç kimse cevap veremedi. Yüzbaşı sahilde balık istifi gibi ölmüş askerlerini görünce çok şaşırdı. Fakat onun da şaşkınlığı çok sürmedi. Yahya Çavuş'un tüfeğinden çıkan bir mermi alnına saplandı. Yüzbaşı da tümseğin arkasına, bir yaralı askerin üstüne düştü...

River Clyde'yi çapraz bir şekilde ateşe tutan Yahya Çavuş ve yanındaki gönüllüler adeta birbiriyle yarışırcasına ateş ediyorlardı.

– Aramızdan hiç kimse düşmana arkasını dönmeyecek! Döneni ilk önce ben vururum. Ben dönersem, siz de beni vurun! Artık alnımızdaki lekeyi temizleme zamanıdır. Balkan Harbi'nde kaçtık. Ama buradan kaçmayacağız. Ateş edin! Sık sık yer değiştirin! Aynı yerden ateş etmeyin. Iskalamayın. Bu kefereler bizim ölümüzü çiğnemeden topraklarımıza ayak basmasın! Evinizdeki annenizi, babanızı, eşinizi, dostunuzu, çocuklarınızı düşününüz. Ona göre çarpışınız. "Ateş!" arkadaşlar. Allah aşkına! Peygamber aşkına! Vatan aşkına! Vurun! Vurun ki kim olduğumuzu bu İngilizler anlasın.

Yahya Çavuş bunları söylerken hiç kimsenin düşmana arkasını döneceğini sanmıyordu. Ama içindekileri söylemeden de edememişti.

– Ateşi gemiden inenlere doğru yoğunlaştırın!

– Çavuşum ah bir makinelimiz olsaydı.

– Ne yapalım ki yok. Ama öyle seri ateş edelim ki makineli tüfek gibi etki yapsın.

– Yaralılara tekrar ateş etmeyin! Gavur sıhhiyelerini vurmayın! İlk yardım kayıklarını kollayın!

– Çavuşum bu hengamede bir de yaralıları mı kollayacağız.

– Kollayacağız. Çaresiz kalanlara ateş etmek bize yakışır mı Dursun'um.

– Dikkat bir kafile daha iniyor.

***

Teğmen Abdurrahim ise takımıyla düşmana karşı koymaya çalışıyordu. Emrindeki askerler sahile çıkmakta olan İngiliz askerlerini durdurmakta zorlanıyordu. Neredeyse tabancasının namlusu kızaracak olan teğmen hem ateş ediyor hem de muhabere erine şunları yazdırıyordu:

– Yaz! Düşman bir bölük halinde çıkmaya çalışıyor. Karşı koyuyoruz. Bunu hemen Tabur Komutanı Mahmut Sabri Beye ve Alay Komutanı Kadri Beye ilet. Muhabere eri hemen arka siperlerdeki telefona doğru koşmaya başladı. Teğmen Abdurrahim birden ateşi kestirdi. Bu emre askerler çok şaşırdı. Onların şaşkınlığını gören teğmen, "Biraz daha yaklaşsınlar" dedi. Sonra vaziyete bakıp tekrar ateş emrin verdi. Siperlerdeki tüfekler yeniden ateşlendi. Ama vurmaya yetişemiyorlardı ki. Bir askeri vuruyorlar, kıyıya üç asker çıkıyordu. Kafileler halinde, dalgalar halinde devamlı geliyorlardı. Telefon başından yeni dönmüş muhabere erini Teğmen Abdurrahim tekrar çağırdı:

– Yaz! Düşman bir taburla çıkmaya çalışıyor. Karşı koyuyoruz.

Er yine derin siperlerin arasından koşarak telefon mahalline doğru koştu. Teğmen Abdürrahim'in askerleri yoğun ateş nedeniyle birer birer vuruluyordu. Gittikçe azalan sayı-

ya karşın daha çok ateş etme ve yer değiştirme ile bu açığı kapatmaya çalışıyorlardı. Ama İngilizler habire geliyorlardı. Açıkçası bu kadar sarp bir yere bu kadar çok kuvvet ile saldıracakları hiç düşünülmemişti. Teğmen Abdurrahim takımının ne kadar önemli bir görev yaptığının bilincindeydi. Ne olursa olsun dayanmalıydı. Askerleri mümkün olduğunca karşı koymalıydı. Mermilere, toplara karşı göğüslerini siper etmeliydiler. İngilizler, Hisarlık Tepe'nin denize inen yamaçlarına çıkmışlardı. Kayalıkların ardına sığınan çok sayıdaki askerleri Abdurrahim ve takımını etkili bir ateşe tutmuşlardı. Bir hamle ile hücuma kalktılar. Ama hücuma kalkanların yarısı denizin mavi sularına cansız bir şekilde düştü. Geliyorlardı. Şimdi daha çok mermi ile daha çok asker ile daha çok kayık ve şalopeler ile geliyorlardı. Üstelik kıyıda makineli tüfeklerini de kurabilmişlerdi. Siperlerin önü, tırpanla adeta biçilircesine mermiler ile taranıyordu. Siperdekilerden kimse başını dahi kaldıramıyordu. Kaldıran anında vuruluyordu. Telefon etmekten dönen muhabere eri:

– Komutanım, müsaade edin. Şu imansız gavura bir el de ateş ateş edeyim. İki arada koşturmaktan bir mermi bile sıkamadım.

– Acele et. Zira birazdan o şansın da kalmayacak.

Muhabere eri şehit olan arkadaşının tüfeğini aldı. Ateş etmeye başladı. Çoktular. Öyle çoktular ki kumsal askerden görünmüyordu. Taşlar, topraklar bile görünmüyordu. Geliyorlardı. Ölümle birlikte geliyorlardı. Durum gittikçe kötüleşiyordu. Teğmen Abdurrahim:

– Son mermini at. Hemen telefon başına koş, dedi.

– Yaz! Düşman bir alay oldu hâlâ karşı koyuyoruz.

Teğmen Abdurrahim sağ kalan on iki askerinle bir alaya karşı vuruşmaya başlamıştı. Artık gelen düşman askerlerinin konuşmalarını dahi duyabiliyorlardı. Makineli tüfeklerin, tabancaların, bombaların sesi daha yakından geliyordu.

Teğmen ve sağ kalan askerleri sanki bir başka alemdeymişçesine, vuruşmaya başladı. Tümseği tırmanan askerler kendisine karşı koşarak geliyorlardı. "Gelin" dedi. Teğmen,

"Gelin bakalım" Tabancasını gelenlerin üzerine doğrulttu. Ateş etmeye başladı. Bir elinde de kılıç vardı. Bir yandan kılıcını savuruyor, bir yandan da ateş ediyordu. Birazdan göğsünde göz göz gelinciklerin açtığını hissetti. Açılan her bir gelincik, bir başka gelincikle teğmenin göğsünü sarmalıyordu. Hiç bu kadar kuvvetli hissetmemişti kendisini. Hiç bu kadar cesur olmamıştı, "Boşunaymış" dedi. "Ölmek için tereddütlerimiz hep boşunaymış. Ne kadar da kolaymış ölüm. Ne kadar da güzelmiş. Gelincikler ne kadar da güzel göğsümde. Kırmızı güller ne kadar güzel." Teğmen şimdi sadece gül kokusu alıyordu. Ne barut, ne de kan kokusuydu gelen, sadece ve sadece gül kokusu, miskî amber gibi... "Bu, ölümün güzel kokusu." dedi. Sonra yanında cansız bir şekilde yatmakta olan muhabere erine döndü:

– Yaz! Biraz kekeledi. Gül kokusu gittikçe artıyordu. Yaz, dedi tekrar. Düş... man bir tü...men...le çıkıyor. Ar...ka..daş..lar mer...te..be..le .. rini bul..du..lar. Yal..nız..ca teğ..me..nim kar..şı ko..yu..yor, de...

Teğmen bir gül bahçesine doğru gittiğini sanıyordu. Elinde bir tabanca, bir kılıç ile ön siperlere giren İngilizlere doğru koşmaya başladı. Sonra dizleri tutmaz oldu. Yere çöktü. Çöktüğü yerden vuruşuyordu. Birden yüzü koyun toprağa düştü. Toprakta da o gül kokusunu duydu. Burnuna siperlerden gonca iken biçilmiş güllerin kokusu geliyordu. Son bir kez nefes aldı.

– Ge..li...yo..rum. Ya.. Rab. Eşhedün la...

Teğmenin yarım kalan bu kelime-i şehadetini taşlar topraklar, ağaçlar tamamladı sanki. İşte o an düşman askerleri her yerde yankılanan bu duadan tüyleri diken diken olduğu halde siperlere girmeye başladılar. Siperlere girince daha da irkildiler. Çünkü siperlerde sadece otuz askerin cansız vücutlarıyla karşılaştılar. Demek ki tam iki bin dört yüz otuz kişiye, bu otuz asker karşı koymuştu. Halbuki onlar kendilerine bir alayın mukavemet ettiğini sanıyorlardı...

Hisarlık Tepe'ye doğru ilerlerken İngiliz askerlerinin ayakları titriyordu. Bastıkları toprağın da, çıktıkları denizin

de titrediklerini sanıyorlardı. Öyleydi zahir, artık onlar insanı titreten topraklardaydılar...

Halit Mustafa'nın sağ yanı sızım sızım sızlıyordu. "Kardeşim Tevfik, yattığın kızgın çöllerde rahat uyu. Mekânın serin olsun. Cennet olsun. Zira öcün alındı arkadaşım. Ben de bir kutlu yara aldım. İflah olur muyum, bilmiyorum. Kanımızı yerde komadık elhamdülillah. Bundan sonrası için gam ve tasa etmek yok." Kendi kendine konuşurken bir kurşun kaşının üstünü sıyırdı. Bir diğeri kolundan girip çıktı. Tüm çabasına karşın yere düşmekten kurtulamadı. Yanına Yakup geldi.

– Komutanım. Sizi sıhhiyeler alsın.

– Hayır Yakup. Askerlerim benim geriye çekildiğini görünce ne düşünür? Komutanımız bir yaradan ötürü bizi bıraktı da, kendi canının derdine düştü demezler mi? Şimdi can kaygısı taşımak zamanı mı? Yaralı da olsam, sizin yanınızda kalayım. Sizin çarpıştığınızı göreyim. Düşmanı denize nasıl sürdüğünüzü göreyim.

– Komutanım yaranız epey ağır.

– Olsun Yakup olsun. Görevimizin yanında bu yara çok hafif kalır.

– Ama...

– Aması yok Yakup.

Yakup, Halit Mustafa'yı dinlemedi. "Sıhhiyeler!" diye seslendi.

– Alın komutanımı, acilen geriye taşıyın... Komutanım hakkınızı helâl ediniz. Belki silahdaşlığımız burada bitebilir.

– Helâl olsun Yakup'um. Helâl olsun.

– Komutanım bizden razı mısınız?

– O nasıl söz. Elbette razıyım.

– Yarın ruz-i mahşerde bize şahitlik yapar mısınız?

– Elbette Yakup. Ama senden bir ricam var. Tek kişi kalsanız da geri çekilmeyeceksiniz. Ancak bu sözü bana verirseniz geri giderim. Fakat gidişim geri gelmek içindir. Söz veremezseniz, kalıp burada sizinle öleyim.

– Söz komutanım söz! Allah için, Peygamber için, vatan için söz. Tek kişi kalıncaya dek savaşacağız. Düşman ancak ölülerimizi çiğneyerek buralara gelebilir. Bize güvenin.

Halit Mustafa bu son sözleri duymadı. Çünkü kan kaybından bayılmıştı. Yakup sıhhiyelere tekrar haykırdı:

– Haydi sallanmayın! Çabuk komutanımı sargı yerine taşıyın! Haydi!

Yakup hemen ön siperlere geçti. Cemil! Rıza, Sefa, necip komutanımıza söz verdim. Tek kişi kalıncaya kadar savaşacağız.

– Savaşırız!

Düşmana karşı ateşe başladılar. Attıklarını vuruyorlardı. Ertuğrul Koyu'nun sahili cesetten görülmüyordu...

Yahya Çavuş ve gönüllü arkadaşları ise devamlı hareket halinde ateş ediyorlardı. River Clyde'nin üzerinde toplanan ateşleri öyle etkiliydi ki çelik zırhların ardından başını kaldıran anında mermiyi yiyordu. Yahya Çavuş ise "Aman vermeyin, ha gayret arkadaşlar. Gün bugündür. Alnımızdaki kara lekeyi temizleme zamanıdır. Bugün pervanelerin ateşe koştuğu gündür. Bugün vuslât günüdür. Gün, bizim ne olduğumuzu ispatlama günüdür. Yılmayın. Vurun! Haydi yiğitlerim! Haydi gaza arkadaşlarım!" diyordu.

– Çavuşum, bunlar çekirge sürüsü gibi.

– Ne kadar da kalabalıklar.

– Ne olacak, kuru bir kalabalık.

– Çavuşum cephanemiz azalıyor.

– Arkadaşlar, bir mermiyle birini vurmayın. Bir mermiyle iki kişiye, üç kişiye nişan alın. Hareketli olun. Siperler boyunca devamlı hareket edin. Bizi kalabalık sansınlar.

Askerler derin siperlerde koşturup mermi sıkmaktan bitap düşmüşlerdi. Fakat inatla, cesaretle İngilizlere karşı koyuyorlardı.

– Çavuşum düşman Hisarlık Tepe'ye çıkıyormuş.

– Teğmen Abdurrahim'in takımından haber var mı?

– Erimişler çavuşum. Görevlerine kurban olmuşlar. Dikkatli olmamız isteniyor.

Bu söz üzerine Yahya Çavuş'un gözleri doldu. "Erimişler ha... Kurban olmuşlar ha..." Bu sözleri dalgınlıkla söyleyen Yahya Çavuş'un yüreği şimdi kabaran denizler gibiydi. Öfkesi öyle büyüktü ki.

– İmanımızın, bir çelik sipere çevirdiği göğsümüze bunların mermilerinin saplanacağını mı sanıyorsunuz? Bu ellerle, bu yüreklerle onların hakkından gelemeyeceğimizi mi sanıyorsunuz. Dayanın arkadaşlarım! Dayanın! Allah bizimledir. Şehitlik ve gazilik bizedir. Kurtuluş bizedir. Ölüm, bizim için yeniden doğmaktır, diye konuştu. Dolu gibi, yağmur gibi yağan mermiler altında hâlâ vuruşuyorlardı. Az ilerde Efe Musa yere düştü. Yahya Çavuş, Musa'ya seslendi ama cevap alamadı. Bu kez yanına gitti. Musa'nın göğsü adeta kalbura dönmüştü. Her yeri kana bulanmıştı. Yahya Çavuş gidip Efe Musa'nın bileğini tuttu. Bu hareketiyle ona yardımcı olmak, cesaret vermek istiyordu. Musa'nın eli kanlar içindeydi. Avucu, parmakları kandan gözükmüyordu. Yahya Çavuş'un da eli kana bulanmıştı. Yanlarına bir mermi düştü. Büyük gürültüyle patladı. Toz, toprak nedeniyle göz gözü görmüyordu. Birazdan toz ve dumanın dağılmasıyla birlikte, tüfeğini yere koyan Yahya Çavuş, bu kez siperin içine, çarpışmalar esnasında düşmüş bir tabancayı aldı. Ateş etmeye başladı. Bir yandan da hâlâ Efe Musa'nın elini tutuyordu. Ancak eline bulaşan sıcak kanlar soğumaya başlamıştı. "Demek ki birazdan yarası çok şiddetli bir şekilde ağrıyacak" dedi. Yaralar hep sonradan acırdı. İnsan vurulduğu an hiçbir şey duymazdı. Fakat Efe Musa'nın kolu hızla soğuyordu. Pür dikkat düşmana ateş eden Yahya Çavuş gözlerini Efe Musa'ya çevirince hayretler içinde kaldı. Başına hiç böyle bir şey gelmemişti. Adeta kanı donmuştu. Gözleri fal taşı gibi açılmış, gördüğüne inanmıyordu. "Aman Yarabbi! Deminden beri ben Musa'mın kopan sağ kolunu tutuyormuşum" dedi. Arkadaşı ise iki metre ötede yatıyordu. Hemen ona doğru koştu. Manzara korkunçtu. Savaşlarda o kadar kanlı sahne görmesine rağmen midesi bulandı. Fakat kendisini tutmayı bildi. Efe Musa ise ne olduğunu anlamaya çalışıyordu ama gittikçe bilincini

yitiriyordu. Yarı açık gözleriyle çavuşuna baktı. Bir şey diyecekti diyemedi. Yahya Çavuş matarasıyla dudaklarına birkaç damla su damlattı. Efe Musa bir şeyler diyecekti belliydi. Fısıltıyla zar zor konuşmaya başladı:

– Çavuşum beni kıbleye doğru yatır. Silahımı da elime ver. Ver ki, öldüğümde melekler, "Yarabi biz şahidiz, elinde silahı ile öldü" desinler... Artık dünyanın kapıları bir bir yüzüme kapanıyor. Ama bir bilsen ne güzel kapılar açılıyor çavuşum...

Sonra ceketinin iç cebinden bir sarı yazma çıkardı. Yazma sarıydı ama bir tek uçları sarı kalmış, diğer yerleri Musa'nın kanıyla kırmızıya boyanmıştı.

– Çavuşum... bunu da Sai[11]'ye ver. O... bu yazmayı... kime vereceğini... gayet iyi bilir. Hele kanlı... yazmayı gören.. kanın ne anlama geldiğini iyi bilir. Her şey buraya kadarmış çavuşum. Hakkını helâl et. Arkadaşlarıma vasiyetimdir; geri çekilmeyip cesedimin üzerinde vuruşsunlar. Eğer eliniz değerse ve sağ kalırsanız... Şu serviyi görüyor musun çavuşum, beni onun altına gömün. Başı yana düştü. Yahya Çavuş'un elini tutan sol eli gevşedi. Efe Musa son nefesini Yahya Çavuş'un kollarında verdi. Göz göz olmuş yaralarından hâlâ kanlar damlıyordu. Yarasından toprağa düşen kanlar gibi Efe Musa'nın nihayet bulan gençliği de toprağa düşmüştü. Yahya Çavuş arkadaşının gözlerini kapattı. Kucaklayıp arka ve derin siperlere götürüp bir kenara yatırdı. İleride kopmuş alan kolunu da ürpererek alıp Efe Musa'nın yanına bıraktı... Fazla oyalanmamalıydı. İçinden kızgınlıkla söylendi: "Şuraya bak, bir Fatiha bile zor okuyabiliyoruz. Musa'yı ne kefenleyebildik ne de toprağa verebildik. Ölmeye zamanımız var ama gömmek ve gömülmek için zamanımız yok." Arkadaşını kıbleye karşı yatardı. Yaşlı gözlerle, "Arkadaşım gerekirse, cesedinin üzerinde de dövüşürüz. Hakkım helâl olsun." dedi.

– Çavuşum! Çavuşum!

– Yettim Hüseyin'im.

– Kötü geliyorlar çavuşum!

(11) Özellikle, Ege Bölgesi'nden gelen askerlere haber ve emanet getirip götüren kişi. Gönüllü elçi.

– Gelsinler bakalım. Musa'nın vasiyetidir; son nefer kalıncaya dek, son bir nefese dek, son bir mermi harcayıncaya dek, gerekirse cesedimin üzerinde çarpışın, dedi.

– Çavuşum daha üzerine basacağımız toprağımız daha var şükürler olsun. Ama gerekirse Musa'nın üzerinde de çarpışırız.

– O da artık toprak Hüseyin'im. O da toprak!

Bu sözler üzerine Hüseyin yürekten bir "Allah!" nidası koyverdi. Bu nida tüm siperleri dolaştı. Hatta koya yaklaşmakta olan İngiliz askerleri bu kelime nedeniyle titrediler. İlk defa Allah kelimesini duyan bazı askerler ürperdiler. Kimisinin tüyleri diken diken oldu. Türklerin, "Allah Allah!" diyerek hücuma kalktığı kendilerine söylenmişti. Bu nedenle şaşırmamaları, korkmamaları kendilerine tembih edilmişti. Edilmişti ama bu öyle etkileyici, korkutucu bir haykırıştı ki, zaten korkarak, dizleri titreyerek karaya çıkmaya başlayan bir sürü askerin kulaklarında, Allah kelimesi çınlayıp duruyordu; Allah! Allah! Bu kelime İngilizlerin tüm modern silahlarına rağmen onları korkutan en önemli silah olmuştu. Bu kelime modern silahlara, bol cephaneye ve donanıma sahip olmayan Türklerin en önemli silahıydı sanki. Gelibolu'da sadece silahlar değil kelimeler de bir silah gibi etki yapıyordu... İşte Hüseyin de kendinden geçmiş bir halde arkadaşının ölmesinden dolayı dolmuş, dolmuş, en sonunda bir nara atarak öfkesini, hırsını sanki siperlere boşaltıvermişti. Sadece siperlere mi? Onun nidası Saroz'un (firuze) sularında, ballı babalarla, gelinciklerle, katır tırnaklarıyla, papatyalarla, ezan çiçekleriyle bezenen bayırlarında, tepelerinde de yankılanıyordu. Hüseyin'in haykırışı diğer askerleri de coşturmuştu. Şimdi hepsi bağırıyorlardı; Allah! Allah! Ertuğrul Koyu'na çıkmaya çalışan İngilizler askerleri bu haykırışlara içinde kutsal hiçbir şey olmayan, "Hurra"larla karşılık veriyorlar, Türklerin nidalarını bastırmak istiyorlardı.

– Çavuşum cephanemiz azalıyor!

– Iskalamayın!

– Iskalamasak da çekirge sürüsü gibiler. Öldür öldür bitmiyorlar.

Bir başka er:

– Bitecekleri de yok, dedi.

Bunun üzerine Yahya Çavuş gürledi:

– Bitecek! Ya onlar, ya biz biteceğiz!

Bu şekilde siperlerde hem ateş edip hem konuşurken, etraflarına mermiler düşüyor, toprağı bir sıra halinde kaldırıp ortalığı toza buluyorlardı. Çoğunlukla tepelerinde misket bombaları patlıyordu. Sanki bir nar tepelerinde açılıyor, bin bir taneye ayrılıp üzerlerine yağıyordu. Bu arada donanma açtığı yoğun ve aman vermez bir ateşle arka siperlerde tarama yapıyordu. Toprağa düşüp büyük bir gürültüyle patlayan mermilerin sesine, kıyıda tutunmaya başlayan İngilizlerin kurduğu makineli tüfeklerin tarakaları karışıyordu. Ateşin hafiflediği durumlarda keşif uçakları siperlerin üzerinde uçuyor, pilotun yardımcısı aşağıya el bombaları atıyordu. Siperlerdeki askerler, uçağın gürültüsünü duyunca sırt üstü yatıp bu kez uçağa ateş etmeye başlıyorlardı. Uçağın hedef belirtmesinden sonra gemilerden siperlerin arkasına büyük bir bombardıman başlıyordu. Bombardımandan ancak ön siperdeki askerler korunabiliyordu. Çünkü donanmaya ait zırhlılar çıkarmanın iyice hızlandığı bu saatlerde kendi askerlerini vurabilir diye ateşi daima ileriye doğru kaydırmak zorunda kalıyorlardı. Yahya Çavuş kendi takımından çok Teke Koyu'ndaki durumu düşünüyordu. Çünkü İngilizler Teke Koyu'nda tutunursa, bu onların arkasından sarılması demekti.

Konyalı Ahmet:

– Çavuşum, Üsteğmen Halit Mustafa da vurulmuş.

– Vurulmuş mu?

– Evet çavuşum.

– Durum pek nazik bir hal alıyor arkadaşlar. Dişimizi sıkacağız.

– Çavuşum dişimizi sıkmak kolay. Sıkarız da... Önemli olan düşmanın boğazımızı sıkmasına izin vermemek.

– Onun için iyi ateş edin. İyi nişan alın. Hatta bir mermi ile iki üç kişiye nişan alın. Yoksa akşama kadar nasıl dayanacağız?

Sözünü henüz bitirmişti ki Tekirdağlı Mahir siperin içine yığıldı. İki büklüm olduğu halde kıvranmaya başladı. Hiç sesi çıkmıyordu. Dişlerini sıkıyor, alnından terler boşanıyordu. Gittikçe gücü tükenen koluyla silahını tutmaya çalışıyordu.

– Mahir yaran nasıl?

– Çavuşum gavurun açtığı yaradan şikayet etmek bize yakışır mı! Ateş edemiyorum ya, ona üzülüyorum.

Mahir silahına dayanıp doğrulmak istedi. Ayakları titreyerek doğrulmuştu ki bir kurşun boynundan girip çıktı. Bir kurşun omzuna saplandı. Bir mermi alnını sıyırdı. Mahir tekrar siperin içine düştü. Yine hiç sesi çıkmadı. Hâlâ doğrulmak istiyordu. Yaraları nedeniyle acısı büyüdükçe, siperlerin duvarlarını avuçluyordu. Artık takatı bitiyordu. Toprağı sıktı sıktı. Sonra avucu açılıp kaldı. Vatan için, toprağa düşen Tekirdağlı Mahir'in avucunda da toprak vardı.

Yahya Çavuş, kanlar içinde yatan Mahir'e bakarken, Maraşlı Ali'yle adeta ağlar gibi konuştu:

– Bir bir eksiliyoruz Ali.

– Çavuşum bizim eksilmemiz birlerle, yedilerle, kırklarla yeniden çoğalmamız, demek değil mi?

– Öyle Ali öyle.

– Öyleyse ne gam?

– Ulen deli, gamlanan kim?

– Yere yatın! Çabuk! Yahya Çavuş henüz sözünü bitirip kendini yere atmıştı ki tepelerinde bir misket bombası infilâk etti. Siperlerin hemen üzerinde patlayan bombadan yumurta iriliğinde bin tane misket aniden etrafa saçılmıştı. Bu yumurta büyüklüğündeki misketler yere düştüğünde de tekrar bir çok parçalara ayrılıyorlardı.

– Yumurtaları görüyor musun Çavuşum?

– Bu tür bombayı ilk defa görüyorum. Bunlar koca çelikten tavukların yumurtaları oğlum. Ne yenilir ne de yutulur.

– Daha bakalım neler göreceğiz çavuşum.

– Ne görürsek görelim. Ama şu keferelerin işini de görelim. Haydi kalkalım arkadaşlar. Yumurtaların düşmesi gittikçe yavaşladı.

Yahya Çavuş ve arkadaşları kalktılar. Ama ateşleri hafifledi̇ğinden İngilizler ağır makineli tüfeklerini kıyıya çıkarmışlardı. Üstelik içi asker dolu sandallardaki ve River Clyde'daki makineliler devamlı Türk siperlerini taramaktaydı. Hâlâ denizde ve gemilerin etrafında su sütunları yükseliyordu. Nispeten hafiflemiş olan ateşe rağmen İngiliz askerleri Truva atı gibi düşünülen River Clyde'in merdivenlerinden komutanları tarafından silah ve kılıç zoru ile indirilmeye çalışılıyordu. Öyle ki çelik duvarlara ve kanatlara çarpan mermilerden bazıları merdivenlerdeki askerlere isabet ediyordu. Askerler hızla sahile koşarken, Ertuğrul Koyu'nda can vermiş arkadaşlarını gördükçe, sahile çıkmaya cesaret edemiyorlardı.

– Çavuşum, düşman Teke Koyu'na çıkmayı başarmış. Şimdi oradan Aytepe'ye doğru hızlı şekilde ilerliyormuş.

– Aytepe düşerse, arkamızdan bizi de sarabilirler.

– Peki düşer mi?

– Aytepe'yi bilmem ama burası düşmeyecek arkadaşlar. Hepimiz birer birer düşebiliriz ama savunduğumuz siperler asla düşmeyecek!

Ertuğrul Koyu'nda çıkarmanın seyri değişmemişti. Henüz İngilizler karada tutunamamışlardı. Teknelerden, kayıklardan karaya çıkmak isteyen askerler de birer birer vuruluyordu. River Clyde'nin baş tarafına konan makineli tüfekleri kullanan askerler ateş ediyor, karaya çıkmak isteyen arkadaşlarını desteklemek istiyorlardı Bu sırada Tuğgeneral Napier ve yardımcı subayları küçük bir filika ile karaya çıkmak amacındaydı. Yanlarından geçtikleri River Clyde'dan bağırdılar:

– Komutanım karaya çıkmanız çok zor.

– Ya, öyle mi?

– Öyle efendim. Türkler çok keskin nişancı, attıklarını vuruyorlar.

– Karaya çıkmak imkânsız.

– Denemekte fayda var. Hele bir deneyelim.

Tuğgeneral Napier sahile iyice yaklaşmış olan mavnalara yaklaştı. İçleri asker doluydu.

– Askerler! Hayatta kalanınız var mı?

– ...

– Cevap verin!

– ...

Generalin kendisine cevap verilmedi. River Clyde'dan tekrar seslendiler:

– Komutanım karaya çıkamazsınız. Görüyorsunuz mavnalar bile askerlerimizin cesetleri ile dolu.

– Olsun! Ben denemeye kararlıyım.

General ve yardımcıları sahile doğru ilerleyen filikanın içine uzanıp ateşten korunmak istediler. Kürek çeken askerlerin kolları vurulmuştu. Filika bir süre kendi hızıyla gidip durdu.

Subaylardan biri:

– Efendim isteseydiler kürekçileri öldürürlerdi.

– Haydi çıkalım, dedi general.

Bu emir üzerine diğer subaylar ve generaller filikadan doğruldukları anda, karşı sırtlardan üzerlerine bir kurşun yağmuru başladı. Ateşten korunabilmeleri çok zordu. General ve yardımcıları cansız bir şekilde birer birer filikanın içine düştüler...

Generalin vurulması, River Clyde'dakileri iyice şaşkına çevirmişti. Umutsuzluğa düştüler. Bunun üzerine, seher vaktinden beri ısrarla Ertuğrul Koyu'na ayak basmaya çalışan İngilizler çıkarmayı durdurmak zorunda kaldılar. İkinci bir alayı çıkarmaktan vazgeçtiler. Ancak inatçıydılar. Bu kez tutunabildikleri Teke Koyu'na olanca güçleri ile saldırıya geçtiler. Suyun setten su bulup akması gibi İngilizler de Teke Koyu'na akmaya başlamışlardı. Üstelik ağır silahlarını ve hafif toplarını da çıkarmayı başarmışlardı. Durum gittikçe kötüleşiyordu.

Hava Komodoru Samson, Seddülbahir üzerinde keşif uçuşu yapıyordu. Bozcaada'dan az evvel havalanmıştı. Aşağıya baktığında sahilin 50 metre açığına dek kandan kırmızı

olduğunu gördü. Gördüğü manzara ile dimağı duran Komodor şaşkınlıktan öte irkildi. Defterine şu satırları yazdı. "*Korkunç bir manzara bu. Kızıl dalgacıklar sahilde oynaşıyor, suyun durgun yüzü, tepelerden yağan kurşun yağmuru altında habbe habbe köpürüyor. Güneş ise gökte pırıl pırıl parlıyor.*"

Belki, milyonlarca yıl önce denizin karayı istilâ edip engin bir su kütlesine dönüştüğünden beri deniz mavi idi. Bazen açık mavi, bazen lacivert bazen de firuzeye dönmüş, durmuştu. Denizin rengi ilk defa elli metre açığına dek değişmeye başlamıştı. Karada sürüp giden savaşın bir benzeri kan ile deniz suyu arasında yaşanıyordu. Kıyıdan itibaren koyu kırmızı renk açılarak pembeye dönüşüyordu. Kanın kırmızısı mavi denizin bağrında ilerlemek istiyor, dalgalar ise adeta bu kırmızı şeride set çekmek gayesi ile çırpınıp duruyordu. Kıyıdaki cesetler bu kırmızı bölüm içinde dalgalarla salınıp duruyorlardı. Cesetlerin yaraları tuzlu deniz suyu ile yıkanıyor, her yıkanışta yaralardan denize durmadan kan karışıyordu.

Sadece deniz değil, kumsal da adeta balık istifi gibi yatan İngilizlerin cesetleri nedeniyle kıpkırmızı idi. Bu kırmızı bölgeler River Clyde'den inip merdivenlere koşan askerleri şoka uğratıyordu. Kendi akıbetlerinin de böyle olacağını, kendi kanlarının da sahile ya da denize karışacağı düşüncesi, tüylerini diken diken yapıyordu.

***

Yahya Çavuş'un gözleri kısıldı. Yüreğinde bir sıkıntı duydu. Konuşması çok yavaşlamıştı. Adeta sağ kalan üç arkadaşının duymamasını istercesine sesini iyice kıstı:

- Vatanın bu güzel koyları bir bir düşmanın eline geçerse, halimiz nice olur? Kendi canımızdan ziyade, vatanın hali nice olur? Ezine'nin, Çanakkale'nin Gelibolu'nun nihayet İstanbul'un hali nice olur?

Gözleri dolmuştu. Deminden beri tuttuğu silahını daha sıkı kavradı. Dişlerini daha da sıktı. Boyun damarları bile bu gerginlikten dolayı iyice belirmişti. Şimdi hırsın yanında Yahya Çavuş'un yüreğinde koyu bir öfke vardı. Öfkesi dağ-

lar kadar büyüktü. Hemen yerden bir avuç toprak aldı. Siperdeki arkadaşlarına döndü:

– Bu toprak, bu bir avuç toprak bizim arkadaşlar! Çakıltaşı da olsa bu keferelere vermeyeceğiz!

– "Vermeyeceğiz!" diye diğer üç kişi haykırdı. Bu haykırış onca silah sesleri arasında yankılandı. Koyda yatan askerlerin kulaklarında çınladı. Ama bazıları sesleri duyamadı. İngilizler ise duydukları bu seslerin anlamını bilmedikleri için üzerinde pek durmadılar...

Artık Ertuğrul Koyu açıklarında zırhlılar ve nakliye gemileri bekleşiyordu. Düşman Teke Koyu'nda asker sayısını arttırmaya çalışıyordu. Nedim, Yahya Çavuş'a döndü:

– Çavuşum, kefereler Teke Koyu'ndan ilerlerseler, arkamızdan gelebilirler. Şimdi önden ziyade arkamız tehlikede.

– Arka siperlere çekilelim. Böylece arkamızı da kollamış oluruz.

– Tamam çavuşum.

Yahya Çavuş, Maraşlı Ali, Konyalı Ahmet ve Nedim ön siperlerden geçtiler. Ama bu geçiş onları derinden sarsmıştı. Silah arkadaşları birbiri üstüne yığılıp kalmıştı. Siperlerin tabanı şehitlerin kanlarıyla kaplanmıştı. Bazı yerde ise vücutlarının yarısı toprak altında kalmış arkadaşları vardı. Bu manzaradan etkilenmemek mümkün değildi. Hem gözyaşı döküyor hem de şehit arkadaşları için bir fatiha okumaya çalışıyorlardı.

Bir müddet sonra yakınlarına doğru mermiler düşmeye başladı. Mermilerin sayısı gittikçe artıyordu. Üstelik bazı sesler de duyuyorlardı. Biraz ötede yamacı tırmanmakta olan askerleri gördüler. Yahya Çavuş:

– Dikkatli olalım arkadaşlar. Düşman bu kadar yakınımıza kadar gelmiş.

Bir süre beklediler. Az sonra üç beş yaralı asker yamaçtan çıkıverdiler.

Maraşlı Ali:

– Bunlar bizimkiler! Yaralılar!

Yaralıları karşıladılar.

– Neden çekiliyorsunuz?

– Düşman Teke Koyuna çıkmayı başardı. Ay Tepe de düşmek üzere. Cephanemiz bitti. Bölüğümüz düşman karşısında eridi gitti. Hem haber vermek hem de katılacağımız bir bölük bulmak amacıyla geri çekiliyoruz. Bazılarımızın da yarası ağır.

Yahya Çavuş:

– Peki siz Kirte[12] yönünde geri çekilin. İlk rastladığınız sıhhiyelere yaralarınızı baktırın...

– Ya sizler?

– Bizler düşmanı burada karşılayacağız.

– Aman çavuşum siz üç kişi, onlarsa iki alay.

– Olsun. İsterse iki tümen olsun.

– Ama...

– Aması maması yok. Ölümden ötesi var mı?

Nedim:

– Duyuyor musun çavuşum? Aytepe düştü. Karşımızdaki düşman da burada, tutunmaya başladı. İyisi mi, sen de Maraşlı Ali ve Konyalı'yla geri çekil. Harapkale Tepe'deki bölüğümüze katıl. Bu saatten sonra yedek kuvvetin de gelmesi zor.

– Olmaz, burada eriyeceğiz. Geri çekilmek yok.

– Çavuşum inadı bırak. Ben oyalama yaparım ve zaman kazandırırım. Siz de bir başka zaman benim ve arkadaşlarımın intikamını alırsınız. Yani, yine vatan için çok şey yapabilirsiniz.

– Olmaz!

Bu aslan gibi haykırışın ardında bir şarapnel parçası Yahya Çavuş'un ayağına saplandı. Bir eliyle ayağını tutan Yahya Çavuş, "Derine saplanmamış" deyip şarapnel parçasını çekip çıkardı. Onun yaralandığını gören Nedim:

– Çavuşum yaralandınız.

– Eee ne olmuş yani?

– Yaranızın sarılması lazım.

– O kadar da değil Nedim. Alt tarafı küçük bir şarapnel parçası işte. Biz Balkanlarda bunun gibi nicesini gördük. Bu ne ki!

(12) Şimdiki Alçıtepe.

Fakat yaradan akan kan potinin içine sızmıştı bile. Parmak uçlarına cıvık sıcak bir şey dokunuvermişti. "Kan" dedi Yahya Çavuş, "Kan, parmaklarıma dek indi demek." Silahını siperin duvarına dayadı. Palaskasını belinden çıkardı. Hemen bacağını sıktı. Ateşe etmeye başladı. Az sonra yarası iyice sızlamaya başladı. Yaranın soğudukça daha çok acıdığını iyi bilirdi Yahya Çavuş, bu nedenle önündeki nasılsa bir tek kökü kalmış hayıt[13] parçasını kopardı ağzına attı. Dişleri ile iyice çiğnedi. Acıyı adeta dişleri arasında ezmek ister gibiydi.

Nedim yine ısrarlıydı:

– Çavuşum ne olur geri çekilin. Artık burada oyalanmak neticeyi değiştirmez. Ama sizler intikam için arkadaşlarımızın kanını yerde komamak için, çekilmek zorundasınız. Evet hepimiz vatan için öleceğiz. Ama ya şehitlerimizin kanları, gazilerimizin yaralarının intikamını nasıl alacağız?

– ...

– Haydi çavuşum.

Bu sırada yanlarına bir mermi düşüp infilâk etti. Üzerlerine toz toprak, barut savruldu. Nedim yalvaran gözlerle bir daha konuştu:

– Haydi çavuşum!

– Ya sen?

– Ben size çekilme zamanı kazandırmak için burada kalıp tek başıma çarpışacağım.

– Ama.

– Aması yok çavuşum. Yaranız gittikçe kötüleşiyor. Baksanıza pantolonunuz kızıla boyandı. Böyle yaraları benden iyi bilirsiniz... Benim yanıma şehit arkadaşlarımın tüfeklerini bırakın. Biraz da mermi verin.

Yahya Çavuş için karar vermek öyle zordu ki. Böyle bir kararı vermemek için öl deseler şu an ölürdü. Alnında biriken boncuk boncuk terlere, yarasının artan acısı karışıyordu. Dişleri arasında çiğnediği hayıt çubuğunu hırsla tükürdü. Ne diyeceğini bilemedi. Sanki ağzı kilitlenmişti. Gözlerinin içine bakan Nedim'e:

(13) Güzel kokulu bir bitki.

– Peki, ama intikam için geri çekiliyoruz.

– İntikam için çavuşum.

Yahya Çavuş, Nedim'e candan sarıldı. Gözleri doldu. İçinden bir şeyler söylemek istedi. Kendini zorlamasa, yuvarlanmak için hazır halde bekleyen gözyaşları boşalıverecekti. Kendini topladı:

– Bu yaptığın fedakârlık gerçekten büyük... Hakkını helâl et Nedim.

– Helâl olsun Çavuşum. Sen de helâl et.

Nedim, Maraşlı Ali, Konyalı Ahmet ile de kucaklaştı.

Tam siperlerden uzaklaşmaya başlamışlardı ki yanlarında bir bomba daha patladı. Bu kez şarapnel parçası Maraşlı Ali'nin omzuna saplandı. Hemen Yahya Çavuş ve Konyalı Ahmet, Maraşlı Ali'yi omuzladılar. Yavaş yavaş mermilerin, bombaların arasından Harapkale Tepe'ye doğru yürümeye başladılar. Yahya Çavuşun bastığı her adımda bir damla kanı toprağa düşüyordu.

Nedim ise yanındaki tüfekleri alıp bir ön sipere atladı. Ertuğrul Koyu'na çıkmaya çalışan ve yer yer de bunu başaran İngiliz askerlerine ateş etmeye başladı. Mermisi biten tüfeğini kenara doğru atıyor, diğer bir tüfeği alıp ateşe devam ediyordu. Ancak Nedim'in üzerine ateş yoğunlaşmıştı. Makineli tüfekler, hafif topla, hep bulunduğu yeri dövüp duruyorlardı. Nedim devamlı hareket halinde ateş etmeye çalışıyorken bir mermi göğsüne saplandı. Yere düştü. Hemen kalkmak istedi. Kalkamadı. Bir elinde tuttuğu tüfeği ile az ilerdeki hayıt köküne doğru gitti. Palaskası ile bacağını hayıt köküne bağladı.

– Neme lazım. Ölümün ayak seslerini duyduğum bu saatlerde nefsime güvenemem. Ben işimi sağlama alayım da.

Göğsündeki yara ile oturduğu yerden düşmanı beklemeye başladı. Siperlere şöyle bir baktı. Sağda solda cansız şekilde yatanlar, toprağı kanı ile ıslatanlar, şehit olduğu halde silahını elinden bırakmayan askerler vardı. "Beni kıbleye doğru çevirin" diyen Efe Musa'ya baktı. Bir arkadaşı yüzü koyun yere kapaklanmış, iki eliyle de toprağı avuçlamıştı. "Va-

tanımın toprağı ölsem de seni bırakmam" der gibiydi. Az ilerde ise dümdüz olan siperin ucunda bir el ve yarısı uçup gitmiş kafatası gözüküyordu.

Yakınlarda bazı anlaşılmaz sesler duydu.

– Geliyorlar, dedi. Gelin bakalım. Gelin!

Nedim'in alnında boncuk boncuk terler birikmişti. Göğsündeki yara kanıyor, göğüs cebini kırmızıya boyuyordu. Hafif bir üşüme hissediyordu. "Yaram soğuyor herhalde. Daha nice yaralar alacağım. Bu kutlu yaralar, benim göğsüme takılan madalyalar misali, belki öbür dünyadaki günahlarım için bir kefaret oluşturacak. Ölmekten korkuyor muyum? Samimi olmak gerekirse hayır. Şu an koyu bir öfkeden başka hiçbir şey düşünemiyorum. Ömrümün son dakikalarında elimden geleni yapacağım."

Sesler gittikçe yaklaşıyordu. Sağına, soluna, arkasına ve önüne devamlı mermiler düşüyor, kimisi toprağa saplanıp kalıyor, kimisi de toprağı kaldırıp atıyordu. Sipere ilk giren İngiliz askeri Nedim'in mermisi ile yere yıkıldı. Vurulan askeri takip eden diğer arkadaşları bunun üzerine yere yattılar. Öndeki çavuş, "Saldırın!" emrini verip hepsini tekmeyle yattığı yerden kaldırdı. Sipere girmeye çalışan iki asker daha Nedim'in kurşunlarıyla yere yıkıldılar. Ancak ardından gelen askerler, palaskası ile kendini hayıt köküne bağlamış Nedim'i şehit ettiler. Vücuduna her kurşun saplanışında Nedim, "Allah!" dedi. Çok istemesine rağmen Kelime-i getiremedi. Dili dönmedi. Ağzı ve gözleri öylesine açık kalakaldı. Bir eli yarasında, bir eli ise hâlâ tetikteydi...

Siperleri işgal eden İngiliz askerleri ise şaşkındı. Sabahtan beri almak istedikleri bu siperleri bir alay kadar askerin savunduğunu sanıyorlardı. Ama siper içindeki altmış kadar askerin cesetlerini görünce hayrete düşmüşlerdi. Hele hele Nedim'in kendini bağlayıp onlarla savaşmasını takdir etmekten kendilerini alamadılar. Takım çavuşu askerlerine Nedim'i işaret ederek:

– Bu kahraman askerin palaskasını sökünüz. Onu da diğer arkadaşlarının yanına yatırınız. Düşmanımız da olsa gös-

terdiği bu kahramanlıktan dolayı ona saygı duymamız gerekir, dedi...

İngiliz askerler, Nedim'i kucaklayıp diğer şehitlerin yanına getirdiler. Bilmeden onu kıbleye doğru yatırmışlardı...

Barut ve kan kokan siperlerde bir rüzgâr esti. Yerde yatan Nedim'in kanlı saçlarını okşadı. Rüzgârla birlikte tozlar gözlerine doldu, Siperde yatan altmış kadar askerin ömürleri bu güzel bahar ayında solmuş, çiçeklenen ömürleri bir acı kırağı ile donup kalmıştı. Şehitlerin yaralarından hâlâ akan kanlar, gelinciklere dönüşüyor, Gelibolu Yarımadası'nın sırtlarında, vadilerinde, tepelerinde nice gelincikler bitiyordu.

***

Akşam çökerken Yahya Çavuş, Harapkale Tepe'ye yaklaştıkça sanki ayaklarını geriye doğru sürüyor, Tabur Komutanı Binbaşı Mahmut Sabri Bey'e ne diyeceğini düşünüyordu. Öyle mahcuptu ki. Hele arkadaşlarını geride şehit bırakıp çekilmek kendisi için en büyük bir zuldü. Ama içinde bir kor gibi yanan intikam almak hissi olmasaydı, zinhar geri dönmezdi. Karargaha yaklaştıkça kendilerini karşılayan sıhhiye erleri hemen omuzlarına girdiler. Harapkale Tepe'deki askerler bu üç gaziyi görünce büyük heyecan ve şaşkınlık içinde kaldılar. Demek ki düşmana kök söktüren, düşmana Ertuğrul Koyu'nu dar eden, kahramanlar geliyorlardı. Bu geliş vakârla, tevâzu ile doluydu. Askerler kendiliğinden ve hep birden tekbir getirmeye başladılar. Hançereleri yırtılırcasına bağırıyor, saçları diken diken oluyor, gözleri doluyordu. Gecenin karanlığında, tekbir ile karargah meydanında zar zor ayakta durmaya çalışan Yahya Çavuş, Binbaşı Mahmut Sabri'nin karşısına dikildi. Gür sesi titreyerek tekmil verdi:

– Yahya Çavuş, Ezine! Takımım üç kişilik mevcudu ile emrinize hazırdır komutanım! Af eyleyin komutanım... Düşmanın çıkmasına mani olmadık... Hiçbir mazeretimiz yoktur. Ne yazık ki düşman Teke Koyu'ndan sonra Aytepe'yi de ele geçirmiştir. Ancak üç arkadaş dönebildik. Ama bu dönmek, şehitlerimizin kanını yerde komamak, gazilerimizin yaralarını hafifletmek içindir. Korktuğumuzdan ya da canımızın te-

lâşına düştüğümüzden dolayı değildir. Bunu özellikle bilesiniz...

Yahya Çavuş sözlerini bitirince Binbaşı Mahmut Sabri konuştu:

– Yahya Çavuş ve arkadaşları bugün harp tarihine eşsiz bir misâl olmuşlardır. Tam on iki saat, altmış üç kişi ile 3000 kişiye karşı başarı ile mevzilerini korumuşlardır. Bu davranış onların ne kadar büyük kahraman olduklarının nişanesidir. Onları korkaklıkla suçlamak aklımıza dahi gelmez... Büyük bir mahcubiyetle vazifesini layıkıyla yapamadığını söylese de hakikat böyle değildir. Bu onun tevâzuundan ileri gelmektedir. Sizler ve tarih, şunu iyi bilmelidir ki Yahya Çavuş ve takımı vazifelerini layıkıyla yapmıştır. Takımının şehitleri ve gazileri de, sağ kalan şu üç kişi de birer kahramandır. Bu böyle bilinmelidir.

Binbaşı Mahmut Sabri bu sözleri söylerken kendini zor tutmuştu. Gitti bu üç yiğide, aslanlar gibi çarpışan askerlerine sarıldı. Yaralarına bakılması için emir verdi. Karargahına geri döndü.

Yahya Çavuş ve arkadaşlarını omuzlayan sıhhiyeler kendilerini çadır hastahanesine götürürken, o ise kendi kendine şöyle sayıklıyordu:

– Ah ki biz vazifemizi iyi yapamadık. Siperlerimiz düşman çizmeleri ile çiğnendi. Ah ki biz ne kadar talihsiziz. Ah bizler ne kadar utanç içindeyiz.

Yahya Çavuş, kenarda kendine hayranlıkla bakanlara karşı, başını yere eğmiş, boynu bükük bir biçimde sıhhiye çadırına girdi...

Binbaşı Mahmut Sabri taburu ile Seddülbahir sahilinin koruması emredildiğinde hemen Sarafim Çiftliği'ndeki çadırlı ordugahından hareket etmişti. Yaklaşık 9 km yürüdükten sonra Kirte'ye ulaşmış, işte o anda donanmanın ateşine tutulmuşlardı. Zira İngilizler keşif uçakları ve balonlar sayesinde, sahile doğru asker ve cephane ikmali yapıldığını anlamıştı. Bu nedenle donanma Kirte'den Seddülbahir'e kadar

olan kesimi alan taraması yaparak, bombalamaya başlamıştı. Binbaşı Mahmut Sabri böyle bir ateş altında yürümenin değil, canlı kalmanın bile imkânsız olacağı düşüncesiyle, akşama kadar Kirte'de beklemeye karar vermişti. Akşam karanlığında 6 km güneydeki Seddülbahir sahillerine gelip bölgeyi 25. Alayın Üçüncü Taburundan almıştı. Devir teslim ancak gece yarısı bitmişti. Mahmut Sabri nöbeti devraldığı vakit elindeki kuvvetlerle yaklaşık 5 km'lik sahili korumak zorunda kaldığını anlamış hele hele Teke Koyu'ndaki siperlerin kum içine açılmış olduğunu görünce daha da şaşırmıştı. Bu siperler hafif ateşte bile dümdüz olabilirdi.

Yorgun olan askerini gerekli gördüğü yerlere yerleştirdikten sonra tel örgü çekmeye başladı. Askerleriyle birlikte kendisi de bizzat iki, üç sıralı tel hatları çekti. Kum siperlerin kazılması işinde de çalışmıştı. Ama düşman torpidoları projektörlerini, tel örgüsü çeken askerlerin, dolayısıyla Mahmut Sabri'nin üzerine tutuvermişti. Yoğun bir ateş altında kalan erat hemen işi bırakarak, gerideki derin siperlere çekilmek zorunda kalmıştı. Bu bombardıman sırasında yaralanan bazı askerlerin hali ise perişan idi. Tek bir mermi atmadan yaralanan erler bu durumdan hem utanıyor hem de üzülüyorlardı. Kendilerine yardım eden arkadaşlarına, "Daha tetik çekmeden yaralandım arkadaş. Ben şimdi gazi sayılır mıyım? Böyle gazilik olur mu? Vazifemi hakkıyla yapamadan yaralandım. Cephanemi ve tüfeğimi almayın. Bizi burada bırakın, hiç olmazsa düşmana bir iki mermi sıkalım da bizi sargı yerine öyle götürün." demişlerdi.

Binbaşı Mahmut Sabri, River Clyde'nin koca leş gibi orada durmasından dolayı kızgındı. Sahilde ya da yakınlarında bir topçu bataryası olsa, orada geminin zırhlıları içinde saklanmakta olan iki bin kişinin işini kolayca bitirebilecekti ama topçu yoktu işte. Bırakın topçuyu, sahilde düşmanı karşılayan birliklerde makineli tüfek ve el bombası bile yoktu. Yedek kuvvetlerin, ikmal arabalarının ve topçuların gelebileceği geniş yollar da yoktu. Telefonla gelen raporları değerlendiren Binbaşı Mahmut Sabri düşmanın birden beş yere çıkar-

ma yaptığını anlamıştı. Bu beş yere şartlar elverdiğince birlik yerleştirebilmişti. Çıkarma başladıktan bir veya iki saat sonra takım ve bölük komutanlarından istekler gelmeye başlamıştı:

– Komutanım acilen cephane gönderin!

– Komutanım arkadan çevrilmek üzereyiz. Yedekleri cepheye sürün!

– Mermimiz bitmek üzere.

– Takımım görev şehidi, yedek, derhal yedek!

– Topçular nerede kaldı?

– Makineli tüfeğinin namlusu ısındı. Yeni makineli tüfek istiyoruz!

Tüm bu istekler karşısında Binbaşı Mahmut Sabri elinden geldiği kadar ve imkânlar ölçüsünde yardım etmeye çalışıyordu. Karargahının az ilerisindeki cephaneliğe gitmiş, askerler cephane sandıklarını atlara, develere, inek ve öküzlere yüklemeye çalışıyorlardı. Gerekli emirleri verirken, bir askerin cephane sandığı ile tökezlenip yere düştüğünü görmüş, hemen koşmuştu. Eri kolundan tutup kaldırmış, sonra cephane sandığını omuzlamış, beklemekte olan ata yüklemişti.

– Haydi aslanlarım! Haydi yiğitlerim! Gayret edin. Şu cephaneleri arkadaşlarınıza götürün. Zira şimdi onlar sizin mermilerinizin yolunu gözlüyor. Onların hayatları bir bakıma size de bağlı. Haydi civanlarım! Gayret bizden takdir Allah'tan. İnanıyoruz ki zafer bizim olacak. Ama bunun için hepimiz elimizden geleni yapmalıyız, dedi.

Erler ise tabur komutanlarının onlarla birlikte cephane sandıklarını taşımasını hem takdir ediyor hem de bu durumdan utanıyorlardı:

– Geçen gece de bizimle sabaha kadar siper kazdı.

– Şimdi de cephane taşıyor.

– Biz ne biçim askeriz ki komutanımıza yük taşıtıyoruz.

– Ben şahidim, iki gecedir gözünü kırpmadı...

Binbaşı Mahmut Sabri tekrar telefonun başına döndü. Bir cephane sandığının üzerine açtığı harita üzerine son vaziyeti işlemiş, bir süre dalıp gitmişti. "Düşman inatla çıkmak isti-

yor. Biz de inatla savunuyoruz. Ama bize tahsis edilen cephanemiz yetersiz. Yedek kuvvetlerimizin sayısı da az... Hayırlısı bakalım. Son nefere kadar dayanacağız, dayanmak zorunda kalacağız. Başka çaremiz yok."

Telefonla takım ve bölük komutanlarına şu emri verdi. Emri verirken sesinin titrediğini belli etmemeğe çalıştı:

– Evlatlarım! Askerlerim! Civanlarım! Dayanın, son cana, son mermiye kadar dayanın. Zafer için bu şarttır! Zafer için, vatan ve millet için, Allah ve Peygamber için candan fedakarlık yapma zamanıdır. Bunu sizden komutanınız olarak istiyorum.

Kendisinden hâlâ silah ve yedek kuvvet isteyenlere de, *"Dayanın evlatlarım, vatan selâmeti için gayret zamanıdır. Cesaret ve himmetinize güveniyorum. Sebat ediniz. İhtiyatta bulunan 25. Alayımızın kuvvetleri yolda geliyorlar."* diyordu. Oysa ne gelen alay ne de tabur vardı. Sadece umutların diri tutulması ve askerlerinin moral kazanması için böyle söylemişti. Ama bunu yapmak zorundaydı. Zira tümeninden istediği yedek kuvvetler henüz yola çıkmamıştı bile.

Kendisi de, Dokuzuncu Tümen Komutanı Albay Halil Sami Bey'e kaç defa ulaşmış, acil olarak silah ve yedek kuvvet istemişti. Fakat yarımadanın tamamını savunmakta olan Halil Sami Bey çıkarmaların hangisinin gösteriş, hangisinin asıl çıkarma olduğunu kestirmeye çalışıyordu. Bu sebeple elindeki yedekleri tutuyor, sıcak çarpışmaların olduğu mevkilere cephane ve asker istenen yerlere göndermekte zorlanıyor, kesin ve çabuk karar veremiyordu.

"İstersen sıhhiye eri ve doktor ile ilaç göndereyim" demişti Albay Halil Sami Bey.

O ise, "Şimdi ilaçtan çok mermiye ihtiyaçları olduğunu söylemişti. Yaralılarımız biraz bekleyebilir ama siperdeki askerim cephanesiz bekleyemez. Çünkü düşman karınca sürüleri gibi geliyor." demişti.

Mahmut Sabri düşünceliydi, "Halil Sami komutanım da haklı. Elinde bir tümen var. Bu tümenle koca yarımadayı savunmaya çalışıyor. Belli ki hâlâ kendisine sağlıklı rapor veril-

memiş ki hakiki çıkarmanın nerede yapıldığına dair ciddi tereddütleri var... Aslında işin lamı cimi kalmadı. Çıkarma bizim savunduğumuz yere yapılmakta... Eh ne yapalım, artık kendi göbeğimizi kendimiz keseceğiz."

İki gündür uykusuz olan ve yarı aç yarı tok görev başındaki Binbaşı, omuzlarındaki yükün daha da ağırlaştığını, sanki tonlarca granit kütlelerinin apoletlerine konulduğunu sanmıştı. Alnında biriken terleri kolunun yeniyle sildi. Uzaktaki makineli tüfek tarakalarına Üçüncü Tabur askerlerinin tüfek sesleri karışıyordu.

Binbaşı Mahmut Sabri'ye Halit Mustafa'nın vurulup geriye çadır hastahanesine taşındığı haberi verildi. "Benim en çok güvendiğim takım komutanlarımdandı. İnşaallah yarası ağır değildir... Mümkün olduğunca karşı durmalıyız. Ancak zorunlu hallerde geri çekilmeliyiz. Yavaşça vuruşa vuruşa çekilmeliyiz..." dedi. Binbaşı üzgündü.

25 Nisan-Saat 04.30 - Kumkale (Anadolu yakası)

Ragıp, 39. Alay Komutanı Yarbay Nurettin'in yanından dönerken sıkıntılıydı. Kendisine bu gece çok dikkatli olması sıkı sıkıya tembihlenmişti. Hatta Yarbay Nurettin, Altıncı Bölük komutanının kendisine çok önemli bir rapor verdiğini söyledi. Bu raporda, saat 03.30'da Bozcaada'dan hareket eden bir çok geminin ışıklarını söndürmeden, bando çalarak Anadolu kıyıları açıklarında bir süre dolaştığını ama nereye gideceklerine dair bilgileri olmadığı yazılıydı.

Antik bir kentin toprakları üzerinde düşmanın çıkarma yapmasını bekleyen Ragıp değişik duygular içindeydi. Ara sıra aklına annesi geliyordu. Buraya gelmekle sanki suç işlemişti. Bu düşünce bir kurt misali içini kemiriyordu. Ama o doğru yaptığına inanıyor, vicdanının rahat olduğunu düşündükçe pişmanlık duygusu biraz olsun hafifliyordu. O zaman da buradaki askeri gerçeklerle yüz yüze kalıyordu. Üçüncü Tümen Komutanı Albay Nicolai ile 34. Alay Komutanı Yar-

bay Nurettin Bey arasında tercümanlık, daha doğrusu iki komutan arasında sürüp giden soğukluğun tercümanlığını yapmaktan bıkmıştı. Almanların o soğuk, üstten bakan, hiçbir şeyi beğenmeyen tutumları sürüp gidiyordu. Bu tür haller Ragıp'ın çok zoruna gidiyordu. "Kendi vatanında başkaları tarafından hakir görülmek" Biz bunu hak etmedik, bunu hak edecek hiçbir şey de yapmadık. Üstelik askerlerimiz de Alman komutanlara sıcak bakmıyor. Bunlar bizim iyiliğimizi isterler mi, kendilerini korumak için buradalar. Kendi güvenliklerini sağlamak ve ateşin kendi vatanlarından uzak kalması sağlamak için, ateşi bizim vatanımızda yaymak için çalışıyorlar. Yemeklerini bile ayrı yiyorlar, üstelik yemekleri de bizim karavanadan çok çok iyi..." Hele bir gün kendine mükellef bir sofra hazırlatan Albay Nicolai, sofra başında verdiği emri Ragıp'a tercüme ettirirken, alaylı bir şekilde şöyle demişti:

– Ragıp, yemeğe gel. Miden bayram yapsın... Kurtlu bakla çorbası yemekten bıkmışsındır.

Bu söz üzerine yanında bulunan Alman komutanlar gülmüşlerdi. Ama o:

– Kurtlu da olsa, kendi ülkemin ve kendi askerimizin yediği yemeğini tercih ederim, demiş bu söz üzerine de Nicolai:

– Ah Ragıp, senin şu milli duyguların Almanya'da uzun süre bulunduğun halde neden törpülenmemiş bilmem ki, demişti. Bir an ne diyeceğini şaşıran Ragıp biraz öfke ile şunları söyleyebilmişti.

– Bizim milli duygularımızın törpüleneceğini sanıyorsanız, aldanıyorsunuz Albay. Bilakis daha da keskinleşiyor. Bileniyor. Üstelik sizin de milli duygularınız kuvvetli. Yoksa Almanya'dan buraya niye gelesiniz ki?

– Size yardım etmek için.

– Tam tersine, kendi ülkenize hizmet etmek için... Ayrıca sadece milli duygularımız mı kuvvetli? Cesaretimiz de... Bizimle beraber savaşanların da en az bizim kadar cesaretli olduğunu düşünüyoruz.

Bu sözleri üzerine masa başındaki Alman subayların gülümsemesi birden donmuştu.

– Size afiyet olsun. Ben kurtlu bakla çorbası yemeğe gidiyorum, demiş ve oradan uzaklaşmıştı. Aslında Ragıp bu sözleri bir çırpıda nasıl söyleyebilmişti? Kendisine şaşmıştı. Üstelik Albay Nicolai komutanıydı. "Aman" dedi. "Ne yapacak bana? En kötüsü divanı harbe verir." Sonra gülümsedi. "İster misin, kendi askerimizin silahları ile can verelim... Ne şehittir ne gazi, olacağız niyazi..." Sonra merhum Teğmen İbrahim tarafından yazılan Kumkale Marşı'nı mırıldanmaya koyulmuştu:

"Davulla, şiddetli top sesleri taklit ediliyordu.
Hücum borusu çalınca,
Trampetler, makineli tüfek ateşi yapıyordu
Ve asker hep birden;
Allah!... Allah!... Allah!... diyordu."

Kumkale'deki asker ve subaylar bu marşı öyle benimsemişlerdi ki, ilk fırsatta şevk ve heyecan içinde söylemeden edemiyorlardı. Kısa zamanda Ragıp da bu marşı öğrenmişti.

39. Alay, Kumkale köyüne ve mezarlığa mevzilenmişti. Kumkale tabyasında az bir kuvvet, kıyıya yakın yerlerde de çok az sayıda gözcü vardı... Yüksek bir yerden nöbetçi erlerinden biri heyecan içinde haykırdı:

– Geliyorlar!

Hep birlikte ufka baktıklarında irili ufaklı 15 gemi sakin denizde Kumkale sahillerine doğru yaklaşıyordu. Gemilerin arasından Janue Qiberry, Henri IV, Jeanne d'Arc, Prens George ve Rus Kruvazörü Askold gibi zırhlılar vardı. Bir süre sonra tüm gemiler toplam 128 topla, saat 05.15'te amansız bir ateşe başladı. İlk önce Kumkale tabyası bombardımana tutuldu. Tabyanın içinde patlayan top mermileri duvarlarda büyük gedikler açılıyor, baruta bulanan taşlar havaya savruluyordu. Tabyadan sonra topların namluları köye ve mezarlığa çevrildi. Köyün içinde mevzilenmiş askerler hemen geri

çekilmek zorunda kaldı. Sokaklara, evlere rastlayan mermilerden yer yer yangınlar başladı. Hele, mezarlığa düşen mermilerden dolayı mezarlardaki ölülerin kemikleri, mezar tahtaları sağa sola savruluyordu. Bazen 34'lük bir mermi mezarlıkta saklanan askerlerin tam ortasında patlıyor, askerlerin kolları, bacakları, gövdeleri toplarla tekrar açılmış olan mezarlara toz, toprakla birlikte düşüyordu. Eski ve yeni ölüler adeta, mezar değiştiriyor, yıllarca mezarlarında yatan ölülerin kemikleri tekrar yeryüzüne fırlatılıyordu. Sadece mezarlık değildi topa tutulan, tarihi höyük bile top ateşinden nasibini almış, içindeki kap kacak, çömlek gibi eşyalar yüzyıllar sonra ilk kez gün ışığına çıkıyordu. Bombardımanla yer üstündekiler yer altına giriyor, yer altındakiler de yer üstüne çıkıyordu. Bu adaletsiz yer değişimini kendilerini medenî sayan insanlar yapıyordu...

Ragıp, Yarbay Nurettin'in yanında siperde idi. Az önce kendilerini siper yaptıkları köydeki duvar, top mermisiyle tuz buz olmuştu. Bunu gören Nurettin Bey:

– Az daha biz de böyle parçalara ayrılacaktık.

– Alacak nefesimiz varmış daha... Ragıp, henüz sözünü bitirmişti ki yanlarında bir 34'lük mermi patlayıverdi. İlk önce etrafa sıcak bir hava akımı yayıldı. Ardından müthiş bir patlama ile birlikte insanlar sağa sola savruldular. Üzerlerine, misket, şarapnel parçaları tozla, toprakla, taşla birlikte düşüyordu. Ragıp, ilk önce birileri tarafında sarsıldığını sanmıştı. Sonra topraklar bir deprem dalgasına tutulmuş gibi sallanmaya başlamıştı. Sallanmanın azalıp bitmesiyle de müthiş bir gürültü kulaklarında yankılanmıştı. Merminin çıkardığı çok yüksek frekanslı sese, sağ kulağının zarı dayanamamış ve patlamıştı. Kulağından kan geliyordu. İyice sersemleyen Ragıp ne yapacağını şaşırmıştı. Yarbay Nurettin ise yeni açılmış bir top çukuruna kendini zar zor atabilmişti. Ayakta kalan Ragıp'a seslendi:

– Haydi atla şu çukura!

Ama onca gürültü içinde sesi eridi gitti. Kaldı ki bir kulağı yaralanan Ragıp onun haykırışını hiç duymadı. Bir daha bağırdı:

– Ragıp! Atla!

Yine sesini duyuramadı. Ragıp için endişeleniyordu. Onun böyle ayakta kalması çok tehlikeli idi. Bir serseri kurşun, bir misket, bir şarapnel parçasıyla vurulabilirdi. En kötüsü, yeniden 34'lük bir mermi düşebilirdi. Zira top atışları, alan taraması şeklinde yapılmaya başlanmıştı. Toz ve duman içinde askerler sağa sola kaçışıyor, ilk buldukları çukura kendilerini atıyorlardı. Savaş tecrübesi olmayan Ragıp hâlâ ayaktaydı. Gözleri büyümüş, yüzü baruttan yemyeşil olmuştu. Üstüne başına sürekli toz toprak yağıyordu. Yalnız, ayağının bir şeye bastığını onun da kırıldığını hissetti. Yere baktığında bunun bir kafatası olduğunu görünce korktu. Geriye sıçradı. Bu kafatası bombardıman sırasında mezardan çıkan bir ölüye ait olmalıydı. Adım atarken, kanlar içindeki kopmuş bir bacağa takıldı, tökezlendi yere düştü. Yuvarlanıp kendini bir çukurun içine attı. Burası da bir mezardı. Burun buruna geldiği kafatası hiç dökülmemiş otuz iki dişiyle adeta kendisine gülümsüyor, "Bak işte sen de ölmek üzeresin" diyordu sanki. Hemen doğrulup mezardan çıkmak istedi. Sağa sola kaçışan askerler ellerine, kollarına basıyorlardı. Bazıları da sanki mezardan çıkan bir hortlak görmüş gibi kendisine korku dolu gözlerle bakıyordu. Kimsenin aklına Ragıp'ı kolundan tutup kaldırmak gelmiyordu. Herkes kendi canının telaşına düşmüştü... Yarbay Nurettin dağılmaya başlayan toz bulutuna baktı. Ragıp'ı göremedi. "Herhalde kendini en sonunda bir çukura atabildi. Çok şükür." diye düşündüğü sırada Ragıp'ın bir mezar içinden uzanan başını gördü. Ragıp çıkmak için toprağa tutunuyor, ama kayan toprak sebebiyle mezarın içine tekrar düşüyor, kafatasıyla burun buruna geliyordu. Yine kafatasının kendisine güldüğünü sanarak irkiliyordu: "Bak sen de ölüyorsun." Mezardan çıkmak için bir hamle daha yaptı. O esnada bir el kolundan tutup çekti. Bu Vecdi'nin eliydi:

– Oğlum canlı canlı mezara girilir mi?

– ...

– Haydi acele et. Burası mezar kadar emin değil.

– ...

– Konuşsana be Ragıp!

Ragıp adeta bir başka dünyadan buraya geldiğini sanıyordu. Aklında ve gözlerinin önünde hep kafatasının otuz iki dişiyle gülen yüzü vardı. Kafatası ona hep şöyle diyordu:

"Sen de ölüyorsun!"

Sıkı sıkıya Vecdi'ye sarılmıştı. Boğuk boğuk sesler duyabiliyordu. Duymak, alabildiğine duymak istiyordu. Fakat bu hengamede gürültüleri net duyamıyordu. Vecdi'nin dudakları kıpırdıyordu sadece. Üsteğmen Vecdi'nin bağrışan, imdat isteyen, inleyen, ah çeken diğer askerlerin sadece dudakları oynuyor, sesleri çıkmıyordu sanki. Konuşmazlar dünyasına mı gelmişti? Yoksa kafatası ona doğruyu mu söylemişti? Yoksa ölmüş müydü? Sahi ölüm böyle bir şey miydi? Bir perdeyi aralayıp perdenin öbür tarafına geçmek gibi bir şey miydi? O esnada İstanbul'u, anne ve babasını hatırladı. Almanya'da okuduğu yılları bir film şeridi gibi gözlerinin önünden geçti gitti. Bu film şeridi aslında iki-üç saniye kadardı ama ona çok uzun gelmişti. Sonra, "Ölmek üzere olan insanın hep geçmiş gözlerinin önünde canlanır" sözleri aklına geldi. Bu kez kendine sordu:

– Sahiden ölüyor muyum?

– Vallahi, biraz daha böyle dans edersek kesinlikle öleceğiz, dedi Üsteğmen Vecdi. O sırada başının üstünden bir top mermisi ıslık çalarak geçti. İleride bir yere saplandı. Ancak patlamadı. O esnada Yarbay Nurettin haykırdı:

– Vecdi, Ragıp! Çabuk bir çukura atlayın!

Sesini duyuramadı. Bunun üzerine, Yarbay Nurettin bulunduğu top çukurundan şimşek hızıyla çıktı. Vecdi ile Ragıp'a doğru olanca gücü ile koştu. Onlara doğru atladı ve hep birlikte bir başka çukura yuvarlandılar. Henüz ne olduğunu anlamaya çalışan Vecdi başını kaldıracaktı ki demin durdukları yer havaya doğru savruluverdi.

– Sağ ol komutanım. Sayenizde.

– Deminden beri size bağırıyorum!

– Bu gürültüde sizi duymak çok zor!

– Ragıp iyi mi?

– Sanırım kulak zarı patlamış, beni duymuyor. Kulağından da kan geliyor.

– Birazdan duymaya başlar. Ama onu daha sakin bir yere götürmemiz lazım.

– Sanki şoka girmiş.

– Bu normal.

Olabildiğince toprağa yapışmaya çalıştılar. Çukurun dışında ise küçük kıyamet sürüyordu. Ardı ardına 34'lük ve 38'lik mermiler patlıyor, makineli tüfek tarakalarına askerin bağırışları karışıyordu.

– Sıhhiyeler!

– Yetişin ölüyorum!

– Ah anam!

– Su! Yanıyorum bir yudum su!

– Allah'ım bana yardım et!

Yarbay Nurettin Bey kafasını kaldırmadan Vecdi'ye:

– Donanma Fransızlardan müteşekkil herhalde.

– Evet komutanım, vefa borçlarını ödemeye gelmişler.

– Nasıl yani?

– Nasıl olacak; Kanunî Sultan Süleyman devrinde Barbaros Hayrettin Paşa Fransızların imdadına Türk donanması ve askeriyle yetişmişti ya. Onlar da şükran borçlarını şimdi böyle ödüyorlar bize.

– Yahu Vecdi şu anda bile tarih dersi verir gibisin.

– Ne yapayım komutanım. Bu keferelere çok bozuluyorum.

– Ragıp'ı geri götürmemiz lazım.

– Burada kalıp bombardımanın hafiflemesini beklemeliyiz.

– Hay Allah!

– Arkadaşım Halil ne halde acaba?

– İnşaallah o da yaralanmamıştır.

– İnşaallah...

Bir süre sonra bombardıman hafifledi. Neden sonra nihayet buldu. Nakliye gemilerindeki askerler kayıklara bindiril-

di. Kayıklar istimbotlar tarafından çekilerek kıyıya doğru yaklaşmaya başladı. Ancak akıntı nedeniyle aşağıya doğru sürükleniyorlardı. İstimbotlar biraz daha kuzeye doğru dönerek Kumkale açıklarına doğru yöneldiler. Saat 09.30'da Fransız askerler kumsala ayak bastı.

Fransız Albay Rue komutasındaki bir topçu bataryası ve bir istihkam bölüğü ile takviye edilmiş 3.000 kişilik sömürge alayı kıyıya çıkıyordu. Fransız askerlerinin yanında iri palalarıyla hemen dikkati çeken Senegalliler, Tunuslu ve Cezayirli askerler de bulunuyordu...

Kıyıyı yalnızca Altıncı Bölük Komutanı olan Üsteğmen Halil tutuyordu. Ama dalga dalga gelen askerlere ve bombardımana karşı koymak o kadar güçtü ki. Bu nedenle Üsteğmen Halil de adım adım geri çekilerek Kumköy'e girmeyi düşünüyordu. "Burada açıkta düşmanı karşılayıp telef olmaktansa, köyde çarpışmak daha iyidir" dedi askerlerine. Fakat Fransız ve sömürge askerleri hızla ilerliyorlardı. Öyle ki giriş tabyalarından birini oluşturan Kumkale Tabyası çoktan düşmanın eline geçmişti bile. Halil kalenin düştüğünü görünce "Geri çekiliyoruz" dedi. Ağır yaralıları sıhhiyeler taşıyor, telaşla sargı yerine götürüyorlardı. Ama düşmanın ilerlemesi hızlı olunca ağır yaralılara, gelip kendilerini alacaklarını ama şimdi sabretmelerini söylemişlerdi. Fakat yaralılar geri dönemeyeceklerini biliyorlar, takatı yerinde olanlar tüfeklerini el bombalarını yanlarından ayırmıyorlar, "Ölürken birkaç tane düşman askerini öldürsek kâr kârdır" diye konuşuyorlardı. Sıhhiyeler üzgündü. Ama ne yazık ki her yaralıya yetişemiyorlardı. Bölüğün ağır silahları olmadığı için çekilmesi de kolay oluyordu. Oyalama yaparak yavaş yavaş geri çekiliyorlardı. Üsteğmen Halil ise kendi kendine söylenip duruyordu:

"Ben geri çekilecek adam mıyım? Böyle geri çekilmek bana yakışır mı? Yuh olsun sana Halil Üsteğmen. Kalıbına yazıklar olsun. Kalıbınla çok güreşler yaptın ama şimdi düşmanın önünden kaçıyorsun... Ah ulen Nikolai mıdır nedir alay komutanı, sana ne diyeyim bilmem ki! Şimdi bir topçu birli-

ğimiz olsaydı bu gavurları armut gibi toplayıverecektik. Hadi toptan vazgeçtim. Makineli tüfek bölüğümüz olsaydı, o da kafiydi. Neymiş efendim, ileri hatlar zayıf birliklerle tutulacakmış. Bu Almanlar bizi düşmana kırdırıyorlar. Bilerek yapıyorlar be. Şeytan diyor ki, git şimdi o komutan denilecek albayın şakağına daya tabancayı, yürü ulen ileri hatta, çarpışmaya de. O zaman göreyim bak halini. Öyle geriden emir vermek kolay. Kolaysa gelsin şu palaların önüne çıksın bakalım."

Üsteğmen Halil ve bölüğünün üzerine makineli tüfekleri ile ateş ediliyor, bu ateşe bazen donanma da katılıyordu. Yaralılar, sedyelerle taşınıyor, bazı yaralıları arkadaşları omuzlamış geriye doğru hızla yürüyor, bazen koşuyor bazen de mermiler nedeniyle sağa sola zikzak yaparak uzaklaşmaya çalışıyorlardı. Sonra hemen ayağa kalkıp yine koşmaya başlıyorlardı.

Kumsala çıkan Senegalli askerler ise masallardaki devler gibi iri yarı idi. Bu kara derili, kara gözlü, iri palaları olan askerler çok acımasızdı. Savaşırken kendilerini kaybediyorlardı. Zaten Fransızlar ilk önce bu sömürge askerlerini ileri hatta sürüyor, sonra kendi askerlerini ateş hattına alıyorlardı. Senegalli askerler yerde yatan şehitlere dahi palalarını vurmaktan geri durmuyorlardı. Ağır yaralı Türk askerlerini de paladan geçirmişlerdi. Fransızlar hızla ilerliyor, Kumkale'ye doğru yaklaşıyorlardı. 2.500 civarında asker yayılarak köye doğru ilerliyordu.

Halil Üsteğmen köyün mezarlığına girdiğinde ortalığın halini görünce hayrete düştü. Her yer herc-ü merç olmuştu. Mezarlıktaki ölüler ile az evvelki bombardımanda şehit düşen askerler koyun koyuna yatıyorlardı. Biraz daha ilerleyince askerlerin çukurlardan çıkmakta ve mevzi almakta olduklarını gördü. Bir diğer çukurdan ise Vecdi, Ragıp ve alay komutanı Yarbay Nurettin çıkıyorlardı. Ragıp hafif hafif duymaya başlamıştı. Ama kulaklarındaki çınlama ve ağrı tüm şiddetiyle sürüyordu. Halil onları görünce sevindi. Koştu.

– Çok şükür sağsınız.

– Ne o Halil, ölmediğimize hayıflanıyorsun galiba. Bu sözü Yarbay Nurettin Bey söylemişti. Vecdi ise:

– Biz de, Halil çoktan toprağa gömülmüştür diyorduk ama turp gibisin maşaallah.

– Ben turp gibiyim ama Ragıp kardeşim yaralı herhalde.

– Yarası çok ağır değil Halil.

– Kulağının sarılması lazım.

– Daha iyiyim.

– Vaziyet nedir Halil?

– Hızla ilerliyorlar komutanım. Ben de bölüğümü çekmek zorunda kaldım.

– İyi yaptın. Şimdi Kumkale'yi savunmamız lazım. Alay efradı biraz daha arkadaydı. Biz Ragıp ile daha da ileri sokulup ne olduğunu anlamaya çalışalım, dedik.

– Gözcüleri yollasaydınız komutanım.

– Bir de kendi gözlerimizle görelim, dedik.

– Bir sürü siyahi askerler var. Palaları da yaman. Önüne çıkanı tırpanlıyorlar.

Vecdi dayanamadı:

– Anlaşılan postunu kestirmediğine göre önlerine pek çıkamamışsın.

– Senin gibi çukurda sinmiyordum ya.

Yarbay Nurettin'in "Haliiiii!" demesiyle, büyük bir çam devirdiğini anladı.

– Affedersiniz komutanım.

– Şimdi işimize bakalım. Vecdi ise Nurettin Bey'in arkasından Halil'e el ile oh olsun işareti yapıyordu. Halil ise Vecdi'ye dik dik bakıyordu. Biraz daha geri çekildiler...

Köyün bombalanmış, yanmakta olan evlerin arasına yayıldılar. Yarbay Nurettin Bey ile Teğmen Ragıp 39. Alayın mevzilendiği yere doğru yürümeye başladılar. Aynı zamanda Ragıp'ın kulağı sarılacaktı. Halil ile Vecdi Beyler ise askerleri ile Kumköy'deki evlere, sokak başlarına yerleştirdiler. Gemilerin bombardımanı tekrar başladı. Ateş artarak köyde yoğunlaştı. Açılan çukurlardan birine bu kez Halil, ardından da diğer bir çukura Vecdi atladı:

– Çok çevikmişsin. Çukura sinmek için bu kadar can attığını bilmiyordum.

– Ne yapalım oğlum sizden öğrendim.

– Çok kötü bir taklitçisin.

Girdikleri iki çukurun arasına bir bomba düştü. Ama bu kez patlamadı. Bombanın patlamadığını görünce ikisi de çukurlardan başını kaldırdılar. Birbirlerine bakıp gülmeye başladılar.

– Çok korkaksın üsteğmenim.

– Sen de. Ancak yakınlarında bir bomba infilâk edince, her ikisi de çukurun tabanındaki toprağa olanca güçleri ile yapıştılar.

Fransızlar artık köyün girişindeydi. Sokak çarpışmaları başlamıştı. Fransızlar makineli tüfekleri ile kolayca ilerleyebiliyorlardı.

Sargı mahalline geldiklerinde Operatör Yüzbaşı Şerafettin Bey, Ragıp'ın kulağını kontrol etti.

– Biraz dinlendiğinde daha iyi olacaksın. Hiçbir zaman eskisi gibi duyamayacaksın.

Ragıp doktorun söylediklerini dinlerken bir yandan da düşünüyordu. Rütbesi Yüzbaşı olan bir doktorun hastahane yerine sargı yerinde ne işi vardı? Daha sonra yüzbaşının sargı yerini denetlemek için geldiğini anladı. "Şanslıyım." dedi. "İyi olacak hastanın ayağına doktor gelirmiş."

– Evet, eskisi gibi duyamıyorum. Fakat bu beni rahatsız etmiyor. Beni rahatsız eden kulağımın müthiş bir şekilde çınlaması. Asıl bana rahatsızlık veren şey işte bu.

– Bu da zamanla azalacak. Ama dinlenmen lazım.

Operatör Yüzbaşı Şerafettin Bey, Ragıp'ın kulağını bizzat kendi temizledi. Merhem ve ağrı kesici verdi. "Sıhhiyeci arkadaşlar merhemi hemen sürsünler. Sana da nasıl sürüleceğini göstersinler. Merhemini yanından ayırma." dedi...

Ragıp çadırdan çıkarken şükür ediyordu. Mezarlıkta yaşadığı sahneler bir bir gözünün önünden geçti. "Biz bir kulakla yırttık. Acaba Halil ile Vecdi Üsteğmenler ne halde? Yanına gittiği Yarbay Nurettin'i endişeli gördü.

– Ragıp şu raporu hemen tercüme et. Alay komutanına yollayalım. Destek yollasın.

– Baş üstüne komutanım.

Kumköy'de sokak sokak ev ev süren çatışmalar sürüp gidiyordu. Halil diğer sokağın köşe başındaki Vecdi'ye seslendi:

– Oğlum bu saksağının *(makinelinin)* çenesini kapatmamız lazım.

– Nasıl?

– Bilsem. Ama bir şeyler yapmamız elzem.

– Gidip rica edeyim, şunu susturun, diyeyim mi?

– Haydi zevzek. Bir delilik yapalım, ikimiz alıp gelelim şu maskarayı.

– Becerebilir miyiz?

– Ben becerebilirim. Ama seni bilemem.

– Pilavdan dönenin kaşığı kırılsın ulan!

– Şimdi sen makineliye biraz yaklaş ve daha sonra geri çekil. Sana doğru ilerleyecek olan makineli askerlerinin arkasına dolanıp, ateş edeyim.

– İki ateş arasında kalırsan?

– Ne olacak oğlum. Alt tarafı ölürüm... Gemileri yaktık! Geri dönüş yok artık!

Halil biraz ileri çıktı. Kendini hedef gösterdi. Yoğun bir ateş üstüne odaklandı. Ardında da makineli ateşe başladı. Bu esnada başındaki kabalak bir kurşunla uçup gitti.

– Az daha başımız deldiriyorduk. Keferelere bak yahu.

Halil karşı ateşe devam etti. Üzerindeki ateş iyice yoğunlaştı. Bu kez Vecdi'nin bulunduğu sokağa doğru geri çekildi. Bunun üzerine makineliyi kullanan askerler de ilerlediler. Yanmış bir evin ikinci katına çıkan Vecdi ise eli tetikte bekliyordu. Halil'in çekildiğini görünce:

– Aferin ahretlik. Şimdi avlayacağım bu soysuzları, dedi.

Birazdan da makineli kullanan askerler göründü. Vecdi iyi nişan aldı. Seri bir şekilde ateş etti. Bir asker hemen yere düştü. Diğeri ateş etmeye fırsat bulamadan göğsünden vuruldu. Halil de geri çekilmeyip, çeşmenin arkasından destek

ateşine başlamıştı. Az sonra makineliyi kullanan askerler kaçmaya başladılar. Vecdi bir ıslıkla Halil'e makineliyi almasını işaret etti. Halil, ok gibi yerinden fırladı. Makineliye ulaştı. Omuzladı. Çeşmenin arkasına doğru koştu. Vecdi evden dışarı çıktı. Hızla koşmaya başladı. Tam köşeyi dönerken ne olduğunu anlamadan yere düştü. Biriyle çarpışmış, yere düşmüşlerdi. Halil, karşısındaki Senegalli'nin önce palasını gördü. Sonra askerin iriliği dikkatini çekti. Elindeki tüfeği ise ileriye düşmüştü. Tabancasını kılıfından çekmek için çalışırken, Senegalli'nin pala savurarak kendisine doğru geldiğini gördü. Tam palasını indirecekken tabancasını ateşledi. Asker feryat ederek yere düştü. Ancak son bir hamleyle palasını Üsteğmen Vecdi'nin baldırına indirebilmişti. Vecdi'nin kendisine seslendiğini duydu:

– Haliiil!

– Yettim.

Topallaya topallaya Halil'e doğru yürüdü. Halil'in omzunda bir makineli vardı.

– Yaralanmışsın.

Vecdi:

– Sorma. İzbandut gibi bir askerin palası benden bir bifteklik et kopardı.

– Hadi geri çekilelim.

– Saksağının ağzını bağladık.

– Kuralım şunu çeşme arkasına. Ağız tadıyla ateş edip gavurları biçelim.

– Artık çok geç, geriye gitmemiz lazım.

Geride ise askerler çoktan toplanmıştı. Ragıp ve alay komutanı Nurettin Bey endişe içindeydi. Hele Nurettin Bey.

– Bunların gözü kara oğlum. Adım gibi biliyorum. Çatışmaya devam ediyorlardır. Ben böyle çatışmaya, savaşmaya hevesli insan görmedim.

– İnşaallah başlarına kötü bir şey gelmemiştir.

Nurettin Bey de "İnşaallah." derken tepenin üstünden birisi topallayarak, birisi de omzundaki yük ile iki asker belirdi.

Ragıp sevinçle bağırdı:

– Onlar! Geliyorlar.

Nurettin Bey, askerlere gidip Halil'in yükünü almalarını istedi. Erler hemen makineliyi aldılar. Vecdi'nin de omzuna girdiler.

– Eh çocuklar gene yapacağınızı yaptınız... Ganimet de almışsınız.

Vecdi yarasını göstererek:

– Aldık komutanım ama onlar da benim baldırımdan biraz ganimet aldılar.

– Hemen yarana baksınlar.

Vecdi sargı çadırına giderken, Ragıp, Halil'e bunu nasıl yaptıklarını sordu:

– Eh bir delilik anımıza denk geldi. Yapıverdik işte dedi. Bu söze hem Ragıp hem de Yarbay Nurettin Bey güldü...

Kumkale saat 11'de Fransızların eline geçmişti.

Daha önce boşaltılan köy harabe haline gelmişti. Kumkale'nin üstünden hâlâ dumanlar tütüyordu. Köyün meydanındaki koca çeşmenin suyu akıyordu. Yalakları dolduran su köyün taşlı sokaklarını yalayıp gidiyordu. Cumbalı evlerin pencerelerindeki saksılarda bin bir çeşit çiçek vardı. Geniş kapılı portolarda çıngıraklar asılıydı. Pencereler ardına kadar tahta panjurlarla kapatılmıştı. Korkuyla sağa sola kediler ve köpekler kaçışıyordu. Ara sıra tüfek sesleri duyuluyordu. Uzun bir kavak, esen bahar yeli ile hışırdıyor, keyiften mi, acıdan mı bilinmez sallanıp duruyordu... Tekdüze süren ateşlerle akşam karanlığı köyün üstüne çökeleniverdi. Ama bu çökeleniş, düşmanınki gibi hoyratça değildi. Ağır ağır çöken karanlık aydınlığın yerini alıyordu. Dünya kurulduğundan beri süre gelen aydınlık-karanlık nöbet değişimi gerçekleşiyordu. Şimdi, medeniyetin en ileri merhalesindeki Garp, Doğu'nun yerini silah zoruyla almak istiyordu...

Gece, taarruz yapacaklara her zaman yardım etmiştir. Çöken karanlık saldırganı gizler. Ay ışığı savunmadakilerin yardımcısıdır... Askerler de bunu iyi biliyorlardı. Bu nedenle

Türkler bir gece taarruzuna hazırlanıyorlardı. Köye yakın yerde bölükler avcı hattı oluşturdular. Süngüler takıldı. Ayın cılız ışığı süngülerin soğuk çeliğini öptü. Bir çok asker son mektuplarını yazıp bölük eminine bıraktılar. Kimi paralarını, kimi saatlerini, kimi de mendillerini verdiler. Askerler sokaklara doğru ilerlediler.

Türklerin süngülerini öpen mehtabın ışığı Senegalli askerlerin palalarını da aynı şekilde, aynı tarafsızlıkla öpüyordu. Her iki tarafta tetikte idi. Karanlıkta bir baykuş ötüyordu. Çeşmedeki kurbağaların sesi her yana yayılıyordu. Uzun kavak yine hışırdayarak sallanıyordu. Tabiatın bu olağan seslerini insanların yapmış oldukları madenî tüfekler bozdu...

Üsteğmenler Halil ve Vecdi bölüklerinin başında, avcı hattını kurmuş, askerini olabildiğince yaymış bir şekilde ilerlemeye çalışıyordu. Karanlığı aniden makinelinin sesi yırttı. Kurşunlar birbiri ardına namludan çıkıp saplanacak bedenlere doğru olanca hızlarıyla fırladılar. Üsteğmen Halil Bey:

– Bu bizim saksağanın eşi olmalı.

– Onu da alalım istersen.

– Yok bir tane saksağan yeter. Üstelik bizim süngümüz ne güne duruyor.

– Süngümüzün karşısında palalar durabilecek mi?

– Duramazlar... Soldan çaprazlama ateş ediyorlar dikkat.

– Bölük daha da ilerlesin.

Bölüğün birinci takımı "Allah Allah!" diyerek Kumkale'de düşmana doğru atıldılar. Ama makineli tüfekle hepsi biçildiler. Bu arada takım komutanı da şehit olmuştu. Sağ kalan az sayıdaki Türk askeri ise panik halinde diğer sokaklara dağıldılar. Askerler karşılaşınca birbirine ateş etmeye başladılar. Bu esnada vurulan askerlerin feryatlarından Türkçe konuştukları anlaşılıyordu. Hemen "Ateş kes!" emri verildi. Ne yazık ki Türk askerleri karanlıkta birbirlerini vurmuştu. Üstelik bu çatışmadan faydalanan Türk ordusundaki Rum ve Ermeni eratın bir kısmı Fransızların safına geçivermişti. Dengeler alt üst olmuştu. Türkler toparlanmak

için tekrar köyün kenarına çekildi. Bu kez 39. Alayın tamamı topçu desteği ile hücuma kalktı. Çok sayıda asker geniş bir hat ile köye doğru koşuyordu. Süngüler ileri uzatılmış, gözler karanlıkta düşman askerini arar bir şekilde ileri atılıyorlardı. Fransız askerlerini gören Türkler de "Allah Allah!" nidalarıyla arşı titretiyordu. Bu nidalara tüfek ve top sesleri de karışıyordu. Mehtabın ışığında, kıyasıya vuruşan askerler hayatta kalmanın tek yolunun hasmını öldürmek olduğunu iyi biliyorlardı. Türklerin süngülerine karşılık Senegalliler palaları ile karşılık vermeye çalışıyordu. Bazı Müslüman Cezayirli askerler ise "Allah Allah!" nidalarından şaşkına dönmüşlerdi. Karşılarında Müslüman askeri mi vardı? Öyleyse neden savaşıyorlardı? Hani, Anadolu ve İstanbul Almanlar tarafında işgal edilmişti? Hani, halifeye yardım için gelinmişti? Şimdi ise karşılarında Türkler vardı. Üstelik ölüme doğru "Allah Allah!" nidalarıyla koşuyorlardı. Bu nedenle iyice kafaları karışan Cezayirli askerler geri geri çekilmeye başladılar. 39. Alayın askerleri susuz aslanlar gibi düşmanın üzerine çullanmışlar, köyü Fransız ve müstemleke askerlerlerine dar ediyorlardı. İyice çoşan Türk askerleri kabaran dalgalar gibi geçtiği her yeri yıkıyor, düşmanı önüne katmış kovalıyordu. Fransızları ilk önce mezarlığa kadar attılar. Daha sonra da kıyıya kadar sürdüler. Donanmanın yardımı olmadan buralarda tutunamayacağını anlayan Fransız Albay Rue, askerlerine kumsala dek çekilmelerini emretti. Amacı, geri çekilip donanmanın ateş desteğinde sabahleyin tekrar saldırmaktı.

Gecenin karanlığı, Türklerin zaferi üstüne çöktü. Kumköy sokakları yaralı, şehit ve Fransız askerlerinin ölüleri ile doluydu. Köye yerleşen Türk askerleri yaralıları gerideki sargı yerine taşıdılar. Şehitleri ise mezarlıktaki top çukurlarına ve sabahki bombardımanla açılmış mezarlara koyup gömdüler.

Şehitler gömülürken Halil gözyaşları içinde seyrediyordu. Onun üzgün olduğunu gören Vecdi yanına geldi. O da hiç konuşmadan bir süre manzarayı seyretti.

– Gömüyoruz ama sabahleyin yapılacak bombardımanda tekrar yeryüzüne saçılmayacakları garanti değil. Belki de mezarlarında ancak bir akşam rahat uyuyacaklar. Onlar daha demin koşuyorlardı. "Allah Allah! " diyorlardı. Daha demin, senin benim gibi birer canlıydılar. Şimdi ise onlar değilmiş gibiler. Ne bir hareket, ne bir nefes. Ne kefenlenmek ne de yıkanmak. At toprağı üstüne gömülsün gitsin. Sanki toprağa fidan değil de insan ekiyoruz. Baharını yaşayan bu insanları toprağa dikiyoruz...

– Şimdi bu yiğitleri anaları babaları görse. O kucaklarına almaya kıyamadıkları, yemeyip yedirdikleri, giymeyip giydirdikleri yavrularını, bin bir zahmetle büyütüp, uykusuz kalan, kendi canlarını bu evlatları için vermeye hazır olan anne ve babalar, evlatlarının can verdiğini, kefenlenmeden, namazları dahi kılınamadan gömüldüklerini bir görseler.

– O zaman anne ve baba olmak istemezlerdi.

– Acaba?

– Dünyada en vahşi canlı, insan.

– Şu hale bak. İnsanlığımızdan çıkmış birbirimiz boğazlıyoruz.

– Savaş yapıyoruz oğlum.

– Bir ateşin içine düştük işte. Yanmamak için her yolu deniyoruz. Onlar da yani şu gavurlar da öyle... Kiminin nice bekleyeni vardır; annesi vardır, babası vardır. Kardeşi vardır. Kiminin de yavuklusu vardır.

– Biz savaşımızda haklıyız. Ya onlar?

– Bu savaş, onların savaşı mı ki?

– Ne olursa olsun Halil'im. İnsan insandır. İster gavur olsun, isterse Türk. Ama bizim yaptığımıza bakın. Bir an insanlığımızdan çıkıp birbirimizi öldürüyoruz. Daha sonra o dar ve fasit çemberin dışına çıkınca insanlığımızdan utanıyoruz.

– Acaba onlar da bizim gibi mi düşünüyorlar?

– Onların ne düşündüğü değil de bizim ne düşündüğüz önemli...

Şimdi Halil'in, Vecdi'nin dudaklarında bir dua vardı...

Karanlıklar içinden gelen bir asker:

– Komutanım gavur esir ve ölülerini ne yapacağız? Arkadaşlar yaralı ve esirleri öldürüp mezarlıkta bırakalım, diyorlar.

– Kesinlikle hayır. Yaralılar, sargı mahalline götürülüp yaraları sarılacak.. Esirlere de peksimet ve su verin. Kötü söz ve bir fiske dahi vurmak yok anlaşıldı mı?

– Baş üstüne komutanım .

– Ölüleri de bir araya toplayıp bizim şehitlerimizden ayrı bir yere gömeceksiniz. Belli olsun diye de büyükçe taşlar koyun mezarlarının başına...

Bir süre sonra aynı asker gelip selâm verdi:

– Komutanım bir Cezayirli askerin cebinde ufak bir Kur'an bulduk. Herhalde o da Müslümanmış.

Halil üzgündü. Kur'an'ı aldı.

– Düşman zafer için her yolu deniyor arkadaş. Müslümanı Müslümana kırdırıyor. Önce müstemleke askerlerini öne sürüyor. Onların dimağlarını iğfal ediyor. "İstanbul'u Almanlardan kurtarmaya, halifeye yardıma gidiyoruz." diyerek kandırıyor... Bu çirkin oyunları sürüp gidecek anlaşılan. Bakalım daha neler göreceğiz... Düşman dürüst ve açık yüreklilikle savaşmıyor. Donanmasına, topuna, tüfeğine çok güveniyor. Ama bu makineleri kullananın insan olduğunu, bu tetikleri çekenin insan olduğunu, insanın da bir gönlü olduğunu bilmiyor. İnsanın sıklet merkezi gönlüdür. Gönül, engin bir denizdir. Onlar ise askerini bir makine gibi görüyor...

Gece, insanların tutuştuğu bu savaştan utanmış olarak yüzünü karartıkça kararttı. Kumköy'ün mezarlığı üzerine çöktü. Gökteki mehtap yeni dikilmiş mezar taşlarını öpüyordu. Taze mezarların üzerine gökteki yıldızlar dökülüyordu.

Sabaha epey vardı. Çok uzaklarda kurbağalar ve kuşlar ötüşüyordu. Yalaktan taşan koca çeşmenin suyu Kumköy'ün taşlık sokaklarını yalayıp yalayıp gidiyordu. Koca kavak yine hışır hışır salınıyordu...

Sabaha epey vardı... Bu yorgun Anadolu topraklarında hayat, kanlara ve canlara bulanıp devam ediyordu. Bir başka

ulvi hayatı, kendi canlarını feda etmekle bulacağını düşünenlerle, hayatı bir başka ülkenin topraklarıyla bulacağını zanneden ve bu uğurda dünyanın dört bir yanından gelenler arasındaki savaş kıyasıya sürüp gidecek miydi acaba?

Halil, Vecdi'nin omzuna elini attı. Mezarlıktan ayrılırlarken Yunus'un bir şiirini gönül diliyle söylüyordu:

"Yalancı dünyaya konup göçenler,
Ne söylerler, ne bir haber verirler.
Üstünde türlü türlü otlar bitenler,
Ne söylerler, ne bir haber verirler.

Yunus der ki, gör takdirin işleri,
Dökülmüştür kirpikleri kaşları.
Başları üstünde hece taşları,
Ne söylerler, ne bir haber verirler."

25 Nisan-Bolayır

Liman Von Sanders Paşa, sabahleyin erkenden Gelibolu'daki karargahından kalkmış, doğruca Bolayır'a gitmişti. Paşa 18 Mart'tan beri düşmanın Bolayır'a çıkacağını düşünüyordu. 25 Nisan'ın şu saatlerinde de aynı şeyi düşünüyordu... Bolayır'ın hemen kuzeyine geldiğinde, atından indi. Alman Binbaşı Pirke ile sürüne sürüne bir çalı dibine saklanıp dürbünüyle gözetlemeye başladı. Toprağa olabildiğince yapışmışlardı. Yarımadanın boyun noktası denilen bu yerinde tek bir ağaç bile yoktu. Ancak manzara nefisti. Bu manzarayı gören Liman Paşa da mest olmuştu. Doğuda Çanakkale Boğazı, batıda Saroz Körfezi görülüyordu. Yanındaki Binbaşı Piker'e döndü:

– Bak binbaşı, karşı tepeler Anadolu'ya ait. Biz de Avrupa toprağındayız. Zaten Türkler de Avrupa'ya ilk defa burada ayak basmışlar, şu kale kalıntısı, onların Avrupa toprakların-

daki Çimpe Kalesi... Yani tarihi bir noktadayız. Düşman kesinlikle buraya çıkacaktır.

Saroz Körfezi masmavi görünüyordu. Karşı kıyı yemyeşil çamlıktı. Bu çamlık körfezin kuzeyinde nihayet buluyordu. Bolayır kıyıları ve tepelerinde tek tük ağaçlar vardı. Körfezdeki üç ada civarında yirmiye yakın gemi bulunuyordu. Bu gemilerden bazıları orta sınıf zırhlılar ile çıkarma gemileri idi. Bolayır-Baklaburnu istikâmetinde yaklaşan asker dolu kayıklar kıyıya rahatlıkla ulaştılar. Kıyıya çıkan İngilizler bir süre kumsalda ilerlediler. Sonra durdular. Tekrar kayıklara bindirildiler. Nakliye gemileri ağaç dalları ile kamufle edilmişti. Zırhlılar ise Bolayır köyünü ve tepelerini amansız bir top ateşine tutmuşlardı. Rumeli'ye geçişin mimarı olan Süleyman Paşa'nın, Şair Namık Kemal'in türbeleri de bombalanıyordu. Sadece bu türbeler mi, Şehzade Süleyman Paşa Camii de bombardımanla yerle bir edinmişti. Caminin beyaz minaresi topçulara çok iyi bir nişangah olmuştu.

Bombardımanın yoğunluğundan dolayı Liman Paşa çıkarmanın buraya yapılacağına adı gibi emindi. Haklı çıkmanın gururuyla:

"Birazdan tüm askerleri ile çıkacaklar. İyi ki 5. ve 7. Tümenleri burada tutmuşum." dedi. Fakat biraz dikkatle baksaydı, gemilerin burunlarındaki su çizgisinin sudan epey yüksekte olduğunu görebilirdi. Yani nakliye gemileri yüklü değildi. Ama Liman Paşa ısrarla buradan bir çıkarma bekliyordu. Daha sonra kendisine Seddülbahir'e, Kumkale'ye, Arıburnu'na çıkarmanır. başladığı raporları gelmeye başladı. Ama Paşa Bolayır'a, "O çıkarmalar gösteriş, asıl çıkarma buradan olacak" diye bir kör inatla bağlanmıştı. Durumun böyle olmadığını bilen 3. Kolordu Komutanı Esat Paşa ise Gelibolu'dan hareket etmiş, Bolayır'a doğru Paşa ile görüşmek, son durumun vehâmetini anlatmak, 5 ve 7. Tümenlerin yarımadaya acilen naklini istemek için yola koyulmuştu bile...

***

25 Nisan- Arıburnu

Komutanları tarafından kendilerine canlarından geçmeleri emredildi. On binlerce asker, bu emri yerine getirmek için, şevkle ölüme koştular...

Arıburnu tepelerinin yamaçlarında tek tük ağaç kümeleri vardı. Çıplak, killi toprak üzerinde iştahsızca büyümüş pırnalların ve karaçalıların kökleri, milyonlarca yıl önce eski bir denize kavuşan nehrin şimdiki kalıntıları olan çakıllı kumlu tabakalardan dışarı çıkmıştı. Taşların arasında bitkilerin olması uçuruma düşmek istemeyen birinin son anda kayaya tutunmasını andırıyordu adeta. Büyük kayaların üzerinde yukarıdan düşen topraklar birikmişti. Çalıların dibinde yeni yeni açmaya başlamış çiçeklerin renk cümbüşü vardı. Bazı yamaçlar ise alabildiğine çıplaktı. Herbir yamaç yağmur suları nedeniyle aşındırılmış, balık kılçığı gibi küçük vadilere bölünmüştü. Sahile dik, bir set gibi duran tepelerin arasındaki vadiler ise denize doğru gidiyordu. Hele Karayürek Deresi, Conkbayırı'nın eteklerinden başlıyor, Kabatepe kuzeyine dek uzanıyordu. Cesaret Tepe ile Kırmızı Sırt arasındaki Korku Deresi ise sahile yakın bir yerde çıban başı gibi duran Hain Tepe'nin yanından geçerek kısa mesafede denize kavuşuyordu. Vadilerin yerini denize doğru büyük yarlar alıyordu. Sırtlar bıçakla kesilmiş gibi aniden bitiyor, deniz başlıyordu. Aşağıda ise yaklaşık 600 metre uzunluğunda ve 20 metre genişliğinde bir kumsal vardı.

Kabatepe'nin kuzeyinde tatlı bir sırtla başlayan yükseltiler giderek hem genişliyor hem yükseliyor, Kocaçimen Tepe'de zirve noktaya ulaşıyordu. Sonra bu yükseltiler Anafarta ovasına doğru yine tatlı bir eğimle nihayet buluyordu. Arıburnu civarında tepeler, vadiler ve yarlar, bir kanaviçenin iç içe geçmesi gibi çok karmaşık bir hal almıştı. Yamaçlar aniden kesiliyor, uçuruma dönüşüyordu. Bir vadi denize doğru giderken birden, tepelere doğru dönüyordu. Kısa yamaç üzerinde ise çok derin olmayan vadiler hemen denize ulaşıyordu.

Karada topoğrafyanın tüm bu karmaşıklığına karşın denizde, belki son yılların en büyük olağanüstülüğü yaşanıyordu. Çarşaf gibi düz bir şekilde uzayıp giden maviliğin üzerinde gelişigüzel dağılmış olan nakliye gemilerinin önlerinde bombardımana hazırlanan zırhlılar vardı. Nakliye gemilerinden denize kayıklar indiriliyordu. Ayrıca Bozcaada'dan bu yana istimbotların arkasına bağlanan bir sürü kayık, nakliye gemilerine doğru yanaşmaya çalışıyordu. Güvertede sinirleri gerilmiş bir sürü askerin gözü mehtaptaydı. Koca bir tepsi gibi parlayan ayın önünden ağır ağır bulutlar geçiyordu. Ayrıca Kocaçimen Tepe'den gelen bir ördek sürüsü V yapmış bir halde ayı lekeleyip adalara doğru yolculuğuna devam ediyordu. Yarımadanın topoğrafyası kadar karmakarışık biçimli bulutlar mehtabı yine gölgeledi. Dalgasız denize vuran ayın solgun ışıkları denizi altın sarısına boyuyordu. Bu sarılık içinde, gemilerin ve kayıkların siluetleri kara bir leke gibi sırıtıyordu. Bazen bir motor gürültüsü, bazen yüksek sesle verilen bir emir, bazen bir martının sesi sularda yankılanıp duruyordu.

Zaman, bir suya benzerdi, akan bir suya... Nasıl ki pınarlar dereleri, dereler de nehirleri meydana getirirse, salisiyeler saniyeleri, saniyeler dakikaları ve saatleri meydana getiriyordu. Bu sebeple akan bir suya benzeyen zaman dilimi, saatleri bir bir kemirip hızlı şekilde geçip gitti. Ay battı. Bulutlar görülmez, kuşlar uçmaz oldu. Koyulaşan sessizliğin sesini, gemideki subay ile askerlerin hareketleri ve sesleri bozdu. Karanlığın biraz daha kesifleştiği şu anda istimbotların çekmiş olduğu kayıklara askerler binmişlerdi.

Gelibolu Yarımadası'nın sahile uzanan tepelerine, donanmanın Bachante ağır kruvazörü, ateş açısını düzenlemiş olduğu halde, yirmi altı nakliye gemisinden biri olan Galeka'nın önünden geçerek biraz güneye yöneldi. Kabatepe açıklarına dek geldi. Açıkta bekleyen kruvazörlerde bulunan 217 namlu son kez ateş açılarını kontrol ettiler. Şimdi, askerler karaya çıkmak için emir bekliyorlardı.

***

27. Alay İkinci Tabur İmamı Hasan Hoca tüm tevekkülüne rağmen yüreğinde kopan çalkantılara engel olamıyordu. Yıllardır ilimle uğraşan, cami ile ev arasında sade, sessiz ve sakin hayat süren Hasan Hoca için buradaki hareketlilik yorucu oluyordu. Ama o yorgunluktan şikayetçi değildi. Yalnız, zorlandığını kabul ediyordu. Hele bir şeyi daha iyi anlamıştı, nefsinin ne kadar asi ne kadar başkaldırıcı olduğunu... Utanıyordu. Çünkü ömrünün baharında buraya gelen askerleri ve gönüllüleri gördükçe gizli bir mahcubiyet içerisinde buluyordu kendini. Siperlerdeki askerler canı için hiçbir kaygıya düşmezken, o elinde olmadan korkuyordu. Hem de taburun en gerisinde olmasına karşın. Her şeyin bir lütuf bir nimet olarak verildiğini, ama zamanı gelince de bu nimet ve lütuflardan bir çırpıda vazgeçmeyi, onlara sırt çevirmesi gerektiğini iyi biliyordu. İçindeki bir ses de, "Arkanda hanımını, yeni doğan çocuğunu ve kızını bırakıp gelmedin mi? Hem de gönüllü olarak. Verdiğin vaazları uygun hareket etmek için, hal ile vaazda bulunmak için buraya gelmedin mi? Ne diye hâlâ nefsini suçlarsın? Artık bu tür duygulardan arınmaya bak. Arınma, her yerde her saatte olur. Cephede bile..." diyordu. Kısa bir duada, niyazda bulundu. Sonra, bir süre Arıburnu uçurumlarından düşer gibi oldu. Bir boşluk içinde, hiçbir şey düşünmeden etten bir heykel gibi öylece kaldı. Sonra bir ışık çaktı beyninde. Bu ışık karanlık bir odada aniden bir çerağın yanması gibi tüm beynini aydınlattı. Sadece beynini mi? Gönlünü de aydınlattı. Kurumuş, şerha şerha yarılmış gönlüne bahar yağmurları, kırkikindi yağmurları yağıyordu şimdi. Gizli bir sevinç duydu. Hocasının dedikleri aklına geldi: "Dua dua dua Hasan'ım... *Boyuna dua edelim. Hiçbir dua geri çevrilmez... Elverir ki biz edebilelim... Boyuna isteyelim... Hiçbir istek geri döndürülmez. Elverir ki isteyebilelim... Mâlik, mahruma vermez olur mu? Bunun için yaratılmadık mı? Allah, vermeyeceği şeyi kuluna istetmez.* Hoş, O'nun da veremeyeceği şey olur mu? Olmaz. Lakin, *bu ölçüdeki hikmeti sezenler, bir şeye mâlik olmak için o şeyi istemenin yeterli oldu-*

ğunu anlarlar. Ama istek olması için dudakların yetmeyeceğini de bilmeleri gerekir. Dua; dudaklardaki niyaz, bedenin de o niyaz yönünde çalışıp gayret edilmesiyle tamam olur. İstek ve dua, o zaman kâmile ermiş olur. Kâmil istekler de Hak tarafından geri çevrilmez Hasan'ım"

Hasan Hoca beyninin kıvrımlarındaki saklı kalmış bu sözleri, kasayı yıllar sonra ilk defa okumuşcasına gönlüne nakşetti. Sonra bu sözler üzerinde düşündü. "Evet zafer için dua da gereklidir dedi Hasan Hoca... "Duamız, 18 Mart'ta harekete geçti mi? Bu kâmil dua ile zafer gelmedi mi? Yine gelmeyecek mi? Elbette gelecek. Gizli bir sırrı, bir zafer reçetesini bulmuşçasına rahatladı. Şimdi gönlü sükut içindeydi. Hasan Hoca manevî sırlara ermişti. Ve; manevî sırlara erenler iyi biliyordu ki rahattaydı. Her dem rahatlık ve hoşluk üzerine idi. Gönlünün feraha erdiğini, burnuna gül kokularının geldiğini hissetti. Gizli bir sevinç ve mutluluk yayıldı bedenine. Bu dinginlikle siperlere doğru hızla yürümeye başladı. Giderken dudaklarında, göllerde bir sağa sola salınıp inleyen sazlar gibi, Mesnevi'den bir mısra geziniyordu:

"Hak uğruna ekmek verirsen, sana ekmek verirler.
Hak uğrunda can verirsen, sana da can bahşederler."

Siperler içinde ne kadar yürüdü bilmiyordu. Hangi siperlerden geçmişti hatırlamıyordu. Ama kendini, sahili rahatlıkla gören Dördüncü Bölük Birinci Takım askerlerinin bulunduğu diz siperlerinde buldu. Hasan Hoca'yı takım komutanı Yedek Asteğmen İbradalı İbrahim Hayrettin Bey karşıladı:

– Hocam bu saatte, burada ne işiniz var? Düşman ha çıktı, ha çıkacak.

– Bilmem ki, siperleri gezerken kendimi sizin mıntıkada buldum.

– İstirham ederim geri dönünüz. Bizim için de dua ediniz. Dualarınızda bizi unutmayınız.

– Benim ettiğim dua gönül ile, söz ile... Asıl dua eden, duada olan sizlersiniz. Şu an burada bulunmanız, eliniz tetikte

beklemeniz hal ile yapılan bir duadır. Dualarımız inşaallah zaferi getirecektir...

– İnşaallah...

Hasan Hoca geldiği yere doğru, tarif edilen siperleri ve yer altı geçitlerini izleyerek yola koyuldu. Sahilden yamaca doğru ilerledikçe seherdeki bülbüllerin ötüşü dışında hiçbir ses duyulmuyordu. Siperlerde saklanan askerler sükut etmiş, tabiatın seslerini pür dikkat dinliyorlardı... Yay gibi gerilmiş olan askerlerin kulakları komutanlarındaydı. Verecekleri emri yerine getirmek için iliklerine kadar kasılmışlardı. Elleri tetikte, dudak ve gönülleri duada idi.

Birden Hasan Hoca'nın üzerinden ıslık çalarcasına kara bir cisim geçti. Hızla yamacın üzerine düştü. Birkaç saniya sonra büyük bir gürültü ile toprak, askerlerle birlikte mavi, yeşil, kırmızı ve sarı dumanlar içinde göğe doğru yükseldi. Kilolarca barutun etkisiyle boşlukta dağılan taşlar, topraklar ve askerler yer çekimine yenilince, yere doğru hızla düştüler. Sonra büyük bir toz bulutu savruldu. Geniş bir alana yayıldı. Ardından da kesif barut kokusu siperlere çöktü. Ne olduğunu anlamaya çalışanlar, bu yoğun toz bulutu nedeniyle bir şey göremediler. Ama kendilerine öğretilen, artık şuuraltlarına yerleşen bir şekilde kendilerini siperlere atıp toprağa yapıştılar. Ortalama yirmi, yirmi iki yıldır kendilerine bağışlanan, emanet edilen canlarını almaya gelen, soğuk namlulardan fırlayan bu bombalardan korunma telaşına düşmüşlerdi. Toprağa yüz sürdükleri halde toprak kokusunun yanında burunlarına kan ve barut kokusu geliyordu. Kulaklarını ise patlama esnasında askerlerin feryatları tırmalıyordu. Bu feryatların yerini toz bulutu içinde kalan ağır ve hafif yaralıların inlemeleri alıyordu. Toz bulutu dağılmaya yüz tuttuğunda bir harman yüzü kadar alanda derin bir çukurun açıldığı, bu çukurdan savrulan toprak ve taşlarla yakın siperlerin dolduğu görüldü. Az evvel hayatta olan askerler ile şehit olan askerler için kendi açtıkları siperler mezarları olmuştu. Düşen ilk bombanın şokunu atlatmaya çalışırlarken art arda patlayan mermilerle bu kez şaşkına döndüler. Ölüm kusan

toplam 217 namlunun baharda çiçeklenen yarımadayı cehenneme çevirişini hayretler içinde izliyorlardı. Onlar yıllardır yaşadıkları memleketlerinde ölümü ya veremden ya da bir gün ansızın geliveren ecel ile öğrenmişlerdi. Ölümün bu türlüsünü hiç görmemişler, düşünmemişlerdi bile...

Hasan Hoca her merminin patlayışında toprağın adeta zelzele[14] olurcasına titremesine, bir de genzini yakan barut kokusuna alışamamıştı. Sağında solunda büyük gürültüler ile bombalar patlıyor, siperler dolup siperler boşalıyordu. Birden bombardıman kesildi. Ortalığa feryatlar yayıldı. Sonra sıhhiyelerin koşuşturması başladı...

Sahile yakın bir yerdeki gözetleme mangası erlerinden Bigalı İdris, Gelibolulu Cemil yüze yakın sandalın kendilerine doğru geldiğini gördüler. Gözleri kayıklara dikilmiş bir şekilde biraz beklediler. Alaca karanlığın içinde bir siluet halinde yaklaşan kayıklar iyice belirginleşti. Tüm güçleri ile kürek çeken askerler birden denize atladılar. Silahlarını yukarı kaldırarak su içinde ilerlemeye çalışıyorlardı. Kıyıya varan ilk asker kafilesi hemen siper alıp yere yattılar. Önlerinde geniş ve düz bir kumsal yerine sarp tepeler vardı. Bu, kıyıya çıkan askerleri sukutu hayale uğrattı. Sonra kendilerine ateş edilmeyince daha da şaşırdılar. Şimdi şaşkınlıkları gizli bir sevince dönüştü. Ama sevinçleri, takım komutanı teğmenin elindeki haritayı bir süre incelemesiyle, ürkek bir şekilde karşı tepelere bakıp, geri dönmekte olan kayıktaki askerlere öfke içinde bağırmasıyla yarıda kaldı:

– *"Albaya söyleyin, sersemler! Bizi bir mil kuzeye getirmişsiniz."*

Bu sözler üzerine tam siper yatmakta olan askerlerin hepsi önlerindeki tepelere baktılar. Karşılarında çıplak tepelerden, uçurumlardan ibaret duvarlar vardı sanki. Mısır'da eğitim ve talim görmüş askerler, Arıburnu'ndaki bir tepenin aşınmadan korunmuş sert kesimi için şu benzetmeyi yaptı:

– Tıpkı Sfenks'e benziyor.

– Hani şamandıra nerede? Bu soruyu teğmene sormuşlardı. Teğmen ise kızgınlıkla:

(14) Deprem.

– Söyledim ya, ahmaklar! Bizi daha kuzeye çıkardılar, dedi. Elindeki haritayı öfkeyle yere vurdu. Devam etti:

– Şimdi, bu harita bir işe yaramaz! Ne yapacağız şimdi? Burada yatacak mıyız? Saldıracak mıyız?

– Tepelere mi?

– Hani her yeri avucumuzun içi gibi biliyorduk?

– Karargahtakiler öyle diyordu.

– Türklerden ses seda yok.

– Tepelerde saklanıyorlardır.

– Desene onlar için kolay hedefleriz.

Diğer kayıktan atlayan askerler de kıyıya gelip siper aldılar. Karaya henüz ayak basmış bir yüzbaşı kendilerine hiddetle bağırdı:

– Haydi saldırıya geçiyoruz!

– Yanlış yere çıktık!

– Nereye çıkarsak çıkalım, ne olursa olsun! Bize sadece ilerlememiz emredildi. Biz de ilerleyeceğiz. Haydi! Hücum! Hurrrraa!

Diğer askerler de yüzbaşının ardından "Hurra!" diyerek tepelere doğru koşmaya başladılar.

İşte o anda gözcülerden Bigalı İdris, Gelibolulu Cemil'e haykırdı.

– Kırmızı işaret fişeğini fırlat!

Cemil fişeği fırlattı. Sahilden bir kırmızı çizgi bırakarak yükselen fişek çıktığı en üst noktada patladı. Mavi göğün bir kısmı kırmızıya boyanıverdi. Kanlı Sırt'ta, Kırmızı Sırt'ta, Conkbayır'da, Kocaçimen Tepe'de ve daha geride Topçular Sırtında ne kadar Türk askeri ve subayı varsa kırmızı işaret fişeğini görmüşlerdi. Demek ki düşman geliyordu... Fakat, düşman Arıburnu tepeleri ve yarları önüne niye çıkmıştı ki?

Bu arada Dokuzuncu Tümen Komutanı Halil Sami Bey'e rapor yağıyor, düşmanın Arıburnu'nda karaya ayak bastığı ve asker çıkarmaya devam ettiği yönünde bilgiler geliyordu. Seddülbahir'de düşmanla çarpışmakta olan 26. Alay vardı. Arıburnu'nda ise sadece Binbaşı İsmet'in komuta ettiği İkinci Tabur vardı. Tabur Azmak Deresi'nden, Çam Tepe arasın-

daki 12 km'lik bir şeridi korumaya çalışıyordu. Bu kadar geniş bir sahayı bir tabur askerler savunmak olacak iş değildi ama Binbaşı İsmet Bey elinden geleni yapmış ve düşmanın çıkabileceği noktalara, büyük bir gizlilik içinde askerlerini yerleştirmişti. 250 kişilik İkinci Tabur bir anda kıyıya çıkacak olan 2.500 Anzak askeriyle çarpışmak zorunda kalacaktı.

***

Arıburnu'nda düşmanı ilk karşılayan ise İkinci Taburun Birinci Takımı oldu. Takım komutanı İbradalı İbrahim Bey ön siperlerdeki askerlerinin cesaretini artırmak için bir konuşma yapmayı düşünüyordu. Dikenli tel örgülerini kesmeye, kendilerine yol açmaya çalışan Anzak askerlerinden gözlerini ayırmadan söze başladı. Sesi gürdü. Sözlerinde büyük bir kararlılık vardı:

"Askerlerim! Aslanlarım! Ölüm, hayattan ahsen ve a'ladır. Er ölür, adı kalır. Dünyaya gelenin ölüm şerbetini içmesi muhakkaktır. Sizinle öyle bir nam bırakalım ki ta kıyamete dek dillerde destan olsun! Korkaklıkta ar ve zillet, ileri atılmakta ise şeref ve izzet vardır. Kimse korkaklıkla yakasını kurtaramaz... İnşaallah Cennet-i âla'da buluşuruz. Cemi günahlarımız af olsun. Ben hakkımı helâl ettim, sizin de etmenizi beklerim."

Askerler siperleri, yeri ve göğü gür seslerle inlettiler:

– Bizden yana da helâl olsun!

İbradalı İbrahim Bey, konuşmasının beklediği etkiyi yaptığını görünce sevindi. Yüreği şimdi kabaran denizler gibiydi. Konuşmasını bağladı:

– Ne demiş şair;

"Allah Allah deyip titreten afâkı cihanı!
Türk oğlu, senin şanlı denen, öz pederindir!
Ceddin gibi sen de, canını vatana vakfet,
Allah seni saklar, yaşamak öz kaderindir!"

1.Takım askerlerinin tüyleri diken diken oldu. Duygulandılar. Kalpler ve dudaklar duaya durdu. Duanın gücüne tutunmak isteyen askerler daha da cesaretlendiler. Yüreklendiler. Ölüm yanı başlarında dahi olsa ölümden korkmamak kavli kararındaydılar. Ancak öyle bir ruh halindeydiler ki

sanki buralara henüz yeni ayak basmış gibi, karaçalılara, pırnallara, kekiklerin mor çiçeklerine, arkalarında sıra dağlar gibi duran yamaçlara dikkatle bakıyorlardı. Siperlerin önünde açılmış papatyalar, gelincikler ve bu çiçekleri dolaşan beyaz kelebek, toprağın üzerinde güneşlenen kertenkeleyi ilk defa görüyormuşçasına izlediler. Hatta arkadaşlarının yüzüne bile ilk defa görüyormuşçasına çok dikkatli bir şekilde bakan askerler vardı. Önlerinde uzayıp giden mavi denizi sanki ilk defa görüyorlardı. Çok uzaklarda gördükleri halde Anzak askerlerini bir başka yaratık bir başka canlı gibi algılıyorlardı. Geçmişi düşünmek istediklerinde, geride bıraktıkları anne ve babalarını, karılarını ve yavuklularını, çocukluklarını düşünmek istediklerinde koskoca bir boşluğa düştüklerini görüyorlardı. Şu an geçmişlerine ait hiçbir şeyi hatırlayamıyorlardı. Hayatları Gelibolu'ya geldikten sonra başlamış, sanki yüzyıllardır burada düşmanı bekliyor gibiydiler. Bu tür karmaşık his ve düşüncelerle tüm dikkatlerini karaya çıkmaya çalışan, çalılar arasında hareket eden karartılara, gölgelere toplamışlardı.

Birden arkalarına tek tük mermi düşmeye başladı. Ardından sağanak halinde mermi yağmuru başladı. Yaşlı leyleklerin takırtısına benzeyen makineli tüfeklerin sesi gittikçe yayılıyor, acemi erlerden bazıları heyecanlanıyordu. Dilleri ve damakları kuruyor, bu anda konuşmak istiyorlar ama yine de inatla susuyorlardı. Gözleri takım komutanı İbradalı İbrahim Bey'de kilitli, hepsinin parmakları tetikte olduğu halde bekliyorlardı.

İbradalı İbrahim Bey ise dürbünüyle kaybolan Anzak askerlerini arıyordu. Onları tekrar görse hemen ateş emrini verecekti ama mercekte hiçbir düşman askerini göremiyordu. Aniden bir iki asker baş mercekte belirdi, ardından diğer Anzak askerleri görüş alanına giriverdi. Yedek Asteğmen İbradalı İbrahim Bey tepelere doğru var güçleriyle koşmakta olan askerleri 200 metre kalıncaya dek bekledi. Sonra elini kaldırdı. Takımdaki tüm askerler elin aşağıya inmesini ve ateş emrinin verilmesini heyecan ve sabırsızlıkla bekliyorlar-

dı. Havadaki el nihayet indi. Ardından İbrahim Bey bir çınar gibi siperlerin içinden doğrulup, davudî sesiyle haykırdı:

– Ateeeş!

Birinci Takımın tüm askerleri tetik çekmeye başladı. Yağlı kurşunlar askerlerin göğüslerine saplanıyor, biri ölüyor, biri yürek yakan bir şekilde bağırmaya başlıyordu. Anzak askerleri kendilerini hemen yere attılar. Tüfeklerin namlularından karşılıklı ateşler fışkırıyor, sonra yine o leylek takırtısı başlıyor, bu kez makineli tüfek sahneye çıkıyordu. Birinci Takımın siperlerinin önündeki otlar, çalılar mermilerle orakla biçiliyor gibiydi. Amansız ateşten takım askerleri başını olabildiğine siperin içine gömüyorlar, bunu fırsat bilen Anzak askerleri koşmaya başlıyorlardı. Ancak sahile gerilen dikenli teller askerlerin koşularını durduruyordu.

Birinci takım yine siperlerden ateş etmeye başlıyor, yine de sağanak halindeki mermilere hedef olmaktan kendilerini kurtaramıyorlardı. Zaten böylesi bir ateşte kurtulmak gibi bir düşünceleri de yoktu. Tek istekleri, düşman ilerlemesin yeterdi. Az evvel geçmişi düşünmek istediklerinde koskoca bir boşluğa düşmüşlerdi. Şimdi ise hayatları bir film şeridi gibi önlerinden geçiyordu. Hem de geçmişi düşünmek istememelerine rağmen...

Bir mermi havayı yararak süratle gelip bir erin kolun saplandı. Bir başka mermi diğer bir erin göğsüne isabet etti. Yüzlerce, binlerce mermi toprağa, siper önündeki yerlere boğuk boğuk saplanıp duruyordu. Yaralanan erlerde kısa bir şaşkınlık yaşanıyor, ilk şoktan sonra hemen dimağlarında, "Yaram ne kadar ağır?" sorusu beliriyordu. Kolu yaralanan ellerini oynatmaya çalışıyor, acı yok ise biraz seviniyordu. Göğsünden vurulan er ise gövdesine kırmızı biber acısı gibi bir acının yayıldığını hissediyordu. İşte o anda kendi kendine konuşmaya başlıyordu. "Yaram çok acımıyor. İyi." diye düşünüyor. "İyi, dayanabilirim." Ama birazdan bakışları bulanıklaşıyor, net göremiyordu. Ara sıra etrafındaki her şeyin döndüğünü anlıyordu. Yine kulaklarında tüfek sesleri ara sıra da arka taraflarda top mermileri patlıyor, onların sesini de

gayet iyi duyuyordu. Yer titriyordu. Silah seslerini bir süre dinleyen er, sonra yine kendisiyle konuşmaya başlıyordu. "Bayılmamalıyım" diyor inmek üzere olan gözkapaklarını açık tutmaya çalışıyor, fakat bunu başaramıyordu. Biber acısını andıran bir acının vücudunun her yerine yayıldığını düşünüyordu. Aniden her yer alaca karanlığa dönüşüveriyor, kulakları artık bir şey duymuyordu. Şimdi her yerde koyu bir karanlık vardı. Er siperin içine yana düşüverdi. Son bir kez nefes aldı. Meleklerin kendisini kucakladığını sanıyor, dudaklarında tatlı bir tebessüm öylece ve kaskatı kalıyor... Artık can, tenden uçup gitmişti. Arkadaşlarının bir bir vurulduğunu gören 1. Takım askerleri, bu vurulmaları, yaralanmaları ilk önce yadırgıyor, ama daha sonra gayet olağanmış gibi, hiç aldırmadan ateş etmeye devam ediyorlardı. Feryat ve iniltilere kulak asmıyorlardı. Şimdi herkes kendi canının telaşına düşmüştü. Aynı telaş Anzak askerlerinde de vardı...

***

Ağıldere'de Asteğmen İbradalı İbrahim Bey ateşi kayıklara ve sahilde kum gibi asker kaynayan kesime yönlendirdi. İlk şaşkınlığı tepelerin önüne çıkmakla yaşayan Anzak askerleri, ikinci şaşkınlığı üzerlerine ateşin edilmesiyle yaşamıştılar. İçlerinden pek azı sıcak bir çarpışmaya katılmışlardı. İşte aradıkları, bekledikleri heyecan, macera dolu saatler yaşanmaya başlamıştı. Ancak burada her şey farklıydı. Bu kavga bardaki ve sokaklardaki kavgalara hiç benzemiyordu. Daha büyük, daha kutsal bir amaç için kavga eden Türkler hiç ıskalamıyordu. Çıkan askerlerin bazıları daha ikinci ve üçüncü adımlarında vurulmuştu. Suda ilerlerken, kayıklardan atlarken, vurulanlar gittikçe artıyordu. Daha sonraları ikinci şaşkınlığı sayı ve ateş üstünlüğü ile çabuk atlatan Anzaklar hızla ilerlemeye başladılar. Bu arada kıyıya yaklaşan kayıkların burnundaki makineli tüfekler de ateşe başlamış, karaya çıkan askerleri Türklere karşı desteklemekteydi.

Mermi sağanağından güvenli bir yere sığınmaya çalışan İbrahim Bey en sonunda mermilerin hedefi oldu. Bir mermi kolundan girip çıktı. Bir mermi de omzuna isabet etti. Yine

de bir çınar gibi askerinin önünde dik durmaya gayret ederek, ateşe devam edilmesini istedi. Ancak artık gücü de tükenmek üzereydi. Etrafına baktığında takımından ancak dört kişinin kaldığını gördü. Hayret etti. Çaresiz bir şekilde kalakaldı. "Geriye çekilelim." dedi. Bu sözü söylerken utancından sanki yerin dibine geçmişti. Birinci takımın iyice eridiğini gören Dördüncü Bölük Komutanı Faik Bey Birinci Takımın boşluğunu doldurmak istedi. Ama önü açılan Anzak askerleri makineli tüfekleri ile hızla ilerliyorlardı. Önlerinde ne varsa bir tırpan, bir orak vazifesi gören makinelilerle biçiyorlardı. Bölük Komutanı Yüzbaşı Faik Bey çok geçmeden şehit oldu. Bu sırada dağılmaya başlayan bölük tekrar toparlandı ve mevzilerine geri döndüler. Karşıdan gelen Anzak askerlerinin hızlı yüyüyüşü açılan karşı ateş sebebiyle duraklamıştı Şimdi her iki taraf da kıyasıya kapışıyordu. Ancak sahile devamlı şekilde asker çıkmaktaydı. Askerlerle birlikte gelen kayıklardan cephane sandıkları da indiriliyor, ilerlemekte olan askerlere takviye için arkadan yetiştiriliyorlardı. Dördüncü Bölük askerleri ise cephane azlığından dolayı idareli ateş etmekteydiler. Ama her geçen dakika cephaneleri azalıyor, durum kritik bir hal alıyordu. Yüzbaşı Faik'in şehadetiyle komutasız kalan birlikler takım halinde yavaş yavaş geriye çekilmeye başladılar. Ama cephaneleri tükenmek üzereydi. Bunun üzerine takım komutanları eşliğinde Sazlıdere üzerinden hızla Düztepe'ye doğru çekilmeye başladılar. Biraz daha geride ise İkinci Tabur Komutanı İsmet Bey'in gayretleri vardı. Ancak saat 06.00'da düşman kuvveti 4 bine çıkmıştı. Binbaşı İsmet Bey hemen telefonun başına geçerek cephane ve ihtiyat istedi. Ağzından, "Yoksa burada eriyeceğiz" sözleri dökülüyordu.

***

27. Alay Komutanı Albay Şefik Bey gelen haberler nedeniyle alayını hemen Maydos'un güneyinde yürüyüşe hazırlamış idi. Cepheye intikal için Dokuzuncu Tümen komutanı Sami Bey'in iznini bekliyordu.

Albay Halil Sami, daha fazla tereddüt etmeden hareket emrini verdi. Eğer düşman hızla ilerlerse ve Kocaçimen Tepe'yi ele geçirirse, yarımadanın Seddülbahir kesiminde çarpışan birlikleri arkadan sarılırdı. Üstelik Kocaçimen Tepe yarımadanın en yüksek tepesi olup stratejik bir öneme haizdi. Burasını kontrol eden bütün yarımadayı kontrol edebilirdi. Öyleyse 27. Alay hemen düşmanı göğüslemeliydi. Derhal içeri girip şu emri yazdı:

"Düşman Arıburnu ile Kabatepe kısmına asker çıkarmaktadır. 27. Alay, Çamburnu'ndaki dağ bataryası da emrinde olmak üzere, çıkan düşmanı denize dökmek için derhal Kabatepe istikâmetinde hareket edecektir."

Tümen komutanının emri eline geçer geçmez, Albay Şefik Bey hiç vakit kaybetmeden Kabatepe'ye doğru 05.45'te yola çıktı. Alayın önünde yürümesi gereken 10 km'lik bir yol vardı.

Saatler, 06.00'yı gösterirken Anzak Kolordusu'nun Avustralyalı komutanı Bridges yaklaşık 2.500 askerinin karaya çıkmış olduğu haberini alınca çok sevindi. Eline dürbünü alarak karşı sırtları gözlemeye başladı. Üçüncü Tugay askerleri Türklerle kıyasıya çarpışıyordu. Askerlerinin bir süre durakladıktan sonra hızla tepelere doğru koştuğunu gördü. İnanılmaz bir biçimde tırmanmaya çalışıyorlardı. Ağırlıkları ile birlikte yukarı hamle yapıyorlar, biraz tırmandıktan sonra aşağıya kayıyorlar, tekrar tırmanmaya gayret ediyorlardı. Ellerindeki silahlarla tepeye doğru ateş ediyorlar, karşı ateşte ise hemen bir çalı, ağaç ve kaya arkasına saklanıyorlardı. Bu zorlu tırmanış askerlerin tüm mecâlini tüketmişti. Soluk soluğa idiler. Ter içinde kalmışlardı. Birbirlerinin gözlerine bakıyorlardı. Ancak gözlerindekini bir türlü dillendirme cesaretini bulamıyorlardı. "Korkuyoruz" diyemiyorlardı birbirlerine. "Ölmekten ya da yaralanmaktan korkuyoruz." Bu suskunluk belki de gizli bir cesaretin ürünüydü, kim bilir? Biraz dinlenen askerler, tekrar tepelere doğru koşmaya çalışıyorlardı. Fakat koşmak mümkün olmuyordu. Ancak hızlı bir şekilde yürümeye ve tırmanmaya çalışıyorlardı. Vurulan

askerler yamaçlardan feryat ederek arkadaşlarının üzerine düşüyorlardı. Ölenler ise bir taş gibi, yamaçtan akan bir avuç toprak gibi, cansız bir çalı veya ağaç köküne rastlayıncaya dek yuvarlanıyordu. Ölen arkadaşlarının yanlarına dek gelen cesedi görünce, diğer askerlerde ne tırmanma ne de ateş etme isteği kalıyordu. Cesaret aldıkları iki şey vardı; hâlâ sahile çıkmakta olan askerler, onları destekleyen ve korumaya çalışan bir sürü gemi... Ancak yaralıların feryatları kulaklarını tırmalıyor, içlerinde yer eden korkuyu büyütüyordu. Yaralıların iniltileri, haykırışları dinmek bilmiyor, aksine her geçen dakika çoğalıyordu. Sıhhiye erleri ilk kafilede karaya çıkamamıştı. Sonradan karaya ayak basabilmişlerdi ama onlar da gördükleri manzara karşısında ne yapacaklarını şaşırmışlardı. Yolun, bir patikanın bile olmadığı yamaçlardan yaralıları indirip geriye taşımakta yetersiz kalıyorlardı. Bu durumu gören Anzak askerleri "Yaralanmaktansa ölmeyi tercih ederim" diye düşünüyordu. Ayrıca sahilde toplanan yaralıları hastahane gemisine götürebilmek de çok zordu. Asker getirip geri boş dönen mavnalar, şalopeler sahile taşınabilen yaralıları alıp hızla denize açılıyorlardı.

Tırmanmaya çalışan askerler bekledikleri yoğun ateşe maruz kalmayınca moralleri düzeldi. Dizlerine kuvvet geldi. Artık ne olursa olsun tırmanmalı ve daima yukarı çıkmalıydılar. İngilizlerin boyunduruğu altında kalan milletin askerleri ilk defa millet olma bilincine kavuşmak için bir fırsat yakalamıştı. Aradıkları macera, heyecan burada fazlasıyla vardı. Üstelik onlara kahraman da denecekti. Öyleyse yürümeliydiler. Tırmanmalı önlerine çıkan Türkleri ezip geçmeliydiler.

Binbaşı İsmet Bey olabildiğince saldırının merkez kısmına karşı koymaya çalışıyordu. Bu kesim düşerse düşman sırtlarda zorlanmadan ilerleyebilir, Kocaçimen Tepe'ye dek çıkabilirdi. Kısacası felaket olurdu. Hemen 27. Alay ve Dokuzuncu Tümen komutanlığına telefon etti:

– Dayanmaya çalışıyoruz. En kısa zamanda yardım gönderiniz. Yedek kuvvet gelmezse Kocaçimen Tepe düşebilir..

Kendisine 27. Alayın yola çıktığı bildirilince Binbaşı İsmet Bey'in kederi bir anda dağıldı. Bu değişim Tabur İmamı Hasan Hoca'nın da dikkatinden kaçmadı.

– Durum nedir İsmet Bey?

– Hocam biraz daha dayanabilirsek çok iyi olacak. 27. Alay yola çıkmış.

– Dayanabilir miyiz?

– Şu an, hiçbir komutan benim kadar dayanmaya mecbur olmamıştır.

– Uygun görürseniz, tabancam ile ben de çarpışmak isterim.

– İlahi hocam, ölürsek bizi kim gömecek? Ardımızdan dua okuyacaklara da ihtiyacımız var. Sen askerimizin moralini yüksek tut. Şehitlerimizle ilgilen...

Binbaşı sözünü bitirir bitirmez hemen siperdeki yerini aldı. Hasan Hoca ardından bakakaldı.

Yine de Binbaşı'nın arkasından giderek siperleri dolaşmaya başladı. Askerlerin hepsi metanetliydi. Akın akın gelen Anzakların sayısı her geçen dakika artmasına rağmen yılgınlık yoktu. Az sonra ileri hatlardan bir sürü yaralı gelmeye başladı. Kimisi bacağından, kimisi kolundan, kimisi göğsünden vurulmuştu. Sedyeciler yaralı taşıyorlardı. Sedyelerin örtüsü kan içindeydi. "Bu kanı gören yaralının sedyeye yatası gelmez herhalde" diye düşündü Hasan Hoca. Ama askerler yatıyordu işte... Bir yaralı, tüfeğine dayana dayana yürümeye çalışıyordu. Hasan Hoca hemen koştu. Askeri omuzladı. Sargı yerine doğru götürdü. Moral vermek için Hasan Hoca konuşmaya başladı:

– Yaran ağır değil. Çabuk iyileşirsin. Bak, sen de gazi oldun.

– Ama arkadaşlarım daha yüksek bir rütbeye kavuştular. Lâkin ben ulaşamadım.

Hasan Hoca anlamamış gibi askere sordu:

– Neymiş o rütbe?

– Şehitlik!

Askerin dizinden itibaren pantolonu kana bulanmıştı.

Ayağını yere zor basıyordu.

– Ben böyle geri çekilmezdim. Bu yarayla da asla geri çekilmezdim. Ama cephanem bitti. Üstelik ateş etmekten tüfeğim ısındı. Tetiğe bile dokunamaz oldum. Arkadaşlarım ya vuruldu ya da şehit oldu. Baktım ki siperlerde bir ben kalmışım, bari gidip takımımızın eridiğini haber vereyim, dedim. Yoksa düşmanın önüne bir çınar gibi dikilecektim. Yaram sarılsın, cephane verilsin, yine düşmanla çarpışacağım...

Hasan Hoca, onu sargı yerine götürdükten sonra tekrar siperlere döndü. Bir yay gibi gerilmiş, düşmanın üzerine atılmaya hazır askerlere baktı. Dikkatle baktı. Sonra:

– Gün, bugündür aslanlarım! Anneniz işte bugünler için sizi doğurdu. Besledi. Sizi cepheye gönderirken ne dedi? Düşmanla çarpışmazsan hakkımı helâl etmem, dedi. Şimdi vatan anamız da sizden helallik bekliyor. Kendisini savunmanızı, korumanızı istiyor. Düşman ne kadar kalabalık olursa olsun, ne kadar çok silahı olursa olsun, yüreğinde cesaret yoktur! O cesaret sizdedir! Bin yıllık tarihe sahip sizler, daha dün tarih sahnesine çıkmış devletlerin askerlerine elbette karşı koyabilirsiniz. Şimdi biz duadayız. Bu dua inşaallah Yaradan tarafından kabul edilecek, zafer er-geç bizim olacaktır!

***

Hasan Hoca Arıburnu mıntıkasında siperleri gezerken bir er gözüne ilişti. Bu er sanki gizli bir şey yapıyormuş gibi mahcuptu. Kimsenin görmemesini ister bir hali vardı. Hasan Hoca bunun üzerinde fazla durmadı. Ancak diğer günlerde de askerin aynı davranışlar içinde olduğunu gördü. Onu izlemeye başladı. Er yalnız kalınca cebinden küçük bir kâğıt parçası çıkarıyor, ufak bir kalemle bir şeyler karalıyordu. Bazen uzun süre düşünüyor, tekrar yazıyordu. Sonra etrafında kimse var mı? diye bakınıyordu. Yazdığı kâğıdı kimseye göstermeden üst cebine koyuyordu. Onun bu hali arkadaşları tarfından da nihayet fark edildi. Herkes ona takılmaya başladı:

– Ne o Mustafa, yavukluna gizli gizli mektup mu yazıyorsun?

– Memlekete mektup mu yazıyorsun?
– Ne havadisler yazıyorsun?
– Kim bilir, ne iltifatlar yazıyorsun?

Arkadaşlarının bu takılmalarına Boyabatlı Ömer oğlu Mustafa bazen güler, bazen de mahcuplukla susardı. Onun bu konudaki sükûtu arkadaşları tarafından hep mânâlı bir şekilde yorumlanırdı. Onun köyde bir sevgilisi olduğuna kanaat getirilirdi. Ya da, "Köyde nişanlısı vardı da ona mı yazıyor?" diye kendi aralarında konuşurlardı. Ama Mustafa yine hiçbir şeye aldırmaz., yalnız kaldığı bir anda hemen üst cebinden küçük bir kâğıt parçası çıkarır ve bir şeyler yazardı. Bu böyle bir hafta kadar devam etti. Hasan Hoca da iyice meraklanmıştı. Onun birşeyler yazdığını öğrenmişti. Belki arkadaşları haklıydı. Nişanlısına yazabilirdi. "Her ne ise" dedi. Bu konu üzerinde bir daha da durmadı.

25 Nisan günü Boyabatlı Ömer oğlu Mustafa'nın olduğu takım Anzak askerlerine doğru hücuma kalktı. Takımın önünde Mustafa vardı. Olanca gücüyle koşuyor, düşman üstüne atılıyordu. Kalabalık düşman içine tek başına dalıyor süngüsüyle vuruşuyordu. Kendinden geçmiş bir halde haykırıyor sonra:

"Bugün vatan bizden razı olacak
Nefer şehit, ordu gazi olacak"

diyordu. Mustafa'nın bu haykırışları savaşan arkadaşları tarafından pek dikkate alınmadı. Zaten onlar tüm dikkatlerini düşman üzerine odaklamışlar, kimin ne söylediğini duymuyorlardu. Haykırışlar, tüfek ve bomba seslerine Anzak askerlerinin bağırışları, haykırışları feryatları karışıyordu.

Bu çarpışmayı geriden izleyen Hasan Hoca daima yalnız kalıp bir şeyler yazmak isteyen bu erin çarpışırken kahramanlığını ve şevkini görünce hayrete düştü. Bu iki farklı kişiliğin bir bedende olmasına şaştı. Sonra da takdir etti. O bunları düşünürken Mustafa'nın sağ böğrüne bir süngü saplandı. Hafifçe eğildi. İnledi. Hızla dönüp sağa doğru süngü-

sünü savurdu. Anzak askeri cansız bir şekilde yere yığıldı. Ama bir diğer süngü bu sefer sol göğsüne saplandı. Mustafa sadece "Allah!" diyebildi. Yere düştü. Hızla gelen Anzak askerleri üzerinden atladılar, bazen de üzerine bastılar. Mustafa yüzü koyun yere düşmüş ve öylece kalakalmıştı. Bir Mustafa daha topraklara düşmüştü. Kim bilir daha nice Mustafalar, Ahmetler, Mehmetler, Ömerler, Fahriler orakla biçilen başaklar gibi toprağa düşüyordu... Bu tabloyu gözleri yaşlı seyretmekte olan Hasan Hoca da aynı şekilde mırıldandı: "Orakla biçilen başaklar gibiler..." Dilinde zafer duası idi. Devamlı onu okuyor, bir yandan da ihtiyatların yanında sanki savaşa girecekmiş gibi hazırlanıyordu.

İlk çıkarma dalgasının geriye doğru püskürtülmesinden sonra Hasan Hoca bulunduğu yerden fişek gibi fırlamış, yerde yatan şehitlere ve yaralılara doğru koşmaya başlamıştı. Sedye erleri, yaralıları taşıyorlar, şehitlerin üzerindeki künyeleri, kişisel eşyaları alınıp bölük yazıcısına teslim ediyorlardı. Hasan Hoca bir müddet sıhhiyeler yardım ettikten sonra yerde yüzü koyun yatan şehitleri çeviriyor, gözlerini kapatıyordu. Künyeleri alınamayanların da künyelerini alıyordu. Bir babanın evladını yitirmesinden duyduğu acıyı, her şehit başında Hasan Hoca yürekten duyuyordu. Başında kabalağı az ilerde duran, silahı biraz ötede yüzüstü yatan askere doğru gitti. Ters çevirdi. Mustafa'ydı! Ömer Oğlu Boyabatlı Mustafa'ydı. İkinci düğmesinde kırmızı bir deriden künyesi hafif rüzgârla sallanıp duruyordu. Bedeni terk eden ruhu gibi künyesi de rüzgârlara karışmak ve çok uzaklara belki de maveraya gitmek istiyordu. Hasan Hoca hızla bu künyeyi çekti kopardı. Aceleyle ceplerini karıştırdı. İki mecidiye para ile bir beyaz mendil çıktı. Üst cebine baktı. Kana bulanmış bir iki sayfa kâğıtların dörde katlandığını gördü. Onları da aldı. Hızla geriye doğru koştu. Bölük yazıcısına künyeyi verdi. İki mecidiye ile beyaz mendili de Mustafa'nın ailesine yollanmasını istedi. Sonra merakını yenemeyince dörde katlanmış kâğıtları açtı. Bunu yaparken büyük bir utanç duyuyordu. Sanki namahrem bir şeye bakıyormuş gibi hisse kapılıyordu.

Ama yazılanları okuyunca Hasan Hoca Mustafa'nın neden yalnız kaldığında kaleme sarıldığını anladı. Onun yazdıklarından duygulandı. Daha fazla kendini tutamadı. Hüngür hüngür ağlamaya başaldı. Kendine gelince yazılan satırları tekrar okumaya başladı:

ÇANAKKALE DESTANI

Üç yüz otuz, sözüm Hakkın kelâmı
Padişahın geldi büyük selâmı
Enver Bey'in düşman kırmak meramı.

Bugün vatan bizden razı olacak
Nefer şehit, ordu gazi olacak.

Eüzü besmele çektim çıkarken
Köye baktım şöyle yüksek bir yerden
Karargaha koştum üç günde erken.

Bugün vatan bizden razı olacak
Nefer şehit, ordu gazi olacak.

Kumandan emrini verdi bir gece
Anadolulardan layıktık nice
Yiğitler şehadet şerbeti içe.

Bugün vatan bizden razı olacak
Nefer şehit, ordu gazi olacak.

Rumeli toprağı yoğrulmuş kanla
Ün alınır ancak verilen canla
Herkesin yüreği çarpıyor şanla

Bugün vatan bizden razı olacak
Nefer şehit, ordu gazi olacak.

Kurşunlar atıldı düşmana karşı
Şehitler buldular göklerde arşı
Gaziler döktüler hep sevinç yaşı.

Bugün vatan bizden razı olacak
Nefer şehit, ordu gazi olacak.

Çanakkale'yi hiç verir mi Türkler?
İstanbul'umuzu alacak bir er,
Var mıdır dünyada nerede o asker?

Bugün vatan bizden razı olacak
Nefer şehit, ordu gazi olacak.

Boyabatlı Ömer oğlu Mustafa
Yazdı bu destanı girerken safa
Muradı girmektir arşı tavafa.

Bugün vatan bizden razı olacak
Nefer şehit, ordu gazi olacak.

Bir daha okudu. Adeta bu uzun şiiri ezberlemişti. Bu destanı, yazıcı yerine bölük komutanına götürdü.

– Bu Mustafa'nın üstünden çıkan bir şiir.

– Ailesine yollasınlar hocam.

– Bu şiir artık ne Mustafa'nın ne de ailesinindir. Bu şiir, artık Çanakkale'de bulunan tüm askerindir. Ordunun malı olmuştur. İleride, savaştan sonra savaş hatıraları bir araya getirilirse, orada yerini almalıdır.

– İyi düşündün hocam. Bir de ben okuyayım şu şiiri.

Az sonra Bölük komutanı da gözleri dolu olarak, "Evet bu şiir artık ordumuzundur" dedi... Sonra Mustafa'nın sağ kalan arkadaşları bu şiiri ezberlediler. Ona takılmaları aklına gelince utanmaktan kendilerini alamadılar. Aslında Mustafa

en sevgiliye, nazlı yârların en nazlısı olan vatana şiir yazmıştı...

***

Ortalığı siyah bir duman kaplamıştı. Göz gözü görmüyordu. İnsanının genzini yakan barut kokusu her tarafa yayılıyordu. Siperler içinde, bomba atılmış çukurlarda barut kokusu daha da yoğunlaşıyordu. Bu duruma alışık olmayan Hasan Hoca'nın midesi bulandı. Başı döndü. Sonra kendisini topladı. Cebinden bir mendil çıkararak burnuna götürdü. İşte bu mendil onu siperlerden aldı, Dersaadet'e götürdü. Gönlünü İstanbul'a taşıdı. Mendilin kenarlarındaki oyalara takıldı kaldı. Sonra Binbaşı İsmet Bey'in yaptığı telefon konuşmasına kulak kabarttı. Tekrar siperlere dönmüştü.

– Kanlı siper sükut etti! Birinci takım kumandanı ağır yaralı.

– İhtiyat Bölüğü bekliyorum!

– 4. Bölük komutanı Faik Bey şehit! Erlerin cephaneleri bitti. Geri çekilmeye başladılar. Düz Tepe'ye doğru gidiyorlar.

İsmet Bey de ara sıra soruyordu:

– 3. Bölük ne halde? Düşmanın vaziyeti nedir?

– Komutanım çabuk yedekleri sürün! Cephane yollayın!

– Süngü ile düşmanı oyalamaya çalışıyoruz.

– Top mermilerine, tüfek mermilerine, el bombalarına karşı süngü ile saldırıyoruz.

– 2. Takım görev şehidi...

– Düşman karınca sürüsü gibi tırmanıyor.

İsmet Bey, gelen bu haberlere göre elindeki haritaya bir şeyler çiziyor, sonra bölük ve takım komutanlarına emir yağdırıyordu. Telefonlarına cevap dahi verecek kimse kalmamıştı. İşte o zaman İsmet Bey bu takımların kâmilen şehit olduğunu, yok olduğunu anlıyor, yüzünde derin bir keder okunuyordu. Biraz daha dayanmalı idi. Hiç olmazsa 27. Alay gelinceye kadar düşmanı oyalamalıydılar. Ama cephaneleri de gittikçe azalıyordu. Düşman ise gemilerle devamlı asker taşıyor, bunları kayıklar, layterler ile sahile çıkarıyordu.

Birazdan bayırlardan yaralılar çıkmaya başladı. Kimisinin başı, kimisinin kolu ve bacağı yaralıydı. Daha karşıdan vücutlarındaki yara yerleri akan kandan dolayı kolayca belli oluyordu. Cephanesi biten askerler ise bir subayı taşıyorlardı. Binbaşı İsmet Bey, bu askerlere yardım edilmesini istedi. Ama Hasan Hoca ise çoktan fırlamıştı bile. Askerlerin yanına vardığında taşıdıkları subayın şehit olduğunu gördü. Askerler üzgün bir şekilde:

– Binbaşı Faik Bey'in naaşını düşmana bırakmaya gönlümüz razı olmadı.

– Onu siz gömseniz Hoca Efendi...

– İyi yaptınız aslanlarım. Size yakışanı yaptınız. Şuraya ileriye götürelim...

Faik Bey'in ceketi kandan görülmüyordu. Belli ki makineli tüfek ile biçilmişti. Naaşı arka siperlerin de ötesine götürdüler. Bir çam ağacının altın yavaşça yatırdılar. Hasan Hoca erlere büyük çam ağacının dibine bir mezar kazmalarını istedi. Sargı bezleri ile Yüzbaşı Faik Bey'in yüzünü sardı. Dualar ve gözyaşları eşliğinde onu mezara indirdiler. Sonra üzerine toprak attılar. Hasan Hoca ilk defa ağlıyordu. Yüzbaşı elbiseleri ile toprağa gömülmüştü. Ayağındaki potinleri, kolundaki saatini çıkarmış, cebindeki bir mektubu ve biraz parayı ailesine ulaştırılmak üzere tabur yazıcısına vermişti. Ceketin ikinci düğmesine iliştirilen kırmızı deri parçasını da çekip koparmıştı. Bu deri parçasına askerlerin künyesi yazılıydı... Sonra askerler mezarın başından görevlerine döndüler. Hasan Hoca mezarın başına çömeldi, kaldı. Adeta taze mezar toprağını eliyle okşadı. Bol bol dua etti. Aşağıdaki vadide kurulan sargı yerine yaralılar taşınmaya başladı. Yaraları sarıldı. Daha ağır yaralılar ise arabalarla Maydos ve Çanakkale hastahanelerine götürülüyordu...

***

27. Alay Üçüncü Tabur Komutanı Binbaşı Halis Bey 24 Nisan akşamı İngilizler tarafından bırakılan şamandırayı makineli tüfeklerin olduğu bölüme getirtmişti. Şimdi daha güneyde çıkan düşmanı gözlüyor, siperlerin içinde bekleşip duru-

yordu. Ayrıca kayıkların akıntı nedeniyle sürüklenip daha kuzeye çıktıklarını tahmin ediyordu. Askerlerine düşmanın yayılmaya başladığını biraz daha beklemelerini söyledi:

– Bekleyin, dedi. İyice yaklaşsınlar...

Sonra siperden çıkıp elinde dürbünüyle düşmanın yayılışını izledi. İşte bu sırada bir er kendisini uyardı:

– Kumandanım niçin hedef küçültmüyorsunuz?

Halis Bey askerine cesaret vermek için ayakta durduğunu askere söylemedi aksine ona şaka yollu göbeğini göstererek:

– *Evladım, nasıl olsa kalkmayacak mıyız? Bu ağır gövde ile yatmak zor oluyor da onun için ayakta duruyorum.*

Uşaklı Halis Bey, İncebayır'a doğru düşmanın geldiğini görünce askerlerine şu konuşmayı yaptı: *"Buraya mevzilendiniz, vazifeniz hiç kimseyi karaya çıkartmamaktır. Eğer karaya tek bir düşman neferi çıkarırsanız, hepinizi vururum. Eğer ben de bir hile yaparsam, siz de beni vurun!"*

Anzak askerleri İncebayır'a yaklaştıklarında Halis Bey askerlerine:

Bekleyin. Biraz daha yaklaşsınlar. Hepiniz iyi nişan alın. Iskalamak yok. Süngülerinizi kontrol edin.

Sonra, "Ateş!" dedi Halis Bey.

İncebayır'dan aşağılara doğru tüfek cayırtıları koptu. Düşmanın ileri kolları İncebayır eteklerindeydi. Yüzbaşı Halis Bey ise yağan mermilere rağmen siper içinde ayakta ateş ediyor. Sağa sola emirler yağdırıyordu:

– Sağa doğru yoğun ateş!

– Sol cenaha dikkat edin!

– Iskalamayın!

– Sedyeciler yaralıları taşıyın!

– Şehitlerimizi siperlerden alın. Arkada bir yere aceleyle gömün!

– Sallanmayın, haydi!

– Ateş aslanlarım, haydi şahbazlarım! Ateşe ara vermeyin!

Çok geçmeden Binbaşı Halis Bey'in yüzü gittikçe sararmaya başladı. Tabancasıyla ateş ediyor, diğer kolunu ise kımıldatamıyordu. Ancak sol kolunun haki kumaşı yavaş ya-

vaş kızarıyordu. Aşağı doğru parmaklarının ucuna doğru kan sızıyordu. Parmak uçlarından kan damlaları toprağa düşmeye başlamıştı. Ama Halis Bey sanki hiç yaralanmamış gibi ateş etmeye ve emir vermeye devam ediyordu. Yanındaki bir bölük komutanı elinden kanlar damladığı Halis Bey'in yaralandığını gördü. Heyecan içinde kendisine seslendi:

– Komutanım yaralanmışsınız.

– Şimdi değil... Sizin bölüğe gelirken yolda oldu... Bölük komutanı bu kez arkadaki sıhhiye erlerine seslendi:

– Sıhhiyeler!

Ancak Halis Bey sert bir şekilde sus işareti yaptı. İkaz ettikten sonra:

– Asker yaralandığımı duymasın. Metaneti kırılmasın...

Binbaşı Halis Bey yanındaki bölük komutanı ile birlikte ateşe devam etti. Birliklerin durumunu ve muharebenin durumunu gözden geçirdiler. Kolundan akan kanlar, parmak uçlarına dek yayılıyor sonra parmak uçlarından toprağa damlıyordu. Ancak gittikçe takatı kesiliyor, benzi ziyadesiyle sararıyordu. Yanındaki tecrübesiz bölük komutanına komutayı bırakmak istemiyor, ne olursa olsun göreve devam etmek arzusunda olduğunu belli ediyordu. Onun bu tereddütünü anlayan bölük komutanı:

– Komutanım bana güvenin. Elimizden geleni yapacağız. Bana güvenin. İnanın. Ancak, sizin derhal yaranızın sarılması lazım. Yoksa burada bayılacaksınız. Size söz! Düşmanı bir adım bile attırmayacağız. Size yiğit sözü komutanım!

Yüzbaşının içten konuşması Binbaşı Halis Bey'i etkilemişti. Zira yarası gittikçe sızlıyordu. Üzgün bir şekilde:

– Tam da vurulacak zamanı buldum. Dördüncü Bölük Komutanı Çengelköylü Galip Bey de vuruldu. Bu ağır vazife ne yazık ki size kalıyor. Siz de elinizden geleni yapınız. *"Bulunduğunuz yerden katiyen geri çekilmeyiniz, ancak bu mevkiide hepinizin öldüğünü bildirecek bir haberci gönderebilirsiniz. Size mümkün olduğu kadar takviye göndereceğim."*

– Baş üstüne komutanım, dedi yüzbaşı. Bir nefere emir vererek, binbaşının geri hatlara taşınmasını istedi. Halis Bey

geri giderken dahi gözleri dolu dolu, dönüp dönüp siperlerdeki askerlerine bakıyordu...

Yüzbaşı da giden komutanının ardından baktıktan sonra askerlerine döndü:

– Haydi bakalım. Bir adım geri atmayacağız. Bu konuda binbaşıma söz verdim. Arkadaşlar kendimizi gösterelim. Şu keferelere nasıl savaşılırmış öğretelim, dedi.

***

27. Alay komutanı Yarbay Şefik Bey, Maydos'tan hızlı bir yürüyüşle yola koyuldu. Kendisi ve yardımcıları, İkinci Taburun durumunu düşündükçe daha hızlı yürümek istiyorlardı. Ama bu, makilik, yer yer çalılar ile örülmüş patikalarda ve engebeli arazide pek mümkün olmuyordu. Asker ve subayların elbiselerini, çalılar, böğürtlenler ve taşlar yırtıyordu. Bazen gür çalılıklar içinden üveykler, keklikler, güvercinler aniden uçup uzaklaşıyorlardı. Askerler kimi zaman düzlük yerlerde tam teçhizatlı olduğu halde koşmaya başlıyor, taşlık ve bayır yerlerde ise olabildiğince hızla yürümeye çalışıyorlardı. Doğru dürüst yolun olmadığı derelerden, vadilerden, patikalardan geçip cepheye yaklaştılar. Artık uzaktan silah ve top seslerini duyabiliyorlardı. Bu arada üç düşman uçağı hızla alayın üzerinden geçti. Geri dönüp havada geniş bir kavis yapıp daha da alçaldı. Ancak askerler uçağın daha ilk geçişinde kendilerini çalılıkların, toprağın ve taşların içine atarak tam siper saklanmışlardı. Uçaklar bir kez daha üzerlerinden uçup gemilere doğru yöneldiler. Şans eseri uçaklar tarafından görülmemişlerdi. Telaşla yerlerinden kalkarak yine yola devam ettiler. Ama bu yürüyüş çok sürmedi. Donanma üzerlerine ateş açtı. Daha cepheye varmadan uğradıkları bombardıman askerleri tedirgin etti. Ancak tedirginlik bir süre sonra dağıldı. Kocaçimen Tepe eteklerine vardıklarında, tepenin denize bakan yönünde kan gövdeyi götürüyordu. Cephaneleri iyice azalan İkinci Tabur askerleri düşmanı biraz olsun geri atabilmek için tepeleri tırmanmakta olan Anzak askerlerinin üzerine fırtına gibi koşuyordu.

***

Öksüz, tozlu bir yol, çam ormanları içinden kıvrıla kıvrıla Bigalı Köyü'ne dek gidiyordu. Daha sonra köy içinde çatallanan yol çoğu terk edilmiş olan mahallerin içine doğru uzanıyordu. Köyün ortasındaki iki katlı evde Yarbay Mustafa Kemal Bey, masasındaki haritaya dikkatle bakıyordu. Kül tablası ağzına kadar dolmuştu. Odayı kesif bir sigara dumanı sarmıştı. Sıkıntılı olduğu her halinden belli oluyordu. Masadan kalktı. Ellerini arkaya bağlayıp sanki görecekmiş gibi camdan Kocaçimen taraflarına düşünceli düşünceli baktı. Liman Paşanın az bir kuvvetle tutturduğu Arıburnu'na eninde sonunda düşmanın çıkacağından emindi. Bir an evvel oraya gitme ihtiyacı duyuyor ama raporlar gelmeden de hareket etmeyi doğru bulmuyordu. "Biraz daha beklemeliyim" dedi. Elinde bitmekte olan sigarayı gidip kül tablasına bastırdı. Az sonra yâveri kendisine bir rapor getirdi. Bu rapor 77. Alay Komutanı Saip Bey'den geliyordu. Raporda şunlar yazılıydı: *Arıburnu kıyıları düşman bombardımanı altında...* Okuyunca sarı yüzü daha da sarardı. Demek ki düşman taarruza başladı. Bombardımandan sonra da karaya asker çıkaracaklar... Ne yapmalıydı? Burada eli kolu bağlı bir şekilde beklemesi mi daha iyiydi? Yoksa bir an evvel cepheye gidip orada ne olduğuna bakması mı daha iyi olurdu? Karar vermek için bir süre daha düşündü. Odanın içerisinde dolaştı. Sonra yine haritayı önüne aldı. Bigalı ile Arıburnu arasındaki mesafeyi tahmini olarak hesapladı. Bir saat sonra saat 06.30'da, yaveri kendisine Dokuzuncu Tümen Komutanı Halil Sami Beyden bir rapor daha getirmişti: *"Düşman Arıburnu'na asker çıkarmaktadır. Yarbay Şefik Bey komutasındaki 27. Alay İkinci Tabura destek olmak üzere bölgeye hareket etmiştir. Ancak 19. Tümenin bir alayı veya taburu da Arıburnu'na en kısa sürede hareket etmelidir."*

Artık hiç şüphesi kalmamıştı. Düşman Arıburnu'na ciddi bir şekilde asker çıkarmakta idi. Hele burasını ele geçirirse Kocaçimen'e dek kolaylıkla yürüyebilirdi. Kocaçimen de düşerse, Gelibolu yarımadası kuzeyden düşmanın eline geçmiş olurdu. Sonra güneye yürürse askeri iki ateş arasında kalabilirdi. Az sayıdaki Türk askerinin Arıburnu'nda fazla karşı

koyamayacağını, bu nedenle mutlaka 27. Alay ile birlikte düşmana saldırmayı düşündü. .

Liman Paşa'ya ulaşılamıyordu. Zira kendisi sabahleyin erkenden Bolayır'a gitmişti. Yarbay Mustafa Kemal Bey, Esat Paşa ile şafak vaktinde yaptığı konuşmada daha düşmanın nereye çıkacağı konusunda mutabık kalmamıştı. O ısrarla telefonda Arıburnu diyordu ama Esat Paşa raporları beklemek gerektiğini, ona göre hareket etmenin doğru olacağını söylemişti...

Artık beklemeli miydi? Beklemekle en değerli saatler boşa geçiyordu. Bu zaman zarfında Anzaklılar ikinci taburu bozguna uğratabilirlerdi. Her şey, ayan beyan belliydi. Düşman asıl çıkarmasını Arıburnu'na yapmaktaydı. Bir süre daha kararsız bir şekilde odada gezindi. Sigara üstüne sigara yaktı. Neden sonra kararını vermiş gibi yaverine seslendi:

– Süvari Bölüğü komutanı hemen gelsin!

Az sonra karşısındaki komutana kararlı bir şekilde şu emri verdi:

– Süvari Bölüğü hızla Kocaçimen Tepe'ye gidecek. Durum derhal bana bildirilecek. Eğer Bölük düşmanla karşılaşırsa, son er kalana dek mukavemet edeceksiniz. Ne olursa olsun Kocaçimen Tepe düşmeyecek!

– Baş üste komutanım...

Şu sıralar kendisine çok sık rapor gelmeye başlamıştı. 27. Alayın cepheye varmak üzere olduğu bildirilmişti. Şimdiye dek Adaya en az 5.000-6.000 düşman askeri çıkmış olmalı, diye düşündü. Yarbay Şefik Bey'e göndereceği bir tabur ile düşmanı durdurmanın zor olacağına karar verince, yine yaverine 57. Alayın Topçu bataryası ile birlikte hazır olmasını istedi. Yarbay Mustafa Kemal Bey 57. Alaya, hele başındaki alay komutanı Yarbay Hüseyin Avni Bey'e çok güveniyordu. Alayın askerleri de Tekirdağ ve komşu illerdendi.

Yarbay Mustafa Kemal Bey hemen hazırlığını yapıp 57. Alayın başına geçti. İstikamet Kocaçimen Tepe'ydi. Saatler ise sekizi bulmuştu...

Anzak askerleri de inatla ilerlemeye çalışıyordu. Birbiri ardına tırmanmaya çalışan askerler bir ağaç dalına, çalılara ve taşlara tutunarak tepeye çıkmak için olağanüstü gayret ediyordu. Önde tırmanmakta olan askerlerin bastığı taşlar aşağıya yuvarlanıyor, arkadan gelenlerin üstüne doğru düşüyordu. Kendini sırtlardaki ve tepelerdeki ateşten korumaya çalışanlar bir de düşen, yuvarlanan bu taşlardan kendini korumaya gayret ediyorlardı.

Teğmen Lutit askerlerinin en önünde tırmanmaya çalışıyordu. İçinde hep bir kuşku, hep bir vesvese vardı. "Belki birazdan öleceğim, belki de sadece yaralanırım. Tepeye çıkınca neyle karşılaşacağımı bilmiyorum? Belki de yaralanmam. Sapa sağlam ülkeme geri dönerim. Ama bu kurşun yağmurundan sağ dönebilmek çok zor. Belki bacağımdan yaralanırım, beni geriye götürürler. Hastahane gemisine yollarlar. Rahat ederim. Başımdan ve göğsümden vurulursam yaram ağır olur. Bu yaralar öldürücüdür genellikle. Belki bir kurşun başımı, belki bir şarapnel parçası omzumu sıyırır. Şükür ki top ateşi yok. Aksi halde bizi burada kolayca dağıtabilirlerdi." Sonra teğmen ateş açısından ölü bir yere yattı. Biraz bekledi. Matarasından bir yudum su içti. Aşağıya baktığında bir çok askerin hızla tırmanmakta olduğunu gördü. Sevindi. "Geliyorlar. Arkamız sağlama alındı." Sonra diğer cebinden ufak bir rom şişesi çıkardı. İki yudum da rom içti. Biraz daha cesaretini toplar gibi oldu. Tekrar ateş etmeye, yukarı doğru tırmanmaya başladı.

Yarbay Mustafa Kemal yola çıktığında Yarbay Şefik Bey de 27. Alay ile Kocaçimen Tepe'nin güneyine varmıştı. Yürüyüş kollarının açılarak düşmanın üstüne atılmasını emretti. Yorgun argın iki saatlik zorlu bir yürüyüşten sonra Türk askeri sanki hiç yorulmamış, sanki o kadar yolu hiç yürümemiş gibi düşmanın üzerine doğru koşmaya başladı. İkinci Tabur askerleri kendinden geçmiş bir şekilde Anzak askerleri ile göğüs göğüse çarpışıyorlardı. Cephedeki beş toptan ibaret topçu bataryasına, 27. Alayla gelecek olan dağ bataryası da ekle-

necekti. Fakat bu dağ bataryası alaydan geride kalmıştı. Bunun üzerine Şefik Bey batarya komutana, "Biz önden gidelim. Siz de arkadan gelin. Yolu biliyor musunuz?" diye sormuştu. Komutan da "Biliyoruz komutanım." demişti. Ama 27. Alay düşmana karşı koymaya başlamışken dağ bataryası hâlâ ortalıkta yoktu. Buna çok öfkelenen Şefik Bey topçuların neden geciktiğini öğrenmek için bir nefer gönderdi.

Yüksek bir sırttan bakınca Binbaşı İsmet Bey İkinci Taburun kızgın bir lav gibi düşman içine aktığını gördü. Askerler kendilerinden geçmiş bir halde süngülerini ileri doğru uzatmışlar, var gücüyle düşmana doğru atılıyorlardı.

Anzak askerleri de yaman dövüşüyordu. Genellikle uzun boylu, sarışın, iri yarı olan bu askerler ellerinden geleni yapıyorlardı. Şimdi kendilerini gösterme zamanı idi. Şimdi gerçek bir maceranın ve savaşın içindeydiler. Hayatta kalmak için öldürmeliydiler. Türkler ve Anzaklar iyice kapıştığı zamanda yandan makineli tüfek ateşi başladı. Bu ateş sebebiyle İkinci Tabur askerleri bocalıyoralrdı. Hatta biraz dağılır gibi olmuşlardı. Bunun gören İsmet Bey ne yapacağını şaşırdı. Az ilerde bir çam ağacına bağlanmış beyaz atını gördü. Koştu, hemen atı çözdü. Atını dört nala doğru Anzak askerleri üzerine sürdü. Bir yandan da dağılmakta olan askerlerine bağırıyordu:

– Haydi yiğitlerim, dayanın 27. Alayımız yetişti! Haydi düşman üzerine!

Komutanlarının bir fişek gibi yanlarından geçip kurşun yağmuru altında ileri atılması sebebiyle 2.Tabur askerlerinin kırılan dirençleri arttı. Şimdi hepsi düşmana doğru koşmaya başlamışlardı ki birden "Allah Allah!" sesleri duydular. 27 Alay Kocaçimen Tepe üzerinden düşmana doğru saldırıya geçmişti. 2. Taburun askerleri daha da gayretlendi. Yukarıdan bir sel, bir çığ gibi düşmana akmakta olan 27. Alay askerleri içinde 2. Tabur askerleri adeta kaybolmuşlardı. Şimdi hep birlikte düşmanın üzerine doğru atılıyorlardı.

Bu ilk hücum başlamadan önce Albay Şefik Bey, Asteğmen Faik Bey'i yanına çağırdı:

– Faik Efendi hemen atına atla. Kabatepe sahillerine karşı mevzide bulunan cebel bataryası komutanı Yüzbaşı Sadık Bey'e söyle. Bizi topçu ateşi ile desteklesin. Bizim topçularımız daha gelemedi. Yolda olmalılar.

– Baş üstüne komutanım.

Faik Bey hemen atına atlamış Kabatepe'ye giden patikalara sapmış, gözden kaybolmuştu bile. Bir süre sonra cebel topçusunun yanına vardığında hemen atından atladı:

– Yüzbaşım, Albayım Şefik Bey toplarınızın desteğini istiyor.

– Ama Faik Bey ben bağlı bulunduğum batarya komutanımdan emir almadan sizi nasıl desteklerim ki?

– Bilemiyorum Yüzbaşım.

– Ben Kabatepe mıntıkasını kontrol etmekle görevliyim. Ya düşman buraya bir ihraçta bulunursa, cephanem yetmeyebilir. Biliyorsun top mermisine olan ihtiyacımız büyük.

– Albayım, biz hücuma kalkınca Arıburnu tarafalarına aşırtma ile ateş açsın, demişti.

– Durumumu size anlattım Faik Bey.

– Peki yüzbaşım.

– Faik Bey yine atına atladığı gibi patika yollarından Albay Şefik Bey'in yanına gelmişti. Şefik Bey kendine bağlı topçuların hâlâ cepheye intikâl edememesinden dolayı oldukça öfkeliydi. Etrafında dört döneniyor, ikmal yollarına bakıyordu. Ama giden gelen yoktu. "Batarya komutanı bir de bana yolu biliyorum, dedi. Nasıl biliyorsa, koca alay cepheye geldi neredeyse hücuma kalkacağız. Topçumuz yok. Hale bak. Hem de en ihtiyacımız olduğu anda. Bu durumu bir türlü kabullenemiyorum."

– Şefik Bey, Faik Bey'i görünce hızlı adımlarla ona doğru hareketlendi. Merakla sordu:

– Ne oldu Faik Efendi?

– Topçu komutanı Yüzbaşı Sadık Bey, 'Ben Kabatepe mıntıkasını kontrol ile görevliyim, üstelik ateş için batarya komutanımdan emir almaktayım. Zaten mermimiz az, üstelik buraya da ihraç yaparlarsa ben ne yaparım?' diyor.

– Hay Allah! Eh o da kendince haklı ama. Topa da öyle ihtiyacımız var ki.

– Alay bataryası gelmedi mi komutanım?

– Gelmedi! Yahu kağnılar bile şimdiye kadar buraya varırlardı. Olacak şey mi bu. Mutlak yollarını kaybettiler.

– Faik Efendi sen atına atla da şu bataryayı arayıver. Acele et!

– Baş üstüne komutanım.

Faik Bey yine atına atlayıp Maydos'a giden patikaya saptı.

Anzak askerleri hızlı bir çıkarma ile Arıburnu ve Kabatepe eteklerine saldırdıklarında Şefik Bey'in yardım istediği toplar, hızlı hücum neticesinde Anzak askerlerinin eline geçmişti. Elbette bu olaydan Şefik Bey'in haberi yoktu. Yüzbaşı Sadık Bey ise gelişen hızlı hücum karşısında topları atlara çektirip geriye çekilmeyi düşünüyordu. Ama açılan yoğun ateşten topları çeken atlar vurulmuştu. Artık yapacak şey atları vurulan topları bırakıp geri çekilmekti. Bu yüzden üç top ne yazık ki Anzakların eline geçmişti.

Yüzbaşı Sadık Bey giderken utanç içindeydi. Geri çekilmek istemiyordu ama kurtarmayı başardığı topların da düşman eline geçmemesi için mecburen geri çekiliyordu. Karşı ateş açacak zamanı bile bulamamıştı. "Keşke Şefik Albayımı destekleyip ateş açsaydım." diye düşündü. Ama artık iş işten geçmişti...

Şefik Bey az evvel hücum emrini verdiğinde ne yazık ki topçuların desteğinden mahrumdu. Bu yüzden çok öfkeliydi. Hele bir de yardım istediği cebel bataryasının üç topunun düşman eline geçtiğini öğrenseydi acaba ne yapardı?

27. Alay ve İkinci Taburun erleri bir çığ gibi Anzak askerleri üzerine saldırdığında, uzaktan Faik Bey ve topçu bataryası gözüktü. Onları gören Şefik Bey, "Acele edin!" diye eliyle işaret yaptı. Birazdan yanına gelen batarya komutanına dik dik baktı:

– Hani yolu biliyordun!

– Komutanım,

– Tamam şimdi kendini af ettirmenin yolu var. Çabuk düşman üzerine ateş açınız. Kendinizi göstermeniz için size bir fırsat veriyorum.

Batarya komutanı içine düştüğü durumu çok iyi biliyordu. Bu yüzden olanca gayret ve dikkati ile ateşi yönlendiriyordu. Bu ateşten dolayı Anzak kuvvetleri dağ olmaya başlamışalrdı. Bunun üzerine 27. Alay ve İkinci Tabur erleri hızla ve kolayklıkla ilerleme imkânı bulmuşlar, Kabatepe Mıntıkasına dek uzanabilmişlerdi. Anzakların eline geçen üç top da olduğu yerde duruyordu. Hemen topları atlara bağlayıp geriye çektiler.

Daha sonra Albay Şefik Bey ele geçirilen toplara baktı.

– Yüzbaşı Sadık Bey nerede?

– Geri çekilmişler komutanım.

– Bizim için mermilerine kıyamadı ama toplarını da biz kurtardık, dedi... Daha sonra huzuruna topları teslim almak için gelen Yüzbaşı Sadık Beye:

– Bu tür olaylar harpte olur, Sadık Bey. Ancak bizi o zaman destekleseydiniz toplarınız düşman eline asla geçmezdi.

– Size müteşekkirim komutanım. Toplarımı kurtardınız. Ben size yardım edemedim ama siz yardım edip Divan-ı Harb'e gitmekten kurtardınız. Borcumu nasıl ödeyeceğimi bilemiyorum.

Albay Şefik Bey gülerek:

– Borcunuzu ödemenin en kolayı bir daha ki sefere bizim için mermilerinize kıyarsınız ve destek ateşi açarsınız, olur biter... Latife, Sadık Bey.. Dedim ya bunlar harpte normal şeylerdir. Haydi bakalım bundan sonra daha dikkatli olunuz...

– Baş üstüne komutanım. Teşekkür ederim.

Yüzbaşı Sadık Bey topları alarak Kabatepe mıntıkasına doğru yola koyuldu...

***

Anzak askerlerinin öncü kuvvetleri içinde yer alan Teğmen Lutit ilerden bazı gürültülerin geldiğini duyuyordu. Ama görüş açısı, ne olduğunu anlamaya engel oluyordu. Bu-

na rağmen yine de hızla tırmanmaya devam etti. Biraz sonra gözlerine inanamadı. Sevindi. Şimdiye dek her şey yolunda gitmişti. İşte ilk hedefin eteklerindeydi. Evet boğazı görmüştü. Çok uzakta bir mavi nehir gibi akıp giden boğazı, onun hemen kıyısında yer alan Maydos'u *(Eceabat)* dahi görebilmişti. Askerlerine dönüp sevinç içinde haykırdı:

– İşte boğaz! İşte ilk hedefimiz! İleri arkadaşlar! deyip tepeye doğru döndüğünde göz bebekleri büyüdü. Ayaklarına hafif bir titreme geldi. Aşırı bir heyecana kapıldı. Şimdi askerlerine ne diyecekti? Ne emir verecekti? Yer titriyordu. Bir çığın ayak seslerini duyuyordu sanki. Bu ses tepeden kopup gelen Türk askerlerinin ayak sesleri idi. İşte kızgın bir lav gibi bayır aşağı akıyorlardı. Teğmen elinden olmadan yüzgeri etti. Onun geriye döndüğünü gören askerleri de bayır aşağıya doğru olanca kuvvetleri kaçmaya başladılar. Kimi asker silahını, kimi asker sırt çantasını bırakıyor, bu şekilde sahile, yarlara doğru olanca güçleriyle koşuyorlardı. Fakat kaçmakta olan askerlerin çoğu vuruluyordu. Vurulanlar bayır aşağıya doğru yuvarlandılar. Ta ki bir çalı dibine, bir kayaya denk gelip de duruncaya dek. Bayır aşağıya doğru olanca hızları ile koşmakta olan 27. Alay ve İkinci Taburun askerleri hızlarını alamayıp kaçmakta olan düşmanı takibe devam ediyorlar, Arıburnu yarlarında can havliyle kendilerini aşağıya atan askerlerin peşinden, gözlerini bile kırpmadan metrelerce yüksekliğindeki uçurumlardan Türk askerleri de atlıyorlardı.

Teğmen Lutit olanca hızıyla aşağıya doğru koşuyordu. Çalılardan atlıyor, bazen sinerek koşuyor, bazen de zik zaklar yaparak çalıların ağaçların etrafından dolanıyordu. Tepeye çıkarken kapıldığı duyguya tekrar kapılmıştı. Bir mermi ona denk gelir miydi? Ya da bir süngü sırtından girer miydi? Askerleri vuruluyor, sağında ve solunda yere kapaklanıyorlardı. Birlikte koştuğu askerler aniden bir feryatla yere yuvarlanıyordu. Teğmen çevresinde olup bitenle sanki hiç ilgilenmiyordu. Biraz da şaşırmış bir halde beyninin verdiği emirleri uygulamaya çalışıyordu. Beyni devamlı "Kaç!" di-

yor, "Koş!" diyordu, "Arkana bakmadan koş! Adalelerin daha dayanıklı olmalı. Adımlarını daha hızlı açmalısın. Hızla sahile inmelisin. Bir kurşun, bir süngü seni yaralamadan, öldürmeden bu selin, bu çığın önünden çekilmelisin. Kaç canını kurtar!" diyordu. Ama arkasından müthiş bir uğultu duyuyordu. Bu uğultuya Türklerin haykırışları karışıyordu. Sadece kulaklarında iki kelime çınlıyordu:

– Allah Allah!

Bu sesi gayet iyi tanıyordu. Daha Mısır'da iken Türklerin bu şekilde, inandıkları Allah'ın adını söyleyerek hücuma geçtikleri kendilerine defalarca anlatılmıştı. İşte o kelimeleri şimdi bir de Türklerin adeta kükreyen seslerinden duyuyordu. Bu iki kelime kulak duvarlarında çınlayıp duruyordu:

– Allah Allah!

Teğmen Lutit hem koşmaya devam ediyor hem de yaralanıp, ölme duygusuna kapılıyordu. Aniden ayaklarının yerden kesildiğini hissetti. Sağ bacağından vurulmuştu. İşte korktuğu başına gelmişti. Birazdan Türkler yetişecek ve kendisini süngüleyeceklerdi. Bir çalı kümesinin içine doğru yürüdü. Saklanmak istiyordu. Deminden beri kulaklarında çınlayan ses ise gittikçe yaklaşıyordu:

– Allah Allah, Allah Allah!

Adeta bir kirpi gibi çalılar içinde büzülmüş olan Teğmen Lutit'i koşmakta olan bir Türk eri gördü. Süngüsüyle onu tehdit ederek çalının içinden çıkmasını sağladı. Teğmen bir an her şeyin bittiğini düşündü. Ellerini kaldırıp teslim oldu. Bacağının yarasından kanlar aktığını gören Türk eri eliyle işaret ederek ters istikamete doğru gitmesini istedi. Teğmen sekerek aşağıya doğru hızla gitmeye başladı. Artık yarasının acısına aldırmıyor, bir başka askere denk gelirse bu kadar şanslı olamayacağını düşünüyordu...

Anzak askerleri ise yürekli dövüşmelerine rağmen Türklerin bir sel gibi üstlerine gelmelerinden dolayı hızla geri çekiliyorlardı. Ancak çekilirken de elden geleni yapmaya çalışıyorlardı. Ama artık bir sel olup teplerden akan Türklerin önünde durmak çok zordu. Onlar yine de cesur bir şekilde,

şerefli bir şekilde karşı koymaya çalışıyorlardı. Ama bu tüm isteklerine rağmen mümkün olmuyordu. Tepelerin yamaçlarında tutunamıyorlardı. Yine de kendilerine güvenip onları buraya kadar getiren İngilizlere ellerinden geldiğince yardım etmeliyiz diye düşünüyorlardı. Bazıları İngilizlerin kendilerini ateşe sürdüklerini bilse de artık çok geçti. Şimdi bir ölüm kalım savaşı içindeydiler ve hayatta kalmaları için çarpışmalıydılar. Hayatta kalmak için her şeyi yapmalıydılar. Yine de her şeye rağmen savaşmak istiyorlar, ancak Türklerin önünde sahile doğru sürülmekten kurtulamıyorlardı.

***

Yarbay Mustafa Kemal Bey, hazır olan 57. Alay ile Bigalı Deresi'nden Kocaçimen Tepe'ye doğru yürüyüşe geçirdi. Dere boyunca yürüyecekler ve kestirmeden Kocaçimen taraflarına çıkacaklardı. Ancak bu dere içinde bir patika dahi yoktu. Alay kumandaları ve 19. Tümen komutanı alayın önünde atla gidiyorlardı. Kocaçimen'e vardıklarında Mustafa Kemal Bey denizdeki zırhlıları ve gemileri gördü. Bayırın aşağısında ölü açıdan dolayı hiçbir şey görülmüyordu. Ancak Yarbay Mustafa Kemal Bey düşmanın habire asker çıkarttığını düşünüyordu. Bu arada 57. Alay askerleri zorlu yürüyüşten yorulmuşlardı. Alay ve batarya kumandanlarına askere küçük bir istirahat vermelerini söyledi. On dakika dinlenecekler, daha sonra yine kendisini takip edeceklerdi. Askerleri dinlenirken o ileriye doğru gidip keşif yapmayı düşündü. Bu amaçla Yarbay Mustafa Kemal Bey, Aptal Geçidi'nden geçip Conkbayır'ına gidecekti. Yanında yaveri, emir subayı, alay doktoru olmak üzere altı atlı ile yola koyuldular. Ancak yol atların yürümesine müsait değildi. Bu sebeple atları bir vadinin çatağında ağaçlara bağladılar. Yayan olarak gitmeye başladılar. Hızlı bir yürüyüşle Conkbayırı'na vardılar.

Bu sırada Conkbayırı güneyinde bulunan 261 rakımlı tepeden bazı askerlerin Conkbayırı'na doğru koşmakta olduğunu gördü. Hemen o yöne doğru gidip askerlerin tam önüne çıktı.

"- Niçin kaçıyorsunuz? dedi.
- Efendim düşman, dediler.
- Nerede? diye sordu
- İşte! diyerek 261 rakımlı tepeyi gösterdiler."

Yarbay Mustafa Kemal Bey, 261 rakımlı tepeye baktı. Anzak askerleri rahat bir şekilde yayılarak yürümeye çalışıyorlardı. Gittikçe Conkbayırı'na doğru yaklaşmaya başlamışlardı. Mustafa Kemal Bey kuvvetlerinden epey uzakta idi. Topu topu altı kişiydiler. Bir de silahsız şekilde düşmanın önünden kaçan erler vardı. Şimdi düşman askerleri kendi askerlerinden ona daha yakındı. Birden kararını verdi, kaçan askerlere:

"- Düşmandan kaçılmaz, dedi.
- Cephanemiz kalmadı, dediler.
- Cephaneniz yoksa süngünüz var."

Süngü tak! Yere yatın!

Kendisi de yanındakilerle birlikte hemen yere yattı. Emir subayına şöyle dedi:

– Çabuk alayın yanına git. Hiç vakit geçirmeden buraya gelsinler. Haydi oyalanma!

Emir subayı Aptal Geçidi'ne doğru sinerek koşmaya başladı. Biraz sonra da gözden kayboldu.

Conkbayırı istikametine doğru gelmekte olan Anzak öncü birliği de Türk askerlerinin süngü takıp yattığını görünce durakladılar. Onlar da süngü takıp yere yattılar. Şimdi her iki tarafa da birbirini kolluyor, birbirinin hücuma geçmesini bekliyordu.

Çok geçmeden yürüyüş kolunun başındaki bölük yetişti. Yarbay Mustafa Kemal Bey bölüğe ateş açtırdı. Az sonra yanına gelen 57. Alay İkinci Kumandanı Yüzbaşı Ata Bey'e bütün taburları ile 261 rakımlı tepeye doğru taarruza geçmesini emretti.

57. Alay şimşek hızıyla muharebe meydanına geldi. Yarbay Mustafa Kemal Bey burada kısa bir konuşma yaptı ve askerlerine şu katî emri verdi:

"- Ben size taarruz emretmiyorum, ölmeyi emrediyorum. Biz ölünceye kadar geçecek zaman zarfında, yerimize başka kuvvetler ve komutanlar kaim olabilir[14]." Böyle bir kararı vermek kolay değildi. Ama mecburdu. Düşman burada durdurulmazsa daha sonra durdurabilmek çok zor olabilirdi. Tüm sorumluluğu alarak askerlerine ölüm emrini vermişti. Daha sonra yaverini geriye yollayarak, III. Kolordu Komutanı Esat Paşa'dan 27. Alayın da emrine verilmesi gerektiğini, taarruzun başarılı olması için bunun şart olduğunu belirtmiş, Esat Paşa da büyük bir olgunlukla bu teklifi kabul etmiş ve desteklemişti.

Her iki tarafın askerleri kıyasıya çarpışırken Mustafa Kemal Bey bir yandan muharebenin gidişini dikakatle izliyor bir yandan da Arıburunu Bomba Sırtı'ndaki gözlemlerini hafızasında canlanıyordu. Kendi kendine düşünmeye başladı: *"Karşılıklı siperler arası mesafemiz sekiz metre. Yani ölüm muhakkak... Birinci siperdekiler hiçbiri kurtulmamacasına kâmilen yere düşüyor, ikincidekiler onların yerine geçiyor... Fakat ne kadar şayan-ı gıpta bir itidal ve tevekkülle. Öleni görüyor, üç dakikaya kadar öleceğini biliyor, hiç ufak bir fütur bile göstermiyor. Sarsılmak yok! Okuma bilenler ellerinde Kur'an'ı Kerim, cennete girmeye hazırlanıyorlar. Bilmeyenler Kelime-i Şehadet getirerek yüyürüyorlar. Bu Türk askerlerindeki ruh kuvvetini gösteren şayanı hayret ve tebrik misalidir.* İşte bu ruh hali, bize zaferi getirecektir. Bundan eminim." Yarbay Mustafa Kemal Bey, bu sahneyi daha sonra defalarca zihninde canlandırdı. Askerlerindeki metaneti görmek onu çok sevindirmişti.

Şimdi 57. Alay, ekin tarlasına giren orakçılar gibiydi. Şimdi onlar bir fırtına, bir boran gibiydi. Bir çığ gibi düşmanın üzerine doğru akıyorlardı. Komutanları ölmeyi emretmişti. Onlar da bu emri yerine getirmek için birbiriyle adeta yarışırcasına ölüme, ölmeye doğru koşuyorlardı. Hayatın baharında olanlar ölmek için tüm güçleri ile sanki düşmana doğ-

(14) "Yerimizi alabilirler."

ru değil de onları bekleyen ecellerine koşuyorlardı. Kimler koşmuyordu ki, Alay Komutanı Manastırlı Yarbay Hüseyin Avni Bey, yardımcıları Binbaşı Ali Hayri Bey, Binbaşı Mehmet Emin Bey, Alay Yaveri Yüzbaşı Alaaddin Bey, Alay Tabibi Yüzbaşı Dimitroyatı, Alay İmamı Hasan Fehmi, tabur komutanları ile genellikle Çanakkale, Tekirdağ, Balıkesir illerinden gelen 57. Alay askerleri kutlu bir koşu içindeydiler.

Zaten onlar böyle bir koşu içinde bulunacaklarını tahmin etmişler, ölüme doğru koşmadan önce sabah erkenden karargahın az ilerisindeki dereye inmişlerdi. Erler ilk önce çamaşırlarını değiştirip yanlarındaki temiz çamaşırları giymişlerdi. Sonra abdest almışlardı. Dere içi beyaz fanilalar ile kaplanmıştı. Bir Alman subayı bu beyazlıkların ne olduğunu, askerin ne yapmak istediklerini Alay Yaveri Yüzbaşı Alaaddin Beye sormuştu. Alaadin Bey:

– O beyazlıklar askerlerimizin fanilalarıdır. Birazdan cepheye gidecekler. Şehit olurlarsa Allah'ın huzuruna temiz çıkmayı dilemektedirler. Bu sebeple kimisi çamaşırlarını değiştirmekte, kimisi de abdest almaktadır, diye açıklamada bulunmuştu...

Alman komutan bu durumdan bir şey anlamadı. Ama yine de bu olayı anlayışla karşılayıp ekledi:

– Alaaddin Bey, çamaşırlarını gizlesinler, düşman uçakları keşif yaparken bu beyazlıkları rahatlıkla görebilirler.

Alaaddin Bey Alman komutanının bu uyarısını dikkate aldı. Dere içindeki askerlerine seslendi:

– Arkadaşlar fanilalarınızı çalıların içine saklayınız. Açıkta beyaz hiçbir şey kalmayacak!

57. Alay Sancağını hep Gelibolulu, İhsanoğlu Recep taşırdı. Recep bir harman zamanı her şeyini bırakmış askere yazılmıştı. Keşan'da bir süre eğitim gördükten sonra, ilk önce Balkan Harbi'ne katılmış, şimdi de memleketinde kopmakta olan fırtınanın tam içine düşmüştü. Bu fırtına öyle güçlü esmişti ki yedi düvelin askerleri ve bir çok gemi Gelibolu'ya akın etmişti. Recep, oldum olası bayrağı ve bayrakları severdi. Kendisi Gelibolu'nun Fener mahallesinde otururdu. Ora-

da Bayraklı Baba adında bir yatır vardı. Bu yatırın üstü yüzlerce bayrakla örtülüydü. İşte bayrak sevgisi Bayraklı Baba ile başlamıştı. Eskiyen bayrakları alır eve götürürdü. Bunları annesine diktirir, yamatır, yıkatır bayrakları tekrar götürüp asardı. Bazen türbenin etrafını süpürürdü, temizlerdi. Çiçeklere su dökerdi... Sonraları 57. Alaya verildiğinde gözü yine bayraktaydı. Onun bayrağa olan sevgisini gören Alay Komutan Yardımcısı Binbaşı Mehmet Emin Bey, sancağın bakımını ona verdi. Sonra da Recep'i sancaktar yapmış ve de eklemişti:

"Bu sancak yere düşmeyecek, düşman eline zinhar geçmeyecek, ona gözün gibi bakacaksın. Anlaşıldı mı Recep?" O da kararlılıkla, "Emredersiniz komutanım!" demişti.

Alayla birlikte Bigalı'dan çıktıklarında Sancaktar İhsanoğlu Recep, hep askerin önünde yürümüştü. Asker otururken, dinlenirken, o hep ayakta durmuş, bir an olsun sancağı yere koymamıştı. Elinden bir an olsun indirmemişti. Ne demişti Binbaşı Mehmet Emin Bey kendisine, "Bu sancak yere düşmeyecek!" O da sancağı yere düşürür müydü, yere bırakır mıydı. Asla düşürmez ve bırakmazdı.

Şimdi 57. Alay askerleri, 19. Tümen Komutanının kendilerine verdiği emri, ölme emrini yerine getirmek için hızla araziye yayılıyor, yalçın kayalıklarda titreyen, düşmeye hazır bir çığ gibi düşmanın üzerine atılmak için var güçleri ile koşuyorlardı. Bu öyle bir koşuydu ki müjdeye, mâveraya, aya, güneşe koşmak isteyenlerin koşusuna benziyordu. Bu koşuyu gerçekleştiren erlerin potinleri yere bastıkça sanki yer titriyor, ağaçlar, rüzgârdan değil de adeta bu koşudan sallanıyorlardı. "Allah Allah!" diyen askerlerin ayak bastığı kum taşlarını oluşturan mineralleri, milyonlarca yıldır birarada tutan çimentosu bile çözülüyor, kuvars, feldspat mineralleri dahi yerinden oynuyor gibiydi. Mavi gökyüzünde onları izleyen bulutlar bile bu koşunun tesirinden ürkmüş, telaşlı bir şekilde sanki İmroz yönüne doğru hızla kaçıyorlardı...

57. Alayın neferleri şimdi dağlardan inen soğuk sular, çağlayanlar gibiydiler. Denizde dalga, karada bir fırtına gi-

biydiler. Ölümü hiçe saymış, ölüm emri almış bu neferler şimdi bambaşka bir kılığa girmiş gibiydiler...

Anzak askerleri üzerine doğru atılan bu askerlerin önünde yine Gelibolulu İhsanoğlu Recep vardı. Recep sancağı bir eliyle omzuna destek yaparak sıkıca kavramıştı. Bir eliyle süngüsünü öne doğru tutmuş, olanca gücüyle koşuyordu. Sağında ve solunda, önünde ve arkasında yüzlerce arkadaşı bu koşuda birbirini geçmek ve düşman üzerine atılmak için can atıyorlardı. Ara sıra yakınlarına bombalar düşüyor, bu bombanın etkisiyle her yer herc-ü merc oluyordu. Ama yine de o kutlu koşu devam ediyordu. Vurulan, şehit olan askerler bir bir yere düşüyordu. Bazen bir kayanın arkasında, bir çalının içinde saklanan makineliler bu koşuyu yapan askerleri biçiyordu. Alayın askerleri manga manga, bölük bölük, tabur tabur hak şerbetini içiyordu.

Anzak askerleri ile siperlerde, bayırlarda başlayan boğaz boğaza çarpışmalar sürüp giderken, Altıncı Bölük Komutanı Üsteğmen Mustafa Asım askerlerinin önünde hücuma kalkmış, arkasından gelen bölük askerlerine dönüp dönüp şöyle haykırıyordu:

– Haydi yiğitlerim, şunlara dünyanın kaç bucak olduğunu gösterelim! İşte beklediğimiz gün geldi! Vurun! Yaralılara dokunmayın! Aman diyene vurmayın!

– Artık saatleri onu gösterirken 57. Alay ve 27. Alay askerleri ile İsmet Bey'in İkinci Taburundan sağ kalan askerler, uzun boylu, iri yapılı, sarışın Anzak askerleri ile kıyasıya kapışıyordu. Şimdi Conkbayırı güneyinde kan gövdeyi götürüyordu. Siper için kazılmamış yerlerdeki gelincikler, papatyalar, ballı babalar, katır tırnakları eziliyor, kırılıyor, rengarenk çiçekler insan kanına bulanıyordu. Toprak kırmızıya dönmüş, tepelerin yamaçlarındaki küçük vadiciklerde insan kanı ağır ağır ilerleyen kor ateşli bazalt lavı gibi akıp duruyordu.

Üsteğmen Mustafa Asım zor durumda kalan askerlerin yardımına gitmek için var gücüyle koşuyordu. Yüzbaşı L. J. Woiters tabancasındaki kurşunların bitmesi üzerine yerdeki

bir tüfeği alıp, Türk askerlerine ateş edecekken Üsteğmen Mustafa Asım bir atmaca gibi yüzbaşının üstüne atladı. Bir süre yerde yuvarlandılar. İki hasım birbirine yumruk atıyor, boğazını sıkıyordu. Yüzbaşı Woiters yere düşen tüfeğini almaya çalışıyor, bir eliyle de Erzincanlı Üsteğmen Mustafa Asım'ın boğazını sıkıyor, muskasını avuçluyordu. Aynı şekilde elinde tuttuğu, mermisi bitmiş tüfeğin süngüsünü Yüzbaşı Woiters'e saplamaya çalışan Mustafa Asım da yüzbaşının boynunda asılı duran haçı yakalamıştı. Aniden süngüyü yüzbaşının sol göğsüne saplayıverdi. Yüzbaşının gözleri büyüdü. Ağzından biraz kan geldi. Ama gücü ve inadı ile hâlâ Mustafa Asım'ın boğazını sıkıyor, bir yandan da elindeki kasaturayı saplamaya çalışıyordu. Ansızın Mustafa Asım "Allah!" dedi. Kasatura sol böğrüne girmişti. Üsteğmen bir kez daha "Allah!" dedi. Son bir hamleyle Yüzbaşının sol yanına süngüyü saplayıp yığıldı. Yüzbaşı da biraz sonra can vermişti. Ama onun eli Asım'ın muskasında, Asım'ın eli yüzbaşının haçında ve süngüler vücutlarında saplı olduğu halde öylece kalıverdiler...

***

Dünyanın bir ucundan Gelibolu'ya gelen Anzak askerleri de cesur bir şekilde dövüşüyorlardı. Mecbur kalmadıkça kaçmıyor, sırtlarını Türklere dönmüyorlardı. Gelirken çoğu macera için gönüllü olarak gelmişlerdi. Şimdi burada omuz omuza ilk defa birlikte savaşıyorlardı. Bu birliktelik, bu beraber olma, onlarda millet olma şuurunu doğuruyor, ama zaman zaman İngilizler için savaştıklarını düşünmeden de edemiyorlardı. Bu onların cesaretini ve ümidini kırmıyor, aksine dünyanın bir ucundaki bu tepelerde hayatta kalmak için ellerinden gelen her şeyi yapıyorlardı. Türk hücumunu yavaşlatsalar da onları durdurmak mümkün değildi. Ama mutlaka bir yerde tutunmaları gerektiğini, mutlaka bir destek noktası bulmaları gerektiğini düşünüyorlar, bu yüzden de yaman dövüşüyorlardı. Bayır aşağıya boş bidon gibi yuvarlanıp sahile inmeyi, hele sahili terk etmeyi asla akıllarından dahi geçirmiyorlardı. İçlerinde Türklere hiç acımak yok-

tu, yaralı olanları bile öldürmekten geri kalmıyorlar. Özellikle esir almamaya da dikkat ediyorlardı. Onlardaki bu vahşi duyguya İngilizler sebep olmuştu. Mısır'dayken, Limni'deyken, her yerde Türklerin acımasızlığından, onların esir almadıklarından, esirlere kötü davrandıklarından ve barbar olduklarından devamlı surette bahsetmişler, adeta beyinlerini yıkamışlardı. Bu peşin hüküm sebebiyle savaşırken iyice acımasız olmuşlardı. Merhamet nedir bilmiyorlar, sadece öldürmek ve hayatta kalmak için ellerinden geleni yapıyorlardı.

Avustralyalılar geri çekilirken, makineli tüfeklerle Türklere ağır zaiyat veriyorlardı. Ön saftaki askerler bir bir biçiliyor, vatan için kurban oluyorlardı. Onların biçilmesi arkalarındaki diğer bir safı hiç etkilemiyor, aynı kararlılıkla, aynı cesaretle Anzak askerlerine doğru koşuyorlardı. Bu arada herbir asker hançeresi yırtılırcasına "Allah Allah!" nidalarını koyveriyor, saçları diken diken olmuş, boyun damarları, şah damarları belirmiş bir halde, gözleri ve gönülleri dolu bir şekilde düşman üstüne atılıyorlardı. Ancak çok geçmeden Alay Komutanı Yarbay Hüseyin Avni Bey bacağından vuruldu. Kalkıp vuruşmak istedi ama ayağının üstüne basamıyordu. Bir süre tüfeğine dayanarak yürümeye çalıştı ama olmadı. Dizinin üstünde büyük bir yara açılmıştı. Yarasından sızan kanlar pantolunundan aşağıya doğru süzülüyordu. Az sonra bacağı tamamen kan içinde kaldı. Üzgün, vurulduğu için utanır bir eda ile Kurmay Binbaşı Ali Hayri Bey'e seslendi:

– Ali Bey komutayı siz alın. Şu cihete doğru şiddetli bir şekilde hücuma devam ediniz. Saflar sık olsun. Fazla yayılmayın, cephe genişledikçe yükünüz artar. Ateş yoğunluğunuz azalır, dedi.

Çorumlu Ali Hayri Bey "Baş üstüne!" dedikten sonra hemen kılıcını sıyırarak askerlerinin önüne geçti. Hızla Avustralyalıların sabah kazmış oldukları siperlerin içine girdi. Ancak yakınlarına düşen bir bomba nedeniyle şehit düştü. Alay gerisinde kalması istenen Alay İmamı Hasan Fehmi de askerlerle birlikte düşmanın içine dalmıştı. Vuruşurken birden binbaşının şehit düştüğünü, daha doğrusu binbaşının bulun-

duğu siperlerin hallaç pamuğu gibi göğe savrulduğunu gördü. Alay Tabibi Yüzbaşı Dimitroyatı de yaralılara bakmaya çalışıyor fırsat bulursa da vuruşuyordu. Bir yandan da sıhhiyelere bağırıyordu:

– Çabuk şunu alın! Geriye götürün!

– Onu bırakın, birazdan şehit olacak!

– Şu adamın bağırsaklarını toplayın. Ama yaralı subay bir elinde dışarıya sarkan bağırsaklarını tutuyor, bir elindeki tabancasıyla ateş etmeye, ayakta durmaya çalışıyordu. Sadece o mu, bir kolu omzundan, bir bacağı diz altından kopmuş askerler dahi vuruşmak istiyor, sıhhiyelere çıkışıyorlardı.

– Bizi bırakın! Vuruşmak istiyoruz.

– Siz diğer yaralılara bakın!

– Şunlara haddini bildirelim!

Yüzbaşı Dımitroyatı sargı bezlerinin bittiğini görünce, tütün tabakasını çıkardı. Bir erin sağ göğsündeki yarasına bastı. Tütün kafi gelmeyince yerden bir avuç killi toprak aldı. Erin yarasına bastı. Onun bu hareketine askerin şaşkın şaşkın baktığını görünce:

– Bu killer en iyiyi killerdir. Suyu bile emerler. Yani en iyi pamuk kadar iyi görev görürler.

Asker zaten bir şey demedi. Tevekkül içinde "Siz daha iyisini bilirsiniz komutanım" dedi. Alay İmamı şehit askerlerin üstüne basmamaya dikkat ederek ileri hata dek sokuldu. Oradan Doktor Yüzbaşı Dımıtroyatı'ya seslendi:

– Binbaşı Hayri Bey şehit oldu!

– Deme! Sen askeri yönlendir. Paniklemesinler!

Bu kez Alay İmamı Hasan Fehmi askerlerin önüne geçti, onları kendince Anzak askerlerinin olduğu tarafa yönlendirdi. Ama etkili bir makineli ateşinden kendini kurtaramadı. Askerlerine hep söyleyegeldiği şehitlik makamına kavuştu. Tabip Yüzbaşı Dımitroyatı, Hasan Fehmi Bey'in yanına gittiğinde kendisine sadece gözlerini kapamak düşmüştü... Onu kıbleye doğru çevirdi.

İhsanoğlu Recep etrafının bir anda çevrildiğini gördü. Şimdi ne yapmalıydı? O da Bayraklı Baba gibi mi yapmalıy-

dı? Orhan Gazi ve kırk kadar silah arkadaşı Rumeli topraklarına ilk çıktıklarında gazaya tutuşmuşlar, sancaktarlık yapan Bayraklı Baba da düşman tarafından sarılmış, sancağın düşman eline geçmesini önlemek için bayrağı parçalayıp yutmuştu. Daha sonra kendine inanmayan arkadaşlarını ikna etmek için karnını bir kılıç darbesiyle yarıp, bayrak parçalarını göstermiş ve can vermişti. Bu efsane, bu destan, bu menkıbe birden gözü önünde canlandı. Binbaşı Mehmet Emin Bey kendisine, "Bayrak düşman eline geçmeyecek, yere düşmeyecek!" demişti. Gelibolulu Recep de kararlıydı. 57. Alayın sancağı yere düşmeyecekti. Bu konuda kesin kararlıydı. Türk askerlerinin bulunduğu tarafa yardıma geldiğini görünce kaçan düşmanın peşine düştü. Ancak çalıların arkasına saklanan keskin nişancılar tarafından vuruldu. Düşmemek için tüm gücünü kullanıyordu. Fakat gücü her dem azalıyordu. Bir eliyle göğsündeki yarayı bastırıyor, bir yandan da sancağı tutuyordu. "Ölüyor muyum?" diye kendine sordu, "belki" dedi içindeki bir ses. Diz çöktü. Sancağı yine de bırakmadı. O anda bir mermi sırtından girdi ve çıktı. Yere kapaklandı. Bir süre bu halde ne kadar yattı bilemiyordu. Gözlerini açtığında kan gölüne dönmüş yerden karıncaların büyük uğraş vererek kurtulmaya ve yürümeye çalıştıklarını gördü. Gözlerini zoraki araladı. Yanında Alay sancağı da vardı. Birden irkildi. Hani sancak yere düşmeyecekti. Son bir gayretle sancağı yerden aldı. Öptü. Yüzüne, gözüne sürdü. Bir süre öyle kaldı. Doğrulmaya çalıştı. Ayağa kalkınca düştü. Yine kalkmayı denedi. Sancağı, önündeki zeytin ağacının dalına koymayı düşünüyordu. Ama bunu başarabilecek miydi? İhsanoğlu Recep dua etmeye başaldı. "Yüce Rabbim, böyle sancağımız yerde iken bana ölümü layık görme. Bana güç ver. Sadece sancağımı şu ağacın dalına koyacak kadar güç. Sonra da beni yanına al. Ama bu kutsal görevde, bu mübarek bekçilikte bana yardım eyle..." Ayağa kalkmaya çalışıyordu. Ayakları titremiyordu. Ancak kendini çok halsiz hissediyordu. O an çınarlara benzediğini düşündü. Ayakta ölen çınarlara. "Ben" dedi "Ayakta ölmeliyim." Sancağı zeytinin

dallarına dayadı, bir zeytin dalına tutundu, sonra yere düştü. Bir eli hâlâ sancağın sopasını sıkı sıkıya tutmuş halde öylece kalakalmıştı.[15] Recep zeytin ağacına yaslanmış bir şekilde can vermişti...

Vakit ikindiye yaklaşırken Anzak askerlerinin çoğu sahile dek atılmıştı. Ama sahilde öyle yığınak vardı ki buradan onları atmak çok zordu. Hâlâ kayıklar, layterler asker ve malzeme taşıyorlardı. İki yüz metre uzunluğunda altmış metre genişliğindeki kumsala atlar, eşekler çıkarılıyor, cephane sandıkları üst üste diziliyor, su fıçıları, ekmek fırınları indiriliyordu. Kimi askerler bunları indirirken, kimileri de sırtlara doğru tırmanıyordu. Kimileri de atlara sahip olmaya çalışıyordu. Zira her top atışında atlar ürküyor, huysuzlanıp kaçmak istiyorlardı. Daracık kıyıda bir yandan da tepelere kademeler halinde istihkam taburları siper kazıyordu. Bu faaliiyetler sırasında askerlerin, komutanların bağırışlarına, tüfek, makineli tüfek ve bomba sesleri de karışıyordu. Açıklarda ise nakliye gemileri ve zırhlılar bekleşiyordu. Ancak zırhlılar kendilerini emniyet almışlar, top atış mesafesinin dışına çıkmışlardı...

***

Alaca karanlık çökmeye başlarken Teğmen Lutit boğazı görmüştü. Ama şimdi sahile yakın bir yerde emniyetteydi. Dinleniyor, sıhhiye erlerinin kendilerini bulmalarını ve aşağıya dek taşımalarını istiyordu. Çünkü iniş daha da zor olmuştu. Bazen bayır aşağıya yuvarlanıyor, bu esnada yarası çok acıyor, teğmen alacakaranlığı yırtan sesiyle ortalığı inletiyordu:

– İmdat! Kurtarın beni!

– Sıhhiyeler! Sıhhiyeler!

Yarasının acısı yine de düşünmesini engelleyemiyordu. Türk askeri kendisini yaralı olduğu için öldürmemiş, gitmesine izin vermişti. Ya kendi askerleri yaralı bir Türk'e rastla-

(15) Avustralaya'da Melbourne Müzesi'ndeki bir vitrinde şunlar yazmaktadır: "Bu alay sancağı Gelibolu savaş alanından getirilmiş ama esir edilememiştir. Çünkü Türk ordusunun milli geleneklerine göre bir alayın sancağı, alayın son eri ölmeden teslim edilemez. Bu sancak sonuncu muhafızın da altında ölü olarak yattığı bir ağacın dalına asılı olarak bulunmuştur. Kahramanlık timsali olarak karşınızda duran bu Türk alay sancağını selâmlamadan geçmeyiniz..."

sa idiler ne yaparlardı acaba? Gözlerini yumdu. Sonra, "Bunu düşünmek bile istemiyorum." dedi kendi kendine... Sonra tekrar bağırdı:

– Sıhhiyeler! Tanrının belaları neredesiniz? Siz ne işe yararsınız uyuşuk herifler?

Teğmen, başka bir zaman etmeyeceği sözleri sarf ediyordu. "Bir de bu alacakaranlıkta görülmezsem sabaha kadar bu ağacın dibinde kalacağım." diye endişeleniyordu. Sıhhiyelerden yardım isteyen sadece kendisi değildi. Ateşin çok hafiflediği şu saatlerde sağdan soldan iniltiler, bağırışmalar, feryatlar geliyordu. Sedyeciler hiç durmadan yaralı taşıyorlardı. Artık tırmanarak, inerek yaptıkları seferlerden bitâp düşmüşlerdi. Bazen bir sedyeye iki yaralıyı koyup sahile kumların üstüne dizdikleri diğer yaralıların yanına getirmişlerdi. Asker çıkarmakta olan sandallar geri dönerken, yaralılar bindirilip açıktaki hastahane gemilerine götürülüyordu. Ama o gün hastahane gemilerinin hepsi dolmuştu. Bunun üzerine Bozcaada'ya, Midilli'ye, Limni'ye yaralılar taşınmaya başlandı...

Teğmen Lutit artık ümidini kesip kaderine razı olmaya başlamıştı. "Ölüm beni binlerce kilometre uzakta bu topraklarda mı yakalayacak? Tanrım burada mı can vereceğim? Mezarım olacak mı?"

Birden yanında eşek sesi duydu. Kısık bir ses kendine sesleniyordu:

– Teğmenim geldim. Sizi alıp aşağıya sahile taşıyacağım.

– Sen kimsin?

– Ben Simpson. Merkepli Simpson derler arkadaşlarım.

– Sıhhiye misin?

– Hayır. İlk önceleri su taşıyordum... Ön siperdekilere... Geri dönerken yaralı taşımaya başladım. Sonra da su dağıtıcılığını bıraktım. Yaralı taşımaya başladım. Sıhhiye erlerinin alamadığı yaralıları toplarım. Eşeğime bindirir, sahile dek taşırım. Ön saflara dek gidebilirim. Öteki sıhhiyeciler gibi de korkmam.

– Türklerden korkmuyor musun?

– Onların işi sizinle, savaşan erlerle komutanım. Bana ve diğer sıhhiye erlerine bir şey yapmıyorlar.

Akşam, bir barut ağırlığıyla, bir sızlayan yara acısıyla, bir kurşun ağırlığı ile Conkbayırı üstüne çöktü. Şimdi her yerde gecenin hükümranlığı vardı. Ama karanlığın kucağında sahile yığılan askerler gündüz için hazırlık yapıyor, asker getiriyordu... Simpson merkebine bindirdiği Teğmen Lutit ile sahile doğru inmeye başladı. Devamlı gülümseyen bir yüzü vardı. Bu kahraman asker, teğmeni ön saflardan çekip almıştı.

Türkler ise Conkbayırı'na, Kocaçimen'e asker sevk ediyordu. Siper kazıyordu. Anzak askerleri de gündüze hazırlanıyordu....

26 Nisan-Kumkale

Ragıp'ın kulağında hâlâ çınlamalar oluyordu. Yine de 25 Nisan gecesi Albay Nurettin Bey'in yanından hiç ayrılmamıştı. Nurettin Bey, o akşam birbirine giren Türk askerlerinin çatışmasından dolayı çok üzgündü:

"Biz burada bir erin ne kadar önemli olduğunu bilirken, asker biribirini kırdı. Bunu nasıl yapabildiler?" diyordu. "Biliyorum. Fransızlar bu gece olabildiğince asker çıkaracaklar. Sabahleyin de erkenden hücuma geçeceklerdir Ragıp. Bunun için hazırlık yapmalıyız. Onları yine Kumkale Köyü'nde karşılamalıyız. Sonra sahile kadar sürmeli ve denize dökmeliyiz. Kıyıda tutunmalarına asla izin vermemeliyiz..."

Şafak, yine İda Dağı'nın ardından kendini yavaş yavaş göstermeye çalışıyordu. Hep böyle olurdu. Nefis bir manzara tüm netliği ile gözler önüne serilirse az sonra muharebe başlardı. Ragıp bu nefis manzaraya bakıp böyle düşünüyordu. Dün yaşadıklarını aklından bir film şeridi gibi geçiriyordu. Ölümün etraflarında kol gezmesini, mezarlıklardan tekrar hayata ama tekrar savaşmak, öldürmek ve ölmek için ha-

yata dönüşlerini düşünüyordu. Ölümden hayata, hayattan ölüme dönmek. Normal hayatta bu dönüşler çok uzun zaman dilimi içerisinde olduğu halde, cephede bu dönüşler bazen dakikalar, bazen de saniyeler kadar kısa olabiliyordu. Burada her şey bir anda olup bitiyordu. Düşman bir anda saldırıyor, onlar bir anda taarruza kalkıyorlardı. Ölümler bir anlık oluyordu, yaşamak da bir anlıktı...

Alel acele kazılmış siperlerde herkes tetikte idi. Kumkale Köyü'ne yerleştirilmiş askerler tetikte idi. Bütün sinirler gerilmiş, asker bedenlerindeki her uzuv günün getireceği hücumu ve ateşi karşılamaya hazırdı. Askerler bazen birbirilerinin yüzüne bakıyorlar, şu anki sessizliği yadırgıyorlardı. Dünyadaki mahşeri dün ve dün gece yaşayanlar, bu seher vaktinde gün ile gelen sessizliğe alışmakta zorlanıyorlardı. Ama bu sessizliğin fazla uzun sürmeyeceğini de çok iyi biliyorlardı. Çünkü denizdeki gemilerde bir hareketlilik baş gösteriyor. Zırhlılar vaziyet alıp ateş açmaya çalışıyorlardı... Askerlerin gözleri gemilerde, kulakları ise manga, bölük komutanlarında olduğu halde bekliyorlardı. Erattan bazıları gizli gizli abdest almaya çalışıyordu. Bir nefer hâlâ dumanlar tüten evin enkazının az ilerisinde namaza durmuştu. Kumkale'de ilk kez bir sabah ezansız doğuyordu.

Semalarda yankılanmayan ezan sesinin boşluğunu gemilerin topları dolduruyor, büyük bir gürültü ve dumanla ateşlenip köyün üzerinde patlıyorlardı. Yıkılan, yanan evler, duvarlar, tekrar havaya savruluyor. Bir mermi tam çeşmenin olduğu yerde infilâk ediyordu. Top mermisi, kavak ağacını kırıyor, insan misâli koca kavak boylu boyunca sokağa düşüyordu. Sokaktan boz bir kedi geçiyor, bir köpek kuyruğunu kıstırmış halde ıssız köşede titreyip, siniyordu. Yine yerler sarsılıyor, yine zemin havaya savruluyordu. Bir süre devam eden bu bombardımandan sonra Fransızların makineli tüfek bölüğü önde olmak üzere saldırıya geçtiler.. Yine en önde Sihli, Cezayirli, Tunuslu askerler ile Senegalliler vardı. Efendilerinin önünde olmak onlar için bir gurur vesilesi idi belki. İlk defa horlanmadan, aşağılanmadan, komutanlarının ilti-

fatlarına maruz kalıyorlardı. Ölüme giderken duydukları iltifatı, hayatta hiç duymadıklarından şaşırıyorlardı. Sahipleri, efendileri ölüme giderken onlara yapmacık bir yakınlık gösteriyor, bunu hissedince bozuluyorlar ama ellerinden bir şey gelmiyordu. Artık ateşe sürülmüşlerdi. Yanmamak için ellerinden geleni yapmaları gerekmekteydi. Onlar da böyle düşündükleri için sadece hayatta kalıp ilerlemeye çalışıyorlardı. Tek düşündükleri şey bu idi. Ama yıllardan beri bildikleri bir gerçeği burada kendi gözleri ile görüp kulakları ile işitiyorlardı. Ne yazık ki efendileri için en ön safta ölüme atılıyorlardı... Bu gel-gitler, bu psikoloji onlarda tedirginliğe yol açıyor, üstelik vatanlarını canla başla savunan Türkler cesaretlerini kırıyordu... Ama onlara hak vermekten de kendilerini alamıyorlardı. "Bizim gibi sömürge olmaktansa hür yaşamak için ölümüne savaşıyorlar." diyorlardı... Onlar da hürriyet için köle olmamak için gün gelip savaşmayacaklar mıydı? Bu soruyu istisnasız Çanakkale'ye gelen her sömürge askeri kendine sormuş ve cevabını da vermişti:

"Bir gün mutlaka... Tabii burada ölmezsek... Hürriyetimiz için de savaşacağız."

Bir süre sonra bombardıman durdu. Şimdi Kumkale Köyü'ndeki harabe evlerde saklananlar, köyün önünde ve arkasında sipere giren askerler birazdan hücumun başlayacağını gayet iyi biliyorlardı. Artık bunun böyle olduğunu bir günde anladılar. Ancak kafalarında hâlâ bir soru dolaşıyordu. Akşam nasıl olmuş da birbirlerini nasıl vurmuşlardı?

İlk önce avcı birlikleri yaklaşmaya başlıyor, tek tük tüfek sesi duyuluyor, sonra birden tüfekler ateşleniyor, bir dizi tüfek sesi uzaklarda yankılanıyordu. Adeta bir saksağının ağacı oymasına benzeyen takırtılar duyuluyordu. Bu seslerin bir tırpan, bir orak görevi yapan makineli tüfeklere ait olduğunu askerler artık öğrenmişlerdi... Bu sesleri Ragıp iyi duyuyor, ama diğer askerlerden biraz daha zayıf işitiyordu. Yarbay Nurettin Beye baktı, telaş yoktu. Ancak yüzündeki gerginlik iyice belli oluyordu.. Bölüklerinin başındaki Vecdi ve

Halil'i düşünüyor, "Kesinlikle yine şakalaşıyorlardır" diyordu.

Albay Nikolai'nin Beşige taraflarına gitmesi üzerine Ragıp, Yarbay Nurettin ile beraber kalmıştı. Fransızların tekrar sahile asker çıkarmasından sonra birliklerini gerekli olan yerlere yerleştirmiş, atına atladığı gibi tüm hazırlıkları denetlemişti. Daha sonra Kumkale'nin hemen ardındaki Kumtepe'ye kurduğu karargahının başına geçmişti.

Sahile yakın bir yerde, gözcü birliğini kolayca geriye püskürten Fransız ve sömürge askerleri hızla köye doğru yaklaşıyorlardı. Köye hakim olan sessizlik devam ediyordu. Sanki yanmış yıkılmış bu köyde, bir kediden ve köpekten başka hiç canlı yoktu. Bir-iki saat önce amansız top ve makineli tüfek ateşine maruz kalan yer burası değildi sanki...

Türkler tarafından ilk ateş Halil'in birliklerinden açılmıştı. Vecdi ise takımıyla birlikte köyde mevzilenmişti.

Ateşin başlamasıyla birlikte öncü Fransız birlikleri, Cezayirli, Tunuslu askerler ile Gurkalar ve Senegalli askerlerin ilerlemesi yavaşlamıştı. Hep böyle oluyordu. Büyük bir sessizlik içinde bekleyen Türkler iyice yaklaşınca ateş açıyorlardı. Bu yöntem, büyük sessizlik içinde ilerlerken Fransız ve sömürge askerlerinin sinirlerini geriyor, harap ediyordu. Sonra birden amansız bir ateş açılınca, ne olduğunu bile anlayamıyorlar, vaziyet alıncaya kadar epey zayiat veriyorlardı. Türkler süngü hücumu için de sabırsızlanıyorlar, adeta bu hücuma karşı taraftakileri zorluyorlardı. Tüfeğe, topa, makineliye süngü ile karşı koymak Türklerin sanki tercih ettiği savaş biçimiydi...

Halil takımının önünde yaklaşmakta olan Fransız askerlerinin önündeki rengarenk giysiler içindeki sömürge askerlerini görünce :

– Fransızlar gelin, sizi bekliyoruz, dedi. Sonra askerlerine, "Bekleyin" dedi. Ateş etmeyeceksiniz. İyice yaklaşınca süngülerimizle bu keferelerin içine dalacağız. Şöyle ağız tadıyla ortalığı harman yerine çevireceğiz. İlk şaşkınlıkları geçmeden Vecdi kardeşim de hücuma geçip temizlik yapabilir."

Nurettin Bey, Halil ve Vecdi için endişeliydi. Çünkü bu subayların gözü öyle karaydı ki savaşa tutuştuklarında kendilerini kaybettiklerini iyi biliyordu. Ragıp'a:

– İnşaallah seninkiler bir delilik yapmazlar, dedi.

Ragıp hafifçe tebessüm etti, komutanının destekledi:

– İnşaallah yapmazlar...

Merak içinde beklemeye başladılar. Birazdan, tüfek sesleri gelmeye, arka taraflarına tek tük mermi düşmeye başladı. Nurettin Bey hemen telefonun başına geçti:

– Durum nedir? Halil süngü hücumuna mı geçti? Hay Allah! Hani hücumu sonra hep birlikte yapacaklardı... Bekleyemedi mi?

Albay Nurettin Bey sinirlendi. Telefonu hızla yere vurdu. Ragıp merak dolu gözlerle kendisine baktı. Nurettin Bey:

– Seninkilerden Halil süngü hücumuna geçmiş..

– Ne çabuk!

– Çok bile beklemiş!

Üsteğmen Halil Bey askerleriyle birlikte siperlerden fırlamış, Allah Allah sesleriyle Fransız askerlerinin içine dalmışlardı. Sürüye dalan bir kurt gibi Fransızları dağıtıyorlardı. Bu hızlı baskından şaşıran Fransızlar ateşi hafifletince ortalık harman yerine dönmüştü. Boğaz boğaza, süngü süngüye boğuşmalar devam ediyor, Senegalli askerler palaları ile karşı koymaya çalışıyorlardı.

Vecdi ise köyde mevzilendirdiği askerler, biraz daha öne almış köyün girişine dek getirmişti. Halil ve takımının muhabereye tutuştuğunu görünce:

– Gene benden çabuk davrandı, dedi. Biraz bekledi. Durumunu anlamaya çalıştı. Sonra, "Yahu biz ne güne duruyoruz biz de bu halaya katılalım" diyerek takımını hücuma kaldırdı. Onlar da düşmanın üzerine atıldı:

Vecdi, Halil'e seslendi:

– Niye beklemedin vicdansız?

– Çok bile bekledim kardeşim.

– Şunları denize kadar kovalayalım da sonra bir güzel güreşelim yahu. Bu keferelerin yüzünden huzurumuz kaçtı kardeşim.

– Haklısın kardeşim, diye cevapladı Vecdi bir yandan da kılıcıyla vuruşuyordu...

Fransızlar bu baskın neticesinde dağılmaya başladılar. Hatta bazıları hemen teslim olmak için tüfeklerini yere attılar. Bir çözülme başladı. Fransız askerlerinin bir kısmı teslim olunca, sömürge askerleri de, "Canıma minnet" düşüncesiyle hemen teslim olmak için silahlarını bıraktılar. Fransızlar öyle dağılmışlardı ki bölük komutanı bir yüzbaşı biraz daha geride kendini teslim alacak bir Türk askeri arıyordu.

Yarbay Nurettin ise durumun ne olduğunu telefon başında öğrenmek istiyordu. Ama telefonunun telleri kopmuştu.

Ragıp hemen atıldı:

– Ben gidip, durum nedir bakayım albayım.

– Birlikte gidip bir bakalım, durum ne vaziyette? Atları hazırlasınlar.

Yarbay Nurettin ve Ragıp atlara bindiler Köye kadar hızla at koşturdular. Köye yakın bir yerde atları virane bir evin içine bağladılar. Köye girdiler. Türkler köy dışındaki Fransız askerlerini kovalıyorlardı. Kimisi teslim oluyor, kimisi de silahını bırakıyordu...

Ancak beklenmedik bir şey oldu. Bir bölük Fransız askeri makineli tüfeklerle önde savaşanları desteklemek üzere geliyorlardı. Kaçan Fransız askerlerini bu bölüğün yüzbaşısı kılıç zoruyla geri çevirdi. Bu kez hücuma Fransızlar kalktı. Halil, Vecdi ve askerleri kıyasıya bir boğuşmanın içinde buldular kendilerini. Yoğun bir ateş içinde kalmışlardı. Artık kimse kimseye acımıyor, kimse teslim olmuyor, kimse silahını bırakmıyordu. Sadece ölmek ve öldürmek üzere şartlanan beyinler ve vücutlar bir robot duyarsızlığı ve duygusuzluğu içinde birbirlerine girmişlerdi...

Halil, bir grup palalı Senegalli askerlerin içinde kalmıştı. Bir elinde kılıcı ile bir elinde tabanca ile onlara karşı koymaya çalışıyordu. Ama bir pala bacağına inince sendeleyiverdi. Zor ayakta duruyordu. Bu sefer can havliyele ve acının etkisiyle bir nara atarak gayrete geldi. Etrafında daralan çemberi biraz genişletti. Onun zorda kaldığını gören Vecdi, "Arka-

daşım yettim!" dedi. Grubun içine daldı.

Sonradan gelen bir bölük Fransız askeri Türkleri artık geri sürmeye başlamıştı. Açılan makineli tüfek ateşi de işi daha da zora sokuyordu. Yarbay Nurettin Bey köydeki iki takım askeri de hücum kaldırdı. Sonra Ragıp'a dönerek:

- Ben de bu iki takımla çarpışacağım, sen rapor tut ve Albay Nikolai'ya ulaştır.

Ragıp itiraz etti:

– Hayır ben de sizinle geliyorum.

– Hayır olmaz.

– Olur olur...

Köydeki iki takım, başında Yarbay Nurettin Bey ve Ragıp olmak üzere geri çekilmeye zorlanan Türk askerlerinin yardımına koştular. Bu kez şaşırma sırası Fransızlarda idi. Bu desteği hiç tahmin etmemişlerdi. Ama makineli tüfekleri gelenlerin üzerine ateşlemişlerdi. İşte o esnada Yarbay Nurettin Bey vuruldu. Yüzü koyun yere düştü, öylece kaldı. Ragıp onun düştüğünü görmüştü ama ona bakamadı bile, hızla ileri koşarak diğer askerlerle birlikte vuruşmaya başladı. Hayatında hiç kavga etmemiş, Çanakkale'ye gelinceye kadar eline silah almamış olan Ragıp tabancasıyla ateş ediyor, düşman askerlerini vurmaya çalışıyordu. Öldürmek için hiç kimse, kimseden izin almıyor, kimse kimseyi öldürüyor diye suçlamıyordu. Savaşta öldürmek hak oluyordu. Ragıp ilk önceleri hiç kimseyi öldüremeyeceğini sanıyordu. Ama arkadaşları çarpışırken, vatanın en güzel yerleri işgal edilmek istenirken, artık bu duygudan sıyrılması gerektiğini düşünüyordu. İlk ateş ettiğinde içi ürpermişti. Vurduğu asker için de üzülmeden edememişti. Ama artık burada nefis muharebesi yapacak, vicdanının sesini dinleyecek durumda değildi... Savaş oluyordu işte. Ya öldürecek ya da öldürülecekti... Duygularının bu katılığına kendisi de çok şaşırdı. Demek ki şartlar insanları ne kadar da değiştiriyordu. Şimdi her iki taraf biribirine acımasız bir şekilde saldırıyordu. Ragıp, ateş ettiğinde sarışın bir genç delikanlının feryat ederek yere düştüğünü hayal meyal gördü. Dalıp gidecek iken bir mermi omuzunu

sıyırdı. Sanki bir kırbacın omzuna indiğini hissetti. Artık Fransızlar geriye doğru çekiliyorlardı. Sonra hızlı bir şekilde makineli tüfekleri de bırakarak sahile doğru koşmaya başladılar... Bazı askerler de onları takip ediyordu. Ragıp ise değişik duygular içinde hemen Yarbay Nurettin Bey'in yanına koştu. Başucunda bir er üzgün bir halde bekliyordu. Ragıp, adeta korkarak sordu:

– Nesi var?

– Artık şehitlik rütbesi var komutanım...

İşte o anda Ragıp'ın başı döndü. Midesi bulandı. İstifra edeceğini sandı. İki büklüm öylece kalakaldı. Sonra korka korka ellerini Yarbay Nurettin Bey'in kan içindeki vücuduna uzattı. Sırt üstü çevirip, gözlerini kapattı. Elleri kana bulanmıştı. Uzun süre ellerine baktı. Gözleri büyüdü. Nefesi sıklaştı. "İşte kan!" diyordu sanki birisi "İşte kan! Hani Almanya'da okurken, İstanbul'da okula giderken kavgadan çekindiğin, görmekten korktuğun kan, işte bu benim. Kırmızıyım, sıcağım. İşte ellerin bileklerine kadar ala bulandı. Benden korkma artık, alış." diyordu... Hâlâ midesi bulanıyordu. Beyni zonkluyordu. Ne yapacağını bilemez halde, bu duygularla biraz oturdu. Ellerini toprağa sürdü. Kanları temizlemek istedi. O sırada bir er matarasından su döktü, ellerini yıkadı... Bu er Yarbay Nurettin Bey'in başında bekleyen askerdi...

– Başımız sağ olsun... Allah rahmet etsin...

Ragıp kuru ve zorlukla bir "Amin" diyebildi. Sonra yavaş yavaş kalkıp, vurduğu ve yere düşerken gördüğü o genç sarışın askerin yattığı yere doğru gitti. Genç asker hırıltılar çıkarıyordu hâlâ. Gözleri açık Ragıp'a bakıyordu. Gözlerinde bir soru vardı sanki:

"Beni vurmak zorunda mıydın?"

Ragıp da uzun süre onun gözlerine baktı. Pişman mıydı? Belki, ama yapacak bir şey yoktu işte. Yarbay Nurettin Bey'i de onlar öldürmüştü. Asker hafifçe elini kaldırmak istedi. Ragıp askerin yanına çökeldi. Tereddüt ettikten sonra askerin elini tuttu. "Çok üzgünüm." dedi sadece. Ama asker ona hırıltı halinde bir şey söyledi. Anlamadı. Sadece, "Bir resim"

kelimesini anlayabildi. Elini cebine götürdü. Bir resim vardı. Onu aldı, resme baktı. Yüreği daha da burkuldu. Gözleri doldu. Annesinin resmi vardı. Başı açık, sandalyeye oturmuş bir hanımın yanında küçücük bir çocuk ayakta duruyordu. Bu vurduğu askerin çocukluk fotoğrafı olmalıydı... Bir kez daha üzüldü. Gözleri dolu dolu yine mırıldandı:

– Çok üzgünüm, dedi. Çok...

Elini tuttuğu askeri ise hafif bir tebessüm etti. Başı yana düştü. Ragıp'ın elini bırakıverdi... Ragıp boş kalan eline baktı. İki damla yaş gözlerinden süzülüp, askerin kanlı eline düştü. Bir damla tuzlu yaş kanlı el içinde kendine yol bulup avucunun içindeki çizgi boyunca aktı. Kırmızı kanı pembeleştirdi... Sonra resmi yine askerin cebine yerleştirdi.

– En iyisi resmin de seninle gömülmesi, dedi... Sonra sarışın genç askerin gözlerini kapattı... Ragıp da daha fazla ağlamamak için gözlerini kapattı. Şimdi her yerde koca bir boşluk, her yerde karanlık vardı. Halbuki demin vuruşurken bu şekilde düşünmediğini hissetti. Şimdi ise bambaşka duygular içindeydi.

– İnsanlığımıza geri mi döndüm?

Sonra kalktı. İleriye doğru yürüdü. Başı zonklamaya midesi bulanmaya devam ediyordu. Ortalıkta dumanlar tütüyor, barut kokusu yoğun bir şekilde hissediliyordu. Bazı cesetlerden etrafa kan kokusu yayılıyor, toprağa düşen kanlara doğru karıncalar, sinekler geliyordu. Yaralıların iniltileri feryatları ortalığı inletiyordu. Bu iniltilere ara sıra komutanların verdiği kati emirler karışıyordu:

– Şehitleri bir yere toplayın!
– Yaralıları geriye taşıyın!
– Silahları bir yere yığın. Sayımını yapın!
– Kaç şehidimiz var, kaç yaralımız var hemen sayın!
– Haydi sallanmayın!
– Fransız tüfeklerinin sayımını yapın...
– Yazıcıya bildirin!
– Nerede kaldı bu sıhhiyeler?
– Sedye mi az?

– Ben nereden sedye bulacağım? Sırtınızla taşıyın! Yardımlaşın!

Bu emirleri Ragıp daha da yadırgadı. Sanki hiçbir şey olmamış da herkes normal bir işi bu sesler ve emirlerle yapıyormuş gibi geliyordu. Halbuki dünyadaki en şerefli canlı olan insanlar ölmüştü. Burada insanlar birbirlerini öldürmüşlerdi. Ama savaşta pişmiş, savaşı kanıksamış askerler sanki normal görevlerini yapıyorlar gibi hareket ediyorlardı...

Az ilerde ise Vecdi, Halil'in başını tutmuş, onunla konuşuyordu.

– Biraz gayret kardeşim. Şimdi sıhhiyeler seni alacaklar. İyileşeceksin merak etme.

Halil ise kısık sesle:

– Yalancı... Yalan söylemeyi bile beceremiyorsun..

– Yalan değil kardeşim, sen ne yaralar gördün. Bunu da atlatacaksın. Biraz dayan, biraz dişini sık.

– Vecdi kardeşim dişlerimi bile sıkacak gücüm yok.

– Dayan Halil'im. Bak Ragıp da geldi...

– Ragıp...

– Efendim Halil kardeşim...

– Ben yolun sonuna geldim. Ama sizler yola devam edeceksiniz. Her şey buraya kadarmış. Yazılan ne ise olur. Ecel kuşum başımda pır pır uçuyor.

– Konuşma, yorma kendini...

– Mezar taşıma şöyle yazdırın....

"Bir ağaç altında vuruldum.
Gözlerimi kapattı iki yaprak
Beni bundan tanırsınız,
Kan rengi güller verecek yattığım toprak!"

Vecdi ve Ragıp artık gözyaşlarına hâkim olamıyor sessiz sessiz ağlıyorlardı. Halil ise:

– Benim için ağlamayın. Şehitler için ağlanır mı? Hakkınızı...

Sözlerini tamamlayamadı. Bunun üzerine Vecdi ve Ragıp:
– Helâl olsun, dediler...

İkisi de başlarını Halil'in barut kokan, kan dolu göğsüne dayayıp doyasıya ağladılar... O sırada bir er yanı başlarına çömeldi. Koynundan çıkardığı küçük bir Kur'ân'ı açtı. Yâsin suresini okumaya başladı.. Bu asker, Yarbay Nurettin Bey şehit olduğunda başında bekleyen erdi.

Askerler Yarbay Nurettin'i geriye taşımıştılar. Vecdi ve Ragıp da Halil'in henüz soğumamış vücudunu verilen bir sedyeye yatırdılar. Sedyeyi de sıhhiye erlerine bırakmadılar. Kendileri taşıyıp Yarbay Nurettin'i yatırdılar. Köyün girişine yaşlı zeytin ağaçlarının altına mezarlar açıldı. Şehitler, başta Yarbay Nurettin ve Üsteğmen Halil olmak üzere elbiseleri ile toprağa verildiler.

Şimdi barışı getirdiğine inanılan zeytin ağaçları altında savaşta vurulanlar yatıyordu. Sıra sıra kazılan mezarların taze toprak kokuları ortalığa yayılıyor, ara sıra misk-i amber kokuları da hissediliyordu. Sanki mezarların üstlerinde kan kırmızı gonca güller, yediverenler bitiyordu. Ragıp bir gül bahçesi içinde olduğunu sandı. Mezarları başında çöktüğü Yarbay Nurettin ve Halil için dua etti. Fatiha okudu. Bir süre mezarları başında bekledi. Hiçbir şey düşünmedi. Taze mezarların topraklarını okşadı.

Sonra Vecdi elini onun omzuna koydu. Bir iki kere vurdu. Ragıp bunun üzerine kalktı. İki arkadaş kederi, ölümü yaşamışlardı. Birlikte bir çok şeyi paylaştıkları arkadaşlarını, askerlerini toprağa bırakmışlardı. Şimdi Kumkale'ye dönerken, gelecek günlerin getireceklerini birlikte omuzlamak isterler gibi omuz omuza vermiş sahile doğru yürüyorlardı.

Siperlere, Kumkale'ye giden yollar, patikalar hep tarlalar içinden geçiyordu. Kumkale yanmış, yıkılmış bir haldeydi. Köydeki uzun kavak ağacının bombardımanda parçalanan dalları hâlâ yerdeydi. Yaprakları solmuş artık kurumaya yüz tutmuştu. Yollarda askerler, komutanlar, sıhhiyeler devamlı hareket halindeydi. Bazıları sahile iniyor, bazıları toplanan silahları yukarı taşıyorlardı. Askerlerin yüzünde yorgunluk,

uykusuzluk vardı. Yüz çizgilerinde, uzamış sakalında tozlar vardı. Bıyıkları ve sakalları hâlâ barut ve kan kokuyordu. Askerler bu kokuya alışmış gibiydiler. Sessizdiler. Üzgündüler. Az evvel beraber su içtikleri, yemek yedikleri, savaştıkları arkadaşlarını bu topraklarda bırakmışlardı. Yine böyle yollardan Çanakkale'ye gelmek için sessizce yürümüşlerdi. Sessizce askerlik şubelerine yazılmışlardı, sessizlik içinde anne ve babalarına, eşlerine, çoluk ve çocuklarına elveda demişlerdi. Boğazlarına bir şey düğümlense de sessizce cepheye gelmişlerdi. Fakat geldikleri yer öyle gürültüydü ki, inanamamışlardı. Toplar, tüfekler, insan feryatları sessizliği yok ediyordu. Gönüllüler, acemiler, ustalar, yollarda ilerliyorlardı. Arkalarında bıraktıkları arkadaşlarının eksikliğini duyarak, ölümü ve öldürüleni artık yadırgamayarak yürüyorlardı. Bazıları hastaydı. Bazıları dünden beri ağzına bir lokma koymamıştı. Yorgunluk şimdi daha da hissediliyor. Çarpışırken ne uykusuzluk, ne yeme ne içme akıllarına geliyordu. Ama tehlike geçtikten sonra uykusuz olduklarını, acıktıklarını hissediyorlardı. Mahşerden dönen bu askerler, ölümün peşinde olanlar bir başka mahşere gitmek için Çanakkale'ye doğru yürümeye başlıyorlardı...

Akşamleyin kendilerine ulaşan emirde. Beşinci ve On Birinci Tümenin acele olarak yarımadaya, Seddülbahir mıntıkasına geçmesi emrediliyordu...

Öğleden sonra Fransızlar sahile inmiş, tüm askerlerini geri çekmişlerdi. Anadolu kıyısında iki Türk tümenini oyalama işini başarıyla yerine getirmişlerdi. Seddülbahir'de 26. Alay Komutanı Binbaşı Mahmut Sabri, Arıburnu'nda 27. Alay Komutanı Şefik Aker Bey, İkinci Tabur Komutanı Binbaşı İsmet Bey, 57. Alay Komutanı Yarbay Hüseyin Avni Bey, 19. Tümen Komutanı Yarbay Mustafa Kemal Bey kendilerinden üstün düşmanlara karşı koyarken iki Türk tümeni Anadolu'daki çıkarmaları önlemek için Fransızlar tarafından oyalanmıştı. Çok kritik iki günde bu iki tümen yarımadadaki Türk askerlerine yardım edememişti...

26 Nisan-Seddülbahir

Binbaşı Mahmut Sabri, gece bir plan yapmıştı. Üçüncü Taburun On Birinci ve On İkinci Bölükleri saat 03.30'da Etuğrul Koyu'na süngü hücumu yapacaklardı. Sonra Aytepe, Teke Koyu, Gözcübaba Tepe'deki esirleri düşmandan geri alacaklardı.

Binbaşı bu süngü hücumuna kendisinin de katılacağını söylüyordu. Artık ya hep ya hiç olarak bir muharebeye tutuşacaklardı. Yalnız binbaşı gece ile birlikte düşmanın kıyılara çok rahat bir şekilde çıkabileceğini düşünüyordu. Bir çok yerde tutunan düşman şimdi olanca gücüyle askerini karaya çıkarıyor olmalı idi. Üsteğmen Halit Mustafa'nın takımı hâlâ Ertuğrul Koyu önlerinde düşmanı oyalıyor, aynı zamanda gözetleme görevi yapıp Binbaşı Sabri'ye son durum hakkında rapor getiriyordu..

İngilizler gece boyunca 6 bine yakın asker çıkarmışlardı. Üstelik karaya oturan ve eski bir kömür gemisi olan River Clyde'deki sıkışıp kalan 2 bin askeri de kolaylıkla karaya sürmüşlerdi. Yahya Çavuş'u düşündü. Onun ne kadar büyük bir iş yaptığını, ne kadar kahraman olduğunu şimdi daha iyi anlıyordu. Ne demekti altmış üç kişi ile iki-üç bin kişilik düşmana, on iki saat adım attırmamak. Sonra gözlerinin önüne Yahya Çavuş'un mahcubiyet içinde tekmil verişi geliyordu. "Büyük bir kahramandır o... Kader, büyük bir görevi benim omuzlarıma yükledi; taburumla düşmana karşı direnmek... Allah hiç kimseye taşıyamayacağı bir yükü vermez." derdi babam. Acaba ben bu görevin altından kalkabilecek miyim? Sonra gözlerinin önüne tabur askerleri geldi. Genç, yakışıklı, yiğit, genellikle kumral erlerdi. Ama hepsi yorgundu. Hem de ölesiye yorgundular. Ya kendisi? Bu gece, üçüncü uykusuz geçen geceydi. Bazı askerlerinin kaputları, elbiseleri, mermileri, bombaları nedeniyle parça parça olmuş, kimisinin potinleri yırtılmış, bazı subaylarının çizmeleri eskimiş, çalılar ve taşlar çizmeleri çizmiş, silahları yalama olmuş, cephaneleri yarı yarıya azalmıştı. Hiç azalmayan cephane ise süngüydü. Süngüleri hep vardı...

Hücumu denemeliydi. En azından düşmanın ilerlemesi yavaşlardı. Zaman kazanırlardı. Belki yedek kuvvetler çabuk gelirdi. Düşmanın niyeti belliydi. Seddülbahir'den hızla geçip Kirte'yi almak ve stratejik öneme sahip bu köy ve tepeden civara hakim olup avantaj kazanmak isitiyorlardı.

O gece hücuma kalkıldı. Öndeki 11. Bölük Seddülbahir'e çıkan düşman ile kıyasıya savaştı ama düşman artık çok güçlü ve sayıca fazla olduğu için zorlukla ilerleyebiliyorlardı. 11. Bölük komutanı şehit düştü. Geri çekilmeye başladılar. Derin siperler olmadığından düşman karşısında tutunmak çok zor oluyordu. Ama yine de oyalama yapmak için savaşa devam etmeye karar verdi. Şafak sökmeye yüz tutarken şimdi de amansız bir bombardıman başlamıştı. Kirte ile Seddülbahir arasında ne kadar yer varsa donanma tarafından taranıyordu.

Geriye isteseler de çekilmezlerdi. Çünkü geriye çekilmeyi bırakın bu alanda yürümek bile imkânsızdı. Yine de geri çekilmeliydiler. Seddülbahir'deki 11. Bölük erimişti. Mahmut Sabri çaresiz bir şekilde Kirte'ye geri çekilmelerini emretti. Bu emir üzerine boşaltılan alanda İngilizler kolayca yürümeye başladılar. Ama öylesine yılmışlar, öylesine yorulmuşlardı ki daha fazla ilerleyemediler. Kıyıları tahkim etmeye başladılar.

Leslie, Albion zırhlısından şafakla birlikte Seddülbahir sahiline çıktığında şaşırıp kaldı. Sağda solda yatan bir sürü ölü vardı. Bunlar toplanıyor, yaralılar sahilde götürülmek üzere kıyıda bekleşiyordu. Atlar, eşekler, malzeme sandıkları vinçlerle birlikte küçük nakliye gemilerinden indiriliyordu. Bir kısım askerler devamlı siper kazıyor, kazılan siperleri derinleştiriyor, kamufle ediyordu. Bazı mühendis subaylar da kıyıya büyük bir iskele yapmak için çalışıyorlardı. Gemilerden indirilen askerler ise bu gördüklerinden şaşkın bir halde sırtlara doğru çıkıyordu. Sırtlara, vadi başlarına makineli tüfek yuvaları kuruluyor, bunlar büyük bir titizlilikle gizleniyordu...

İngilizler bunca kuvvet çıkarmalarına rağmen Kirte'ye doğru ilerleyemediler. Sadece tuttukları kıyıları kuvvetlendirmeye çalıştılar. Akıllarında Türklerin her an saldıracağı kuşkusu vardı. Ama gözcüler böyle bir haberi vermediler. Çünkü Türkler de Kirte yakınlarında siper kazmaya devam ediyorlardı. Sürekli yedek kuvvet isteniyor, yeni gelmeye başlayan bölükler stratejik yerlere Mahmut Sabri tarafından yerleştiriliyordu. Yerleştirme işi bittikten sonra Binbaşı Mahnut Sabri siper kazan askerlerinin arasına giriyor, onları gayrete getirici sözler söylüyordu. Sonra çok yorulan bir er gördüyse çapayı, kazmayı elinden alıp siper kazmaya başlıyordu...

Soğanlıdere Çadır Hastahanesi'nde, sıhhiye erleri ellerinde kovalar, şişeler telaş içinde gidip geliyorlardı. Yere serilen ot yatakların hepsi doluydu. Yataklarda iri iri kan lekeleri görülüyordu. Lekelerin bazıları kurumuş, bazıları ise hâlâ kanayan yara nedeni ile ıslaktı. Bu kan ıslaklığı gittikçe beyaz ve yeşil çarşaflarda büyüyordu. Çadırın bir kenarında kalın bir perde ile bölünmüş yerde cerrahi müdahale yapılıyordu. Çadırın içinde az da olsa inleyenler vardı. Yaraları daha hafif olan erler, savaşın dehşetini, hangi bölüklerde, hangi mıntıkada olduklarını kendilerine anlatıyorlardı. Çok daha ağır yaralılara burada ilk müdahale yapılıp Maydos'a ve Çanakkale'deki hastahanelere götürülüyordu. Bu yolculuğa genellikle ağır hastalar dayanamıyor, yollarda can veriyorlardı. Şehit olanlar hemen orada ya da topluca toprağa veriliyordu.

Yere yatırılan yaralı askerlerden adım atmak, yürümek imkânı yoktu. Yaralar birbirine değiyor, kanlar biribirine karışıyor, askerler sanki bu onulmaz yaralarla kan kardeşi oluveriyorlardı. Bazen birbirlerini uyarıyorlar, dirsekleriyle, dizleriyle birbirlerini iteklemeye çalışıyorlardı. Bu arada yarası acıyanlar feryadı basıyordu. Yerlerde kan damlaları ve kan gölleri vardı. İç çekmeler, inlemeler, feryatlar ile ara sıra bir çığlık duyuluyordu. Genellikle "Allah!" ya da "Vay anam! Yandım anam!" nidaları koyveriliyordu. Feryat edenlerin ge-

nellikle ya bacakları ya da kolları kesilmekteydi. İlk önce morfinin etkisiyle acıyı duymayan er, bıçak kemiğe deyince çığlığı basmadan edemiyordu. Bu çığlıkla ürperen diğer yaralıların içine koyu bir korku düşüyordu.

Çadırda insanın midesini bulandıran kesif bir ilaç kokusu vardı. Yer yer asit fenik kokuları da hissediliyor, buna bir de ağır nefes kokusu karışınca, bulunulan yerde nefes almak dahi ızdırap haline geliyordu. Ancak bu havaya orada çok uzun zamandan beri bulunan hastabakıcı ve doktorlar alışmışlardı. Yaralıları getiren sıhhiye erleri ilk önce doktoru soruyorlardı:

– Doktor nerede?

– Doktor çabuk!

– Doktor yarası ağır.

– Doktor yarası hafif.

– Doktor birazdan Hakk'a teslim olacak...

Sedyeciler artık yaralı taşımakta ustalık kazanmışlardı. Nerede nasıl koşulur, nerede beklenilir, nerede tehlike vardır? İyi biliyorlardı. Üstelik yaralar hakkında tecrübeliydiler. Adeta sargı yerinde sınıflamayı kendileri yapıyorlardı:

– Ağır yaralı, hastaneye gitmesi gerek.

– Bu, hafif yaralıların yanına.

– Ayakta tedavi edilmelidir.

– Doktor hemen morfin vursun.

– Bu yiğidin kolu kesilecek.

– Bu şehit adayı. Eşyalarını ve künyesini alın...

Doktor Mehmet Nazif tüm kanıksamışlığı ile önüne gelen her askere elinden geleni yapıyordu. Ancak sedyeye yatırılan ve yarı baygın bir subay ilk önce dikkatini çekmedi. Yaralının ceketini çıkarmasını bir ere söyledi. Kendisi de diğer yaralının yarasını açıyordu. Pens, spatül, makas ve bir yığın pamuğun bulunduğu masadaki araç ve gereçle şarapnel parçasını çıkardı. Yarayı temizledi. Yanında beklemekte olan sıhhiye erine yarasını sarın, dedi.

Önüne konan subaya yine dikkat etmeden:

– Künyesini oku, dedi.

– Üsteğmen Halit Mustafa, Dersaadet.

Aniden beyninde bir şimşek çaktı. Bu isim kendine hiç de yabancı gelmiyordu. Sanki çok uzun yıllardır bu ismi unutmuştu gibiydi. "Bu, bu bizim Halit Mustafa olmasın!" dedi. Hemen yanındaki ere sordu:

– Nesi var?

– Göğsünden ve bacağından ağır yaralı... Herhalde kurtulur...

– Çabuk yarayı bir güzel temizle. Pantolununu da kes. Hemen yaralara bakalım. Elimiz çabuk tutalım.

– Tanıdık mı kumandanım?

– En iyi arkadaşım.

– Bak sen Allah'ın şu işine... Göğsünde bir şarapnel parçası var. Bacağında da iki kurşun. Biri misket...

– Bacağına bir iğne yap. Biz ilk önce göğsündeki şarapneli çıkaralım. Bacağına sonra bakarız.

– Bir morfinimiz var kumandanım...

– Morfin ne çabuk bitti?

– Komutanım, sabahtan beri ellinci morfini kullanıyoruz.

– Hemen istet. Çanakkale'den yollasınlar. Kocadere'deki sargı Hastahanesine de baksınlar...

Mehmet Nazif heyecanlanmıştı. İki ayağı bir papuca girmişti. Elini çabuk tutmalı ve arkadaşına elinden geleni yapmalıydı. Epey kan kaybetmişti. Göğsündeki şarapneli çıkardı. Yarayı iyice temizledi, sardı. Morfin gelmesini beklemeli miydi? Beklerse kan kaybından durumu zaten ağır olan Halit Mustafa daha da ağırlaşabilirdi. Ne yapacağını karar veremedi. Bir süre bacaktaki yaraya baktı. Acilen müdahalede bulunulmalıydı. Yoksa yoksa geç kalabilirdi. Ne yapacağını merakla bekleyen yardımcısına Mehmet Nazif:

– Misket ve kurşunu hiç vakit geçirmeden çıkarmalıyız.

– Morfinsiz mi?

– Morfinsiz.

– Dayanamaz doktor.

– Dayanmalı... O dayanıklıdır... Haydi elimizi çabuk tutalım.

Yarayı iyice temizleyen yardımcısına Mehmet Nazif:

– Bacaklarını ve kollarını iple sedyeye bağla.

– Ama.

– Aması maması yok! Ne diyorsam onu yap!

Halit Mustafa'yı masaya bir iple bağladılar. Sonra iki er de sıkıca ayağını tuttu. Mehmet Nazif neredeyse kemiğe değecek olan mermiyi çıkardı. Ama misketi çıkarmakta epey zorlandı. Alnı buram buram ter içinde kalmıştı. Ara sıra Halit Mustafa can havliyle bağırıyor, şuursuzca haykırıyordu:

– Bacağımı kesmeyin!

Mehmet Nazif arkadaşına teskin edici sözler söylüyordu. Ama Halit Mustafa onu tanıyacak durumda değildi. Ara sıra kımıldamak için debeleniyordu. Ama erler kendisine müdahale ediyor, kıpırdamamasını sağlıyorlardı. Uzun uğraşılardan sonra iri bir misket parçasını tabağa bıraktı.

– Çok şükür çıkardım. Hiç çıkmayacak gibiydi...

Halit Mustafa acının tesiriyle yeniden bayıldı. Daha sonra Mehmet Nazif son morfini Halit Mustafa'ya vurarak göğsündeki şarapnel parçasını çıkardı. Mehmet Nazif sıhhiye erlerine yatırın, dedi:

Erler:

– Boş yatağımız yok kumandanım, diye cevap verdiler.

– Öyleyse benim yatağıma yatırın, dedi.

Askerler baygın bir halde sararmış, bitkin görünen Halit Mustafa'yı Mehmet Nazif'in yatağına yatırdılar.

Sonra Mehmet Nazif ellerini yıkadı. Biraz dinlendi. Yaralıları sırayla dolaşmaya çıktı. O sırada çadırın açık olan kapısından bir sarı kelebek içeri girdi. Yarasını sardırmak ister gibi Mehmet Nazif'in çevresinde uçtu durdu. Kelebeği görenlerde bir sevinme bir gülümseme beliriyordu. Çiçek çiçek dolaşan bu kelebek kan kokuları içine neden gelmişti? Kelebeği gören Mehmet Nazif ellerini açtı. Kelebek baş parmağına kondu. "Kanadın iyileşmiş. Seni iyi gördüm." diye kelebekle konuştu. Kelebek bir süre sonra uçup kapıdan çıktı. Mehmet Nazif arkasından mütebessim halde "güle güle" dedi. Askerler kelebekle konuşan doktoru yadırgadılar. Mehmet Nazif de onlara şaka yollu takılarak:

– Daha önce kanadını tedavi etmiştim. Teşekküre gelmiş, dedi... Sonra askerler kendisine güldü. O da güldü...

Akşam olduğunda arkadaşı Halit Mustafa'yı muayene etti. Ateşler içinde yanıyordu. Devamlı sayıklıyordu:

– Bacağımı kesme doktor! Kesme! Tevfik Bey kardeşim, İnglizlerden öcünü aldım... Tevfik dikkat et... Tevfiiiik! Doktoooor... Islak bir havluyu arkadaşının alnına koydu. Bacağındaki ve göğsündeki kana bulanan sargıları değiştirdi. İğne yapacaktı ama başka birine daha lazım olur diye vurmaktan vazgeçti. O gece Mehmet Nazif çok yorgun ve uykusuz olmasına rağmen Halit Mustafa'nın baş ucundan ayrılmadı. Kendisi de bir sandık üzerine oturdu. Kah otururken uyudu, kah Halit Mustafa'nın çığlıkları ile uyandı. Sabaha karşı bir er gelip kendisine seslendi:

– Kumandanım görev sırası sizde...

Bu uyarı sebebiyle yerinden kalkan Mehmet Nazif, Halit Mustafa'nın alnına elini götürdü:

– Ateşi düşmüş... Bu iyi işte... Allah'ım sana şükürler olsun...

Mehmet Nazif, zorlu bir güne, kan ile, yara ile, barut ile uğraşmak için sargı çadırına doğru yorgun adımlarla yürüyordu. Etrafa çiğ taneleri düşmüştü. Otlar ve çiçekler bu çiğ taneleri ile ıslanmıştı..

Bir papatyanın üstünde sarı kelebek keyifle kanat çırpıyordu...

***

Deli Kemal, Çanakkale ile Maydos arasında asker taşıyordu. Anadolu kıyısından gelen askerleri Maydos'a, Maydos'dan aldığı yaralıları Çanakkale iskelesine getiriyordu. Her askerin yüzüne bakmaya gayret etmiş, "belki Çanakkale'ye gelen arkadaşlarımdan birine rastlarım" diye umut bağlamıştı. Ama şu âna kadar ne yazık ki arkadaşlarına denk gelmemişti. Artık ümidini kesmişti. Yoksa hepsi şehit miydi? Yoksa doktor Nazif de mi şehit düşmüştü? O cephe gerisinde görev yapıyordu. Daha sonra kendisinin Soğanlıdere Çadır Hastahanesi'ne gönderildiğini Çanakkale'den söylemişlerdi...

Asker, hep birbirine benziyordu. Hele cepheye giden askerler aynıydı, Hepsinde cepheye gidecek olmanın bir tedirginliği vardı. Ama korku yoktu. Deli Kemal korkuyu iyi bilirdi. İyi tanırdı. Ama o erlerin gözünde ve yüreğinde korku görmemişti.

Eratın yüzünde, yüz çizgilerinin içine saklanmış, yüz çizgilerinin içine sinmiş bir hüzün vardı. Bu hüzün geride bıraktıklarından dolayı idi. Geride kalanlar için hüzün duyuluyordu. Yoksa kendileri için kaygılanmıyorlardı. Gelimli gidimli bir dünyada hele şu sıralar kendilerini düşünme zamanı değildi...

Deli Kemal'e 27 Nisan gecesi Anadolu'daki askerlerin karşıya taşınacağı bildirilmişti. Bu nedenle limanda bekleyen yüzlerce kayığın arasında Deli Kemal de bekliyordu. Hafif dalgaların koynunda, karanlığın çöktüğü şu saatlerde tüm Çanakkale şehri karanlık içindeydi. Işıkların ve lambaların yakılması yasaklanmıştı. Bombardımandan dolayı tam bir karartma uygulanıyordu. Turgut Reis ve Barboros zırhlıları Çanakkale'ye yakın bir yerde Nara Burnu yakınlarında demirlemişler, denizaltıların asker taşıyan kayıklara saldırmasını önleyebilmek sebebiyle tedbir olarak burada duruyorlardı.

İskeleye gelmekte olan askerler tek sıra halinde bekleşen kayıklara, takalara, ufak askeri gemilere bindiriliyor, büyük bir gizlilik içinde Maydos'a çıkarılıyor, oradan da yarımadanın ucuna doğru yine zorlu bir yürüyüşe başlıyorlardı. Yüzlerce kayık ve taka karşıya asker geçirirken manzara Kserkes'in ordularını yan yana dizdiği kayıklardan bir köprü kurmasına çok benziyordu.

Deli Kemal takasının dümeninde Maydos'un iskelesine bakmaktaydı. Birden omzuna bir el kondu. Bu eli ilk önce hiç umursamadı. Ara sıra bazı askerler gelir, kendisiyle birkaç laf ederlerdi. Bu da onlardan biri olmalı, diye düşündü.

– Ne tarafa gideceksiniz? diye sordu Deli Kemal.

– Herhalde Arıburnu'na. Oradakiler zor durumdaymış...

– Ben de duydum. Ama Anzak mıdır nedir o askerleri epey kovalamış bizimkiler... Sen nerelisin arkadaş?

– Ben mi?

– Sen ya?

– İstanbul'dan.

– Benim de arkadaşlarım var buralarda biliyor musun?

– Biliyorum ya. Edebiyatçı Sabri, Doktor Mehmet Nazif, Üsteğmen Halit Mustafa, Mülkiyeli Ragıp, hepsi burada değil mi?

Bu sözler üzerine Deli Kemal arkadaşlarını bir çırpıda sayanın Ragıp olduğunu neden sonra anladı. Döndü. Ragıp ona gülümsüyordu.

– Ragıp! Mülkiyeli Ragıp!

– Deli Kemal! Dostum!

– Dağ dağa kavuşmaz, insan insana kavuşur, diye boşuna dememişler.

– Çok şükür.

İki iyi arkadaş Çanakkale'de birbirine kavuşmuştu. Hasretle birbirlerine defalarca sarıldılar.

Ragıp:

– İlk önce inan hiç dikkatimi çekmedin. Sonra seni takanda otururken gördüm. Acaba, dedim. Bu Kemal olabilir mi? Hani Çanakkale'ye geleceğinden bahsetmiştin ya... İyice sokuldum. Dalgındın. Sonrasını biliyorsun işte.

– Yahu sorma kardeşim. Tekneme binen her askere baktım. Belki sizlerden birini görebilirim ümidiyle ama nafile. Bu saate kadar hiç kimseye denk gelmedim. Artık ümidimi kesmiştim. Herhalde hepsi şehit oldular, diye düşündüm... Ne güzel... Yalnız seni biraz zayıflamış ve yorgun gördüm. Epey hırpalanmışsın.

– Elbette dostum. Hamamdan değil, cepheden geliyorum, diyerek Ragıp başından geçenleri bir bir anlatmaya başladı. Maydos'a vardıklarında iskelede yaralı bekleyen Kemal'e olan-biteni ayrıntıları ile nakletti. Kemal de Çanakkale'ye nasıl geldiğini, neler yaptığını anlattı. Sonunda Ragıp:

– Arkadaş bana müsaade. Bizimkilere yetişmem gerek. Zira Albay Nikolai birazdan beni aratmaya asker çıkarır.

– Müsaade senin. Allah bileğine, yüreğine kuvvet versin.
– Hakkını helâl et dostum.
– Helâl olsun, sen de helâl et.
– Helâl olsun.

Çanakkale'ye gelen iki arkadaş hoş bir tesadüfün getirdiği hoşluk ve memnuniyet içinde birbirine yine hasretle sarıldılar... Ragıp takadan inip koşar adım Maydos'un sokaklarına daldı. Deli Kemal ardından bakakaldı. Sonra Çanakkale'ye gidecek yaralıların binmesine nezaret etti.

26 Nisan-Arıburnu

Dünkü şiddetli çarpışmalardan sonra Anzak askerleri devamlı siper kazmaya başlamıştı. Malzeme ve asker çıkarmışlardı. Türkler de tepelerde Bomba Sırtı'nda, Kanlı Sırt'ta, Conkbayırı'nda siper kazmaya devam ediyorlardı. Ara sıra bir İngiliz uçağı siperler üzerinde keşif uçuşu yapıyor, bir süre sonra Çanakkale'den kalkan Alman pilotlar da İngilizleri siperlerin üzerinden kovmaya çalışıyordu. Siper kazmakta ve sevkiyat halindeki askerler uçakların bu dalaşmasını heyecanla izliyorlardı. Hele Alman Pilot Teğmen Garber ile Deniz Yüzbaşı Hüseyin Bey tam üç saatlik bir uçuşla İngiliz uçaklarının peşine düşmüş, daha sonra da sağ salim Çanakkale'ye, Nara Burnu'ndaki piste inebilmişlerdi.

Bazen ileri hatlarda zaman zaman sıcak çatışmalar yaşanıyordu. Çalılıklar ve ağaçlar arasına gizlenerek kendilerini adeta ağaca benzeten keskin nişancı erler, Anzak askerlerine ateşe devam ediyorlardı. Daha sonraları sabah erkenden bir saldırı girişiminde bulunan Avustralyalı askerler Kanlısırt'a doğru hücuma geçti. Türklerin birinci hat siperlerini ele geçirmek istiyorlardı. "Hurra!" naralarıyla koşmaya başladılar. Bazıları kriket toplarını ileri atıyor, bu topların peşinden koşmak istiyorlardı. Bazıları ise saklanan keskin nişancılar sebebiyle vuruluyor, bayır aşağı yuvarlanıyordu. Bu kez donanma hücuma kalkan askerleri destekleyemiyordu, çünkü si-

perler birbirine çok yakındı. Bu yüzden donanma kendi askerlerini endişesi ile ateş edemiyordu.

Avustralyalı askerlerin başında sarışın uzun boylu bir yüzbaşı vardı. Birliğinin önünde cesurca ileri atılmış ancak fazla ileri gidemeden bir ağaç gibi kamuflaj yapan keskin Türk nişancıları tarafından vurulmuştu. Komutanları vurulunca etrafındaki askerler çil yavrusu gibi dağılmış, ardından yoğun bir ateş açılınca siperlerine çekilmişlerdi. Fakat yüzbaşı iki siper arasında kalakalmıştı. Devamlı bağırmaktaydı:

– İmdat! Tanrım!

– Kurtarın beni!

– Beni burada bırakmayın!

– Ne olur, beni de alın!

Ama erleri onu dinleyecek durumda değillerdi. Kendi canlarının telaşına düştükleri için bir an evvel siperlerine dönmek istiyorlardı. Bir süre sonra da kendi siperlerine girdiler. Ancak yüzbaşı bağırmaya, inlemeye devam ediyordu. Her iki taraf da siperlerden birbirine ateş açıyordu. Yüzlerce, binlerce mermi yakın siperlerden atılıyor, bir yağmur gibi siperlerin içine düşüyordu.

Yüzbaşının feryatları her iki siperdekilerin yüreğini dağlıyordu. Herkes onun canhıraş bir halde bağırmasına dayanamıyordu. Ama hiç kimse de bu ateş sağanağı altında ona yardım etmeye cesaret edemiyordu. Anzak askerleri subaylarının haykırışını duymalarına rağmen hiçbiri çıkıp ona yardım etmeyi düşünmüyordu. Daha doğrusu cesaret edemiyordu.

Siperdeki askerler kendi aralarında yüzbaşının sesini duydukça konuşuyorlardı:

– Ben, yüzbaşı için hayatımı tehlikeye atamam.

– Zaten birazdan ölecek.

– Ölmekte olan biri için kendimi niye ateşe atayım ki?

– Savaş bu. Yaralanmakta var.

– Çok kötü bağırıyor. Yarası ağır olmalı.

Bazı askerler ise onun sesini duymamak için kulaklarını tıkıyorlardı. Bazı teğmenlere askerlere yüzbaşıyı almaları ko-

nusunda emir veriyor, ancak kimse siperden başını kaldıramıyordu...

Türk siperlerinde ise yüzbaşıya acıma hissi ile dolu bir çok asker vardı:

– Yazık, herhalde çok kötü bir yarası var.

– Baksana nasıl bağırıyor.

– Yüzbaşılarını da almıyor kefereler.

– Of... Bu feryatlara yürek dayanmaz...

– Bir an evvel alsalar şunu.

– Belki ölecek.

– Belki de ölmeyecek, dedi Uzun Ali... Hemen arkadaşlarının şaşkın bakışları arasında beyaz mendilini tüfeğinin ucuna bağladı. Siperden uzattı. Türkler ateşi kesti. Bunun üzerine Avustralyalı askerler de ateşi kesti. Şimdi sadece yüzbaşının feryatları duyuluyordu:

– İmdaaat! Kurtarın beni!

– Tanrım yardım et ne olur!

– Sıhhiyeler, Tanrı belaları neredesiniz?

Türk siperlerinden ilk önce bir baş gözüktü. Sonra iri ve uzun bir gövde ortaya çıktı. Beyaz mendilini bağladığı silahını yere bıraktı. Sonra ellerini kaldırdı. Yüzbaşıya doğru yavaş yavaş yürümeye başladı. Şimdi her iki taraf da nefesini tutmuştu. İki tarafın askerleri elleri tetikte, gözleri ise Uzun Ali'deydi. Yüzbaşının yanına gelince eğildi, onu kucakladı. Anzak siperlerine doğru yine ağır ağır yürüdü. Sanki yüzbaşıyı incitmekten korkarcasına çok dikkatli bir şekilde kavrayan Uzun Ali Anzak siperlerine iyice yaklaştı. Çekingen gözlerle siperlere bir göz attı. Askerler de "Ne yapacak?" diye ona hayranlıkla bakıyorlardı. Uzun Ali, yüzbaşıyı siperlerin içine bıraktı. Sonra arkasını döndü.Yavaş adımlarla siperlere doğru yürüdü. İşte o anda kimseden çıt çıkmıyordu. Avustralyalı askerlerin aklına tetik çekmek, Uzun Ali'yi vurmak gelmiyordu. Uzun Ali de "Beni vuracaklar" diye en ufak bir telaş göstermeden dikkatli bir şekilde yavaş yavaş yürüyordu. Sonra silahını yerden aldı. Sipere girdi.

Bir anda her iki taraftan da alkış tufanı koptu.

– Bravo!
– Hurraaa!
– Yaşa, Var ol!
– Nur ol.
– Teşekkürler kahraman düşmanımız!

Uzun Ali silahındaki mendili söktü. Silahın namlusunu siperden uzatıp karşı tarafa gösterdi. Artık her iki taraf yine ateşe tutuşmuşlardı. Ama Avusturalyalı askerler karşılarındaki düşmanın ne kadar fedakâr, merhametli ama aynı zamanda ne kadar da cesur olduklarını bu olayla ilk defa görmüş oldular...

Hani barbar denilen Türkler, esirlerini bile öldüren, esir almak istemeyen Türkler neredeydi? Hani, vahşi Türkler nerededeydi? Abdül denilen bu askerlerin acımasızlığı neredeydi? Dünyanın bir ucundan İngiltere'ye yardım etmek için gelen askerler ilk defa bu soruları kendilerine sormaya başlamışlardı. Her şey anlatılanlardan farklıydı. Yoksa İngilizler bilerek beyinlerini mi yıkamışlardı? Bu soruyu Arıburnu cephesinde bulunan tüm Anzak askerleri artık kendilerine sormaya başlamışlardı...

27 Nisan – Arıburnu.

Anzak askerleri her sabah güneşin doğmaya başladığı şu saatlerde taarruza geçiyorlardı. Sonra da bozulup ilk siperlerine çekilmek zorunda kalıyorlardı. Bu durum iki gündür böyle devam ediyordu. Gözcüler ve keskin nişancılar, Anzak subaylarını vurmak için fırsat kolluyorlardı. Çünkü üzerlerinde birçok yazılı emir, harita vb işe yarar şeyler çıkıyordu. Esir almak çok önemli olmuştu. Yine askerler ileri hatlarda keşifte bulunan bir İngiliz subayını esir almışlar, üzerlerini arayınca bir çok belge ele geçirmişlerdi. Hatıra defteri, adres yazılmış defter ve mektuplar, aile resimleri, çıplak kadın fotoğrafları, "Sadece İstanbul'da geçerlidir." yazılı banknotlar. Bu bankonatlar Bank of New South Wales Bankası'nca hazır-

lanmıştı. Çek defterleri bile vardı. Ayrıca çok iyi çizilmiş yarımadanın topoğrafik haritaları, Çanakkale Boğazı'ndaki tabyaların yerlerini gösteren krokiler, kartpostallar bile mevcuttu.

Mustafa Kemal Bey'in kendisine yolladığı tutsak Teğmen Peterson, III. Kolordu Komutanı Esat Paşa'nın karşısına çıkarılmıştı. Teğmen at sırtında gelirken devamlı titremiş, beti benzi solmuştu. Sorguyu bizzat yapmak isteyen Esat Paşa, teğmenin bu halini görünce merakla sordu.

– Teğmen niye titremektesiniz?

– Beni öldüreceksiniz biliyorum. Onun için titriyorum. Öğrendiğimize göre Türkler esir almayıp onları öldürüyorlarmış. Bu cevap üzerine Esat Paşa gülümsedi.

– Peki, esirlerimizi kazanda, kaynatıp yediğimizi de söylediler mi?

– Onu söylemediler.

– Bak Teğmen size yanlış bilgi vermişler. Dimağınızı bile iğfal etmişler... Şunu iyi biliniz ki, *biz Türkler, esirlerimizi hiçbir zaman öldürmemişizdir. Kendi askerimize nasıl davranırsak, esirlere de aynı davranışı esirgemeyiz. Bu bakımdan endişeniz olmasın, şimdi size yiyecek ve içecek versinler, sonra görüşürüz.* Bizler, kabile insanları değiliz. Bizler büyük bir devlete sahibiz. Tarihten gelen devlet kurma özelliğimiz var. Tam on iki devlet kurmuşuz, esirlerimize de nasıl davranacağımızı elbette iyi biliriz, dedi.

Esat Paşa daha sonra teğmeni çağırtmıştı. Kendine gelen teğmenin titremesi geçmişti, beti, benzi yerine gelmişti. Teğmen sorulara makul cevaplar verdi. Özellikle Arıburnu'na çıkan birlikler hakkında verdiği bilgiler çok kıymetliydi...

28 Nisan-Kirte

1. Kirte Muharebesi.

Ragıp Kumkale'den, Seddülbahir mıntıkasına geldiğinde, diğer alaylar yarımadanın her yanına dağıtılmışlardı. Bir

kendisi, bir de Vecdi'nin takımı Kirte'de kalmıştı. Ragıp'a Mahmut Sabri'nin emir subayı olduğu bildirilmişti. Vecdi'ye de 3.Tabur bünyesine girmesi ve Kirte civarında savunmaya katılması emredilmişti...

Teğmen Ragıp, Kirte yakınlarındaki karargah çadırına girdi. Selâm verdi:

– Teğmen Ragıp, İstanbul. Emredin komutanım!

– Evet Ragıp geleceğin bildirilmişti. Geç, otur şöyle bakalım. Vaziyetimizi gözden geçiriyorduk.

İngilizler çok yakında hücuma geçecekler, bu belli... Kirte'yi almak istediklerini de iyi biliyoruz. Yalnız ne kadar kuvvetle saldıracaklarını bilmiyoruz. Ama asker çıkarmaya devam ettikleri haberlerini alıyoruz, öyleyse sayıları 10.000-15.000 arasında olmalıdır. Binbaşı Mehmet Halit Bey komutasındaki 20. Alayımız onları önlemeye çalışacak. Ayrıca ona, Binbaşı Yarbay Hafız Kadri Bey komutasındaki 26. Alayımız destek verecek. Ardından 19. Alay yetişip iki alayımıza destek verecek... Bu arada da en büyük görev sana düşüyor Ragıp. Alaylar arasında iletişimi sağlayacaksın. Telefonun işleyeceğini düşünmüyorum. Çünkü yoğun bir topçu ateşi altında ne direk kalır ne de telefon teli...

Hamilton, 27 Nisan akşamı Kirte hedef olmak üzere taarruza geçilmesini istedi. Gerek Seddülbahir, gerekse Arıburnu'daki çıkartmalar hedefine ulaşamamıştı. Bu sıkıntılı durumdan bir çıkış yolu arayan Ian Hamilton Kirte'yi alabilirse büyük bir üstünlük sağlayacaklarını düşünüyordu. Üstelik üç gündür savaşan yorgun, uykusuz Üçüncü Tabur vardı karşılarında. 29. Tümen Komutanı Hunter Wenston seçme tümeniyle onları kolaylıkla alt edebilirdi. Bir de Kumkale'den çekilen Fransızlar onlara destek verdi mi, sonucun çok kolay alınacağını tahmin ediyordu.

Hunter Wenston, 28 Nisan saat sekizde birliklerini hücuma geçirdi. Seddülbahir'den başlayan taarruz, kuzeye Kirte'ye doğru yapılacaktı. Seçme birlikler Seddülbahir'in hemen kuzeyindeki Türkleri kolayca geri püskürterek hızla ilerlemeye başladılar. Onlar düz ovada, zeytinlikler arasın-

dan, gelinciklerle, sarı hardal çiçekleri ile bir renk cümbüşü içerisinde ilerlerken, donanma da müthiş bir destek ateşine başlamıştı.

20. Alay ile birlikte giden Ragıp'ın kulakları yine bombalardan rahatsız oluyor, büyük gürültüyle patlayan bombalar sanki yerde değil de beyninin içinde patlıyordu. Hızlı bir yürüyüşle Seddülbahir'in kuzeyinde İngilizler karşılandı. 20. Alay Komutanı Mehmet Halit Bey askeri cephe nizâmına sokarak, cephe alanına yayıp süngülerini taktırdı. İngilizlerin doğusunda da Fransızlar ilerleyerek geliyorlardı.

Üsteğmen Vecdi ise takımıyla 20. Alayın en önünde yürüyüşe devam ediyordu, ara sıra Ragıp'ı arayan gözlerle etrafına bakınıyordu. Yürüyüşe geçtiğinden beri ağzında Halil'in mezar taşına kazınmasını istediği dizeler vardı:

"Bir ağaç altında vuruldum
Gözlerimi kapattı iki yaprak
Beni bundan tanırsınız
Kan rengi güller verecek yattığım toprak."

"Belki, ben de kardeşim Halil gibi şu zeytinliklerin altında ölürüm. Peki ben ne vasiyet edeceğim mezar taşıma yazılsın diye? Hem bakalım vasiyete zamanım olacak mı? Ya da bırak vasiyeti, mezarım belli olacak mı? Arkadaşlarım, askerlerim benim öldüğümü bilebilecekler mi? Yahu Vecdi sen böyle şeyleri aklına getirmezdin. İçine mi doğuyor, şehit mi olacaksın yoksa?" diye kısa bir süre düşündü... Aniden yanında bir bomba infilâk etti. Ardından çevrelerine 38'lik top mermileri düşmeye başladı. Bu bombaların içinde on bin tane misket mermisi bulunuyor, topun düştüğü yerde on bin misket tanesi etrafa dağılıyordu. Şimdi sağlarında sollarında devamlı bombalar patlıyordu. Vecdi olanca gücüyle askerlerine bağırdı:

– Çabuk açılın! Yere yatın!

Zeytin ağaçları bombalar etkisiyle parçalanıyor, dallar havada savruluyor, askerlerin üzerine düşüyordu. Havaya sav-

rulan gelinciklerin, sarı hardal çiçeklerinin arasına parçalanan asker uzuvları karışıyor, gökten çiçeklerle beraber et parçaları yağıyordu. Vecdi ise askerlerine bağırıyor fakat sesini duyuramıyordu:

– Çukurlara!

– Yeni açılan çukurlara atlayın!

– Dağılın!

Ne yazık ki askerlerin çoğu bombalarla , misket mermileri ile can verdiler. Takımının çoğu erimişti. Vecdi yoğun dumanın dağılmasından ve bombardımanın durmasından sonra etrafına bakındı. İşe yarar pek az askeri kalmıştı. Daha dikkatini toplayamadan İngilizlerin "Hurra!"diyerek hücuma geçtiğini gördü. Saklanacak, gizlenecek ne bir siper vardı, ne başlarını sokacak bir çukur. Düz bir ovada kalakalmışlardı. Kısa bir tereddütten sonra ne yapacağını düşünen Vecdi, "En iyisi düşmana saldırmak" dedi. Arkasında toplanmaya çalışan askerlerine:

– Yayılın. Düşmana karşı hücuma kalkacağız. Haydi aslanlarım! Haydi yiğitlerim!

Üsteğmen Vecdi yaklaşık on sekiz askeriyle İngilizlerin üstüne atılmak için var güçleriyle koşmaya başladılar. İngilizlerin alayına karşı on dokuz kişi olanca güçleri ile koşuyordu. İngilizler de onlara karşı koşuyor "Hurra!" diye bağırıyorlardı. Vecdi ve askerleri de "Allah Allah!" diyerek saldırıya geçtiler. Ama koca bir İngiliz alayı bu küçük Türk birliğini ezip geçti. Üsteğmen Vecdi göğsüne saplanan mermilerin acılarını duyuyor, her dakika mermiler vücudunda çoğalıp duruyordu. Yere düştüğünün hayal meyal farkında idi. İngiliz postalları üzerine basıyor, bazı askerler süngülerini saplayıp saplayıp geçiyorlardı. Artık son nefesini vermek üzere olan Vecdi sadece "Allah!" diyebildi. Bir büyük zeytin ağacının altında öylece kalakaldı. Binlerce İngiliz askeri üzerine basıp basıp geçtiler...

20. Alay Komutanı Mehmet Halit, İngilizlerin bu hızlı ilerleyişi karşısında, "Daha fazla beklemeye gerek yok" diyerek hücum emrini verdi. Şimdi 20. Alay askerleri zeytinlik ve

çam ağaçları arasında İngilizlere karşı saldırıya geçmişti. Bu arada Binbaşı Mehmet Halit, Ragıp'a, "Hemen koş! Bizim solumuzdaki 26. Alay komutanı Yarbay Hafız Kadri'ye hücuma geçtiğimizi, solumuzu kontrol etmesini söyle." dedi.

Ragıp ok gibi geriye döndü. Sağında ve solunda bombalar patlıyor, yağmur gibi mermi altında zikzak yaparak koşmaya çalışıyordu. Ara sıra açılmış olan çukurlara atlıyor, mümkün olduğunca hızlı hareket etmeye gayret ediyordu. Yaralanan bazı erler geri çekiliyor, Ragıp bu erlerin arasından geçip gidiyor, yer yer cesetlere rastlıyordu...

26. Alay Komutanı Yarbay Hafız Kadri Bey'in yanına gidip selâm verdi:

– Komutanım 20. Alayın solunu kontrol edecekmişsiniz.

– 20. Alay taarruza mı geçti?

– Evet komutanım.

– Ama birlikte hücuma kalkacaktık.

– Düşman çok hızlı ilerleyince, Binbaşım daha fazla beklememeye karar verdi.

– Peki.

Yarbay Hafız Kadri Bey, hemen sola hareket edip askerlerini araziye yaydı.Yürüyüş kolunu genişletti. Çok ötede ise Kumkale'den getirilen Fransızlar ilerlemeye açlışıyordu.

20. Alay İngilizler karşısında ilk önce bozguna uğrar gibi oldu. Ama Binbaşı Mehmet Halit'in gayretiyle bozgun önlendi. Geriye çekilmek isteyen askerlerinin önüne tek tek çıktı. Yakalarına yapışıp onları yüreklendirici konuşmalar yaptı:

– Şimdi bir komutanınız olarak yakanıza yapışıyorum. Ama yarın ahirette düşmandan kaçtığınız ve korktuğunuz için on parmağım da yakanız da olacaktır. Bunu böyle bilin! Sadece benim mi, şu alay içindeki sekiz yüz on arkadaşınızın iki eli de yakanızda olacaktır! Geri dönün ve ölünceye dek çarpışın. Zillet içinde olmayın! Cesur olun!

Bu sözler asker üzerinde gereken etkiyi göstermiş, geri çekilmeyi düşünen askerler bir aslan gibi İngilizlerin üzerine atılmışlardı.. Bundan sonra İngilizlerin hücumu yavaşlamış-

tı. Dokuzuncu Tümen komutanı Halil Sami Bey ise 20. Alayın geri çekilmesini Üçüncü Tabur Komutanı Mahmut Sabri'ye emretmişti. O da, Ragıp'a bu emri Binbaşı Mehmet Halit Bey'e iletmesini istemişti. Ragıp tam yola çıkacakken "Dur!" dedi Mahmut Sabri:

– Şu atı al. Böyle koşmakla takat yettiremezsin. Ata binmeyi bilir misin?

– Giderken öğrenirim komutanım.

Ragıp ata binmek zorunda kaldığını biliyordu. Acemice üzerine bindikten sonra dizginlere asıldı. "Haydi oğlum!" dedi. At şaha kalkıp dört nala 20. Alayın çarpıştığı yöne doğru atıldı. Dizginleri sıkıca kavrayan Üsteğmen Ragıp dört nala atını koşturuyor, atın üstünde durmakta zorlanmasına rağmen "Haydi oğlum, daha hızlı!" demekten kendini alamıyordu. Atın yeleleri dalgalanıyordu. Şimdi atın boynuna eğilen Ragıp, yanlarına düşmeye başlayan mermilerden sakınmak istiyordu. Donanma alayın arkasını da tarıyordu. Birden arkalarında patlayan bir mermi ile at yere yuvarlandı. Ragıp ise üzengiden ayağını çekerek kendini ters tarafa atmayı başarabilmişti. Atın karnı ve bacakları parçalanmıştı. Yaralarının acısı ile durmadan bağıran hayvanın sesi yürekleri dağlıyor, Ragıp bir süre korku dolu gözlerle bir süre ata baktı. Sonra tabancasını kılıfından çıkardı. Atın yanına yaklaştı. Bir süre başını okşadı. "Bunu yapmayı istemezdim. Ama daha fazla acı çekmene yüreğim dayanmıyor. Zaten bu halinle çok ızdırap çekersin. Savaş böyle işte, ne hayvan, ne bitki, ne de insan ayırt ediyor." Tabancasını atın başına doğru tuttu. Başını öbür tarafa çevirdi. Tetiği çekti. Yüzüne ve koluna kanlar sıçradı. Ragıp'ın midesi bulanmaya, başı dönmeye başladı. "Kendimi toparlamalı Binbaşı Mehmet Halit Beye ulaşmalıyım." dedi. Sendelleyerek koşmaya başladı. Başladı ama etrafındaki zeytinliklerin sağa sola yattığını görüyordu. Çiçekler çevresinde dönüyordu. Ragıp bir süre daha koşmaya devam etti. Sonra bir küçük derede elini yüzünü yıkadı. Kendine gelir gibi olmuş, başının dönmesi azalmıştı. Midesinin bulantısı da geçmişti. Derenin yanındaki ha-

yıt ve kekikleri kokladı. "Oh!" dedi. "Ne güzel kokuyor." Ancak ileriden bazı sesler duydu. Ragıp ne olur olmaz diye bir böğürtlen öbeğinin içine saklandı. Gelenler Fransızlardı. Ağır ağır ilerliyorlardı. Ara sıra suyla yüzlerini yıkıyorlar, mataralarını dolduruyorlardı. "Bunlar öncüler olmalı. Demek ki 26. Alayın arkasına dolanmak niyetindeler." diye düşündü. Sürünerek dereden yukarı doğru çıkmaya başladı. Bir süre de zeytinlikler ve çiçekler arasında süründükten sonra kalktı, var gücüyle koşmaya çalışıyor, sağına soluna düşen mermilerden yön değiştiriyordu. "Acaba beni gördüler mi?" diye düşünürken, atılan mermilerin Fransızlardan değil İngilizlerden olduğunu gördü. Koşmaya devam etti bir süre sonra 20. Alay komutanı Binbaşı Mehmet Halit Bey'in karşına geçti. Ona emri iletti:

– Geri çekilmeniz isteniyor komutanım.

– Şimdi geri çekilmenin sırası değil, baksana düşmanın ilerlemesini durdurduk. Belki de onları geri atacağız. Hem geriye çekilirsek yoğun bombardıman altında bunu yapamayız. Ancak geceleyin çekilebiliriz.

– Komutanım 26. Alay arkadan sarılabilir. Derede Fransızları gördüm. Bana bir takım verseniz onlara bir baskın düzenlesek.

– Hemen! Acele edin.

Ragıp bir takım asker ile derenin olduğu tarafa doğru koşmaya başladı. Dere yakınlarında sürünüyorlardı. Fransızlar yine ağır ağır ilerliyorlardı. Ragıp ve takımı mevzilendikleri yerden onlara aniden ateş açtılar. Neye uğradıklarını şaşıran Fransızların çoğu vuruldu. Geriye doğru kaçmaya başladılar.. Bir süre geri kaçan askerleri takip ettikten sonra geri dönüp 20. Alaya katıldılar.

26. Alay da solda Fransızlarla savaşa tutuşmuştu. Bir ara bozulmaya yüz tutan askerlerin imdadına 19. Alay yetişmişti. Bu alay ilk önce 20. Alayı destekledi. Sonra solda ilelemekte olan Fransızların üstüne atıldı. Onları da durdurdu. Şimdi cephede Türkler toparlanmıştı. "Geri çekilin!" emrine aldırmadan taarruza geçmeyi düşünüyorlardı. Bir de Üçüncü Ta-

burun yardıma geldiği duyulunca, askerler iyice çoşmuştu. Binbaşı Mahmut Sabri Bey taburunun başında kararlı bir şekilde hücuma geçmeyi düşünüyordu.

Akşama doğru, düşünülen topyekün hücum gerçekleştirildi. İngilizler ve Fransızlar tam iki kilometre geri sürüldü. Hunter Wenston bir daha geri çekiliyordu. Bir kez daha Seddülbahir Köyü yakınlarındaki ilk siperlerine istemeye istemeye dönüyordu.

O gün ilk kez Çanakkale Nara Burnu'ndan havalanan Türk uçakları İngilizler ve Fransızlar üzerine bombalar atmıştı. Onların bomba attığını gören askerler ise büyük moral kazanıyordu. Öte yandan İngiliz uçakları da Seddülbahir ve Kirte arasına devamlı bildiri atmışlardı. Bu bildiriler Osmanlıca hazırlanmış olup şunlar yazılıydı:

"Türkleri Almanlar kandırmış ve kendi çıkarları için savaşa sokmuştur. Osmanlı Hükümeti bilerek Almanların çıkarını gözetmekte ve Türk halkını felakete sürüklemektedir. Türk halkı savaş istemiyor. Bu yüzden İstanbul halkı isyana hazırlanıyor. Başkası için kendinizi tehlikeye atılmayın. Silahlarınız bırakın, sizlere bir dost gibi davranılacaktır."

Bildiriler, Arıburnu'na, Bolayır'a Kumkale'ye de atılıyordu. Bu bildirileri okuyan erlerin ilk tepkisi, kâğıdı yırtmak ve usturupluca küfür etmek oluyordu...

***

İngilizler ve Fransızlar geri çekildikten sonra, donanma yoğun bir ateşe başlamıştı. Seddülbahir Kalesi'nden ve köyünden Kirte'ye kadar olan yerler yine taranıyordu. Bir zeytin ağacının altında daha önce can veren Vecdi'nin vücuduna 38'lik mermi düşüverdi. Küçücük vücut azaları bir et yağmuru şeklinde zeytin ağaçlarının ve çiçeklerin üstüne düşmeye başladı... Sonra hiç kimse Vecdi'ye rastlayamadı. Künyesi bulunamadı. Ama alayın kayıp defterine Vecdi'nin ismi yazıldı...

29 Nisan-Arıburnu

25 Nisan'dan bugüne değin çok önemli bir muharebe olmamıştı. Her iki taraf kazabildiği kadar siper kazmış, bu siperleri derinleştirmişti. Her iki taraf da asker çıkarıyor, asker getiriyordu. Bundan böyle siperler askerlerin hayatında önemli hale gelmişti. Artık siper savaşları yapılacak gibi görünüyordu.

Teğmen Lutit sahildeki sargı yerine Samson ve merkebi tarafından getirilebilmişti. Tedavisi yapılarak teğmen geriye alındı. Bir römorköre bindirildi. Hastahane gemisine taşındı.

Anzak askerleri yamaçların her yerine siper kazmışlardı. Üst üste oyuklar halinde, ya da sıra halinde siperler görülüyordu. Bu oyuklardaki askerler güneşten korunmak için çuval ve fanilalarını asmışlardı. Bazı oyukların üstünde ise kâğıt tabelalara rastlanıyordu:

– Sahibinden satılık siper!

– Sahibinden deniz manzaralı siper.

– İhtiyaçtan kelepir oyuk.

– Kaçmayı düşündüğüm için yeni bir ev sahibi aranmaktadır.

– Türk Hamamı.

– Melbourne Hotel.

– Kahramanlar barı.

– Dikkat! Komutanların girmesi kesinlikle yasaktır.

– İngilizler giremez. Sadece Avustralyalılar.

– Aşk bahçesi.

– Times Nehri Çay Evi.

Bu oyuklarda akşam olunca, yanan mumlar ve lambalar sırta hoş bir görünüm kazandırıyorlardı. Oyuklara basit raf ve askılıklar yapılmış, duvarlara çıplak kadın resimleri yapıştırılmıştı. Boş bisküvi kutularından masa ve sehpa yapmışlardı. Bu oyuklar normal hayatta dönüp bakmayacakları yerler, şimdi onlar için çok önemliydi. Hatta bazıları eski postalların içinde çiçek bile yetiştirmeye başlamışlardı. Çok uzun zaman buradaymışlar gibi, çok uzun zaman kalacaklarmış gibi hareket etmekteydiler. Bazen yaralanan ve öldü-

rülen askerleri kanıksamışlardı. Artık bunlar olağan şeylerdi. Sıkça komutanlara küfrediliyordu. Hepsinin hasretle bekledikleri tek şey ise mektuptu. Durmadan yazıyorlardı. Pek çoğu günlük tutuyordu. İlk günün şiddetli çarpışmalarından sonra bu sakinlik açıkçası hoşlarına gidiyordu. Manzara nefisti. Karşılarında Ege Denizi, İmroz, Semadirek adaları görülüyordu. Bu manzara askerlerin çok hoşuna gidiyordu. Ama Türklerin tepelerinde olduğunu bilmek canlarını sıkıyordu...

Türkler de derin siper kazmış, olabildiğince ileri ve uç noktaya siperlerini genişletmişlerdi. 25 Nisan muharebelerindeki şehitler toplanmış ve gömülmüş, yaralıların hepsi geri taşınmıştı. Şimdi takım, bölük ve tabur komutanları askerlerin eksikliklerini tamamlamak amacındaydılar...

Bugün hava çok güzeldi. Güzel bir bahar günüydü. Anzak öncü birlikleri her gün ön hatlara gidip keşif yapıyordu. Aynı şekilde Türkler de öncü birlikleriyle düşmanın ne yapmaya çalıştığını öğrenmek istiyorlardı. 27. Alayın, İkinci Taburun sol yanına hücüm düzenlemişlerdi. Ancak topçuların ateşinden yılan Anzak askerleri geri çekilmeye başlamışlardı. Daha sonra bir kurnazlık düşünmüşlerdi. Ellerine beyaz bayrak alıp teslim olmak istediklerini belirtiyorlar, kendilerini teslim almaya gelen Türk piyadelerini vurmayı amaçlıyorlardı. Ancak son anda olayı fark eden Türk askerleri Anzak askerlerinin üzerine çullanmışlardı. Zaten akşam tabura gelen emirde bu tür aldatıcı oyunlara kanılmaması istenmişti...

Ayrıca bugün bir deniz uçağı Arıburnu açıklarında denize inmek zorunda kalmıştı. Bu uçağı Anzaklar ve Türkler ele geçirmek istiyorlardı. Anzaklar kurtarmak, Türkler ise esir edip bilgi almak için çok çalışmaktaydılar. Anzak askerleri botlarla uçağa doğru giderken, Türkler de onların uçağa ulaşmasını önlemek için botların sağına soluna ateş ediyorlardı. Ama inatçı Anzak askerleri bu ateşe rağmen pilotları

kurtarmayı başardılar. Uçağa tepelerden ateş açılmaya başlandı. Sonunda Türk topçusunun attığı bir mermi ile uçak parçalandı ve denize gömüldü...

***

İkinci Tabur Komutanı Binbaşı İsmet Bey, haritası üzerine son durumu işliyordu. İki erin kendisini görmek istedikleri söylendi. Merak etmişti. Erler kendisi ne söyleyecekti?

– Komutanım bize izin verin şu karşı yamaçtaki makineliyi alıp gelelim. Belki esir de alırız.

– Ama bu iş çok tehlikeli arkadaşlar.

– Biz başarabiliriz komutanım.

– Peki ama çok dikkatli olun...

– Sağ ol komutanım...

Gelenler Biga'dan Hüseyinoğlu Hasan ile Bursa Cumalıkızık'tan Mehmetoğlu Hayri idi... Bu iki asker tüfeklerini kontrol ettiler. Mermilerini saydılar. El bombalarını boyunlarına asarak, bayır aşağıya fundalıkların içine daldılar...

Bir makinelinin başında teğmen ile üç askeri nöbetteydi. Hasan ve Hayri sürünerek iyice sokuldular. İçine saklandıkları böğürtlen öbeğinden çevreyi gözlüyorlardı. Hasan ne yapacağız derken Hayri'nin gözleri bir diken köküne sarılmış olan yılana takıldı. Gülümsedi.

– Yılanı yakalayacağız.

– Ne yılanı?

– Bak görüyor musun?

– Havalar daha tam ısınmadığı için bu hayvanlar çok uyuşuktur. Kolaylıkla hareket edemezler. Hayri, yılanı böğürtlen kökünden aldı. Biraz daha sokuldular. Şimdi makineli tüfek yuvasına çok yakındılar. Hayri, Anzak askerlerinin üzerine yılanı attı. Askerin yüzüne düşen yılandan diğer askerler korkup, kenara çekildiler. Hemen bir kürek ve kazma almaya hamle ettiklerinde, Hasan saklandığı yerden ateş edip ikisini vurdu. Hayri ise ona bağırıp, "Teğmeni vurma! Esir alalım!" dedi. İkisi de teğmene doğru yürüdüler. Teğmen hemen teslim oldu. Makineli tüfeği de söküp sırtladılar. Sonra makineliyi teğmenin omzuna yüklediler. Mermi kutu-

sunu Hasan almıştı. Az sonra üç kişinin Türk siperlerine doğru geldiği görüldü. Binbaşı İsmet Bey giden iki erin akıbetini çok merak ediyordu. Ancak "Geliyorlar!" seslerini duyunca karargahından çıktı. Bir Avustralyalı teğmen omzunda makineliyle önde geliyor, onun arkasında Hasan mermi kutusunu taşıyor, en arkadan da tüfeklerle birlikte Hayri geliyordu.

Diğer askerler onların bu başarısı üzerine kendilerini alkışladılar.

Binbaşı:

– Arkadaşlar maşaallah!

– Komutanım makineliyi aldık. Bir de size esir getirdik.

– Bravo çocuklar... Size madalya verilmesini isteyeceğim.

– Boş ver komutanım, biz bu işi madalya için yapmadık. Canımız sıkıldığı ve asker arkadaşlarımızla girdiğimiz bir iddia üzerine yaptık..

– Olsun. Yine de bu yaptığınız büyük kahramanlıktır.

– Komutanımız biz vazifemizi yaptık...

Binbaşı İsmet Bey, esir teğmeni kendi karargah odasına buyur etti. Mahcup ve çekingen davranan teğmeni teselli etti. Kendisine biraz peksimet verdi...

***

Hasan Hoca siper hayatına bir türlü alışamamıştı. Dar ve derin oyuklarda kendini boğulacak gibi hissediyordu. Siperlerdeki taze toprak kokusuna insan kokusu, ter kokusu karışıyordu. Bir süre sonra toprak kokusu kaybolmaya yüz tutmuştu...

Siperlerde sessizlik hüküm sürüyor, askerler bu sessizliği yadırgıyorlardı. İlk günün, kulakları sağır eden o bombardımanından ve feryatlardan sonra sanki hiçbir şey olmamış gibi siperlerde bekleşmeleri onlara şimdi çok garip geliyordu. Yine de temkinliydiler. Ellerinden silahlarını, dudaklarından ve gönüllerinden duaları bırakmıyorlardı. Hepsinin aklında aynı soru vardı; yeni bir saldırı olacak mıydı? Ya da ne zaman saldıracaklardı? Bu bilinmezlik ve beklemek sinirleri biraz daha geriyordu.

Ara sıra takım ve bölük subayları siperleri durmadan teftiş ediyorlardı, eksiklikleri söylüyorlar. Hâlâ sırtlarda siper kazılmaya devam ediliyordu. Ana siperler, ara siperlerle birbirine bağlanıyor, siperlerin üzeri kapatılıp kamufle ediliyordu. Her iki taraf da siper kazıyordu. Türkler tepeleri, Anzak askerleri ise bayırları ve sahili durmadan ve bıkmadan kazıyordu. Eninde sonunda kapışacak iki taraf da olabildiğince toprağa gizlenmek, avantajlı duruma geçmek düşüncesindeydi. Her iki taraf da cepheye asker getiriyor, bu askerleri en kritik yerlere yerleştirip beklemeye başlıyorlardı. Elbette cephenin tamamı sessizliğe sahip değildi. Yine, her sabah erkenden donanma kritik yerleri bombalıyor, sonra susuyordu. Her iki tarafın öncü ve avcı birlikleri düşmanın ön siperlerine dek sokuluyor, vaziyeti anlamaya çalışıyorlardı. Ara sıra bir makineli ve keskin nişancıların tüfek sesleri duyuluyordu. Ara ara İngiliz uçakları Seddülbahir ve Kirte üzerinde uçuyor, Türklerin neler yaptığını anlamaya çalışıyor, yeni kazılan siperlerin fotoğraflarını çekiyordu. Sonra Çanakkale Nara Burnu'ndan havalanan Türk uçakları da İngiliz uçaklarını kovalamaya başlıyor, her iki tarafın uçakları birbirine üstünlük sağlamaya çalışıyordu.

Havada süren çekişme deniz altında dahi devam ediyordu. 25 Nisan'da her iki taraf kıyasıya kapışmışken, Avustralyalılara ait AE-2 denizaltısı boğazdan sessiz sedasız geçmiş, Marmara'ya girmiş ve küçük tonajlı nakliye gemilerini, kuru yük gemilerini batırmaya başlamıştı. Asıl hedef ise cepheye asker taşıyan nakliye gemileriydi. Sultanhisar Torpidosu bu AE-2 denizaltısının peşine düşmüş, Marmara'nın her yerinde onu arıyordu.

***

Asteğmen Sabri, nam-ı diğer Edebiyatçı Sabri'nin gözü kendi takımındaki bir ere takılıp duruyordu. Bu asker ön siperlerden arka siperlere doğru gidiyordu. Hücuma hazırlanıldığı zaman mutlaka bir mazeret buluyordu. Sanki düşmanın karşısına çıkmak istemiyor gibiydi. Daima çekingen davranıyordu. Asteğmen Sabri Çavuş İbrahim'i çağırarak sordu:

– Bu askeri gözetle.

– Baş üstüne komutanım.

– Daima bir mazeret buluyor, ön siperler gitmek istemiyor, hücuma katılmak istemiyor.

– Ben dikkat kesilirim komutanım.

Bu konuşmadan sonra İbrahim Çavuş gözlerini askerin üzerinden ayırmadı. Gerçekten de asker çekingen davranıyordu. Silahını bile doğru dürüst tutamıyordu. İbrahim Çavuş askere dayanamayıp sordu:

– Koçum nen var senin?

– Bir şeyim yok çavuşum.

– Hadi canım. Bana mı yutturacaksın. Sen de bir şeyler var.

Asker sustu. Başını öne eğdi. Kulaklarına dek kızardı. Sonra kendini konuşmaya zorunlu hissetti.

– Korkuyorum çavuşum... Savaşmaktan, düşmanın karşısına çıkmaktan korkuyorum.

– Korkunun ecele faydası var mı?

– Yok... Bunu da biliyorum... Fakat elimde değil... Askere gelmeden önce ne silah kullandım ne de bıçak. Tavuk bile kesmedim inan. Şimdi insan nasıl öldürebilirim ki?

– Ya onlar seni öldürürse?

– Bundan da korkuyorum işte.

– Haydi metin ol.

– Söyledim çavuşum. Korkuyorum. Hem de çok korkuyorum. Ön siperlere geçince ilerdeki düşman siperlerini görüyorum. Bu kez bende bir titreme başlıyor. Konuşamıyor, kekeliyorum. Yüreğimin atışını sanki arkadaşlarım duyacak diye endişeleniyorum. İnan bana silahımı bile doğru dürüst tutamıyorum.

– Sen hiç talim yapmadın mı?

– Yaptım çavuşum. Ama talimde her şey bir prova. Birer tatbikat. Ama burada öyle mi? Karşındaki düşman, attığı mermiler, bombalar hep sahici... Ölmek istemiyorum. Bir şey diyeyim mi çavuşum. Ben buradan kaçacağım.

– Sakın ha! Koca takımı iplik gibi sökersin!

– Aklıma koydum çavuşum... Kaçacağım.

– Ben buna müsaade etmem. En başta Asteğmenim Sabri etmez.

– Böyle korkak bir şekilde yaşamaktansa cesur bir şekilde ölmek daha şereflidir. Öbür türlü bin kere ölürsün. Seni Divanı Harb'e verirler. İdam ederler... Burada ise, düşmanın karşısında bir kere ölürsün. Adına kahraman derler. Neticede yine hayatın pamuk ipliğine bağlı... Bir an evvel kendini toparla.

– Çavuşum!

– Evet.

– Beni kaçarken görürsen ne yaparsın?

– Hiç düşünmeden vururum. Düşmana arkasını dönen askeri gözüm kırpmadan vururum. Bundan hiç şüphen olmasın.

– Gerçekten vurur musun?

– İstersen bir dene. Dedim ya. Gözümü kırpmadan vururum!

İbrahim Çavuş döndü ve oradan uzaklaştı. Giderken kafasında bin bir düşünce vardı. "Vururum" demişti. Gerçekten vurur muydu? "Gözümü kırmadan" demişti, göz kırpmadan kendi askerini öldürebilir miydi? İbrahim Çavuş'u ter basmıştı. Sıkıntı dağlar kadardı. Esen yele karşı iki düğmesini çözdü. Bir serinlik göğsünü dolaştı. Ferahlar gibi oldu. Ama askerin sarı rengi uçmuş, ara sıra titreyen elleri gözünün önünden gitmiyordu. "Korkuyorum" diyordu asker. "Korkuyorum." Peki İbrahim Çavuş korkmuyor muydu? Asteğmen Sabri, Mahmut Sabri, Yarbay Kadri Bey, Halil Sami Bey korkmuyor muydu? Sonra kendi kendine güldü. Korkmaya bile zamanımız yok. Kafamızda böyle bir duyguya yer yok ki. Belki aklıma gelse ben de korkacağım. "Düşman ne yapacak?" diye beklerken, aklına korku değil hasret düşerdi. Geride bıraktığı anası, babası, eşi dostu gelirdi. Korku denen duygu gelmezdi. Zaten insan her şeyi kanıksardı burada. Ölmeyi öldürmeyi. Kurşunu, top mermisini, her şeyi...

Savaş, insanı bir kalıba koyardı. Cephedeki tüm askeri bir kalıptan çıkmış gibi yapardı. Aynı şeyi düşünürdü asker, aynı şeyi özlerdi. Aynı şeyin hasretini duyardı, aynı şeyi isterdi. Giyimleri aynıydı. Silahları da aynı idi. Herbirinin düşünceleri, tasaları sevinçleri her şey aynı idi... Savaş insanı sıkardı. Mengeneden kolları ile sıkar da sıkardı. Askerin kasları, beyni sıkılırdı. Düşünceleri bile sıkılırdı. Burada böyle iken düşmanlar için aynı şey geçerli olmalıydı. Onlar da aynı kalıba giriyorlardı, kim bilir?

Savaş ya da cephe ölüm demekti. Ölümden korkmak utanılacak bir şey miydi? Ölüm düşmanın namlusundan, topundan tüfeğinden gelecekse düşmandan korkmak utanılacak şey miydi? Ya da onların bizden korkması onlar adına utanılacak bir şey miydi? Buraya gelen askerlerin hepsi cesur değil miydi? İstisnasız hepsi cesurdu. Hepsi bir şeyleri geride bırakmışlardı. Vatan için gelmişlerdi işte. Ölmek için gelmişlerdi. Bazıları ölmekten korksa da, buraya gelmeleri onların cesur olduğuna işaret değil miydi? "Korkuyorum" diyen bunun kendine söyleme cesaretinde bulunan asker korkak mıydı? Buraya ölümden korkmak için gelinmişti.

Sahi, o asker firar etse vuracak mıydı? Hem de gözünü kırmadan... "Of" dedi. "Off!" Dağlar kadar sıkıntıyı omuzlarına yüklenmiş hissetti. "Bilmem. Belki bir bomba, belki bir düşmanın tüfek atışı onu öldürür. Şehit olur. Belki fikrini değiştirir. Belki düşmana yalın kılıç saldırır. Kim bilir? Hele bir bakalım; gün doğmadan neler doğar?"

Sonra Asteğmen Sabri askerin neler yaptığını sordu:

– Çok çekingen davranıyor komutanım. Bir muharebe vuku bulursa, bu çekingenlik diğer askerlere de geçerse? Ne yaparız? Askeri nasıl toplarız?

– Ben de bunu düşünüyorum.

– Geriye göndersek?

– O giderse, "beni de gönderin" diyen çıkmaz mı?

– Çıkar.

– Öyleyse?

– Bilmiyorum komutanım.

İkisi de sıkıntılıydı. Siperlerde bekleşip duran askerlere bir göz attılar. Hiçbirinde geri dönüp kaçacak göz yoktu. Hepsi tevekkül ile hücum sırasını bekliyorlardı. Siperlerde yine hüzün dolu hava vardı...

Asteğmen Sabri ilk günden sonrasını düşündü. Çıkarma sırasında ateş ederken ne kadar değişik duygulara kapıldığını hatırladı. Elinde değildi. İlk gün sonunda geriye çekilmişlerdi. Bazı askerlerin "Çekilmeyelim, burada ölelim" demesine ne kadar da şaşmıştı? "Ölmek, bu kadar kolayca ölmek isteyenin, askerin ağzından kolayca çıkabilir miydi? Sonra bir düşündü. Askeri, ölümü isteyen halet-i rûhiye içine ne itiyordu? O askeri bir başka asker haline getiren şey neydi? Niçin ölünüyordu? Kimin için ölünüyordu? İşte bu soruların cevabı öldürmenin ve ölmenin anlamını dolduruyor, kutsal bir çerçeve çiziveriyordu. Ölmek vatan içindi, bu topraklar içindi. İstanbul içindi. Ana için, yar içindi. Eğer buradan geçiş bulan düşman İstanbul'a varırsa her şey biterdi. Tüm kutsal bilinen değerler düşman çizmesinin ayakları altına alınırdı. Vatan belki parçalanır, kanla canla yazılan bu toprakların tapusunu düşman bir çırpıda yırtabilirdi.. İşte ölmek bunun için kutsaldı. Kutsal şeyler için ölmek de çok kolay oluyordu herhalde. İşte bu nedenle ölenlere de şehit deniyordu."

Asteğmen Sabri bunları düşününce sanki bir labirent içinde çıkış yolu bulmuş gibi sevindi. Sanki rahatlamıştı. Şiir yazmak geldi içinden. Kabaran bir duygu seline kapılmıştı şimdi. Bu duygularını kâğıda dökmeliydi. Yine sarı renkli not defterini açtı. Ancak dilinden eski bir şarkının nâmeleri dökülüyordu.

"Solsan da sararsan yine gül pembe dehensin.
Rabbin bana bir emaneti varsa, o da sensin..."

1-2 Mayıs/Arıburnu

Gelibolu Yarımadası'nda bir büyük med-cezir başlamıştı artık. Her iki tarafın askerleri bu med-cezire kapılmamak için olanca güçleri ile toprağı kazıyorlar ve toprağa tutunuyorlardı.

Arıburnu'nda gece, Türkler içinse süngü hücumuna kalkmak demekti. Sabahleyin ise İtilaf Devletleri, donanmanın ateş desteğini alarak tepelere ve bayırlara doğru tırmanmaya ve gece kaybettikleri yerleri Türklerden almaya çalışıyorlardı. Bu yüzden ön siperler günde birkaç kez el değiştiriyordu. İşte karşılıklı yapılan bu hücumlar, bir denizin med-cezirine çok benziyordu. Zorda kalan çekiliyor, daha sonra yeniden geliyordu. Her iki taraf da inatçı idi. İtilaf Devletleri, tutunabildikleri bir karış toprağın önemini çok iyi biliyor, canla başla savunma yapıyorlardı. Sonra Türklerin elinde tuttukları tepelere doğru saldırıyorlar, saldırıyorlardı. Türkler ise bayır aşağı ilerleyen bir sel gibi onların üzerine akıyordu.

***

Arıburnu Grup Komutanlığı'na atanan Mustafa Kemal Bey yanındaki subaylarla bir toplantı düzenlemişti. Bu toplantıda çok kararlı görünen Mustafa Kemal Bey, aynı kararlı tutumu subaylarının da göstermesini istiyordu. Bu yüzden yer yer katî, yer yer sert ifadelerle konuşmaya başladı:

"- Düşmanı büsbütün kaçırmak için daha çok teemmüle[16] lüzum yoktur. İçimizde komuta ettiğimiz askerlerde Balkan hecâletinin[17] ikinci bir safhasını görmektense, burada ölmeyi tercih etmeyenlerin bulunacağını kat'iyen kabul etmem. Şayet böylelerinin olduğunu hissederseniz derhal onları kendi ellerimizle kurşuna dizelim.

Şimdiye kadar ihraz[18]ettiğimiz muvaffâkiyeti tamamlamak için emrime taze kuvvetler hattı harbe vâsil[19] olmaktadır."

Onun düşmanı denize dökmek için gösterdiği kararlılık ve Balkan Harbi'nde savaşmış ve bu ağır yenilginin yükünü hâlâ omuzlarından atamamış subaylar üzerinde büyük tesir yaptı. Onlar da kesinlikle düşmanın denize dökülmesi ge-

(16) düşünüp taşınmaya
(17) utancı
(18) elde
(19) ulaşmak

rektiğini, artık alınlarına sürülen bu kara lekenin silinme zamanının geldiğini düşünmeye başladılar.

Mustafa Kemal Bey komutanlarına bir kez daha baktı. Yüzlerindeki o azimli ifadeyi gördü. Memnun oldu. Kararlı olmak ve kararlılık içinde hareket etmek başarıyı getirirdi. Düşman kesinlikle Çanakkale'yi geçip İstanbul'a giremeyecekti... Subaylarına taarruza hazırlanması için emir verdi.

General Liman Von Sanders, Mustafa Kemal Bey'e çok güveniyordu. Bu nedenle Arıburnu'ndaki tüm kuvvetleri onun komutası altında topladı. Tek komuta altında olursa, askerin sevk ve idaresinin daha düzenli olacağını düşünüyordu.

1-2 Mayıs /Seddülbahir

Seddülbahir mıntıkasında, Türklerin komutanlığına 29 Nisan'da Alman bir komutan atanmıştı: Albay Von Sodenstern. Kendisi hiç vakit geçirilmeden gece taarruza kalkılmasını emretti. 1 Mayıs sabahı saat 10.00'da, 16 bin Mehmet süngü takmış vaziyette saldırıya geçecekti. Daha önce, bu kadar büyük bir kuvvete hiç komutanlık etmemiş olan Von Sodenstern, hücumda başarılı olursa, kolayca rütbesinin yükseleceğini düşünüyordu. Aklı fikri yapacağı hücumda idi. Ama daha araziyi bile doğru dürüst tanıyamamıştı. Her şey bir yana, 16.000 Türk askeri, 32.000 İngiliz askerine saldıracaktı. Üstelik İngilizlerin silahı ve cephanesi boldu. Siperleri iyi kazılmıştı. Ama Alman Albay Von Sodenstern yine de yaptıracağı hücum için iyimserdi.

1 Mayıs'ta Türkler saat 05.15'te Anzak siperlerini on beş dakika topa tuttular. Sonra bombardıman durdu. Şimdi Arıburnu'nun her yerinde hücuma geçilmişti. Sabahın alaca karanlığında Türk askerleri düşmana doğru koşmaya başladı. Ancak dört-beş gündür devamlı siper kazan ve tahkimat yapan Anzak askerleri 100 adet son model makineli tüfeğe sahipti. Saldırının yapılacağı yerlere bu makineli tüfekler itina

ile yerleştirilmişti. Türkler çok sayıda makineli namlusunun beklediği geniş alanda koşmak zorundaydı. Ayrca sadece on iki makineli tüfek ile yüz makineliye karşı koymaları gerekiyordu..

Sessizce bekleyen Anzak askerleri Türklerin yaklaşması üzerine tetiklere bastılar. Kurşun barajına rağmen Türk askerleri inatla koşuyor, çok geçmeden vuruluyorlardı. Bu yoğun ateş altında gittikçe yavaşlamaya başlamıştı. Yine de Anzak siperlerinin 10-20 metre önüne dek gelebilmişlerdi. Ancak tutunmak, siperleri Anzaklardan almak mümkün olmadı.

Geri çekilmek zorunda kaldılar. Buna karşılık 2 Mayıs'ta İtilaf Devletleri'nin Arıburnu'nda giriştiği büyük taarruz da başarısızlığa uğradı. Bu başarısızlıkla iyice öfkelenen İtilaf Devletleri, Çanakkale'yi ve Maydos'u defalarca bombalamışlardı. Bu bombardıman sırasında Maydos'taki hastahahane binası da isabet almıştı. Ağzına kadar yaralı dolu olan ve 25 kadar da İngiliz yaralı askerin bulunduğu hastahanede bombardıman nedeniyle bir çok gazi, şehitlik rütbesine yükselmişti. Maydos öyle bombalanmıştı ki sağlam tek bir duvar dahi kalmamıştı. Kasaba koca bir taş ve tuğla yığınına dönmüştü. Ayrıca, ne olursa olsun, kasabayı terk etmeyip Maydos'ta kalan sivil halktan da epey ölen vardı...

6-8 Mayıs-Seddülbahir-II. Kirte Savaşı.

On gündür yapılan saldırılardan İngilizler olduğu yerde çakılı kalmışlardı. Bu on günde büyük bir başarıları yoktu. Ian Hamilton'ın aklı hep Kirte'deydi. Yarımadanın tam orta yerinde büyük tepeyi ele geçirmek hülyası ile yanıp tutuşuyordu. Ne yaptıysa Kirte'yi alamamışlardı. Hatta yakınına dek sokulamamışlardı. Ancak Hamilton Hunter Wenston'a taarruzlarını yenilemesini ve kısa zamanda Kirte'yi alma emrini tekrar vermişti. Daha bir hafta öncesine dek aynı hedefe doğru ilerleyen İngilizlerde artık bıkkınlık baş göstermişti.

***

Son günlerde ayakta duracak gücü, kendinde zor bulan Mahmut Sabri'nin gözlerinden uyku akıyordu. Yaklaşık on gündür ancak iki saat uyuyabilmişti. O da ayaküstü ve siperler içinde kestirilmiş bir uykudan ibaret idi. Hummalı bir hazırlık içinde ve tetikte olmak kendisini yıpratmıştı. Cephede gaflete yer yoktu. Binbaşı Mahmut Sabri burada bir şeyin daha olmadığına kanaat getirdi; saat. Emirlerde ve hücumlar dışında saate hiç gerek duyulmuyordu. Yine güneş doğuyor, akşam da batıyordu. Ancak hücuma kalkılacağı vakit saat çok önem kazanıyordu. Hücum öncesinde komutanlar fosforlu saatlerini ayarlıyorlardı. Herkesin gözü saatin akrep ve yelkovanında oluyor, hücum anının gelmesini bekliyorlardı. Sonra beklenen an geliyor, komutanların saatleri de aynı zamanı gösterdiğinde ve hücum dendiğinde, saatin işi diğer bir hücuma dek biterdi. Artık nöbetler, karavanalar, gerektiği zamanda kurulur, yemekler de gerektiği zamanlarda yenirdi. Mahmut Sabri bu vakit dağınıklığına alışamamıştı. Savaştan önce ise kışladaki yatışlar, kalkışlar, talimler ve nöbetler hep saatleydi. Burada ise vakit ne kadar da az ölçülüyordu...

Asteğmen Sabri, nam-ı diğer İstanbullu Edebiyatçı Sabri'nin aklı fikri, kaçmak isteyen erdeydi. Gözünü ondan ayırmıyor, bir yandan da Alçıtepe'nin güneyinde gözcülük görevini sürdürüyordu. Er yine ürkek davranıyordu. En hafif ateşte dahi kafasını siperlerin içine sokuyor, olabildiğince toprağa yapışıyordu. O anda kendisine bir titreme geliyor, Asteğmen Sabri'nin uyarılarına kulak asmadan siperler içinde öylesine bekliyordu.

Az sonra Fransız öncü kuvvetleri ile bir dere kenarında karşılaşmışlardı. Asker yine korkuya kapılmıştı. Sabri ise askerlerine daima ileri çıkmaları ve yayılmaları için uyarılarda bulunuyordu. Takım tam açılmaya başlamıştı ki, asker diğer arkadaşlarının tam ters istikametinde yavaş yavaş geriye doğru gitmeye başlamıştı. Bazen bir çalı dibinde saklanıyor, bazen de bir çukur içinde sinip duruyordu. Takımının yayılışına bakan Asteğmen Sabri bu askerin olmadığını gördü. Hemen geriye koşarak, saklanmakta olan askerin peşine

düştü. Öfkesi öyle büyüktü ki adeta burnundan soluyordu. Elinde tabancasını sıkı sıkıya tutuyordu. Onu bir çukur içinde sinmiş bir halde buldu:

– Çık oradan haydi!

– Komutanım korkuyorum.

– Korkma.

– Elimde değil.

– Haydi kalk! Arkadaşlarının yanına katıl. Eğer katılmazsan seni ben vuracağım! Haberin olsun! Ya düşmanla bir kahramanlar gibi çarpışırsın ya da seni korkaklara yaptıkları gibi sırtından vururum. Sonra da arkadaşlarına, "Korkakların sonu budur" derim. Haydi kalk!

– Korkuyorum. Ölmekten korkuyorum.

– Haydi, sızlanıp durma kalk!

– Ama.

– Halen konuşuyor! Kalk dedim! Asteğmen Sabri tabancasını askerin şakağına dayadı. Olanca gücüyle bağırdı:

– Kalk dedim sana!

Asker çaresiz kalktı.

– Şimdi düş önüme. Arkadaşlarının yanına gideceğiz. Eğer ki düşmandan kaçtığını görürsem, seni ilk önce ben vuracağım. Haberin olsun. Bu sana son ihtarımdır. Beni iyi dinle, insan hayatta üç kere erkek olur. Birincisi sünnet olurken, ikincisi askere giderken, üçüncüsü düşmanın karşısına çıkarken. Sen burada erkek olmak ve erkek gibi davranmak zorundasın. İnsan hayatta bir kez ölür. Ama senin gibi korkaklar, hayatta binlerce kez ölürler. Her top atışında, her mermide ölüp ölüp dirilecek misin! Çık erkekler gibi bir kere öl! Kaldı ki korkunun ecele bir faydası yoktur. Bunu sen de biliyorsun. Haydi, şimdi tüfeğini al, düş önüme...

Sabri önde giden askerin arkasından geliyor, kaçması durumunda onu arkadaşlarının gözü önünde vurmayı düşünüyordu. Bu kez kararlıydı. Korkunun yayılmasına izin vermeyecek, diğer askerlerinin etkilenmesini önleyecekti. Asker, arkadaşları arasında araziye yayılmış bir halde yürümeye çalışıyor, titreyip duruyordu. Arada sırada arkasını dönüp As-

teğmen Sabri'ye bakıyordu. Sabri de onun her bakışında elindeki tabancayı gösteriyor, ileri yürümesini işaret ediyordu.

Birden Fransız askerlerinin ateşine maruz kaldıklarında, kendilerini yere attılar. Sabri yere atlarken, siper almayı aklına bile getirmeyen askerin sırtından iterek onu devirdi. Sonra kafasını alabildiğine toprağa bastırarak bağırdı:

– Kafanı kaldırma! Korkma!

Yoğun ateş biraz hafiflemeye yüz tuttuğunda, Sabri takımına seslendi:

– Haydi aslanlar! İleri! Şimdi sen de, cesaretini topla ve düşmana karşı bir kahraman asker gibi çık. Kahramanlar gibi çarpış. Anladın mı!

Askerin beti benzi sararmış bir halde titremeye davam ediyor, korkak gözlerle Sabri'ye bakıyordu. Sabri'nin bağıran yüzü, ardına dek açılan ağzını görüyor, iliklerine dek sinen korkunun tesiriyle ne yapacağını, neye karar vereceğini bilemiyordu. Bir ses içinden daima, "Kaç, kurtul buradan." diyordu. Bir ses de, "Asteğmen doğru söylüyor, çık bir kahraman gibi diğer arkadaşlarınla birlikte düşmana atıl. Vurulursan vurulursun. Ölürsen de ölürsün. Bu azap dolu dakikalar biter." diyordu. İçindeki bu son ses yeni yeni dillenmeye başlamıştı. Halbuki daha önce böyle bir sesin kendine fısıldadığını hiç duymamıştı. "Cesaretim artıyor mu?" diye bir an düşündü. Olabilirdi. Sabri ise onu yakasından yakalamış hâlâ bir şeyler söylüyor, bağırıp çağırıyordu. Ama o komutanını dinlemiyordu. Sanki duymuyordu. Birden içine bir sakinlik yayıldı. İlk önce heyecanı yatıştı. Sonrada titremesi geçti. Elindeki silaha sıkı bir şekilde sarıldı. Dişlerini sıktı. Sonra inanılmaz bir şekilde nara attı.

– Hayyt! Allah Allah!

Sabri'nin yakasına yapışan ellerinden kurtuldu. Onun şaşkın bakışları arasında fırlayıp düşmana doğru koşmaya başladı. Olanca hızı ile koşuyor, bir yandan da aralıksız ateş etmeye çalışıyordu. Asteğmen Sabri ve arkadaşları, arkasından hayretler içerisinde bakakaldılar. Asker, düşmana doğru

koşarken, tüm gücüyle ve hançeresi bağırırcasına haykırıyordu:

– Ben korkak değilim! Ben korkak değilim! Korkak değilim!

Ancak daha fazla gitme imkânı bulamadı. Fransızların kurşunlarıyla vuruldu. Yere düştü. Öylece kaldı. Onun vuruluşunu gören arkadaşları da öncü Fransız askerleri üzerine saldırmak için hırsla atıldılar. Onlar, korkak diye belledikleri arkadaşlarının bir kahraman gibi şehadetinden etkilenmişlerdi. Şimdi canlarını dişlerine takmışlar, Fransızlarla amansız bir çarpışmaya tutuşmuşlardı. Az sonra Fransızları bir hayli geri sürmüşlerdi. Asteğmen Sabri geriye döndü. Biraz evvel vurulan askerin cesedini aramaya koyuldu. İleride yüzü koyun yatıyordu. Yanına gidip, onu yüzüstü çevirdi. Yüzüne kanlar sıçramıştı. Askerin yumuk gözleri zorla açıldı. Asteğmeni Sabri'yi görünce gülümsedi. İyice peltekleşen diliyle, "Ben kor.. kak de...ği...lim." diyebildi. Başı yana düştü. Asteğmen Sabri'de değişik duygular içinde sanki asker duyuyormuş gibi, "Evet, sen korkak değilsin. Sen bir kahramansın. Kahramanlar gibi öldün. Bu böyle bilinecek." dedi... Gözleri dolu dolu kabaran yüreği ile askerin künyesini kopardı. "Evet, gerçek bir kahramansın" dedi. Askerlerinin yanına döndü. Onlara ilk sözü şu oldu:

– Herkes bilmelidir ki arkadaşınız tam bir kahraman gibi öldü. Şehitlik mertebesine erdi. Siz de kendi gözlerinizle gördünüz. Daha önce yaşananlar, arkadaşınızın daha önce hissettikleri de hiç yaşanmadı sayılacak tamam mı?

– Emredersiniz komutanım.

Bir süre sonra çaarpışmalar duraklamıştı. Asteğmen Sabri başındaki kabalağı çıkardı. Saçlarını iki eliyle dalgın dalgın karıştırdı. Bir süre düşündü. Gönlünün yorgun olduğunu sanıyordu. "Zoor, zor komutan olmak, çavuş, onbaşı dahi olmak zor. Bunca mesuliyet, bunca can. Sizin sevk ve idarenize bağlı. Hatalı bir karar, bir anlık dalgınlık bir anlık kararsızlık pek çok kişinin hayatına mal olabilir." Omuzuna bir el dokundu. Bu elin dokunuş biçiminden dostça olduğunu anladı. Başını kaldırıp baktı. Elin sahibi Bigalı er, Orhan'dı.

– Asteğmenim, az çok neler düşündüğünüzü tahmin ediyorum. Ama şunu bilin ki arkadaşımızın cesaret kazanmasını siz sağladınız. Ben şahsım ve takım arkadaşlarım adına teşekkür ederim. O bir kahraman gibi öldü. Kahramanlara yakışır bir şekilde öldü.

– Son sözleri bile, ben korkak değilim, oldu. Belli ki o da bunu kabullenememiş... Ama savaş işte. İnsan korkuyor. Korkmaz olur mu. Korkaklık aslında utanılacak bir duygu değil. Bu duygu, sizi bir çok askerin içinde hareketlerinizi yönlendiriyorsa, aklınıza hükmediyorsa işte o zaman utanılacak bir hale düşüyorsunuz. Ama insan korkularını yenmesini bilmeli. Aklı selim bir şekilde hareketlerini yönlendirmeli. Zaten buna da cesaret deniyor.

– Haklısınız komutanım. Korkumuzu yenmeyi bilmeliyiz. Zaten bu savaşı korkularını yenen kazanacak. Topu tüfeği gemisi kuvvetli olan değil.

Asteğmen Sabri Orhan'ın bu sözlerine şaştı.

– Orhan senin tahsilin var mı?

– İdadiden ayrıldım.

– Niçin?

– Gönüllü yazılıp buraya gelmek için.

– Doğru ya... Benimki de soru işte... Kusura kalma Orhan'ım.

– Estağfurullah komutanım. Ne kusuru. Asıl siz kusura kalmayın.

– Neden?

– Size dediklerimden ötürü.

– İyi dedin Orhan'ım. İyi dedin. Ne ki güzel dedin. Sen kafanı yorma...

Asteğmen Sabri, Orhan'ın arkasından bakakaldı. İlk defa canı bir sigara içmek istedi. Sanki, bir tiryaki gibi paket taşıyormuşcasına ceplerini yokladı. Sonra kendine güldü. Erlerin birine seslendi:

– Bana bir cigara verin.

Erler komutanlarının bu isteğine şaşırdılar. Komutanları cigara içmezdi ki... Şimdi ise cigara istiyordu. Hemen erin bi-

ri cebinden tabakasını çıkardı. Sabri'ye uzattı. Sabri tabakayı gayrı ihtiyari aldı. Sonra yine gülümsedi.

– Ben cigara sarmasını bilemem ki. Sen sarıver.

– Baş üstüne komutanım.

– Kalın olsun ha...

– Peki komutanım...

Cigarayı alan Sabri, kendisine uzatılan bol pamuklu bir çakmak ile cigarasını yaktı. Sonra derin bir nefes içine çekti. Ardından uzun uzun öksürdü. Onun bu öksürmelerine askerler güldü. Askerlerine kaşlarını çatarak, sertçe baktı. Bunun üzerine askerlerinin bakışı dondu kaldı. Ancak Sabri de gülmeye başlayınca, hep birlikte gülmeye devam ettiler...

Sabri askerlerine içten, candan bir yakınlık duydu...

Ancak kendisi düşünceliydi. Çünkü Fransızların yanında Senegalli askerler ile İngilizler Kirte'ye saldırmak için hummalı bir hazırlık içindeydiler. Hemen geri dönmeli, raporunu Binbaşı Mahmut Sabri'ye vermeliydi. Takımını toparlandı. Kirte'ye doğru yürümeye başladılar...

***

İngilizlerin saldıracakları belli idi. Mümkün olduğu kadar düşman önde karşılanmalıydı. Mahmut Sabri bir konuda çok endişeleniyordu. Taburu doğru dürüst uyumamıştı. Hiç dinlenememişti. Devamlı cephede savaşıp, durmuştu. Oysa İngilizler en seçme birliklerini, Senagalli askerleri ve Fransızları cepheye sürmüşlerdi.

İngilizler tam da Hıdrellez günü, baharın müjdecisi sayılan bu günde insanı kıskandıracak güzellikteki zeytin tarlalarından Kirte'ye doğru yürüyüşe geçtiler. Bu yürüyüşte kararlıydılar. Artık bir yılan hikayesine dönen, nice med cezirler yaşanan Kirte Köyü ve Kirte Tepesi'ni almalıydılar. Bunun için amansız bir saldırı hazırlığı içindeydiler. Yoğun ateş eşliğinde hızla ilerleyecekler, Türklerin toparlanmasına fırsat vermeyeceklerdi. Bu amaçla kalkıştıkları bir hücumda, ilk önce Türk öncü birliklerini kolayca bertaraf edip ilerlemeyi sürdürdüler... Yine donanma ortalığı birbirine kattı. Tepeleri havaya savurdu. Bu ateşten sonra İngiliz askerleri Kirte'ye

doğru yürüyüşe geçmişlerdi... Donanma, ateşini daha da ileri kaydırmıştı. Uzun menzilli toplarla Kirte ve civarındaki Türklerin siperlerini arıyor, şüpheli yerleri amansız bir şekilde bombalıyordu.

Bu hengameye karşı koymaya çalışan Asteğmen Sabri siperlerden dalga dalga gelen İngiliz askerlerine ateş etmekte, bir yandan da sık sık rapor vermek için telefonun başına koşmaktaydı. Yine böyle telefona giderken bir askerin:

– Yahu kardeşim benim tüfek ateş almıyor. Mekanizması bozuldu, dediğini işitti.

Hemen askere doğru yöneldi.

– Ver bakayım tüfeğini, dedi.

Tüfeği kontrol eden Sabri, mekanizmanın bozuk olmadığını anlamıştı. Ama asker neden böyle söylüyordu?

– Uzat bakayım ellerini, dedi.

Asker, ellerini uzattığında, tetiği çeken parmağının olmadığını gördü.

– Senin tüfeğin bozuk değil. Parmağın gitmiş, dedi.

Asker şaşkınlıkla eline baktı. Tetiği çeken parmağı yerinde yoktu. Yaranın taze olmasından dolayı şimdilik acı falan duymuyordu. Ama daha sonra müthiş bir sızı duyacaktı. Sabri askere:

– Yere düşen parmağını al. Belki doktorlar yerine diker.

Asker bu emir üzerine başını dik tutarak:

– Komutanım! Vatan için toprağa düşen şey geri alınmaz! Bırakalım parmağım da toprakta kalsın. Arkadaşlarım gibi, dedi.

Bu sözler üzerine Sabri'nin yüreği bir hoş oldu. Gitti askerin omzuna eline koydu.

– Dediğin gibi olsun. Ama sıhhiyeler yarana bir baksın, dedi.

Asker de:

– Baş üstüne, diyerek geriye gitti...

"Toprakta nelerimizi bırakmıyoruz ki, bacağımızı, kolumuzu, canımızı, ama bu toprakları düşmana asla bırakmayacağız." Sabri kararlı bir şekilde kendi kendine konuşmuştu...

Sağanak şeklinde mermi yağmuru devam ediyordu. İngilizler alınması şart olan Kirte'ye doğru saldırıyor, Türkler de ne olursa olsun, savunulması gereken son nokta olarak kabul ettikleri Kirte'de İngiliz, Fransız ve Senegalli askerlerin yürüyüşünü durdurmak için canla başla savaşıyorlardı.

***

İngilizlerin 88. Alayında Albion zırhlısından bu alaya gönüllü olarak katılan Leslie vardı. Daha önceki Kirte muharebesine katılamamıştı. Şimdi ise iştirak etmişti. Ancak buradaki durum zırhlıdan görüldüğü gibi değildi. Yoksa pişman mıydı? Bir an kendini dinledi. Zeytinliklerin içinden geçerken "Hayır. Hayır... Pişman değilim. İngiliz ordusunun Kirte'yi almasına şahit olacağım. Bir nebze olsun katkıda bulunacağım için bilâkis şanslıyım. Evet doğru, zırhlının o güvenilir havası burada yok. Her zeytin ağacının arkasında, her çalı öbeği içinde bir Türk askeri beni gözlüyor, bana ateş etmek için nişan alıyordur belki."

Leslie yürürken tedirgin bir şekilde adımlarını atıyor, aniden büyük bir tuzağa düşecekmiş hissine kapılıyordu. Ya da büyük bir çukurun içine, büyük bir boşluğa düşecekmiş gibi hissediyordu kendini. "Her adımım tedirgin. Her yanım gergin. Bu doğuda bulunmaktan mı? Doğunun gizeminden dolayı mı?" Hani daha savaşın başlarında doğu doğudur, batı da batı diyerek işin içinden sıyrılmaya çalıştığı o günler aklına geldi. Şimdi arkadaşı gibi o da doğunun bir efsane olduğunu kabul mu ediyordu yoksa? "Hayır böyle bir şey olamaz." dedi Leslie. Hayır kesinlikle olamazdı. Gizem ve efsane Binbir Gece Masalları'nda olurdu. Peki Binbir Gece Masalları nerede geçiyordu? Doğuda değil mi? Osmanlı doğu değil miydi?

Artık Seddülbahir'deki İngiliz ve Fransız askerlerinin en büyük hayali Kirte'yi almaktı. Sanki orasını alırlarsa savaşı kazanacaklarını, savaşı bitireceklerini sanıyorlardı. Ulaşılmaz bir yer gibi uzaktan duran 286 metre yüksekliğindeki bu tepe, onlara sanki Himalayalar'daki Everest Dağı gibi erişilmez ve ulaşılmaz görünüyordu. Ne yaptıysalar, bir türlü bu

tepeciği ele geçirememişlerdi. Tam iki kez büyük kuvvetlerle saldırmışlardı ama her iki taarruz da olgunlaşamadan Türkler tarafından durdurulmuştu.

13 Mayıs 1915

Muavenet-i Milliye'in büyük başarısı.

Deli Kemal, boğaz arasında adeta mekik dokur hale gelmişti. Her iki kıyıya asker taşımıştı. Halen asker sevkiyatı sürüyordu. Gelibolu, asker yutan küçük bir yer alan cihan savaşının yapıldığı büyük bir yer olmuştu...

Sabah erkenden Akbaş İskelesi'ne geçirdiği askerlerin teknesini boşaltmasını beklemişti. Daha sonra teknesini limana bağlayarak dinlenmeye başlamıştı. Kendisinden üç beş günlüğüne teknesinin burada kalması istenmişti. Yeni görevler verileceği de söylenmişti. Deli Kemal üç-beş gün dinlenmekle geçti ama arada sırada donanmanın Akbaş İskelesi çevresine ve Maydos'a yaptığı bombardıman sebebiyle tedirgin olmuştu. Burası yaralıların toplandığı, İstanbul'a ve diğer hastahanelere sevkiyatın yapıldığı önemli bir yer olmuştu artık. Akın akın yaralı geliyordu. Sedyelerle, eşeklerle, arabalarla yaralılar durmadan taşınıyordu. Çeşitli yerlerde kurulan sargı yerlerinden ve çadır hastahanelerinden yaralılar taşınıyordu. Bunların çoğu ağır yaralıydı. Hiç vakit geçirilmeden ameliyata alınması gerekiyordu. Bazen buraya taşınan yaralılar bir süre sonra kan kaybından şehit oluyordu. Hatta limanın hemen arkasına bir şehitlik bile yapılmıştı.

Deli Kemal burada iç yakan tablolar ile karşılaşmış, savaşın perde arkasını tüm çıplaklığı ile burada görmüştü. Savaşın ve silahın insanları ne kadar derinden yaraladığına yakından şahit olmuştu.

Yine teknesinde dinlenirken, bir asker kendisinin Çanakkale Müstahkem Mevkii Komutanlığı'nda beklendiğini söyledi. Deli Kemal hemen bir kayık ile Çanakkale'ye geçti.

Doğru Müstahkem Mevkii Komutanlığı Karargahı'na gitti. Kendisini Cevat Paşanın emir subayı karşıladı:

– Deli Kemal, gönüllü olarak bize çok yararlı oldun. Durmadan asker taşıdın.

– Yararlı olabildimse bana ne mutlu komutanım.

– Olmaz mısın... Ancak şimdi sana önemli ve tehlikeli bir görev daha düşüyor. İstersen kabul etmeyebilirsin. İyi düşün.

– Düşünmeye mahal yoktur komutanım.

– Ben görevi anlatacağım, sen yine de bir süre düşün. Kararını öyle ver... Biliyorsun donanmanın ateşi Maydos'a, Akbaş'a dek gelebiliyor. Seddülbahir Morto Koyu'na demirlemiş olan Goliath ve Cornwallis zırhlıları Seddülbahir ve Kirte civarını ve buradaki siperlerimizi devamlı ateş altına almakta, askerlerimizi zor duruma düşürmektedir. Bu gemilere ilerde bir saldırı düzenlemeyi düşünüyoruz. Ama tarihi ve yeri belli değil. Muavenet-i Milliye muhribinin kaptanı Ayasofyalı Ahmet Saffet Bey ile irtibata geçeceksin. O, sana neler yapacağını söyleyecek. Kendisi en kısa zamanda Akbaş Limanı'na gelecek. Şimdilik bunları söyleyebiliyorum. Daha ayrıntılı bilgiyi Ahmet Saffet Bey'den alacaksın. Dediğim gibi bu zor ve çok tehlikeli bir görevdir. Yine de sana düşünmek için bir iki gün süre vermek istiyorum.

– Süreye de, düşünmeye de gerek yoktur komutanım. Tarafımdan ne yapılması gerekiyorsa, tehlikenin büyüklüğü ne olursa olsun, behemal yapılacaktır. Bu konuda yine en ufak bir tedirdinliğim yoktur.

– Peki.. O zaman sen takana dön ve hazırlıklara başla. Vazifenizde başarılar diliyor, Cenab-ı Hak'tan sizi esirgemesini niyaz ediyorum.

– Sağ ol komutanım....

Deli Kemal, karargahtan çıktığında, bu görev değişikliği sebebiyle memnundu. Zaten Çanakkale Boğazı'nda adeta içi daralmıştı. Nihayet keyifli bir şekilde güverteye uzanıp, uçuşan martıları seyredip, sigarasını içebilecekti. İçi kıpır kıpır geldiği kayık ile Akbaş İskelesi'ne geçti. Etrafı dolaşmak için şöyle bir gezintiye çıktı. "Sanki" dedi, "Buraları hep ilaç ve

kan kokuyor. Gemiler, şu koy, şu liman bile bu kokuların altında kalmış. Hele iskele sanki bu kokuların ağırlığı altında inliyor." gibi dedi... Biraz daha yürüdü. Tepenin üstüne çıktı. Az ilerde üç büyük çamın altında şehit olup da gömülenlerin mezarlığı vardı. Hamuşan[20] dedi. Mezarların yanına gitti. Bir kıyıya çömeldi, Fatiha okudu. "Kim bilir ne umutlarla buraya kadar geldiler. Kim bilir belki yaraları çok ağırdı. Belki buradan hastahane gemilerine bindirilip İstanbul'a kadar gitseydiler, şimdi hayatta olacaklardı. Kim bilir.." dedi içini çekerek. "Kim bilir... "

Üzgün ve ağır adımlarla tekrar iskeleye doğru yürüdü. İskelenin ucuna dek geldi. Bir süre uzaklara Marmara'ya doğru baktı. Sanki çok uzaklarda Muavenet-i Milliye muhribini görecekmiş gibi dikkatle bakındı. Sonra iskelenin ucuna oturdu. Öylece kalakaldı. Şimdi hiçbir şey düşünemiyordu. Ara sıra Kaptan Ahmet Bey'in kendisine ne söyleceğini merak ediyordu.

***

Marmara Adası açıklarında devriye görevini sürdüren Muavenet-i Milliye muhribi deniz trafiğinin güvenli hale getirmek için her zamanki gibi adanın açıklarında seyir halindeydi. Bazen, geminin kaptanı Ayasofyalı Ahmet Saffet Bey, Marmara Adası'nın küçük koylarında gizleniyor, dürbünüyle deniz yüzeyini tarıyordu. Amacı aniden çıkabilecek denizaltılara karşı bir baskın düzenlemekti. Ancak on beş gündür bir tek denizaltı görmemişlerdi. Kendisi bu görevden sıkıldığını hissediyor ama elinden başka bir şey de gelmiyordu.

Bir iki gün önce müjdeli bir haber almışlardı. Çok yakın dostu Kıdemli Yüzbaşı Rıza Bey'in AE sınıfından bir denizaltı batırdığını öğrenmişti. Denizaltıyı kendi batırmışcasına sevinmişti. Hemen arkadaşını aramış, onu bu başarısından dolayı tebrik etmişti. Arkadaşı da, "İnşaalah darısı senin başına Ahmet Beyciğim" demişti. Ahmet Saffet Bey de öylesine, "İnşaallah" demişti. "İnşaallah..."

Muavenet muhribi Meşrutiyet'ten sonra Osmanlı Donanma Cemiyeti tarafından yaptırılan dört muhripten biriydi.

(20) Mezarlık.

1909 yılında denize indirilmiş ve Osmanlı Donanması'na katılmıştı. Altı ay kadar önce de Gayret-i Vataniye Muhribi ile Rusya'nın Odesa limanına bir baskın düzenlemiş, buradaki Rus donanmasına büyük zarar verdirmişlerdi. "Bir sonraki görev Çanakkale'de verilsin" diyordu Ahmet Saffet Bey... "Ben Çanakkale'yi isterim, lâkin Çanakkale beni ister mi bilmem?" demişti.

Artık Marmara'ya akşam karanlığı çökerken muharebe eri aceleyle Ahmet Saffet Bey'in görev yaptığı kaptan bölümüne girdi:

– Komutanım derhal Akbaş Koyu'na gitmemiz isteniyor. İşte şifreli mesaj.

– Çözdünüz mü?

– Evet komutanım.

– Ver bakayım. Ahmet Saffet Bey telgrafı aldı okudu:

"Çanakkale Morto koyundaki Goliath Zırhlısı'na gece baskını düzenlemek üzere Kale'ye (Çanakkale) acele hareket ediniz. Bu konudan kimseye söz etmeyiniz."

Muhribin kaptanı Ahmet Saffet Bey hemen, "Tam yol Çanakkale..." demişti. Müretteebat bu ani görev değişiminin neden yapıldığını tahmin etmeye çalışıyordu. Ancak kimse kimseye bir şey soramıyordu...

***

Goliath ve Cornwallis zırhlıları Morto Koyu'na demirleyip, Kirte'yi almak isteyen askerlerine destek olması için Seddülbahir ve Kirte arasını devamlı topa tutuyorlardı. Zırhlıların ateşinden dolayı Türkler çok zor durumda kalıyordu. Bu sebeple artık bıçağın kemiğe dayanması gibi zırhlıların saldırılarından yaka silken ordu komutanı, Akdeniz Müstahkem Mevkii Komutanlığı'nı arayarak, zırhlılara bir şeyler yapılıp yapılmayacağını sormuştu. Cevat Paşa bu konuda elerinden geleni yapacaklarını söylemişti kendisine...

Muhrip komutanı Ahmet Saffet Bey, Çanakkale'ye 10 Mayıs'ta geldi. Hemen Akdeniz Müstahkem Mevkii'nin olduğu yere çıktı. Kendisini Cevat Paşa karşıladı.

– Ahmet Bey, size büyük ve tehlikeli bir görev düşüyor.

– Emredersiniz Paşam.

– Göreviniz, bir gece baskınıyla Goliath ya da Cornwallis zırhlılarından birini batırabilmektir. Zira bu zırhlılar Seddülbahir mıntıkasındaki askerlerimize çok zarar veriyorlar... Siz şimdi hazırlıklara başlayınız. Bu konuda Erenköylü Binbaşı Nazmi Bey size yardımcı olacak. Kendisiyle hemen irtibat kurun. Zira meşhur 18 Mart'tan önce de Hafiz Hakkı Bey'e kılavuzluk yapmıştı. Nusret ile mayınları boğaza döşemişlerdi. Boğazı çok iyi bilir... Nazmi Bey ile bir keşif gezisine çıkınız. Ancak şunu da bilmelisiniz ki, siz seyir halindeyken tabyalarımızın haberi olmayacak. Bizim tabyalarımızın dikkatini çekerseniz, kendi askerimiz tarafında saldırıya maruz kalabilirsiniz. Fakat görevin başarıya ulaşması için gizlilik şarttır. Mürettebatınıza nereye gideceğinizi, saldırı akşamı bile söylemeyeceksiniz.

– Baş üstüne efendim...

Ahmet Bey selâm verip çıktı. Nazmi Beyle bir araya geldiklerinde, hemen o gün öğleden sonra küçük bir motorla boğazın Rumeli sahilini takip ederek, keşif gezisine çıktılar. Seddülbahir Kalesi'ne yaklaştılar. Bir koyda demirleyerek, zırhlıların nöbet saatlerini, hangi muhriplerin gelip gittiğini, dürbünle gözleyerek öğrendiler. Dönüşte sahilin uygun yerlerine şamandıra bırakarak, Çanakkale'ye geri döndüler...

Bu arada Muavenet'in torpido subayı Ali Haydar Bey, tüm torpidoları kontrol ettirdi. Ateşe hazır hale getirdi. Alman Binbaşı Firle, Nazmi Bey ve Ahmet Saffet Bey hemen Akbaş iskelesine geçtiler. İki gündür orada Muavenet'i beklemekte olan Deli Kemal ile buluştular. Onu da yanlarına alarak bir keşif gezisi daha yaptılar. Ahmet Safet Bey, Kemal'e:

– Sen takanla bizim önümüzde gideceksin. Mümkün olduğunca yavaş ve dikkatli olmalısın. Yelkenlerini de aç ki düşman tarafından sivil bir taka sanılsın. Kıyıya yakın seyredeceksin. Heyecanlanmak ve paniklemek yok. Bizim aşağıya, yani Seddülbahir'e gittiğimizden tabyalarımızın bile haberi olmayacak ona göre...

– Baş üstüne komutanım...

Çanakkale'ye döndüklerinde rotayı bir kez daha gözden geçirdiler. Neler yapacaklarını birbirlerine tekrar anlattılar. Sonra saatlerini ayarladılar.

13 Mayıs sabahı güneş sanki farklı doğuyordu. O gün iskelede beklediler. Nazmi Bey mayınlar hakkında kendilerine bilgi verdi. Soğanlıdere'den Morto Koyu'na dek yedi mil mesafede bıraktıkları Râmiz[21] torpillerine çarpabilirlerdi.

Artık görev için hazırdılar. Muavenet-i Milliye'nin 25 Türk ve iki Alman Subayı ile 85 Türk denizci eri, 1 Alman makine astsubayı ve 12 Alman denizci erinden oluşan toplam 125 kişilik mürettebatının hepsi hazırdı. Ahmet Safet Bey hazırlıkları bir kez daha gözden geçirdi. Sonra hareket emrini verdi. Limandan, önce Deli Kemal'in takası, ardından da Muavenet-i Milliye muhribi demir aldılar...

Çanakkale Limanı'ndan tam saat 19.00'da ayrılan Muavenet daha önceden belirlenmiş rotası gereğince Maydos'a geçti. Buradan kıyıya yakın bir rota takip edilmeye başlandı. Saat 19.15'te de Kilitbahir önlerine gelindi. Bir süre yol aldıktan sonra muhrip müthiş bir şekilde sarsıldı. Tüm mürettebat bir mayına denk geldiklerini sandılar. Hepsi heyecanlanmışlar, daha görevin başında bu şekilde yaralanmak morallerini bozmuşlardı. Muhrip iyice yavaşladı. Öndeki Deli Kemal'in takası da onları beklemek için ufak bir koya sığındı. Herkes gemide neler olduğunu anlamaya çalışıyordu. Binbaşı Nazmi Bey koşarak muhribin arkasına gitti. Bu mevkide mayın hattı yoktu. Derin bir nefes aldı. "Çok şükür" dedi. Sadece muhribin pervanesi kayalıklara çarpmıştı. Hemen kaptan Ahmet Saffet Bey'in yanına döndü:

– Ucuz atlattık kaptan.

– İnşaallah öyledir.

– Kıyıya yakın seyrettiğimiz için pervane kayalıklara çarptı, dedi.

Ahmet Bey de:

– Ben de son duyduğum sesle buna kanat getirdim. Lakin Deli Kemal'in takasının altı bu kayalıklara niye çarpmadı ki?

– Daha hafif de ondan..

(21) Balkan Harbi'nde donanmaya kumanda eden Miralay Râmiz Bey'in kendi icadı olan torpiller boğaz çıkışında serbestçe yüzüyordu.

– Hay Allah... Neyse... Biz yolumuza devam edelim...

– İstersen kıyıdan biraz uzaklaşalım.

– İyi olur...

Muavenet, Kilitbahir'i biraz geçince boğaz içine yöneldi. Bir süre böyle seyrettiler.

Bu yolculuk sırasında Deli Kemal tek bir şeyi düşlüyordu. Üsteğmen Cemil ile birlikte İstanbul Boğazı'nda mayın topladıkları ânı... Devamlı bu olayı hatırlıyor, Üsteğmen Cemil'in kendisine "Kardeşim Kemal" demesini bir türlü unutamıyordu. Sonra Kâzım ve Osman'ın mayını patlatma uğruna şehit oluşlarını hatırlıyor, karanlığın bağrında havaya savrulan kayık gözlerinin önünden hiç gitmiyordu. Şimdi daha zor bir görevdeydi. Bu kez boğaz girişinde zırhlılar bekliyordu. Deli Kemal bu sefer de birilerinin kendisine "kardeşim" diyeceğini, onu kardeş gibi kabullenecek birilerinin çıkacağını sanıyordu. Belki bu duygu, ilk görev ile bu görevin benzerliğinden dolayı da olabilirdi... Sonra "kardeşim" diye kendi kendine söylendi.. "Yahu yalnızlık boğazımıza ne kadar düğümlenmiş... En zor görevlerde dahi bir kardeş edinmeye çalışıyorum." dedi. Sonra kendi kendine gülümsedi...

Nazmi Bey saatine baktı.

– Ooo saat 19.50 olmuş.

– Neredeyiz?

– Soğanlıdere açıklarında...

Bu arada yanlarına Alman Subay Firle geldi:

– Kaptan, yine kıyıya yakın seyrediyoruz. Derinlik iyice azaldı. Dokuz kulaçtayız. Daha derine gitmemiz lazım.

Tekrar derin sulara yöneldiler. Boğaza çöken karanlık iyice koyulaşmış, hafif bir sis tabakası da çökmeye başlamıştı. Yine beklemeye başladılar. Şimdi Deli Kemal'in takasını bile zor görüyorlardı. Dalgaların sesinden başka bir şey duyulmuyordu. Ama çok uzaklarda boğuk boğuk patlayan topların seslerini işitebiliyorlardı.

Kaptan Ahmet Saffet Bey torpido subayının yanına gitti:

– Ali Haydar Bey bu işi başarabilecek miyiz?

– Başarmak zorundayız efendim. Çok dikkatli olmalıyız.

– Ali Haydar sana bir sır vereyim mi? Ne yapacağımızdan Alman asker ve subaylarının bile haberi yok.

– Görev çok gizli herhalde.

– Tabyalarımızın da bizden haberleri yok. Bu saatten sonra sana söylememde bir sakınca yok. Zırhlı vurmaya Seddülbahir'e gidiyoruz.

– Yani?

– Yanisi ava çıkıyoruz... Ayrıca bizimkiler düşman muhribi sanarak bizi topa dahi tutabilirler..

– Başımıza bu da mı gelecekti kaptan?

– Ama görevin başarıya ulaşması için bu gerekli...

Bu sözler üzerine Ali Haydar Bey güldü.

– Niye gülüyorsun Ali Haydar?

– Komutanım, ister misiniz tabyalarımız bizi havaya uçursun. Sonra bizi şehit bile saymasınlar... Bunun için gülüyordum.

– Allah korusun torpidocu!

Ancak Ahmet Saffet Bey de kendini daha fazla tutamadı. O da kahkaha ile gülmeye başladı. Az sonra yanlarına Alman Binbaşı Firle tekrar geldi. Onların kahkaha ile güldüklerini görünce şaşırdı. Kendi kendine, "Şu Türkler de ne kadar garip insanlar. Çok tehlikeli boğaz sularında gezerken bile kahkaha ile gülmekten geri kalmıyorlar." dedi. Merakla sordu:

– Niye gülüyorsunuz?

– Ya ölürsek ve bizi de şehit saymazlarsa diye gülüyoruz.

– Ama neden?

– Boş ver Binbaşı Firle... Anlatması uzun sürecek. Belki daha sonra...

Muavenet'in tüm ışıkları söndürülmüştü. Geminin kenarındaki beyaz çizgiler dahi siyaha boyanmış, bacasına kıvılcımlar görülmesin diye filitreler takılmıştı. Hatta telgrafın kumanda zili bile sökülmüştü. Mürettebat zorunlu olmadıkça konuşmuyordu. Sadece dalgaların sesi duyuluyordu. Herkesin sinirleri alabildiğine gerilmişti. Tekrar hareket ettiklerinde aniden kendilerine ateş açılmıştı. Adeta mermi yağmuruna tutulmuşlardı. Alman Binbaşı heyecanlanmıştı:

– Neler oluyor?

Kaptan Ahmet Saffet Bey:

– Bizimkiler! der demez, Ali Haydar Bey gülmeye başaldı. Ardında da Ahmet Bey güldü. Binbaşı Firle iyice şaşırmıştı. Karşısında gülen subayları görünce, "Herhalde burada adet böyle, bari ben de güleyim" dedi ve gülmeye başladı. Alman Subay Firle'yi gören Ali Haydar ve Kaptan Ahmet Bey daha çok gülmeye başladılar. Askerler ise kahkaha seslerini duydukça:

– Bizim sinirlerimiz ne kadar gergin. Maşaallah komutanlarımızn keyfi ise yerinde, diyorlardı.

Gece yarısına yaklaşılmıştı ve saat 00.45'i gösteriyordu. Ali Haydar Bey:

– Ne yapacağız komutanım?

– Ne mi yapacağız? Şunu yapacağız. Zırhlılardaki nöbet vardiyaları dört saatte bir değişiyor. Vardiya değişimi nöbetten çıkanların uykusuz, nöbeti teslim alanların da uyku sersemi olduğu andır. Şimdiki nöbet değişimi saat 01'de olacak. Deli Kemal'e söyleyin, biraz daha yaklaşsın ve beklesin. Yelkenlerini de iyice açsın ki bizi perdelesin. Sonra iyice sokulacak, sokulacak ve torpilleri atacağız. Kaçabilirsek kaçacağız. Kaçamazsak postu ucuza satmamak için çarpışacağız. Hepsi bu Haydar Bey...

– Morto Koyu'na iyice yaklaştık.

– Tamam, hazır olun. Kemal'e söyleyin, bize göre daima çaprazda duracak...

– Herkes görev başına.

– Allah yardımcımız olsun.

– Amin...

– Amin. Bu cümleyi Alman Binbaşı Firle söylemişti. Onun bu sözüne Kaptan Ahmet Bey ve Ali Haydar Bey gülümsemişti.

Saat 01.00 olmuştu. Sisli karanlık içinde büyük bir zırhlının gövdesini görebiliyorlardı. Onun da arkasında bir başka zırhlı vardı.

– İkisi de burada, şansa bak Ali Haydar Bey.

– Uzaklık ne kadar diye sordu Nazmi Bey?
– 1.2000 metre...
– İyi, ha kaptanım kalbiniz sağlam değil mi?
– Çok şükür, niye sordunuz?
– Boşver daha sonra anlatırım...
– İyi ya sen bilirsin...
– Biraz daha sokulalım mı?
– Dikkat motor gürültüsü... Deli Kemal'i görmediler...
– Boğazdan içeri giriyorlar...
– Bize kurşun attılar ya kontrole gidiyorlardır.
– Bekleyelim.

Motorun sesi gittikçe kendilerinden uzaklaşıyordu. Ses Anadolu kıyısına doğru gidiyordu. Ali Haydar Bey sevinçle bağırdı:

– Yaşasın Anadolu kıyısına döndüler.
– Şükürler olsun Allah'ım.

Karadan Morto Koyu'nun her iki tarafındaki tepelerden Fransız askerler aydınlatma fişeği fırlattılar. Bu fişekler kısmen de olsa Muvanet'i aydınlattı. Sanki akşamdan beri karanlığın peçesini gizli bir el aralamıştı. Artık Goliath zırhlısı tarafında da görülmüşlerdi. Bu arada Kaptan Ahmet Bey, "Onlar bizi tanıyıncaya kadar biraz daha sokulalım" demişti. Ali Haydar Bey'e de ateş emrini her an beklemesini ve hedefi ıskalamamasını tembih etti. Muavenet ışıkların ve karanlığın içinde 1200 metreden 800 metreye dek sokuldu. Goliath, Muavenet'e bu gecenin parolasını ısrarla soruyordu:

– Kimsiniz? Kendinizi tanıtınız! Parola?

Bu arada Muavenet hafif bir manevra yaptı. Goliath şimdi tam cepheden zırhlının karşısında idi. Deli Kemal ise hafif çaprazda duruyordu.

Muavenet'ten de aynı sorular soruldu Goliath'takilere:

– Kendinizi tanıtın. Parola?

Goliath ısrarla parola soruyordu. En sonunda şu karşılık verildi:

– Birazdan parolayı vereceğiz. Bekleyin.

Artık her iki taraf da nefesini tutmuş verilecek ve alınacak

olan parolaya kilitlenmişti. Ya Goliath ışıklarını üzerlerine çevirse? Ya ateş ederse? Ama korkulan olmadı. Işıklar yanmadı. Sadece verilecek parola bekleniyordu. Muavenet'i kendi muhriplerinden biri sanmışlardı. Uykudan kalkan nöbetçiler denize bakınca, muhribin gövdesini az çok seçebilmişlerdi. Çünkü önlerinde Deli Kemal'in teknesi duruyordu.

– Ne olacak bizim devriye muhriplerinden biri işte, demişti nöbetçi...

Saat 01.12'yi gösterirken Ahmet Kaptan "Ateş!" dedi.

Ali Haydar Bey de:

– Bismillah Fatma anamızın eliyle,[22] dedi. Zırhlının 400 metre açığından art arda üç torpil suları fısır fısır yararak gemiye doğru fırladı. 15 saniye aralıklarla geminin gövdesine cepheden çarpan torpiller sebebiyle üç müthiş patlama duyuldu.

Gecenin koyu karanlığı içinde Morto Koyu arka arkaya üç kez aydınlandı. Bu kısacık süren aydınlıklarda Seddülbahir'deki Fransız askerler arkadaşlarının, gemilerinin, suların göğe doğru yükseldiğini dehşetle gördüler. O saniyeler müddetince gördükleri manzara daha sonra aylarca hafızalardan silinmedi. Anadolu'nun tepelerindeki Türkler ise bu patlamanın nasıl yapıldığını merak ediyor ama çok seviniyorlardı. Hele Kirte'dekiler... Öyle sevinçliydiler ki... Kirte Savaşları boyunca kendilerine kan kusturan zırhlılardan biri denizin dibini boylamıştı işte... Olay yerine sokulmaya çalışan İngiliz muhripleri denize dökülen gemicileri toplamaya çalışıyorlardı. Bu arada Anadolu'daki Türk ışıldağı yanmış denizi tarıyordu. Ama cılız da olsa Morto Koyu'ndaki telaşı görebiliyorlardı. O gece tabyalara ateş açılmaması emredildi. İngilizler yaralılarını toplayabilmeliydiler. 750 kişilik müretteba ttan ancak 180 kişi kurtulabilmişti.

Bu hengamede Kaptan Ahmet Saffet Bey'in sesi yankılandı:

– Makineler tam yol ileri! Giderlerken Deli Kemal'e de işaret verildi. O da tam gaz boğaz içine doğru hareket etti. İngiliz muhripler olayın şaşkınlığını atamamış, Muavenet'in

(22) Torpidocular arasında böyle duada bulunmak gelenek haline gelmişti.

ve Deli Kemal'in takasının peşine düşmeyi akıl bile edememişlerdi.

Nazmi Bey:

– İyi iş başardık kaptan.

– Çok iyi iş başardık Nazmi Bey... Lakin, siz bana gelirken kalbiniz sağlam mı, diye sormuş idiniz? Kuzum bu soru nereden icabetmişti?

Nazmi Bey güldü. 18 Mart'ta Hafız Hakkı Bey'in kalp krizi geçirişini Ahmet Bey'e anlatı.

Birden kurşun yağmuruna tekrar tutuldular. Ali Haydar Bey:

– Yine bizimkiler, dedi gülerek.

Kaptan ve Nazmi Bey de güldüler:

– Bizi böyle törenle karşılıyorlar işte.

Alman Binbaşı Firle de hem gülüyor hem de düşünüyordu: "Bu Türkler de çok garip. Acaip adetleri var. Ölüme giderken, ölümden gelirken de gülüyorlar." Şimdi güvertede kahkahalar zinciri Deli Kemal'in takasına dek geliyordu.

Mauvenet'i, Çanakkale'de Turgut Reis Zırhlısı karşıladı. Limana demirlediklerinde Kaptan Ahmet Bey, Deli Kemal'in yanına geldi:

– Kemal, asıl kahramanlığı sen yaptın. Bizi iyi perdeledin. Düşmana bizden daha yakındın. Teşekkür ederim.

– Ben, bana verilen vazifeyi yaptım komutanım.

– Komutan mı? Kemal, senin kimin kimsen var mı?

– Yok...

– Kardeşin?

– O da yok.

– İyi. Bundan sonra bir kardeşin var artık. Benim ahiret kardeşimsin.

Kaptan Ahmet Saffet gidip Deli Kemal'e sarıldı. Deli Kemal, bu sarılışta Üsteğmen Cemil'in sıcaklığını ve kardeşliğini bulmuştu. Çanakkale'de bir kardeşi daha olmuştu... Deli Kemal'in gözleri dolu doluydu. İçinden, "Şu mahşer yeri bana öksüzlüğümü unutturdu. Topların tüfeklerin arasında yeni kardeşler edindim." dedi...

Deli Kemal'in umutları ve yüreği sarı sarı çiçeklerle bezenmişti sanki. Boğazdan bir rüzgâr esti. Bir kuş uçtu. Bir mermi çok uzaklarda patladı...

Soğanlıdere, Çadır Hastahanesi

Doktor Mehmet Nazif oturduğu sandalye üzerinde, kendi yatağında yatmakta olan Üsteğmen Halit Mustafa'ya bakıyordu. Bir iki ölgün mumun aydınlattığı bölmede Halit Mustafa'nın sararan yüzü gözüküyordu. Çadır hastahanesinin yan bölmelerinde yaralıların iniltileri ve feryatları yankılanıyordu. Mehmete Nazif sıhhiyecilerin, sedyeci erlerin koşan ve telaşlı adımlarını duyuyor, ağır yaralıların gelmesi ise devam ediyordu. Sırayla yatırılan yaralılara hemen ilk yardımları yapılıyor, bekleyecek ve dayanacak durumda olanlar sonraya bırakılıyor, diğerleri hemen ameliyata alınıyordu. Hastabakacı erler yerde yatmakta olan yaralıların arasında koşturuyor, kimine su, kimine ilaç, kimine de sargı bezi veriyorlardı.

Operatörler askerlerin yaralarına bazen parmaklarını sokarak saplanan kurşunları bulmaya çalışıyorlar, bir sinirin bir lifin tuttuğu kolları ve bacakları kesmeye bile gerek görmeden elleriyle çekip koparıyorlardı. İnsan, bu operatörlerin çalışırken görse, bunların ne kadar gaddar ne kadar acımasız ve ne kadar soğukkanlı olduklarını düşünebilirdi. Ama onlar bu duruma çoktan alışmışlardı. Cepheye giden askerler gibi hastahaneye olan bu yaralı akınıyla başa çıkmak için olabildiğince hızlı olmaları gerekiyor, onlar da en kısa sürede bir hayat kurtarma, bir yarayı iyi etme, gayreti içindeydiler. Üç günde bir ancak dört saat uyuyabiliyorlardı. Uyuma sırası gelen hemen çadırın dışına çıkıp kan ve ilaç kokusundan arınmak için bol bol çiçekleri çimenleri kokluyordu.

Arada sırda bir operatörün sesi diğer bezlerle yapılmış bölmelerde de duyuluyordu:

– Er, Hasanoğlu Hüseyin, kalçası yok. Hemen kanı durdurulacak.

– Morfin!

– Er Mehmetoğlu Cahit, kafatası yarık. Ümit yok. Yatırın.

– Ağrı kesici yapın.

– Ben, ameliyat mı yapacağım? Yazıcıya erin adını mı okuyacağım?

Yazıcının yüreği yaralıları görünce kalkıyordu. O, diğer yan bölmede burnuna bir mendil tıkamış, yaralıların künyesini kirli sarı yapraklı defterine işliyordu.

– Aslanım biraz gayret az kaldı.

– Ölüyorum doktor!

– Ölmeyeceksin ama bir kolun da olmayacak artık.

– Göğüs performasyonu[23]; kâtip bunu şehitler bölümüne yaz.

– Kafa frakçırı[24], ameliyata hazırlayın!

Mehmet Nazif uykusuzluktan kapanan gözlerini, Halit Mustafa'nın "su" demesiyle açtı. Kendine geldi. Hemen portatif masanın üzerindeki suyu kaptı. Halit Mustafa'nın başını eliyle destekleyerek içirdi. Gözlerini aralayan Halit Mustafa:

– Nazif?

– Benim, arkadaşım.

– Bana doğruyu söyle... İyi olacak mıyım?

– Eskisinden de iyi... İnan bana.

– Sağ ol... Bu soruyu neden sordum biliyor musun?

– Biliyorum.

Halit Mustafa tebessüm etti. Gözlerini kapadı. Uykusuna devam etti... Mahmet Nazif azıcık morfin ile karıştırarak yaptığı ağrı kesicinin etkisiyle arkadaşını bir süre uyutmayı ve vücudunu dinlendirmeyi düşünmüştü. Aksi halde vücut hareket ettikçe yeni temizlenmiş yaraları kanayabilirdi. Zaten çok kan kaybetmiş olan Halit Mustafa için kan bulmak daha zor hale gelebilirdi. Kan ancak İstanbul'daki hastahanelerde sivil halktan alınarak verilebiliyordu.

Yine tahta sandalyesine oturdu. Az sonra Halit Mustafa sayıklamaya başladı:

(23) Delinme
(24) Kırığı

– Tevfik kardeşim... Tevfik! Beni de vurdular... Senin intikamını aldım... Ancak beni de vurdular... Hastahanede değilim... Büyük bir gelincik tarlasının ortasında bir karyolada yatıyorum... Başı ucumda zeytin ağaçları var. Rüzgâr uzaklardan gül kokularını getiriyor. Nöbet tuttan birileri var baş ucumda ama onları tanıyamıyorum. Hepsi beyazlar giyinmiş. Mevleviler gibi benim etrafımda dönmekteler. İyi olacağım sanki... Ama gelincikler öyle güzel ki... Sarı hardal çiçekleri de var. Kırmızı, zor bir gelecek, sarı ise yepyeni bir hayat başlangıcını temsil ediyormuş... Ya Çanakkale'de toprağa düşenlerin baharlanmış hayatları nerede Tevfik? Söyle bana onlar nerede?

Mehmet Nazif onun bir rüya gördüğünü sayıkladığını biliyordu. Aslında Halit Mustafa'nın konuşmaması gerekiyordu. Ancak yapacak bir şey yoktu. Yapabileceğinin hepsini bir doktor olarak yapmıştı. Bundan sonrası tamamen Allah'ın takdirine kalmıştı...

Halit Mustafa ise rüyasında kendini cephe yollarında görüyor, Bigalı'dan Kilitbahir'e doğru iki alay askerle yürüdüğünü, Seddülbahir'e gitmek için yola koyulduklarını hatırlıyordu. Rüyası uzun bir rüya idi. Şöyle devam ediyordu:

"Üsteğmen Halit Mustafa iyileşmiş Bigalı'ya gelerek Mustafa Kemal ile görüşmüş ve Kiltbahir'den Seddülbahir'e iki alay askeri götürme emrini almıştı. Neferler yola koyulmuşlardı. Eceabat'tan Bigalı köyüne dek yürüyeceklerdi. Artık bahar serinliği gitmiş sıcaklar kendini hissettirmeye başlamıştı. Askerler su doldurdukları mataralarını kısa sürede boşaltmışlardı. Bigalı'ya giderken sağda bir çeşme görmüşler. Kuru bir çeşmenin yanında bir ihtiyar elinde testisiyle gülümseyerek askerlere soruyordu:

– Evlatlarım, gazilerim susuyan var mı? Ona su vereyim. Suyum soğuktur. Buz gibidir evlatlarım. Şerbet gibi de tatlıdır. Hele uzatın mataralarınızı...

Askerler bu ihtiyarın iyi niyetine gülüyor, "Bir testi iki alay askere ne diyecek?" diye kendi aralarında konuşuyorlardı. Ancak askerden hiç kimse, "Matarımı doldur da içe-

yim" diyemiyordu. Üsteğmen Halit Mustafa ihtiyarın haline acıdı. Hiç olmazsa ihtiyarın gönlü olsun düşüncesiyle,

– Doldur bakalım baba içelim, dedi.

İhtiyar hemen testisini Halit Mustafa'nın matarasına boşalttı. Halit Mustafa matarasındaki suyu içmeye başladı. Aman Yarabbi! Ne kadar güzel ne kadar tatlı bir suydu bu. Üstelik ihtiyarın dediği gibi de buzluydu. Şerbet gibi de tatlıydı...

Mustafa, "Fırsat bu fırsat." dedi. "Doldur" dedi "Doldur baba..."

İhtiyar elinde testisi ile matarayı tekrar doldurdu. Halit Mustafa sudan kana kana içti. Kenara çekildi. Bir başka subay geldi o da matarasını doldurup kana kana içti. Bu şekilde tüm askerler bir testi sudan içip içip mataralarını doldurdular. İhtiyar ise:

– Hâlâ yok mu suyumdan içecek? Yok mu ciğeri yanan. Çöllerde susuz kaldım diyen varsa gelsin. Suyumdan içsin.

Bu olay askeri hayretler içinde bırakmış. Hepsi bu güzel suyun membaını merak ediyorlar, kendi aralarında tahminde bulunuyorlardı. En sonunda Halit Mustafa ihtiyarın yanına giderek sordu:

– Baba erenler, bu su neredendir ki iki koca alay su içti de senin testinde su bitmedi. Nedir bu hikmetin sırrı?

İhtiyar yine mütebessim idi.

– Eh ne yapalım, bu ağır vazife bu garip fakire verildi... Bir ses duydum aniden, aynen şöyle diyordu; "Var git testini akmayan çeşmeden doldur. Gazaya giden yiğitlerime, bu testideki suyundan dağıt." dendi. Vazife oğul, gitmesem hiç olur mu? Sizler canlarınızı Arıburnu'nda pazar eylersiniz de benim bir testi suyumun hikmetini sorarsınız. Asıl hikmet sizlerde. Ölüme koşan, gazaya, gaziliğe, şehitliğe koşan sizlerde...

– Baba erenler adını bağışlasan?

– "Kilitbahir Köyü'nde otururum. Adım Kaşıklı Dede'dir." Halit Mustafa'nın sorup soracağı bu kadardı. Lâkin kendinden geçmiş bir haldeydi. Olanlara akıl sır erdiremi-

yordu. Oldum olası aklının ermediği, gözleriyle görmediği şeylere inanmazdı. Fakat Çanakkale'ye geldiğinden beri değişik duygulara kapılır olmuştu. Hiç tatmadığı değişik ama güzel duygulardı bunlar.

İhtiyar, askerlerin ardından seslendi:

– Halit Mustafa!

Döndü. İhtiyar adını nereden biliyordu?

– Yaralanırsan bu sudan bir iki damla yarana damlatıver. Hemen iyileşirsin. Haydi kalın sağlıcalıkla... Allah size selâmet versin...

İki alay yürüyüşüne devam etti. Tam bir saat sonra Kiltbahir'e vardılar. Bu arada Üsteğmen Mustafa'nın aklına Kaşıklı Dede'yi sormak geldi. Yanmış yıkılmış harabe haline gelmiş Kiltbahir Köyündeki bir kayıkçıya Kaşıklı Dede'nin yerini sordu:

Kayıkçı "Gel" dedi, "Göstereyim."

Biraz yürüdükten sonra kalenin ilerisinde bir mezarı gösterdi.

– İşte sorduğun Kaşıklı Dede burada yatar.

– Hemşerim sen benimle dalga mı geçiyorsun?

– Niye dalga geçeyim efendim. Ben kendimi bildim bileli, dedem de kendini bildi bileli, Kaşıklı Dede burada yatar.

Halit Mustafa'nın üzerine bir yıldırım düşmüştü sanki. Kül kül olmuş, erimiş gibiydi. Olanları aklı almıyordu. Başının döndüğünü hissetti.

Ama bu dönüş, bir bilinmez diyarlardan gelen ve o diyarlarda, o füsunlu iklimlerde yüzyıllarca yaşamışcasına olan bir dönüştü. Uzun yıllardan sonra yurduna dönmüş gibiydi. Gonca bir gül iken açılıp saçılmış yedi veren gülleri gibi olmuştu... Şimi içinde bir salkım söğüt suya değiyordu. Susuz bir ceylan balası dudaklarını suya değdiriyordu. Kuşlar yuvalarına dönüyordu. Halit Mustafa da Şeb-i Aruz'a durduğunu, bu duruşun bir düğüne döndüğünü hisssediyordu. Aslında dönen başı değildi. Gönlü dönüyordu. İçinde fırtınalar kopuyor bu kasırgalardan bedeni sarsılıyordu. Olduğu yere çöküverdi. Kayıkçı sordu:

– İyi misin?

– İyiyim iyiyim.

– Betin benzin sarardı da.

– Benim yerimde olsan, sen de sararırdın.

Kaşıklı Dede öğleden önce bize testisiyle su dağıttı. Suyunu içtik.

Kayıkçı güldü:

– Onun testisinden su içmeyen mi var. Hem de kana kana... İçince içeceğin gelir hep. Doyamazsın tadına...

Halit Mustafa kalktı:

– Biz de doymadık. İçtik, içtikçe içeceğimiz geldi.

– Eee böyledir. Kul sıkışmadan Hızır yetişmez derler... Mevlâm bazı şeyleri kolay kılar... Su içmeyi de ölmeyi de kolay eyler... Eee kolaylıklar ondandır. Bereket ondandır. Rahmet ondandır...

Halit Mustafa gözlerini açtı. Başucunda Mehmet Nazif vardı.

– Bir rüya gördüm... Güzel bir rüya...

– Hayır olsun.

– İhtiyarın döktüğü suyla yaram iyileşiyordu.

– Demek ki yaran iyileşecek dostum.

– Kim bilir... Mehmet Nazif öyle güzel bir rüyaydı ki sana bunu her teferruatı ile anlatacağım...

– Ama yorulmaman lazım...Çok konuşuyorsun...

– Aslında ben fazla konuşmam bilirsin... Mektup bile yazmam...

– Bilmem mi... Ancak yaralanınca çenen düşüyor arkadaşım...

Bu söz üzerine ikisi de tebessüm ettiler...

Perdenin diğer bölmesinden seslendiler:

– Mehmet Nazif vazife başına!

– Benim dinlenmem bitti. Arada sırada yanına geleceğim. Kendini yorma ve konuşma. İyileşmenin tek çaresi bu...

Halit Mustafa yeni gelen günle aydınlanan çadırın tavanına bakarak daldı. Az sonra tavanda sarı bir kelebeğin ağır ağır uçtuğunu gördü. Kendi kendine sordu "Sarı ne anlama

geliyordu? Sahi, yeni bir hayatın başlangıcını mı işaret ediyordu? Belki burada öleceğim. Yeni bir hayattan kasıt ölüm mü acaba? Bilmiyorum. Burada insan neyi bilebilir ki? Burada hiçbir şey belli değil ki. Ancak tel tel çözüldüğümü, lif lif eridiğimi düşünüyorum. Ya bir yok oluşa doğru adım adım gidiyorum. Ya da adım adım yeni bir hayata başlayacağım... Yorgunum. Hem de ölesiye... Baş ucumda dönen bu sarı kelebek bir müjdeci mi? Ancak Halit Mustafa bu kelebeğin sık sık Mehmet Nazif'i ziyaret geldiğini nereden bilecekti? Bu sarı kelebeğin de yaralarının sardığını nereden bilecekti? Nereden bilecekti ki Çanakkale'nin üstüne yeni güneşlerin doğduğunu ama doğan nice güneşlerin de battığını, toprak olduğunu nereden bilecekti? Toprağa düşen yıldızları nereden bilecekti? On gündür bu karyolada kendini bilmeden yatıp duruyordu...

Mehmet Nazif işe koyuldu. Bu kez vurulan bir yüzbaşı adayıydı. Adı, Mehmet Tevfik idi. Yazıcıya künyesini okudu Mehmet Nazif:

– Mehmet Tevfik, 1880, Alirızaoğlu-İstanbul... Adaşız desene. Neyin var bakalım.

– Sağ yanımdan vuruldum.

– Bakalım.

Mehmet Nazif, Mehmet Tevfik'in yarasına baktı. Tam da böbreğinin üstünden, bacağından ve kolundan vurulmuştu.

– Çok şanslıymışsın adaşım. İki santim daha alttan kurşunu yeseydin işimiz zordu ama şimdi işimiz çok kolay. Hemen yaranı temizleyeceğim ancak elini ve kolunu dahi oynatmadan iki-üç gün dinleneceksin. Ondan sonra hareket serbest. Yaranın geçmesini bekledikten sonra cepheye dönebilirsin.

– Ama doktor epeydir aileme mektup yazamadım. Acele mektup yazmam lazım. Yoksa çok merak ederler beni.

– Burada bulunan herkesi çok merak ediyor adaşım.

– Öyle deme doktor. Epeydir oldu mektup yazmayalı.

– Peki, akşam Halit Mustafa'nın yanına gider, orada mektubunu ben yazarım. Senin iyice dinlenmen lazım. Sağ elini

kolunu hareket ettirdikçe yaran kanayabilir. Sen kafanı yorma ben mektubunu yazarım.

– Sağ ol doktor, yaralanmadan önce ben refikama yazmıştım. Ama sıra aileme geldiğinde vuruldum işte.

– Dedim ya adaşım kafanı yorma ve meyus olma. Mektubunu ben yazacağım söz. Yalnız şu yarayı bir temizleyelim, saralım...

– Peki, dedi Önyüzbaşı Mehmet Tevfik, iyice rahatlamıştı.

Mehmet Nazif iki gün boyunca hiç dinlenmeden çalıştı. Dinlenme sırası kendisine geldiğinde Mehmet Tevfik'in yanına gitti. Seni Halit Mustafa'nın yanına alacaktım ama kıpırdamaman gerekir. Onun için söyle bakalım mektubunu yazalım. Namahrem bir şey yok değil mi?

– Hayır namahrem bir şey yok. Namahrem olanları ben daha önce yazmıştım zaten.

– O zaman mesele yok... Söyle bakalım adaşım...

18 Mayıs 1331 (1915)

"Sebeb-i hayatım, feyz-i velinimetim olan sevgili peder ve valideme,

Arıburnu'nda ilk giriştiğim müthiş mücadelede sağ yanımdan ve pantolonumdan kurşun geçti. Hamd olsun, kurtuldum. Fakat bundan sonra gireceğim muharebelerde kurtulacağıma dair ümidim olmadığından bir hatıra olmak üzere şu satırlarımı yazıyorum:

Hamdüssenelar olsun Cenab-ı Hakk'a ki, beni bu rütbeye kadar eriştirdi; yine mukadderat-ı İlahiyye olarak beni asker yaptı. Siz de ebeveynim olmak dolayısıyla beni vatan ve millete hizmet etmek için ne suretle yetiştirmek mümkün ise öylece yetiştirdiniz. Sebeb-i feyz-i rıfatım ve hayatım oldunuz. Cenab-ı Hakk'a ve sizlere çok teşekkür ederim...

Şimdiye kadar milletin bana verdiği parayı bugün hak etmek zamanıdır. Vazife-i mukaddese-i vataniyyeyi ifaya gayret ediyorum. Şehitlik rütbesine erişirsem, Cenab-ı Hakk'ın en sevimli kulu oldu-

ğuma kanaat edeceğim. Asker olduğumdan, bu her zaman bedenim için pek yakındır.

Sevgili peder ve valideceğim! Gözbebeğim olan zevcem ve oğlum Nezih'ciğimi evvelâ Cenab-ı Hakk'ın, sonra sizin himayenize emanet ediyorum. Onlar hakkında ne mümkünse lütfen yapınız. Oğlumun talim ve terbiyesine siz de refikamla birlikte lütfen gayret ediniz. Servetimizin olmadığı malumdur. Mümkün olandan başka bir şey isteyemem, istesem de beyhudedir. Refikama hitaben yazdığım mektubu lütfen kendisine veriniz. Fakat çok müteessir olacaktır, o teessürü hafifletecek tarzda veriniz. Mukadderat-ı İlahiyye böyle imiş. Alacak ve borçlarım hakkında refikamın mektubuna dürüp zarf içine koyduğum deftere ehemmiyet veriniz. Münevver'in hafızasında veyahut kendi defterinde mukayyet düyunu arasında doğrudur. Münevver'e yazdığım mektubum daha geniştir, kendisinden sorunuz.

Sevgili babacığım ve valideceğim! Belki bilmeyerek size karşı bir çok kusurda bulunmuşumdur. Beni affediniz, hakkınızı helâl ediniz. Ruhumu şâd ediniz. İşlerimin neticelendirilmesinde refikama yardımcı ve destek olunuz.

Sevgili hemşirem Lütfiye'ciğim! Bilirsin ki sizi çok severdim. Sizin için gücümün ve gayretimin yettiği nispette ne yapmak lazımsa yapmak isterdim. Belki size karşı da kusur etmişimdir, beni affet. Mukadderat-ı İlahiyye böyle imiş. Hakkını sen de helâl et. Ruhumu şâd et. Yengeniz Münevver Hanım'la oğlum Nezih'e sen de yardımcı ol. Sizi de Cenab-ı Hakk'ın lütuf ve himayesine tevdi ediyorum.

Ey akraba ve dostlar, arkadaşlar, tanıdıklar! Cümlenize elveda. Cümleniz, hakkınızı helâl ediniz. Benim tarafımdan cümlenize hakkım helâl olsun, elveda. Elveda cümlenize, sizleri Cenab-ı Hakk'a tevdi ve emanet ediyorum.

Ebediyyen Allah'a ısmarladım, sevgili peder ve valideceğim.
18 Mayıs 1915

Oğlunuz Mehmet Tevfik Kolağası (Önyüzbaşı)[25]

(25) Mehmet Tevfik Bey, 2 Haziran 1915 yılında tekrar yaralanmış, tedavi gördüğü Çanakkale Askerî Hastahanesi'nde şehit olmuştur.

18 Mayıs 1915[26]

Nara Burnu yakınlarındaki cephane depolarında askerlik yapmakta olan er Müstecip tuttuğu nöbetini bitirmek üzereydi. Birazdan gidip dinlenebilecekti. Fakat o nöbet sırasında hep denizaltıları düşünüyordu. Bunlar nasıl bir şeydi? Nasıl denizin altında gidebiliyorlardı? Evet komutanları onlara bazı denizaltılara ait fotoğrafları göstermişti. Ama o kendi gözleri ile bu denizaltıları görmek istiyordu. Bu yüzden deniz kenarında nöbetteyken suyun üstüne çok dikkatli bakıyordu. Peki denizaltı görse ne olacaktı? Ne yapabilirdi? Hiç. Hiçbir şey yapamazdı. Sadece düdüğünü öttürür, "Silah başına!" derdi o kadar. Bir tüfekle Müstecip koskoca denizaltıya ne yapsındı... İşte nöbet tutarken hep bunları düşünürdü. Kendisi bölüğün en iyi nişancılarındandı. Hatta bir keresinde komutanıyla iddiaya girmiş, art arda havaya atılan üç yumurta için "Vururum" demişti. Bunun üzerine komutanı tüm bölüğü toplamış, üç tane de yumurta istemişti. Şaka yollu Müstecip'e takılmış:

– Yumurtalar çiğ mi olsun, rafadan mı olsun, diye sormuştu.

O da:

– Komutanım rafadan olsun ki vurduğum zaman ortalık kirlenmesin, deyivermişti... Bu sözlerle kendine ne kadar güvendiğini belirtmişti. Ama komutanı onun yumurtaları vurabileceğini hiç zannetmiyordu. Müstecip çok iyi nişancıydı ama art arda üç yumurtayı vurmak çok ama çok zor bir işti. Askerler getirip üç yumurtayı komutana verdiler. Komutan:

– Bunları nasıl atmamamı istersin Müstecip, dedi.

– Farketmez komutanım nasıl isterseniz öyle atın.

– Hazır mısın?

– Hazırım.

Komutanı üç yumurtayı peş peşe atıverdi. Üç el silah sesi yankılandı boğazın yamaçlarında, yumurtaların hepsi vurulmuştu. Hatta parçalardan biri komutanın omzuna düşüverdi.

– Komutanım iyi ki çiğ yumurta atmamışsınız.

(26) Bu tarih bazı kaynaklarda 30 Kasım olarak verilmektedir.

Müstecip'in komutanı çok anlayışlı, askerine iyi davranan biriydi. Bu sözler üzerine güldü. Demin de kendini tutup gülmemeye çalışan askerler komutanların gülmesi üzerine kahkahalarını koyverdiler... Sonra komutanları bir konuşma yaptı:

– Arkadaşlar!

Hepimiz şahit olduk, gördük ki Müstecip yumurtaları vurmuştur. Bu konuda kendisini tebrik ediyorum. Açık söyleyeyim ki ben onun yumurtaları vuracağına inanmıyordum. Ama sanki beni yanıltmak istercesine yumurtaların bir parçası omzuma düştü... Kendisini bir defa yürekten tebrik ediyorum.. Beni yumurtaya bulayan Müstecip'e de bir ceza vermem lazım değil mi arkadaşlar?

Askerler hep birlikte bağırdılar:

– Evet, cezayı hak etti!

Müstecip ise şaşırmıştı. Kendisine ceza mı verilecekti? Onun bu şaşkınlığını gören komutanı hemen gidip boynuna sarıldı.

– Şaka oğlum şaka. Ceza olur mu sana ödül vermek lazım. Benim saatimi kabul eder misin?

– Elbette komutanım. Şeref duyarım...

Askerlerin alkışları arasında komutan saatini çıkarıp Müstecip' e taktı...

Nöbetteyken tüm bunları düşünen Müstecip kendi kendine gülümsedi. "Çok babacan adam komutanımız, çok dedi.

Nöbeti gelen arkadaşına devretti. Koğuşuna gitti. Arkadaşları yemekteydi. O da karnını doyurdu. Siperdeki yerini alarak beklemeye başladı. Akşam ot dolu yatağına yattığında yine düşüncesinde denizaltılar vardı. Uyudu. Çok geçmeden bir rüya gördü. Boğazdan geçmekte olan bir denizaltı su üstüne çıkıyordu. Nasıl oluyorsa o da denizaltının üstünde yürümeye başlıyordu. Öyle bir sevinç duyuyordu. Haykırıyordu:

– Çıktım çıktım! Denizaltının üstündeyim!

Onun rüyada haykırdığını gören arkadaşları uyandırdılar.

– Ne bağırıyorsun kardeşim!

– Ne diye bağırıyordum?

– Çıktım çıktım! Denizaltının üstündeyim, diyordun.

Şaşkınlığını üzerinden atamayan Müstecip:

– Evet arkadaşlar, böyle bir rüya gördüm. Hayır olsun bakalım.

– Hayır olsun!

Uykusu kaçan Müstecip yatağında bir sağa sola dönüp duruyordu. Rüyanın etkisinden kurtulamıyordu. Sabaha az kalmıştı. Dışarda dağılmaya başlayan bir alaca karanlık vardı. "Böyle olmayacak bari gidip şöyle bir gezineyim dışarda." diye düşündü. Bir çırpıda giyiniverdi. Siperlerin içinde gezindi. Canı sıkıldı. "Ne yapmalı?" derken aklına arkadaşının nöbetini devralmak geldi.

– Nöbeti ben tutayım. Uykum kaçtı. Sen de git dinlen.

– Peki geç bakalım topun başına. Silahımı da ister misin?

– Yok kardeş sen silahını da götür. Ben kendi silahımla nöbet tutmayı tercih ederim. O benim en yakın arkadaşım oldu. Ondan kolay kolay ayrılamam.

– İyi ya sen bilirsin...

Her zamanki gibi denizin yüzeyine bakmaya başladı. Martılar uçuşuyordu. Bazen dalgalar bembeyaz bir şekilde sahile çarpıyorlardı... Laciverte bürünen denize hayran hayran baktı. Sonra sanki bir büyük siyah gölge yüzeye doğru geliyor gibiydi. Dikkat kesildi. Hemen eli tetiğe gitti. Ne olacak diye beklemeye başladı. Koyu gölge giderek daha da koyulaştı ve denizaltının gövdesi su üstünde beliriverdi. Evet! Bu bir denizaltıydı. Komutanlarının gösterdiği, rüyasında gördüğü bir denizaltıydı. İsmini bile okuyabilecek kadar yakında su üstüne çıkmıştı.

***

Fransızlara ait Turquoise denizaltısı gece karanlığı dağılmadan boğaza girmiş, süratle yol alarak boğazın çıkışına dek

kolaylıkla gelebilmişti. Amacı sahil tabyalarını kontrol etmek ve boğazın girişinde bekleyen Turgut Reis ve Barbaros Hayrettin zırhlılarını batırmaktı. Hedefe yaklaşan denizaltı sabahın erken saatlerinde su yüzüne çıkmakta bir sakınca görmemişti.

Denizaltı komutanı Türkleri gafil avlayabileceklerini düşünmüş ve nerede olduklarını görebilmek için periskopunu su yüzüne doğru tutmuştu.

Periskopu gören Müstecip komutanın dediklerini hatırladı: Eğer yakın mesafede denizaltıyla karşılaşırsanız periskopuna ateş edin.

Daha fazla düşünmeden topun başına geçti. Denizaltının periskopuna nişan aldı.

Periskoptan bakmakta olan komutan çevreyi tararken bir an Müstecip'in topu ateşlediğini gördü:

– Çabuk periskopu çekin, diye bağırdı. Ama çok geç kalmıştı. Periskopun camı tuz-buz olmuş. Görüntü kayboluvermişti. Bu tehlikeli uçurumlar etrafında dolaşan insanın kör olması gibi bir şeydi. Şimdi denizaltı nereye gidebilirdi? Durum çok kötüydü. Suya da dalamamışlardı. Birazdan tabyalar da ateşe başlardı.

Denizaltının periskopunu vuran Müstecip hemen düdüğünü öttürdü. Bölükteki herkes silah başı yaptı. Tam o esnada denizaltıdan beyaz bir bayrak sallandı. "Demek teslim oluyorlar ha" dedi Müstecip etrafındaki arkadaşlarına. "Rüyam gerçek oldu arkadaşlar. Sanki içime doğmuştu. Geldim nöbeti devraldım. İşte o sırada denizaltı su yüzüne çıkmasın mı? Bastım tetiğe ve vurdum gözümden..."

Arkadaşları kendisini tebrik ediyorlardı. Az sonra bir muhriple denizaltıya gidildi. Mürettebat esir alınıp hiçbir kötü muamale görmeden Çanakkale'ye sevk edildi.

Müstecip'e Boğaz Komutanı Cevat Paşa bir madalya taktı. Onbaşılığa yükseltildi.[27]

(27) *Denizaltıya el konuldu. Osmanlı donanmasına kahraman askerin ismini alarak "Müstecip" adıyla katıldı. I. Dünya Savaşı'ndan sonra Mondros Antlaşması'yla Fransızlar "Müstecip" adlı denizaltılarını bizden bir mermi bile atmadan geri aldılar. Denizaltıya tekrar "Turquoise" adını verdiler.*

19 Mayıs 1915/Çarşamba-Kırmızısırt

Yaralara ilaç ve merhem sürenler, dertlere derman olan doktor adayları, vatanın kanayan yarasına canlarını feda ederek ilaç ve merhem oldular. Vatanın derdine canlarıyla derman oldular.

Deli Kemal, yorgun ve heyecanlı geçen geceden sonra yine Akbaş Limanı'na demirlemişti. Her yerde Muavet-i Milliye'nin Goliath'ı batırması konuşuluyordu. Hele askerler bu haberden öyle memnun olmuşlardı ki efeler, zeybekler, dadaşlar oyuna durmuştu. Türkler ne kadar sevindiyse, İngilizler de o kadar üzülmüşlerdi. İngiltere'de fırtınalar kopmuş, hükümet büyük tartışmalardan sonra donanmanın gözbebeği olan Queen Elizabeth'in geri çekilmesine karar vermişti. Onun da vurulmasından korkuyorlardı. İlk defa İngiltere'deki hükümet bile Türklerden korkmuştu.

Deli Kemal, Akbaş Limanı'nın en kuytu köşesine demirlediği teknesinde güneşleniyor, temizlik yapıyor, bir yandan da gelen geçenlere bakıyordu. Dünden beri liman yine hareketlenmiş, gelen askerin sayısında büyük bir artış görülmüştü. Gelenlerin yaşça biraz daha küçük olması dikkatini çekti. Kemal yanındaki arkadaşına sordu:

– Bunlar yeni galiba?

– Yeni, baksana yürüyüşleri bile acemice...

– Merak etme, birkaç gün içinde ustalaşırlar.

Arkadaşı hüzün dolu bir sesle konuştu:

– Buna zamanları olacağını sanmam. Çünkü en kısa sürede cepheye sürüleceklerdir.

– Nereden biliyorsun?

– Biliyorum. Çünkü geçen gün bir hücumbotla Enver Paşa'yı Çanakkale'den Maydos'a geçirdik. Ben şuna eminim ki Enver Paşa ne zaman cepheye gelse, ertesi gün büyük saldırılar oluyor. Devamlı hücum ister paşa. Düşmanın karada tutunmasını hiç istemez. Denize dökülsün diye emir verir. Süngü hücumları yapılsın diler. Zaten bu taze kuvvetlerin gel-

mesi de hücumun yakın zamanda olacağına işaret ediyor.

– Desene işleri çok zor. Bunlar şehit adayları desene.

– Evet öyle. Hatta Esat Paşa bu hücumların biraz ertelenmesi gerektiğini söyledi ama Paşa dinlemedi bile. Esat Paşa, 25 Nisan'dan bu yana 15 bin şehit verdiğimizi ifade etti. Paşa yeni takviye kuvvetler yollayacağını söyledi.

– Yollaya yollaya, güneşte yanmamış, tecrübe kazanmamış, eli kalem tutan silahı ilk defa eline alan öğrencileri mi yolladı?

– Bunların öğrenci olduklarını nereden anladın?

– Elleri nasırlaşmamış, çatlamamış, burunları yanmamış. Bakışları ürkek. Yürekleri heyecanlı...

– Evet gelenler İstanbul'danmış. 2. Tümenin askerleriymiş. Dün de Yarbay Hasan Askerî Bey geldi.

– O kim?

– İkinci tümen komutanı. İlk önce Akbaş ilerisinde biraz dinlenecekler, oradan da Sarafim Çiftliği'ne dek geceleri yürüyecekler. Oradan da muhtemelen Arıburnu cephesine gideceklerdir.

– Bütün bunları nasıl öğrendin?

– Arkadaşım yazıcıdır. İkinci Tümenin güzergâhı Hasan Askerî Beye böyle bildirilmiş.

O sırada önlerinden, kollarında sarı kurdeleler bağlı bazı askerler geçti. Deli Kemal uzun uzun bu askerlere baktı. Hem de dikkatle. Her birinin yüzünde batan güneşin izlerini gördü. "Güneş gibiler, sarı, kırmızı, renkler saçan koca bir güneş gibiler... Gururlular da..." dedi. Deli Kemal'in arkadaşı konuşmasını sürdürdü:

– Kollarında sarı kurdele olanlar İstanbul Lisesi öğrencileri olup elli kişiymiş. Hepsi de gönüllüymüş. Sıralarını, defterlerini, kitaplarını ve hocalarını bırakıp cepheye koşmuşlar. Bazı sınıflarda hocalar ders yapacak öğrenci bile bulamıyorlarmış...

– Desene Gelibolu, İstanbul'daki okulları bile boşalttırdı.

– Sadece onlar mı?

– Tıbbiyeliler de bu ikinci tümende imişler.

– Onlar da mı gönüllü?

– Evet onlar da. Hah işte şu geçenler! Bak bak! Kollarında beyaz kurdele bağlı. 3. ve 5. sınıf öğrencileri de gönüllü yazılmışlar. Onların mevcudu yüz kişi kadarmış. 3. ve 4. sınıf öğrencileri başçavuş muavini, 1. ve 2. sınıf öğrencileri ise çavuş rütbesi almışlar.

Deli Kemal daha da üzüldü:

– Bunlar doktor olacaklardı, yaralara merhem, ilaç süreceklerdi, dertlere derman bulacaklardı... Oysa şimdi onlar, canlarını feda ederek, vatanın yaralarına ilaç ve merhem sürmeye, vatanın dertlerine derman olmaya geldiler... Doktoru, mühendisi, mülkiyelisi, edebiyatçısı, daha niceleri okullarını bırakıp geldi. Tahsillerini bırakıp, burada cephede şehitlik ve gazilik tedrisâtı görmek için sıralara değil siperlere yerleştiler... Belki... daha sonra da toprağa yerleşecekler... Keşke ordu onları askere almasaydı. Onlar, okullarını bitirip mesleklerini yapsaydılar. Görmüyor musun doktora çok ihtiyaç var... Korkarım, bu gidişle Haydarpaşa'daki Darülfunun Osmani Tıp Okulu mezun veremeyecek...

– Onlardaki şu heyecana baksana. Dillerinden Vatan Marşı düşmüyor.

– Bak arkadaş! Ben fazla anlamam ama, bir milletin kaymak tabakası burada harcanıyor. Okumuşları teğmen rütbesiyle cepheye sürmek ne derece akıllıca bir iştir?

– Ama vatanımız zorda.

– Ona hiç şüphe yok arkadaş. Sen doktorunu bile burada harcarsan, sonra binlerce, yüz binlerce yaralına kim bakacak? Yaralarını kim saracak? Askerin kolunu, bacağını kim kesecek? Kasaplar mı? Doktorlar, görüyorsun işte iki üç günde, üç-dört saat uyayabiliyorlar... Daha fazla doktor olsa daha çok uyuyacaklar...

– Ne diyeyim ki Kemal? Buna biz askerler karar vermiyoruz ki?

– Elbette bizler karar vermiyoruz. Fakat benim düşüncelerim böyle... Gördüklerim bunlar...

– Hayırlısı bakalım.

– Hayırlısı...

Anzak Kolordusu Komutanı Birdwood'un sahile yakın, tepelerden açılan ateşten etkilenmeyecek şekilde düzenlenen karargahında dünden itibaren bir koşuşturmaca sürüp gidiyordu. Karargaha adeta rapor yağıyordu. Uçaklardan, balonlardan, gemilerden ve istihbarattan gelen raporların şifreleri hemen çözülüyor, tasnif ediliyordu. Gelen raporlarda; dünden itibaren *(12-13 Mayıs)* 16 Mayıs'a kadar Türklerin yoğun bir şekilde cepheye asker sevk ettikleri belirtiliyordu... Bunun üzerine Birdwood hemen General Hamilton'ı arayarak yedek kuvvet istedi. Yarımadada kendisinin on üç bin, Türklerin ise toplam elli bin askeri vardı. Hele Türkler hücuma kalkacaklarsa, bunu süngü hücumu ile yapacaklarını gayet iyi biliyordu. Bunun için hâkim tepelere, ateş açısı uygun yerlere yüzlerce makineli tüfek yerleştirdi. Askerlerine katî emirler vererek, mevcut siperler derinleştirildi, stratejik noktalarda yenileri açıldı. Hamilton'un gönderdiği beş bin asker ile de emrindeki asker sayısı on sekiz bine çıkmıştı... Artık bekliyorlardı. Türklerin "Allah Allah!" diyerek tepelerden aşağıya akmasını, uçurumlardan dahi atlamasını, canlarını sanki süngülerinin ucuna takarak bir fırtına, bir çığ gibi üzerlerine akmalarını bekliyorlardı. Bu seli, fırtınayı, çığı durdurmanın yolu ateşti. Yoğun ve isabetli makineli ateşiydi. "Makinelilerden bir baraj kurmalı ve bu barajı Türkler kesinlikle aşmamalıydı. Aştıkları takdirde, siperlere girdikleri zaman yenilmiş sayılırız. Çünkü Türklerle süngü savaşına girilemez. Evet evet, asla girilmez. Ne yapıp ne edip ateş barajını kuvvetlendirmeli." diye düşündü...

Telgraf makinesinin başındaki Anzaklı asker tıkırtıları duyunca pür dikkat kesildi. Gelen bir raporu okumaya başladı:

"Parola: Türk lokumu, Türkler bu gece süngü hücumuna kalkacaklar... Dikkatli olun! İmza, dostunuz bir Türk..."

Asker güldü:

– Yine mi? Artık yeter bu şaka sıkıcı olmaya başladı, dedi. Mesaj kâğıdını çıkardı, buruşturup çöp kutusuna attı.

– Türkler asla casusluk yapmazlar, hele arkadaşlarını, vatanlarını satmazlar... Onları kısa sürede çok iyi tanıdık. Mert-

ler, kahramanca dövüşüyorlar. Hile hurda bilmiyorlar. Ölmek ve öldürmek için geliyorlar. Yaralılara ve esirlere hiçbir şey yapmıyorlar.

Asker haklıydı. Mesaj kendisine Seddülbahir'den yollanmıştı. Telgraf başında görevli askerler sıkıldıkları zaman birbirlerine kendi aralarında anlaştıkları bir parola ile böyle sahte mesaj ve düzme bilgiler içeren telgraflar çekerlerdi. Ama gece gelen düzme telgraf ile Türklerin saldırıya geçeceği gerçeği çakışmıştı. Ama telgraf başındaki er bunu bilemezdi. Her ne olursa olsun Anzak Kolordusu Komutanı General Birdwood çok dikkatliydi. Bugün yarın bir süngü hücumu bekliyordu. Askerlerini bütün gece uyamamaları konusunda uyarı üstüne uyarı yapmıştı. Hatta gözcüleri ve öncü birliklerini üç katına çıkarmıştı. Artık beklemeye geçmişlerdi...

Yarımadanın üzerinde iki üç gündür alışılmadık bir sessizlik, cephelerde bir durağanlılık vardı. Hele geceleri, donanma gündüz yaptığı ateşleri geceleri kesiyor, Anzaklılar ve Türkler siperlerinde uyumuyorlar ama sessizce bekliyorlardı. Gündüz ise tek tük siper muharebeleri yapılıyordu. Bu, sanki büyük bir fırtınanın yaklaştığının habercisiydi...

***

Hasan Hoca da bir saldırının yapılacağını sezinliyordu. Tüm hazırlıklar buna işaret ediyordu. Siperlerde hiç bu kadar sıkışık bir durum hasıl olmamıştı. Askerler adeta oturacak yer bulamıyorlar, bazıları devamlı ayakta dikiliyor, daha sonra kalkanın yerine oturuyordu. Tüfeklerin bakımı ve Manliher marka süngülerin bilemesi yapılıyordu. Bir nefer sırtındaki biley taşıyla[28] siperleri dolaşıyor, süngüleri bilemeye başlıyordu. O işini yaparken askerler ustaya takılmadan edemiyorlardı:

– Ustam iyi bile, gelecek zoman ona çok iş düşecek.

– Ustura bıçağı gibi olacak bak, ona göre!

Bazen usta askerlere çıkışırdı:

– Ne tembel adamlarsınız, daha geçen muharebenin kanları var üzerinde. Bunları bile temizlememişsiniz.

– Sen geleceksin diye temizlemedik hemşerim.

(28) Süngü ve bıçakları sürterek bilemek için kullanılan sert taşa verilen isim.

– Ben, kan temizlemekten nefret ederim.
– Bizim de çok hoşumuza gitmiyor doğrusu.
– Gavur kanını kendiniz akıttınız, kendiniz temizleyin.
– Çok bileme usta!
– O niye?
– Çünkü bu kez de komutanlar kızıyor, ay ışığında süngüleriniz parlıyor diyorlar.

Bileyici er hem konuşurak hem de işini yaparak tüm siperleri dolaşıp gitti...

Hasan Hoca, birkaç gün içinde büyük bir taarruza kalkılacağını düşünüyordu. Çünkü hâlâ asker geliyor, siperlere yerleşiyordu. Özellikle Sarafim Çiftliği'nde dinlenen yeni askerler buradan gece yürüyüşü ile Arıburnu'na geliyorlardı, kuzeyden güneye doğru. Cephenin merkez kısmı olan, Cesaret Tepe, Merkez tepe, Sivri Tepe, Şehitler Tepe, Kırmızı Sırt arkalarına yerleştiriliyorlardı. Arada sırada yeni siperler de açılıyordu. Kemalyeri'nde bulunan Kuzey Grup Komutanlığı karargahında da hummalı bir çalışma sürüp gidiyordu. Tümenlerin nasıl ilerleyeceği, nasıl saldırıya geçeceği, alayların nasıl değiştirileceği tekrar tekrar gözden geçiriliyordu.

***

18 Mayıs günü Yarbay Hasan Askerî Bey gözcüler ve öncüler ile birlikte, hücumun yapılacağı yeri tanımak için keşfe çıkmıştı. Kendisine araziyi iyi bilen, iyi tanıyan subaylar bilgi veriyorlardı. Hasan Askerî Bey ise taarruzun yapılacağı Kırmızı Sırt ve Kanlısırt'a daha dikkatle bakıyordu. "Cephenin tam ortasında benim 2. Tümenim olacak. Yani tam cümbüşün kopacağı yerdeyiz. Allah yardımcımız olsun." diye düşünüyordu. Keşiften dönerken birden Türk topçuları ateşe başladı. Bu her iki taraf askerlerini tedirgin etti. Hele Anzak siperlerindeki askerleri daha çok etkiledi. Çünkü günlerdir susan Türk topçusu hedef olabilecek her yeri bombalamaya başlamıştı. İşte o zaman Anzak askerleri Türklerin ne denli yoğun ateş altında olduklarını anladılar. Türklere göre daha hafif ateşe maruz kaldıkları halde bombardımanından dolayı büyük bir tehlike yaşıyorlardı. Oysa Türkler 25 Ni-

san'dan beri onlarca gemideki, yüzlerce topun daha yoğun ateşi altında hayatta kalma mücadelesi veriyorlardı...

Akşam üzeri Yarbay Hasan Askerî Bey kendi tümeninin alaylarını ön siperlere yerleştirirken çok sessiz olunması gerektiğini biliyordu. Zira bu taarruz da diğerleri gibi süngü hücumu ile yapılacağı ve başarı kazanılması için azami sessizlik gerekiyordu. Bu nedenle Yarbay Hasan Askerî Bey İkinci Tümenin ve özellikle tıbbiyelilerin, İstanbul Lisesi öğrencilerinindağıtıldığı Dört ve Beşinci Alayları Kırmızı Sırt'ın kuzeyindeki birinci hata yerleştirirken kısık sesle kumandan ve askerlerini uyarıyordu:

– Çok sessiz olun!

– Gürültü etmeyin!

– Başarı için sessizlik şart!

– Sesinizi çıkarmayın. Askere emirleri yazıcıya yazdırarak verin.

– Son hazırlıklarınızı kontrol edin. Mermileriniz, tüfeklerinizi, el bombalarınızı iyi yoklayın!

Akşamın karanlığı çökerken İkinci Tümen askerleri siperlere tamamen yerleşmişti. Karşı sırtta ise Anzakların siperleri vardı. Arada derin bir vadi uzayıp gidiyordu. Bu vadi geceleyin sessizce geçilecek ve saldırı başlayacaktı. Ancak Anzak öncü ve gözcüleri bazı sesler duymuşlar, bu akşam daha dikkatli olunmasını isteyen raporları Anzak karargahına yollamışlar, bu raporlar daha sonra sipelerdeki tüm komutanlara iletilmişti. Zaten eşek ve katırlarla makineli tüfeklere durmadan mermi taşınmıştı. Mermi sandıklarını taşıyan eşeklerin, katırların, atların nallarına çuval parçaları bağlanarak ses çıkarmaları önlenmek istenmişti... Eşeği ile yaralı taşıyan Simpson cepheye gelişte sandık sandık mermi taşıyor, giderken de bazı yaralı ve hastaları eşeği ile sahile taşıyordu. Gündüzleri nadiren de olsa çarpışmalarda ölen ve yaralananlar oluyordu... O gün tüm makineli tüfeklere toplam 948 bin adet[29] mermi dağıtılmış bulunuyordu.

***

(29) *Gerçekten o gün 948 bin mermi harcanmıştır. Savaşan Türk askerlerinin sayısı ise 10 bindir. Yani asker başına 95 mermi düşmüştür.*

Askerler ön siperlere yaklaşırken Hasan Hoca'nın gözüne bir asker ilişti. İlişti değil herkesin bir çırpıda kolayca görebileceği bir askerdi bu. Taşıdığı tüfeğin namlusu neredeyse yere değecekti. Koluna bağlamış olduğu sarı kurdelesinden İstanbul Lisesi öğrencilerinden olduğu anlaşılıyordu. Ayaklarında kendisine bol gelen potinleri vardı. Bu potinler her adım atışta ayağının arkasına vuruyordu. Dizlerine kadar sardığı dolakları ise bacaklarının inceliğinden ikide bir bileklerine düşüyordu. Kollarını hızla ve sert bir şekilde sallarken, incecik, beyaz, güneş görmemiş, bilekleri gözüküyordu. Burnu ise güneşten yanmış yer yer derisi soyulmaya başlamıştı. Kulakları da aynı şekilde soyuluyordu. Gözleri maviydi. Deniz mavisiydi. Gözlerine Çanakkale Boğazı'ndan, Saroz'dan, iki damla su damlamıştı sanki. Hasan Hoca bu askerin gözünde deryaları, engin denizleri, köpürüp duran çağlayanları, kabaran deli dalgaları gördü... Birden hüzünlendi. Gözleri doldu. Önünden geçip gitmekte olan askerlere baktı kaldı. Aklına İstanbul'daki oğulları geldi. Az evvel gördüğü askeri, büyük oğlu ile özdeşleştirdi. Sanki oğlu büyümüş de askere, cepheye gelmişti. Oğlu gözünün önünden siperlere doğru yürümüştü. Bu düşüncelere dalan Hasan Hoca az önce giden askere yetişmek için yürümeye başladı. Göremedi. Adımlarını hızlandırdı. Yetişti, asker ise potinleri topuklarına çarpıyor, ayaklarını yere sertçe vuruyor, kollarını hızla sallıyordu. Mavi gözlerini ileri dikmiş, hiç sağa sola bakmadan yürüyordu. Ne Hasan Hoca'yı görüyordu ne de bir başkasını. Ara sıra bir tümsek veya taşa, bazen tüfeğinin dipçiği bazen de namlusu değiyordu. Asker silahının hangi ucu yere çarparsa silahını ters çeviriyordu. Hasan Hoca ise gözleri dolu dolu o mavi gözlere bakmaya çalışıyor, ara sıra tökezliyor ama yine oğlu yerine koyduğu bu askerin yanında yürüyor, dönüp baksın diye içinden dualar ediyordu. Hasan Hoca devamlı sayıklıyordu: "Senin yerine ben öleyim oğlum. Canım, kanım oğlum. Senin yerine ben gelincik yaraları ile donanayım. Acıyı ve barutu ben çekeyim. Kanımı şu topraklara ben akıtayım. Sen git sıranda, okulunda oku. O zayıf bileklerin kalem tutsun, silah değil!"

Hasan Hoca iki de bir tökezliyor, düşecek, elleri yere değecek gibi oluyordu. Ama önüne bakmıyordu. Bir kerecik "Bana baksın" diye küçük askeri süzüyordu. Hasan Hoca son bir kez tökezlendiğinde küçük asker dönüp ona baktı. Göz göze geldiler. Gidip bu askeri göğsüne bastırmak, saçlarını okşamak ve hani babaların yüreğine dek sinmiş olan o evlat kokusunu koklamak, doyasıya koklamak istedi. Ama Hasan Hoca bütün bunları yapamadı. Ancak gözleriyle sarmaş dolaş olmuşlardı. Bir çift mavi göz, adeta Çanakkale Boğazı'ndan, Saroz Körfezi'nden iki damla tuzlu su almış olan gözlerle Hasan Hoca'ya baktı. Küçük asker gururla tebessüm etti. Hasan Hoca elinde olmadan, "Oğlum!" diyebildi. Ama küçük asker bu oğlum sözüne aldırmadı. Başını çevirdi. Yine yürümeye devam etti. Liseli askerin potinleri topuklarına vuruyor, kollarını sallarken incecik güneşten yanmamış bilekleri görülüyordu... Hasan Hoca ise durmuş binlerce askerin içinde yürümekte ve silahının namlusu diğerlerine göre daha düşük olan askeri gözleri dolu olarak takip ediyor, içinden de sayıklıyordu, "Oğlum... Nereye? Oğlum..." Bu şekilde sayıklarken gözlerinin önünden binlerce asker geçip gitti. Oğlum dediği asker artık kalabalık içinde seçilmez oldu... Hasan Hoca, "Oğlumu bir kez koklayabilseydim" dedi... Sonra unutmuş gibi sanki hiç söylememek istermiş gibi zorla ekledi:

– Onu topraklar koklamadan...

***

Anzak askerleri haftalardır süren hazırlıklarla ellerinde tuttukları üç kilometre uzunluğunda ve 1 km derinliğindeki yeri derin siperler, tel engeller ile bir dantela gibi oymuşlardı. Dikenli tellerle de toprağı ve siperleri birbirini bağlarcasına dikmişlerdi. Her siperin köşelerine makineli tüfekler konmuş, bu makineli tüfekler kum dolu çuvallarla tahkim edilmişti. Siperlerdeki askerlere bol miktarda mermi, hatta bazı keskin nişancılara yedek tüfek de verilmişti. Hücum sırasında nişancıların tüfekleri eğer ısınırsa, yedek tüfeklerle ateşe devam edecekler, ne olursa olsun ateş bir nebze sekteye uğ-

ramayacaktı. Ateşin sürekli olması çok önemliydi. Ateş ile bu hücumlar karşılanacak, hele Türklerin siperlere dek gelmesine, siperlerin içine girmesine asla ve asla fırsat verilmeyecekti. Böyle bir durum olursa iki kademe geride bekleyen yedek kuvvetler, bu yerlere hızla gelip takviye edecekti.

Zira Türklerin siperlere kadar gelmesi önlenemez ise onları durdurmak artık imkânsız olurdu, işte Anzak askerleri bu taktik ve psikoloji üzerine şartlandırılmıştı. Ne olursa olsun Türkler siperler gelmeden durdurulacaktı. Bunun için ateşten, mermilerden, el bombalarından bir baraj kurulacaktı.

Bir Anzak askerinin deyimiyle, "yere döktüğümüz benzinden oluşacak ateş duvarını Türkler asla geçemeyecekti" Zira akrepler bile ateşten korkuyordu.

Gece, gittikçe karanlığını yarımadanın tüm tepelerine, koylarına, vadilerine serpiyordu. Siperlerde bekleyen Türkler karanlığın içinde hücum saatini tevekülle bekliyorlardı. Bazıları dua ediyor, bazıları ise ailelerine son mektuplarını yazıyorlardı. Gökyüzünde arsız bir mehtap gecenin getirdiği karanlığın peçesini aralamaya çalışıyor, siperdeki silahların, süngülerin madenî kesimlerini aydınlatıyordu. Siperlerde sıralanan askerlerin süngüleri bu loş ışıkta nefis bir manzara sunuyordu. Asker yüzlerinin, vücutlarının silüetleri belli belirsiz görülebiliyordu. Takım, bölük ve tabur komutanları ise sık sık saatlerine bakıyorlardı. Saatin 03.30 olmasını sabırsızlıkla bekliyorlardı. Karanlığa baş kaldıran ay, artık bir mum gibi erimeye yüz tutmuştu. Birazdan ay batacak, ortalık zifiri karanlığa dönüşecekti. İşte o karanlık anında Türklerin İkinci Tümenin Dördüncü ve Beşinci Alayları, bu alayların liseli ve tıbbiyeli askerleri sıralarından değil siperlerinden kalkacak, kara tahtaya veya bahçeye değil, düşmana doğru koşacaklardı...

Ay nihayet battı. Koyu bir karanlık her yere hükümrân oldu. Şimdi yarımadanın tamamında ürkütücü bir sessizlik vardı. Bu sessizliği sadece gece böceklerinin ve çok uzaklarda ötüşen kuşların sesi bozuyordu. Yaklaşık bir aydır ölüm

kusan donanmanın bordalarındaki uzun namlular bile susmuştu.

Askerlerin üzerinde bir martı geçip Arıburnu sahillerine doğru uçtu...

Takım, bölük ve tabur komutanları saatlerine baktılar, beklenen vakit gelmişti: 03.30. Askerlere çıkın işareti verildi. Siperler içine sıkışmış binlerce genç indikleri yerden çıkmaya başladı. Sessiz olmaya azami dikkat ediyorlardı. Ne bir hücum borusu çalınmıştı, ne de bir ateş açılmıştı. Düşmana karşı en büyük silahları olan, düşmanı tedirgin eden ve bir aslan kükreyişine benzeyen "Allah Allah!" nidalarını haykıramamışlardı. Hızla koşuyor, bu koşuda dallar, çalılar, sırtlarına bacaklarına dolanıyor, adeta gitmeyin dercesine ayaklarına kapanıyorlardı. Ama gitmek ve düşman üzerine atılmak zorunda olduğunu bilen askerler pür dikkat ilerlemeye çalışıyorlardı. Şimdi bayır aşağı vadiye doğru iniyorlardı, sonra vadinin sırtını tırmanınca Anzak siperlerine atılacaklardı. Ancak sadece 650 metre uzunluktaki siperlere yerleşen iki alayın[30] siperden çıkması, vadi aşağıya inmesi biraz gürültülü olunca, Anzak askerleri her şeyi anlamışlardı. Evet, Türkler geliyordu. Hemen tüm askerler tüfeklerin mekanizmalarını açmışlar, mermileri namluya ürmüş, parmakları tetikte beklemeye başlamışlardı.

Dördüncü ve Beşinci Alaylardaki Tıbbiyeli'ler sarı, İstanbul Lisesi öğrencileri de beyaz kurdeleleri kollarından çıkarmışlardı. Çünkü komutanları bunların görülebileceğini söylemişti. Onlar da kendilerini simgeleyen bu kurdeleleri siperlerde bırakmıştı. Şimdi siperlerde elli sarı, yüz beyaz kurdele duruyordu. Sadece kurdeleler değil, su, kazma kürek ve sırt çantası da bırakılmıştı. Zaten onlar Gelibolu'ya gelirken annelerini, babalarını, eşlerini dostalarını, nice sevenlerini geride bırakmışlardı. Yanlarında götürdükleri ise silah, yüreklerindeki cesaret, taşıdıkları can idi... Şimdi ise koşarak can bırakmaya gidiyorlardı...

Vadinin karşı sırtında saklanan keskin nişancılar biraz daha bekledi. Çalıların hareketlendiğini görünce elleri tetiğe

(30) Her 15 cm'ye bir asker düşmektedir.

uzandı. İşte o anda, vadi içinde art arda tüfek sesleri yankılandı. Ancak siperlere kadar ateş etmeme emri alan Türk askerleri ellerinde süngüler sırta doğru koşmaya devam ediyorlardı. İkide bir yere düşenler bir daha kalkamıyor, karanlıklar içinde kalıyorlardı. Anzak öncüleri ateş ederek geriye siperlerine çekilirken, Arıburnu Cephesi'nin merkezi kesimindeki yoğun asker sayısından dolayı kayıplar fazla oluyordu. Ama yine verilen emir gereği hiç ateş etmeden ilerlemeye çalışıyorlardı. Makineli tüfeklerin sesi duyulmaya başlandı. Kart bir leyleğin sesine benzeyen bu tüfeklerin sayısı artarak ateşe devam ediyordu. Onlar ateşe devam ettikçe, Türk askeri de saflar halinde mermilerin karşısına çıkmaya devam ettiler. Bir zamanlar kara tahta karşısında terleyen İstanbul Lisesi ve Tıbbiye öğrencileri şimdi kurşunlar karşısında terliyorlardı. Bir saf halinde Anzak siperlerine doğru koşmaya başlıyor, yoğun makineli tüfek ateşinden bu saf tümüyle şehit olup yere düşüyor, onların şehit olduğunu gören ikinci saf, bu kez siperlere doğru koşmaya başlıyor, onlar da siperlere yaklaşınca şehit oluyorlardı. Bu kıyım böyle sürüp gidiyordu. Ara sıra yoğun ateş barajını aşabilenler, siperlere ulaşır ulaşmaz, yüzlerce süngü ile delik deşik ediliyordu...

Artık gizli kapaklı bir şey kalmamıştı. Süngü hücumunun yapıldığı karanlık olmasına rağmen ayan beyan anlaşılmıştı. Her iki taraf da tüfeklerini ateşliyor, süngülerle çarpışıyordu.

Hasan Hoca'nın oğlum dediği lise öğrencisi ise bayıraşağı bacaklarının tüm cılızlığına ve zayıflığına rağmen hızla koşuyor, yerlere sağlam basmaya dikkat ediyordu. Elinde süngüsünü ileri doğru uzatmış, "Allah Allah!" diye bağırmaktan sesi kısılmış, boyun damarları belirmiş bir halde koşuyordu. Ayağındaki potinleri topuklarına vurarak kanatıyordu. Bir ara yere düştü. Çalı öbeğine takılmıştı. Hızla kalktı. Başı ucunda bir Anzak askerini gördü. Hiçbir şey düşünmeden, dişlerini sıkarak süngüsünü askerin göğsüne sapladı. Süngünün girdiği yerden yüzüne kanlar sıçradı. İğrenerek tükürdü. Hırsla süngüyü geri çekti. Anzak askeri yere düştü. Askere dikkatle baktı. Gözleri mavi idi. Onun da bilekleri incecik ve

güneş görmemişti. Bacakları zayıf ve cılızdı. Kısa kesilmiş sarı saçları ortaya çıkmıştı. Büyüyen iki mavi gözüyle kendisine bakıyordu. İstanbul Lisesi'nde okuyan bu küçük asker sanki aynadaki görüntüsünü seyrediyordu. Ama iki fark vardı. Bir, kendisi ayakta idi. İki, onun saçları Anzak askeri gibi sarı değil, kumraldı. O hengame içinde, "Belki o da benim gibi bir lise öğrencisiydi" diye düşündü. Hızla döndü, "Sanki bu acı tablodan, öldürdüğü belki de liseye giden Anzak askerinin yanından hızla uzaklaşmak" istedi. Koşan diğer Türk askerlerinin içine karıştı. "Onu öldürdüm! Onu öldürdüm!" diye kendi kendine söyleniyordu. "Beni de öldürecekler, beni de öldürecekler, her şeyi, tıpkı aynadaki gibi her şeyi gördüm. Bir süngü belki de bir mermi benim de göğsüme saplanacak, damarlarımdaki kan bu kez Anzak askerinin yüzüne sıçrayacak. O da tiksinerek tükürecek ama öldürmeye mecbur olduğu için o da kaçmak ister gibi öldürmeye doğru koşacak. Daha sonra o da vurulacak, daha sonra bir başkası, bir başkası, başkaları... Biliyorum beni de öldürecekler... Bizi öldürecekler!" Takım çavuşu gelip adeta şoka girmiş bu küçük askere olanca gücüyle bir tokat attı:

– Kendine gel!

– Bizi öldürecekler!

– Bağırma! Kendini topla haydi!

– Bizi öldürecekler!

– Hayır onları biz öldüreceğiz!

Çavuş bir tokat daha attı. Küçük asker kısa süren bir rüyadan uyanır gibi çavuşa baktı:

– Bana neden vurdun? Bana okuldaki hocam bile vurmamıştı!

Çavuş bu söz üzerine adeta eridi. Onun on altı, on yedi yaşında asker olduğunu ancak sakinleşince anlayabilmişti. Ölesiye pişman oldu. Ama şoka giren askere bunu yapması gerekiyordu. Sevgi dolu sesle:

– Çok özür dilerim, vurmak istemezdim. Haklısın, bana da Tıbbiye'de bağırmamışlardı bile... Küçük askerin omuzuna dostça vurdu:

– Haydi!

Biri liseli asker, biri tıbbiyeli çavuş beraberce sırta doğru koşuyorlardı. Ancak çok geçmeden tıbbiyeli çavuş vurulup yere düştü. Liseli asker onu kolundan tutup kaldırmak istedi.

– Haydi kalk!

Cevap yoktu. Bir daha korku ve endişe içinde bağırdı:

– Haydi kalk çavuşum! Ses yoktu. Eğildi, baktı, göğsünden vurulmuştu. Sadece bir hırıltı duyabiliyordu. Tıbbiyeli çavuş sanki bir şeyler söylemek için kendini zorladı:

– Özür dilerim...

– Niçin?

– Sana vurduğum için...

– Boş ver çavuşum, sen kalk istersen bana gene vur!

– Çok üzgünüm... Ben artık sınıfta kaldım, dedi. Gözlerini kapattı. Başı yana düştü. Binlerce koşan askerin içinde, küçük askerin saçları diken diken oldu. Olanca gücüyle boğazı yırtılırcasına bağırdı:

– Çaaaavuuuuşuuuum! Bir daha bağırdı. Küçücük çelimsiz cılız bir askerden bu kadar kuvvetli çıkan nara nedeniyle tüm cephe sanki yankılandı. Tüfek ve "Allah Allah!" seslerinin yanında çavuşum ekosu karşı tepelerde duyuldu...

Küçük asker hırsla silahını aldı ve karşı siperlere doğru koşmaya başladı. Önünde ne kadar koşan asker var ise onları geçmek ümidi ve hırsıyla koşuyordu. Bir yandan gök mavisi gözlerinden tuzlu gözyaşı damlaları yere düşüyordu. Bir yandan da adeta sayıklarcasına:

– Çavuşum. Kalk, bana bir daha vur! Yeter ki sen ölme çavuşum, diyordu...

Anzak askerleri makineli tüfekleri ile geniş bir açıyı tarıyor, yoğun bir saldırıya geçen Türk askerlerini vuruyorlardı. Makineliyi kullanan bir asker:

– Aman Allah'ım sanki topluca, alay alay intihar ediyorlar.

– Bu kadar açıktan böyle gelinmez ki.

– Saf saf değil dağılarak gelin!

Diğer arkadaşı bu söz üzerine:

– Ne yapıyorsun? Sen kimden tarafsın?

– Böyle insafsızca öldürmenin haklılığı yok. Baksana ölmek için geliyorlar. Onlar da bizim gibi genç. Üstelik vatanlarını savunuyorlar. Ya biz? Söyler misin, biz neyi savunuyoruz?

– Aptal olma! Savaş bu! Öldüreceğiz tabii. Yoksa onlar bizi öldürecek! Buraya koşarak kriket oynamaya gelmiyorlar. Ellerindekiler, kriket sopası değil tüfek! Haydi bas şu tetiğe! Asker burnundan soluyarak nefret içinde tetiğe bastı. Gözlerini yumdu. Vurup yere düşenleri görmemek için cephede olmasına rağmen savaş gerçeğine gözlerini kapadı...

***

Küçük asker kalem tutan parmaklarıyla tetiğe basıyor, çalıların, şehit düşen arkadaşlarının üzerinden atlıyor, sadece ve sadece ileriye atılmak istiyordu. Kendinden beklenmeyen bir çeviklikle ve kuvvetle bunları yapıyordu. Hafızasında ilk öldürdüğü, kendisine benzeyen Anzak askeri, sonra da çavuşun ölümü tekrar tekrar bir film şeridi gibi geçiyordu...

Bir Anzak askeri ile daha karşı karşıya gelecek iken tetiğe basıp onu yere düşürdü. Yana döndüğünde ise diğer bir Anzak askeri ile göz göze geldi. Ancak karşısındaki daha atik davranmış, süngüsünü göğsüne saplayıvermişti. Göğsünden çıkan kanlar karşısındaki askerin yüzüne sıçradı. O da nefretle tükürdü. Yere düşerken de büyüyen mavi gözleri ile Anzak askerinin gözlerine baktı. Anzak askeri de buradan kaçmak istiyor, dönüp koşarken yine ölümden kaçıp öldürmeye doğru gidiyordu.

Küçük asker ise yere sert bir şekilde sırt üstü düştüğünde "Ben bu anı önce görmüştüm" diye düşündü. Her şey burada tekrarlanıyordu işte. Hücumlar, geri çekilmeler, ateş etmeler, süngü saplamalar, ölmeler hep usta bir yönetmen tarafında tekrar tekrar çekiliyordu işte. Bir tek tekrarlanmayan Gelibolu'da, Arıburnu'nda kısacası cephedeki hayattı... Allah tarafından herkese verilen, en tabii hak olan hayat hakkı burada tekrarlanamıyordu. Ölenler tekrar hayata dönemi-

yordu. Sadece onların değil, zeytinlerin, gelinciklerin, papatyaların, ballı babaların, katırtırnaklarının da bu topraklarda bitme hakları toplar ve tüfeklerle alınıyordu...

Bir biri ardına bıkmadan ve korkmadan, karaya koşan denizdeki dalgalar gibi, onlar da Anzak siperlerine doğru koşuyorlardı ama artık her yer ana baba gününe dönmüştü. Alayların askerleri birbirine karışmış, askerler nereye taarruz edeceğini şaşırmış bir halde sağa sola, ileriye geriye şuursuzca koşuyordu. Bu panik havasını iyi değerlendiren Anzak askerleri makineli tüfekler ile bu şaşkınlığı adeta bir kıyıma dönüştürüyordu.

Amansızca saldıran, amansızca öldürülenlerin olduğu bu savaş saat 05.30'a doğru yavaşladı. Eğer bu şekilde devam edilirse mevcut askerin tamamen elden çıkacağı görüşü ile saldırı gün doğarken durduruldu. Ancak Esat Paşa bir süre daha taarruza devam etmeyi düşünüyordu. Bunun üzerine Yarbay Hasan Askerî Bey, Esat Paşa'ya şu raporu yazmıştı:

"Artık yapacak bir şey kalmamıştır. Uğranılan zayiat dayanılacak gibi değildir." Esat Paşa üzgün bir şekilde raporu okuyunca, kurmay heyetine saat 10.00'da şu iki kelimelik emri verdi:

"Taarruzu durdurun..."

Kıyım durmuştu. Ama altı buçuk saatlik hücumda tam 10 bin kayıp verilmişti... Bu taarruza katılan her bir Türk gencine, üstelik okumuş olanların vücutlarına 95 adet mermi saplanmıştı...

Cepheden çok uzaklarda Gelibolu'da Beşinci Ordu Komutanı Liman Von Sanders ise defterine şu cümleleri karalıyordu:

"Bu taarruzun tarafımdan işlenmiş bir hata olduğunu kabul ederim. Bu hatayı, düşman kuvvetini iyi takdir edememekle ve elimizdeki az topçu kuvveti ile başaramayacağımızı önceden hesaplayamamakla işledim..."

***

Gerideki siperleri dolaşan Hasan Hoca siperlerde bırakılan çantaların üzerinden atladı. Dalgın dalgın dolaştı. Kanlısırt'a, Kırmızısırt'a koşan askerlerin çantalarına ürkek ve

mahrem bir şeye bakıyormuş gibi baktı. Sahiplerinin, geri geleceğini çantalarını tekrar sırtlarına alacağını düşündü. Sonra yine onların alay alay, tabur tabur geldikleri gibi memleketlerine, sevdiklerine dönüşlerini düşledi... "Kendimi kandırıyorum" dedi. "Kendimi kandırıyorum. Dönmediler. Dönemeyecekler, hem de hiçbir zaman... Hepsi gök ekini gibi biçildiler... Oğlum ne oldu? Hani ya o küçük asker, tüfeğinin namlusu yere değen, potinleri topuklarına vuran o küçük asker. Oğlumu hatırıma düşüren o asker kurtuldu mu acaba? Ne kadar da isterdim kurtulmasını... Ama hangisinin isteyeceğim. Cepheye giden on bin kişinin de kurtulmasını isterdim... Ama ne demiş Mevlâna: *'Hak uğruna ekmek verirsen, sana ekmek verirler; Hak uğruna can verirsen sana da can bahşederler... Şu çınarın yaprakları dökülse Allah ona yapraksızlık azığı bağışlar.'* Şimdi Cenab-ı Mevlâm şehitlerimize cennet azığı bağışlamıştır inşaallah. Canlarını alsa da onlara sonsuz bir hayat sunmuştur..." Biraz teselli bulur gibi oldu. Askerlerin siperler içindeki eşyalarına dokunmamaya çalışarak yürüdü. İleride beyaz bir şeyler gördü. Adımlarını hızlandırdı. Heyecanlandı. Yerde beyaz beyaz kurdeleler vardı. "Demek kurdelelerini bile bırakmışlar. Yani öğrenciliklerinin son bulduğu bu yere öğrenci kimliklerini bırakıp asker kimliği ile cepheye yürüdüler..." Beyaz kurdeleleri tek tek topladı. Saydı, saydı yüz taneydi... Sonra kendisine kutsal bir emanet verilmiş gibi tek tek öptü. Sanki tıbbiye öğrencilerini alınlarından öptüğünü sandı. Biraz daha yürüdü. Bu kez sarı kurdelelerin yerde olduklarını gördü. Oraya doğru seğirtti. Ancak bu sarı kurdeleler gelişi güzel, dağınık bir şekilde bırakılmamıştı. Siperin içine kurdelelerle, "İstanbul Lisesi, vatan sağ olsun!" yazılıydı.

Hasan Hoca daha fazla kendini tututamadı. Yere çöktü hıçkıra hıçkıra, sarsıla sarsıla ağlamaya başladı. Gözyaşları elindeki beyaz ve yerdeki sarı kurdelelere damlarken Hasan Hoca zorlukla Mevlâna'dan bir beyit daha okudu:

"Sel denize kavuştu, deniz oldu. Tane toprağa düştü, ekin oldu." Sonra da kendi kendine şöyle dedi:

– Mânâda, vuslât olan şu kavuşmaya ölüm denir mi?

Kendi sorusunu yine kendi cevapladı:

– Denmez! Dense dense vuslât, ancak ve ancak vuslât denir!

Sonra sarı kurdelelerce "İstanbul Lisesi, vatan sağ olsun!" yazısını bozmadı. Ancak bir sarı kurdeleyi almadan da edemedi. "Bu" dedi "Küçük askerin kurdelesi. Yani oğlumun kurdelesi..." Kurdeleyi öptü, işte o an çok sevdiği, hani babaların ve anaların yüreğinde, gönlünde yer etmiş evlat kokusunu duydu. Derin derin içine çekti. Sarı kurdeleyi, künyesinin yazıldığı kırmızı deriye bağladı... Sonra beyaz ve sarı kurdeleleri toprakla örttü...

22, 23, 24 Mayıs 1915/Arıburnu

Arıburnu tepeleri ve sırtları ölülerle kaplıydı. Üst üste, bazen siperlerde, bazen vadi içlerinde binlerce asker cansız bir şekilde yatıyordu. Yavaş yavaş çürümeye yüz tutmuş cesetler fena bir biçimde kokuyor, Arıburnu'nu tamamını dayanılmaz ve çekilmez bir hâle sokuyordu... Rüzgârın eserken taşıdığı tozlar yerde yatanların saçlarına, gözlerine, üniformalarına ve avuçlarına doluyor, meydana gelen ceset kokusunu İmroz ve Bozcaada'ya dek taşıyordu. Sıcaklık arttığı için sinekler de iyice çoğalıyor, gün geçtikçe sayıları daha da artıyordu. Öyle ki birkaç gün sonra koca cephe sineklerle kaplandı. Cesetten cesede uçan bu hayvanlar çabuk ve kolay bir şekilde besleniyor, sonra kara bulutlar gibi cephe üzerinde dolaşıyorlar, askerlerin, subayların yemek yemelerine engel oluyordu. Hele geceleri yatmak ve uyumak mümkün değildi. Sinekler, sürüler halinde askerlerin üzerine konuyor, uyumalarına engel oluyorlardı. Bunun yanında hastalık taşıdıklarından ve bulaştırdıklarından dizanteride artış vardı...

Anzak askerlerinin en büyük şikayeti artık süngülerinden ve "Allah Allah!" nidalarından korktukları Türkler değildi.

Müthiş bir koku yayan, şişmeye başlayan cesetler ve sineklerdi. Askerler kendi aralarında dahi konuşurken bu sıkıntılı halde kalmaktansa Türklerle defalarca savaşmayı tercih edeceklerini söylüyorlardı. Bu nedenle ne yemek yiyebiliyorlar ne de rahat uyayabiliyorlardı. Artık nöbet süresi bile yarım saate indirildiği halde nöbetçiler çok zor durumda kalıyordu.

Anzak sıhhiyecileri artık çalışabilmelerinin mümkün olmadığını, ölülerin derhal gömülmesi gerektiğini, aksi hâlde Türklerden ziyade hastalıklarla savaşacaklarını General Birdwood'a söylediler. Zaten askerler de dizanterinin pençesinde kıvranmaya başlamışlardı. Birdwood ne yapayacağını düşünürken, aklına Türklerle daha önce Arnavutluk'ta çalışmış olan ve Türkçe konuşabilen Aubrey Herbert geldi. Derhal onu çağırdı. Ateşkesi görüşmek üzere Hamilton'a yolladı.

General Ian Hamilton bu söz konusu ateşkes için Birdwood'a tam yetki verdi. Bu yetkiyle Birdwood'un karşısına dikilen Herbert, hemen işe koyulmaları gerektiğini, yoksa burada hastalıktan kırılacaklarını söyledi..

– Sen onları (Türkleri) iyi tanıyorsun. İyi Türkçe konuşuyorsun. Hatta ön siperlere dek sokulup onlara "Boşuna savaşmayın, teslim olun" dedin... Aklıma gelmişken sorayım Herbert, sen onlara teslim ol deyince sana ne diyorlardı?

– Bunu söylemeye benim terbiyem el vermez komutanım.

– Yani küfür ediyorlardı.

– Öyle sayılır...

Birdwood gülmemek için kendini zor tuttu... Sonra konuyu yine ateşkese getirdi.

– Aslında bu teklifi Türklerin yapması gerekmez mi?

– Biz daha rahatsız oluyoruz. Rüzgâr bu mevsimde kokuyu hep bize taşıyacak şekilde esiyor... Bize yardımcı olacaklardır...

– Pekâlâ. Onlarla görüşmeyi sen yap o zaman. Hem böylece büyük hayranlık duyduğun Türklerle konuşma şerefine nâil olursun.

– Bundan şeref duyarım...

Ertesi gün Anzak siperlerinden bir Kızıl Haç bayrağı, ardından da beyaz bir bayrak çıkarıldı. İşte o an Hasan Hoca bağırdı:

– Bayrak çıkarıyorlar! Herhalde bizimle konuşmak istiyorlar..

Türklerden de bir teğmen, bir elinde Hilal-i Ahmer bayrağı ve bir elinde de beyaz bayrak ile Aubrey Herbert'i karşıladı.

Aubrey Herbert:

– Sizinle altı saatlik ateşkes için görüşme yapmak istiyoruz. Ölülerin gömülmesi için gereklidir. Görüşmelere başlamak üzere bir subayın seçilmesini de istiyoruz...

"Bunu komutanıma sormam lazım" diyen Türk subayı hemen geri döndü. Hasan Hoca merakla sordu:

– Ne istiyorlar?

– Ateşkes.

– İyi olur biz de şehitlerimiz gömeriz...

– Komutanlığa sormam lazım...

Az sonra komutanlığa giden subaya Hasan Hoca yine sordu:

– Esat Paşa ne diyor?

– Kabul etti. Ohrili Kemal'i de görüşmeleri yürütmek için seçti...

Ertesi saat 10.00'da Kemal Bey İngiliz subayla görüşmek üzere hazırlandı. İngilizler onun gözlerini bağladılar. Bir ata bindirdiler. Sağa sola saparak gözden kayboldular. İngilizler de bir subayı Türk kurmay heyetine rehin olarak bıraktılar. Bu subay işte Herbert idi.

Hasan Hoca olup biteni dürbünüyle izliyor, takip ediyordu. Tabur komutanının tüm ikazlarına rağmen geride kalmamıştı. Vücutları bozulmaya yüz tutmuş şehitleri biraz geride açılan yerde toprağa veriyorlardı... Onun için Hasan Hoca bu görüşmelerin olumlu neticelenmesi için dua ediyordu.

Ohrili Kemal, Anzak karargahında görüşmeleri sürdürmüş ve gerekeni yapıp geri döndükten sonra Esat Paşa'ya bir teşekkür mektubu iletmişti:

"Ekselâns! Bugün için iki siper arasında bulunan ölüleri gömmek ve silah bırakma hususunda anlaşma şartlarını konuşmak üzere, Kurmay Binbaşı Kemal Bey'i delege olarak gönderme lütfunda bulunduğunuzdan dolayı size teşekkür ederim.

Ordumuzun başkomutanı General Sir Hamilton'a sunulmuş olan anlaşma size de verilmiştir.

İki taraf arasında kararlaştırılmış olan ve Kabatepe'nin kuzeyindeki kıyıda bulunan bir noktada yarın öğle vakti Binbaşı Kemal Bey'le oraya gidecek olan delegemizin buluşmasını teklif ediyoruz.

İki taraf arasında ayrıntılı ve uzlaşılabilecek olan hususlarda sizin de kabul buyurmanızla bir anlaşma yapılma imkânına girecektir.

Saygılarımla...

Anzak Kolordusu Komutanı General Birdwood "

***

Saat 11'de Kurmaybaşkanı Fahrettin Bey *(Altay)* ile Ohrili Kemal ateşkes anlaşmasını anlaşmayı imzalamak için Kabatepe'ye gitmişlerdi.

Her iki tarafın subayları da anlaşamanın imzalanmasını istiyorlardı. Bu arada siperler arasında tek tük tüfek atışları da devam ediyordu. Sonunda 24 Mayıs günü saat 07.30'da ateşkes yapılması üzerinde anlaşılmıştı.

Sabahın yedi buçuğuna dek bombardıman devam etti. Sonra kesildi. Anzak siperlerinden bir subay Kızıl Haç bayrağı ile meydana çıktı. Türk mevzilerinden de Hilal-i Ahmer bayrağı çıktı. İki subay karşılıklı siperlerin orta yerine dek yürüdüler. Sonra sanki üç aydır savaşan onlar değilmiş gibi el sıkıştılar. Daha önce her iki taraf da birbirini öldürmek için çırpınıp durmuştu. Şimdi ise el sıkışıyorlardı. Karşılıklı siperlerden sıhhiyeler ile din görevlileri çıktı. Onlar da orta yerde sıraya dizildiler. 19 Mayıs saldırısının yapıldığı alan içinde üç yer beyaz bayraklarla işaretlenmişti. Mezarlıklar buraya açılacaktı. Doktorlar, sıhhiye erleri ve din adamları beyaz kolluk takacaklardı. Diğer asker ve görevliler ise savaş alanında bulunmayacak, siperlerinden çıkmayacaktı.

Savaş alanı, binlerce şehidin öylece kalakaldığı mahşeri andırıyordu. Kimisi yüzüstü kimisi de sırt üstü toprağa düşmüştü. Ölen askerlerin ağızları veya gözleri açık kalmıştı. Hâlâ gri renkli bulutlara bakıyor gibiydiler. Bazı askerlerin gözleri kapalıydı. Sonsuza dek gözleri yumulmuştu. Onlar bir gerçeğe, hayat denen gerçeğe sanki isteyerek ve bilerek göz yummuşlardı. Adeta "Biz sıramızı savdık... Artık sıra sizde." der gibi bir halleri vardı. Cesetler kaskatı olmuş, çürümeye yüz tutmuştu. Kekiklerin, gelinciklerin üzerindeki ölüler öylece kalakalmışlardı. Askerler hayat dolu iken ve mermilere koşarken, nasıl vurulduysalar öylece toprağa düşmüşlerdi. Ancak ölülerin ortak bir noktası vardı: Hepsinin elleri silahlarındaydı. Silahlarını sıkı sıkıya tutmuşlardı. Kimisi ise silahının üzerine düşüp kalmıştı...

Kötü koku daha da kesif hale geliyordu. Bu yüzden sıhhiyeciler, her iki tarafın din görevlileri burunlarına kolanyalı mendil ile kapatmaya çalışıyorlardı. Ama bu bile kokuyu önlemede yetersiz kalıyordu.

Ölüler toplanmaya başlandığında asıl zorluklar o zaman yaşandı. Şehitlerin ellerini, bacaklarını tutsalar ellerinde kalıyor, vücuttan kolayca kopuyorlardı. Bu dayanılmaz manzarada çalışan görevliler sık sık bir kenara çıkarıp çıkarıp geliyorlardı. Her iki taraf da hasmının silahını ve cesedini kendi siperleri önündeki orta noktaya getiriyordu. Sonra orta noktadan tespit edilen yerlerdeki mezarlara taşınıyordu. Silahlar güçlükle cesetlerin soğumuş, morarmış, kurtlanmış ellerinden ürpertiyle alınıyor, tespit yapılması için orta yere yığılıyordu. Bu arada her iki tarafın askerleri siperlerden başlarını uzatıp karşı tarafın siperlerine bakmaya çalışıyordu. Ayrıca sürüp giden güvensizlikten dolayı tüm askerler elleri tetikte bekleşiyorlardı. Ancak bu gerginliğin yanında diğer tarafta Anzak ve Türk askerleri omuz omuza mezar kazıyorlardı. Öldürürken takındıkları düşmanca tavırlardan şimdi eser yoktu.

Bazen Türkler Anzak askerlerinin bulunduğu ön siperlere geliyor, ölen arkadaşlarını götürmek istediğinde bir karga-

şa çıkıyordu. Anzak askerleri Türklerin keşif amacıyla siperlerine geldiklerini ileri sürünce, Herbert olaya el koyuyor ve ortamı yatıştırıyordu. Türklerin iyi niyetine kefil olduğunu söylüyordu. O da bazen Türk askerlerinin siperlerine yaklaşınca, siperlerden kendisine sesleniyorlardı:

– Hey! Herbert dostum!

– Nasılsın?

– Hiç değişmemişsin.

– Herbert beni tanıdın mı?

– Ben Arnavutluk'ta beraber savaştığımız er Hüseyin oğlu Hasan!

Herbert kendisine samimi şekilde seslenen bu insanlara elini uzatıp onlarla tek tek tokalaşıyordu.

– Sizinle asla savaşmak istemezdim. Ama ne yaparsınız ki hayatta sürprizler oluyor işte. Sizinle daha başka bir yerde barış zamanı karşılaşmak ve konuşmak isterdim. Eski günleri hatırlamak isterdim. Siz mertsiniz, dürüstsünüz ve hepiniz birer kahramansınız. Bunları en iyi ben bilirim. Çünkü sizinle omuz omuza savaştık. Bir yudum suyu, bir dilim ekmeği paylaştık. Ümit ederim savaş yakında biter. Hepiniz sağ salim evlerinize dönersiniz.

Herbert'in bu samimi ve içten dileklerine Türk askerleri:

– İnşaallah, diye cevap verdiler...

Bazıları silahların ve şehitlerin sayısının tutulduğu kâğıtları bile ona imzalatmak istiyorlardı. Eski bir dosta, şimdi düşman tarafında yer bir arkadaşa rastlamışlardı.

Sonra incecik, iplik iplik bir yağmur yağmaya başladı. Bu yağmur, kötü kokuyu bir nebze olsun bastırıyordu. Ama yine de her yerde dayanılmaz bir koku vardı. Yağmur, savaşta vurulanlara gözyaşı döken bulutların ağlamasıydı sanki. Cephe üstünde bulutlar ağlarken Hasan Hoca savaş alanında gördüklerinden dehşete düşmüş bir halde idi. Bu ne korkunç bir manzara idi. Hele koku dayanılacak gibi değildi. Sık sık sıhhiyelerden aldığı kolanyalı mendilleri kokluyor ve maskeleri takıyordu. Ama nafileydi.

Hasan Hoca ise hızlı hızlı askerlerin yüzüne bakmaya çalışıyordu. Aklında hep o küçük askerin ne olduğu merakı vardı. Küçük asker ölmüş müydü, yaralı olarak geri mi taşınmıştı? Yoksa yaralı olarak burada mı yatıyordu? Savaş alanında hâlâ yaralı askerlere rastlanılmıştı. Hasan Hoca hem ümitle hem de korkuyla cesetleri bir bir dolaşıyordu. Yüzüstü toprağa düşen askerleri "Bu küçük asker midir?" diye bir ürperti ile çevirip bakıyordu. Gözleri açık olanların gözlerini kapatıyordu. Ama çoğu kaskatı kalmış, ağlayan göğe bakan o gözleri kapatmakta zorlanıyordu. Bazen de ceset taşıyan sıhhiye erlerine, ya da doktorlara sesleniyordu:

– Bunu alın!

– Bunu da alın!

– Bu ağır yaralı! Sıhhiyeler! diye sesleniyordu. Küçük askerin çesedine rastlamamış olmasına için için seviniyordu. Dua ederken düşünüyordu, "Demek ki geriye taşındı. Yaralandı demek ki. İnşaallah yarası ağır değildir. Değildir değildir. Doktorlar elinden geleni yapar ve kurtulur. Önemli olan sargı yerine ulaşması."

Toplanan cesetlerin olduğu yere giderken, az ilerde büyük bir sinek sürüsünün cesedin başına üşüştüğünü gördü. Oraya doğru koştu. Yüzlerce, binlerce sinek şehidin yüzüne konmuştu. Sinekleri eliyle ve kabalağı ile kovaladı. Sinekler bir başka cesede konmak üzere bulut halinde havalandılar... Hasan Hoca işte o zaman uçurumlara yuvarlandığını, Arıburnu yarlarından düştüğünü sandı. Cephede ne kadar mermi varsa sanki kendi göğsüne saplanmıştı. Hasan Hoca yıkılmıştı. Şimdi bir heykel kadar hareketsizdi ama duyguları kıpır kıpırdı. Ağlamak istiyor ağlayamıyordu. Küçük asker yerde sırt üstü yatıyordu. Yarı açık ağzında hafif bir tebessüm vardı. Gözleri hâlâ açıktı. Hasan Hoca başı ucuna çöktü. İki kelimeyi yan yana zor getirdi:

– Küçük asker...

Sonra hıçkırıklara boğuldu. Herbert gelip omzuna elini koydu:

– Tanıdık biri miydi?

Hasan Hoca başını hayır anlamında salladı. Herbert bir daha sordu:

– Oğlunuz muydu?

Hasan Hoca yine başını salladı. Bunun üzerine Herbert bir kenara çekildi.

– Savaşı önlemek bizim elimizde değil, dedi. Oradan yüreği ezik bir şekilde uzaklaştı.

Hasan Hoca oğlunu kaybetmiş gibiydi. Bu küçük askerin biraz sonra kalkacağını yine tüfeğini yere değdirerek, potinlerinin topuğuna vurarak gideceğini, kendisine bakıp güleceğini sanıyordu.

– Gülerek ölüme gitmek, dedi. Sen de mi bağrını barutla, mermilerle dağladın çocuk... Sonra küçük askeri kucağına aldı. Sıhhiyeciler hemen koşup, "Hocam biz taşıyalım." deyince:

– Hayır siz ötekileri taşıyın. Ben taşırım, dedi.

Hasan Hoca şehitlerin olduğu yere geldi. Küçük askeri incitmek istemiyorcasına itinayla kazılan mezarların içine yatırdı. Cebinden çıkardığı beyaz bir mendili gözlerine örttü. Ağzına da cebinde taşıdığı sargı bezlerinden koydu. İlk toprağı da küçük askerin üzerine o attı. Sonra küreklerle atılan topraklar küçük askeri örttü...

***

Türk ve Anzak askerleri mezar kazarken birbirlerine sigara ikram ediyorlardı. Birbirlerine sevdiklerinin geride bıraktıklarının resimlerini gösteriyorlardı. Hatta birbirlerine hediye bile veriyorlardı. Anzak askerleri ilk defa Türklerle yakın bir şekilde temas kurmuşlardı. Daha önce kendilerine Türkler hakkında söylenen birçok şeyin gerçek olmadığını kendi gözleriyle görmüşlerdi. Şimdilik sekiz saatliğine dost oldukları düşmanlarını iyi tanımışlardı.

Her iki taraf da şunu çok iyi biliyordu; Sıhhiyeci diye görev alanların içinde siperleri gözetlemek ve bilgi sahibi olmak için subaylardan birkaçı er üniformasıyla ceset taşıyordu. Savaşırken emir verdiği askerleri ile birlikte ölülerin temizlenmesi için uğraşıyordu.

Ölülerin çoğunluğu Türklere aitti. Sıhhiyeciler ve görevli askerler çok çalışmasına rağmen hâlâ gömme işini bitirememişlerdi. Bunun üzerine görevli sayısı iki katına çıkarıldı. Her iki tarafın sıhhiyecileri arasında garip diyaloglar da yaşanıyordu:

– İngiliz misiniz?

– Hayır Avustralyalıyız!

– Neden bizimle savaşıyorsunuz?

– İngilizlere yardım etmek için.

– Ya siz neden Almanlarla birlikte savaşıyorsunuz?

– Mecburiyetten!

Sonra askerler arasında hediye alış verişi başlamıştı. Birbirlerine ceketlerinden kopardıkları düğmeleri veriyorlardı. Ya da sigara ve sigara paketi değişimi yapıyorlardı. Anzaklılar ise ceplerinde taşıdıkları çikolataları, bisküvileri ve şekerlemeleri Türk askerleri ile paylaşıyorlardı. Ancak komisyondaki subaylar bu tür alış verişleri görünce gelip askerleri uyarıyorlardı:

– Haydi işinize bakın!

– Çene çalmayı bırakın!

Ancak subaylar uzaklaşır uzaklaşmaz askerler işaretle de olsa anlaşmaya devam ediyorlardı. Meydanda ölülerin toplanması hemen hemen bitmişti. Saat dörtte ateşkes sona erecekti. Bunun üzerine Herbert, Türk siperlerine yürüdü. Orada daha önce tanıdığı askerlere:

– Kahramanlar, bizim işimiz bitti. Ne yazık ki sizinle savaşmak zorundayız. Kim bilir belki içinizden biri beni vuracak. Belki onun kurşunlarıya sizin vatanınızda öleceğim. Belki mezarım sizin vatanınızda kalacak.

Siperdeki Türk askerleri ise içten bir şekilde:

– Allah korusun. İnşaallah sen geri hizmete alınırsın, dediler.

Herbert onlara bir arkadaş gibi, yıllar sonra karşılaşan iki askerin samimiliğinde veda etti...

***

Hasan Hoca o gün yıkılmıştı. O gün ölmüştü sanki... Gözlerinin önünden geçen sarı kurdeleli İstanbul Lisesi öğrencilerini, beyaz kurdeleli tıp öğrencilerini elleriyle toprağa vermişti. Taze mezarlar başında son duasını ederken:

– Onlar ki yaralara ilaç ve merhem sürenler, dertlere derman olan doktor adaylarıydı. Vatanın yarasına canlarını feda ederek ilaç ve merhem oldular. Vatanın derdine canlarıyla derman olacaklar inşaallah, dedi. Taze mezarların üzerine sanki su dökülüyordu... Toprağı iplik iplik çözen yağmur, gizli bir ilahinin dile gelmesi gibiydi sanki. Ağlayan bulutlar sanki Yunus'un bir dörtlüğünü söylüyorlardı:

Bir kuş olup uçmak gerek,
Bir kenara geçmek gerek,
Bir şerbetten içmek gerek,
İçenler ayılmaz ola...

Bu yağmur, her damlanın meleklerle taşınarak toprağa düştüğü yağmurdu. Bu yağmur, vatan denen toprağın bağrına saklanan yiğitlere rahmet taşındığı bir yağmurdu. Bu yağmur, sanki Gelibolu'da birinci perdenin indiğini belirten bir yağmurdu...

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Siperlerdeki Kan Çiçekleri

Ey sürüden arkaya kalmış yiğit,
Arkadaşın gitti, yetiş sen de git.
Bak ne diyor cedd-i şehidin işit:
"Durma git evladım, uğurlar ola"

Durma git evladım, açıktır yolun...
Cenge sıvansın o bükülmez kolun;
Süngünü tak, ön safha geçmiş bulun.
Uğrun açık olsun, uğurlar ola.

Bu şiir Balkan Harbi için Mehmet Akif Ersoy tarafından yazılmış ve Sebillürreşad dergisinin Ekim 1912 tarihli 215. sayısında yayınlanmıştır.

25 Mayıs 1915/İstanbul

Hıristo, İstanbul'un bu güzel bahar gününde yine Mehmet Nazif'in annesini ziyaret etmiş, kendisine biraz erzak bırakmıştı. Koca bir çeşmenin ıslattığı sokakta ağır ağır yürüyordu. Her zamankinden daha dalgın olmuştu. Kafasındaki şu Drazdov bilmecesini hâlâ çözememişti. Tanbur çalmayı, meyhanelerde şarkı söylemeyi çoktan bırakmıştı. İşi gücü düşünmekti. "Çanakkale'ye gidenler"i, arkadaşlarını düşünürdü. Onlar aklına gelince hüzünlenirdi. Ama için için sevinirdi de. Çünkü bugüne dek arkadaşlarının şehit ya da yaralı olduklarına dair bir haber ailelerine ulaşmamıştı...

Her gün Haydarpaşa ve Eminönü limanlarına vapurlar yanaşırdı. Yüzlerce binlerce yaralı bu gemilerinden indirilir, zaten ağzına dek dolmuş hastahanelere dağıtılırlardı. Bazen Hıristo hiç sebepsiz limanlara giderdi. Gemilerden indirilen yaralılara dikkatle bakardı. Eli, kolu, yüzü, başı, bacakları sarılı olan, bir kolu, bir bacağı olmayan yaralılara içi burkularak bakardı. Bir askerin gözlerini sıhhiciyeler kapatırsa, o askerin öldüğünü anlıyordu. Buna gerçekten üzülüyordu. Ayrı milletten de olsalar Türklerle kader birliği etmişlerdi. Bu şehrin suyunu, havasını, ekmeğini, balığını ve mûsikîsini paylaşmışlardı. Yani Türklerin deyimiyle aralarında ekmek ve tuz hakkı vardı. Bu hak, her şeyin üstünde idi. Hiçbir şey de bu hakkın ortadan kalkmasına vesile olamazdı, olmamalıydı. Hıristo bunları düşününce "savaş bile" diye ekledi...

Hıristo'nun içi limanlarda her an tanıdık bir yüzle karşılaşacak olmanın heyecanıyla alabora olurdu. Gün sonunda eve dönerken sevinirdi. "Demek ki yaşıyorlar, demek ki hâlâ hayattalar" diye kendi kendine moral verirdi.

Bazen Beyazıt Meydanı'na giderdi. Burada yapılmış tahta topa bakar bakardı. Bu topun üzerinde Çanakkale için nakdi yardım yapanların isimlerinin olduğu plaketler çakılıydı. Yine bir gün Beyazıt'a gittiğinde, Enver Paşa ve kurmayları bu topun önünde fotograf çektiriyorlardı. "Burada topun önünde fotoğraf çektirmek kolay. Asıl cephedeki topların önünde fotoğraf çektirsenize. Çanakkale'ye yolladığınız o gençliğin önünde fotoğraf çektirsenize." diyerek içinden serzenişte bulundu.

İşte o gün, meydanda takip edildiğini anladı. Artık emindi. Ara sıra köşebaşlarında gördüğü başın, sokaklarda takip eden gövdenin kendisini takip ettiğinden emindi artık. Aslında tahmin etmiyor da değildi. Bu Drazdov'dan başkası olamazdı. Hiç oralı olmadı. İlk defa korkmadı. Yoluna devam etti. Galata'da evine girerken biri köşe başında ölgün sokak lambasının altında bekleyip duruyordu. İçerideyken lambaları yakmadı. Perdeyi aralayarak baktı. Drazdov diye tahmin ettiği kişi hâlâ oradaydı. "Seninle bir gün hesaplaşacağız. Ya sen beni öldüreceksin ya da ben seni öldüreceğim. Şunu bil ki babamın kâtili de sensin. Buna eminim. Bakalım günler ne getirecek, ne götürecek?" dedi.

***

Drazdov artık o eski kudretinde değildi. Etrafına topladığı, çete kurduğu insanlar onu bir bir terk etmişti. Türklerin Çanakkale'de, Gelibolu'da düşmana karşı koyması, yağma hasreti ile yanıp tutuşan çapulcuların da iştahını kırmıştı. Her ne kadar Drazdov, "Boğaz bugün ya da yarın açılacak. Türklerin son çırpınışları" dese de etrafındakileri bir türlü ikna edememişti. Artık onu Rus Sefiri Giers bile terk etmişti. Beş parasız da kalmıştı. Her şey beklenmedik bir şekilde gelişiyor ve her şey tersine dönüyordu. Türkler el ele vermiş uçurumun kenarından dönmeye çalışıyorlardı. Gelibolu'da,

kendi kanlarında bulunan cengaverliklerini hatırlamışlardı. Damarlarındaki tarih yeniden canlanmıştı. Topa, tüfeğe karşı koyabiliyorlardı işte.

Drazdov bazen aldığı istihbarat bilgilerine inanmazdı. Limana inerdi. Marmara'ya doğru, adalara doğru bakar ve hayallere dalardı; dizi dizi gemilerle donanma gelirdi. Dolmabahçe Sarayı'nın veya Topkapı Sarayı'nın önüne demirlerlerdi... Topların namlularını bu saraylara çevirirlerdi. Azınlık halkları tuttukları veya kiraladıkları konakların ya da otellerin odalarından donanmanın gelişini izlerlerdi. Sonra büyük bir kalabalık limana iner, karaya çıkan askerlerin boynuna çiçeklerden çelenkler takarlardı. Kadınlar askerlere sarılırdı. Sonra beyaz bir atın üzerinde Drazdov, çetesi ile birlikte gelir, karaya çıkan İngiliz ve Fransız askerlerini karşılardı. Onlar da, "Şu İstanbul'u kana bula. Canın ne isterse yap." derlerdi...

İşte tüm bunların hiçbiri maalesef olamıyordu. Olmuyordu ve belki de hiç olmayacaktı da... Türkler yaman dövüşüyorlardı. Hıristo'nun arkadaşları epey bir zaman ortalıkta görünmüyorlardı. "Demek ki onlar da cepheye gittiler" diye düşündü. Sonra getirilen yaralılara bakarken içinde en ufak bir acıma hissi duymuyordu. Yüzlerce asker sedyelerle gemilerden indiriliyordu. İşte o gün Hıristo ile göz göze gelmişlerdi. İlk defa bu kadar yakın ama bir o kadar da birbirilerinden uzaktılar. Umutları, sevinçleri, hisleri tamamen farklıydı... Siyahla beyaz kadar zıttı. Uzun bir süre nefretle bakışmışlardı. İlk defa Hıristo'nun gözlerinde korku ve çekinme yoktu. Aksine nefretin getirdiği bir yürekliliik vardı. İşte o an Drazdov, Hıristo'nun bazı şeyleri öğrendiğini anladı. "Demek ki babasını öldürdüğümü öğrenmiş olmalı. Çünkü gözlerindeki kin sadece Türklerden yana olmanın kini değil. Yüreği, bağrı yanan birinin öfkesine benziyor. Bu öfke en korkak adamı bile cesur yapar. Sonra bu işi en kısa zamanda bitirmeliyim." diye düşündü.

Drazdov, bir aydan beri palyoça kılığında ve bir sirk kumpanyası şeklinde İstanbul'a girmiş olan Almanların peşindeydi. Gelen Almanlar genellikle subaydı. Cibâli'deki bir tü-

fek fabrikasında top yapımı için Türklere yardım edeceklerdi, Drazdov da bunları gücü yettiğince engellemek kararındaydı. Bir ara izlerini bulduğu subayların Haliç'teki gemilerde çok iyi korunduğunu öğrenmişti. İşinin çok zor olduğunu görmüştü. Üstelik Rus Sefiri de kendisini sıkıştırmaya başlamıştı. Cibâli'deki fabrikada yapılan topların trenlerle Uzunköprü'ye yollandığını da öğrenebilmişti. Bundan sonra Türklerin cephane sıkıntısı da olmayacaktı. Durum, kendisi için kötüye hem de çok kötüye gidiyordu...

***

E-11 denizaltısının Komutanı Binbaşı Nasmith hâlâ dün geceki toplatının etkisindeydi. 18 Mayıs gecesinde Amiral De Robeck, Komodor Keyes ve Binbaşı Boyle ile yediği akşam yemeğinde Amiral, Boyle'ye dönerek şöyle demişti:

"Sana Victoria Nişanı verilmesi için teklifte bulundum. Sanıyorum madalya verecekler."

Yarbay Boyle, 27 Nisan'da E-14 denizaltısıyla boğaza girmiş ve Marmara'ya açılmıştı. Boğazdan tam sekiz saatte geçmişti. Üç hafta boyunca adeta Marmara Denizi'nde cirit atarak, bir çok sivil ve ulaştırma gemisini vurmuştu. Türkler bu yüzden Marmara'dan asker sevkiyatı yapamadılar. Sonra Boyle yine başarılı bir geçiş yaparak Çanakkale Boğazı'ndan çıkmış, Bozcaada'ya demirlemişti...

İşte bu olayı zihninde defalarca canlandıran Binbaşı Nasmith aynı başarıyı tekrarlamak isteğindeydi. Hatta daha büyük başarıların peşindeydi. Zaten buna o gece daha yemekte karar vermişti. Hemen yola çıkmayı düşünüyordu. Denizaltıya döner dönmez, "Motorları çalıştırın!" dedi. "Rota nedir?" diye sorduklarında kesin ve kararlı bir şekilde "İstanbul!" emrini verdi. Motorlar çalıştı. Yaklaşık dört saatte boğazı geçti. Gelibolu açıklarında su üstüne çıktı. Hiç kimseden çekinmiyordu, "Görülebiliriz." diye de endişelenmiyordu. Ancak bir yelkenlinin korumasında İstanbul'a dek gidebileceğini düşündü. Seyahat halindeki bir yelkenliye el koydu ve askerlerinden ikisini bu yelkenliye geçirdi. İstanbul'a doğru yol almaya başladılar.

23 Mayıs'ta Bakırköy açıklarında "Peleng-i Derya" adlı bir gambotu batırdı. Ancak Binbaşı Nasmith çok insaflı davrandı. Mürettebatın gambotu terk etmesini istedi. İki gün sonra da önünden geçmekte olan Türk yük gemisini gördü. Bu gemiyi de batırmak için hemen suyun üstüne çıktı. Ancak gemide Çanakkale Savaşı'nı izlemekle görevli Chicago Daily News gazetesinden Raymond Swing de vardı.[30] Megafonla Türk yük gemisine çağrı da bulundu:

– Hemen gemiyi terk ediniz. Batırmak zorundayım.

Gemi, başta gazeteci Swing olmak üzere tüm mürettebat tarafından boşaltıldı. Sonra Binbaşı ateş emrini verdi, iki torpil gemiye ulaştığında müthiş bir patlama meydana geldi. Çünkü geminin alt ambarları tamamen cephane yüklüydü...

Binbaşı Marmara'da yaptığı işlerden büyük gurur duymaktaydı ama o daha cüretkâr düşünüyordu. Zaten her tarafta nöbetçilerin artırıldığını, topçuların dikkatinin çekildiğini iyi biliyordu. Ama onun hedefi İstanbul'un kalbine yani Haliç'e girmekti. Orada bir iki savaş gemisini batırırsa amacına erişmiş olacaktı.

Bunun için 23 Mayıs sabahı harekete geçti. Boğazın girişine dek gelebilmişti. Saat 12.40'ta ise biraz daha içeri sokuldu. Periskopun merceğinde İstanbul isimli bir şilepi görünce çok sevindi. Hemen emir verdi:

– Üç torpil, ıskalamak yok!

İkinci ve üçüncü torpiller şilepi anında vurdu. Yana yatan şilep yavaş yavaş sulara gömüldü.

Binbaşı Nasmith hemen denizaltının su alarak derine inmesi için emir verdi. Rotasını adalara doğru çevirdi. Tam bir gün boyunca Marmara'nın tabanında dinlendi

Ancak Haliç o kadar sakin değildi. Çünkü Yavuz ve Midilli daha sıkı bir çember içine alınmıştı. Etrafına bir çok gambot ve takalar demirlenmişti. Ayrıca tersanede tüm faaliyetler durdurulmuştu. Çanakkale'ye gidecek olan nakliye ve yük gemilerinin seferleri iptal edilmişti. Bir kez daha Çanakkale'ye savaşmak için gidecek askerler yürüyecekler, yükler ise mekkarelerle ve deve kervanları ile taşınacaktı.

(30) Fikret Günesen, Çanakkale Savaşları, s. 206-207

Yeni Camii önünde meydana gelen bu saldırı, İstanbul halkının korkmasına yetip artmıştı bile. Herkes tedirgin olmuş, "Düşman denizaltıları Haliç'e kadar nasıl girebiliyor?" diye birbirine endişe içinde söylenmeye başlamışlardı.

***

İşte bu meydana gelen panik havasını Drazdov iyi kullanmak istiyordu. Bu sebeple, ertesi gün hemen Hıristo'nun peşine düşmüştü. Sonra Cibâli'deki silah fabrikası civarında epey dolaşmıştı. Burada palyaço kılığında İstanbul'a gelen Alman subayların top mermisi imâl ettiklerini biliyordu. Üstelik fabrika çok sıkı korunuyordu. Bir hafta süren gözetlemede kimsenin dışarı çıkmadığını gördü. Ama onu da izleyen biri vardı Hıristo...

Bir gün kendisine kısa bir mesaj geldi. Mesajda şunlar yazılıydı: "Ben size önemli bilgiler vermek isteyen biriyim. İki gün sonra Edirnekapı'daki Ermeni mezarlığına saat 22.00'de geliniz. Silah ve top yapımı ile ilgili bilgiler vereceğim. Ancak ben tanınmamak için palyaço kılığında olacağım.

Bir dost."

Drazdov bu mesajı alınca pek ehemmiyet vermedi. Ancak buluşma saati yaklaştıkça, "Gitsem mi?" diye düşünmeye başladı. Zaten İstanbul'da bir çok kişi kendisine bilgi topluyordu. Bu kişi de onlardan biri olabilirdi. Ama neden palyaço kılığına girip gelecekti? İşte onu hafsalası almıyordu. Sonunda, ne olursa olsun gitmeye karar verdi.

Silahını ve aslan başlıklı hançerini kontrol etti. Tabancasındaki mermileri saydı. Altı mermi vardı. "Tamam" dedi "Artık gidebilirim." Yola çıktı. Düşünceliydi. Gitmek zorunda olduğunu hissediyordu. İlk önce mezarlığın çevresini kontrol etti. Kimsecikler yoktu sonra mezarlığın önüne gitmek için adımlarını hızlandırdı. Tam kapının altında palyaço kılığına girmiş birisi duruyordu. Ona doğru ilerledi:

– Ben Drazdov'um.

– Neymiş bana vereceğin önemli haber?

– Cibâli'deki top fabrikası hakkında.

– Evet seni dinliyorum.

– Ama yıllar öncesine gitmemiz gerekli.

– Bu bir oyun mu?

– Oyun da sayılır. Hani senin de yıllar önce işlediğin kanlı bir oyun vardı ya, işte ona benzer bir şey bu da..

– Ne demek istiyorsun?

– Her şey senin aslan başlıklı hançerinin görmemle başladı. Uzun yıllar beynimdeki bilmeceyi o zaman çözdüm. Zaten sen de bir çok kez İstanbul'u kana bulamak için çırpınıp durdun. Eline fırsatlar da geçti ama başaramadın. Çünkü Türkler sana da, Sefir Giers'e de fırsat vermediler. İlk önce Çanakkale geçilemedi, şimdi de Gelibolu...

– Bunları dinlemeye gelmedim!

– Sabırlı ol Drazdov.

– Olamam.

– Babamı da öldürürken çok sabırsızdın ama.

– Ne babası? Yoksa sen.

– Evet ben Hıristo'yum!

Hıristo yüzündeki palyaço maskesini çıkarmıştı.

– Bu gece seninle hesabımızı göreceğiz. Babamın intikamını alacağım Drazdov, dedi. Ansızın iki el ateş etti. Drazdov'u tam karnından vurulmuştu. İki büklüm kalakaldı. Yere çöktü. Hıristo ise ona öfkeyle bağırıyor, hem de yaklaşıyordu:

– Ben Türklere ihanet etmem, hem de en zor zamanlarında. Onlar babamı senin elinden kurtardılar. Ama şimdi seni elimden kimse kurtaramayacak.

– Sen... dedi Drazdov, aptal... sın!

İki eliyle karnını tutmuş, iki büklüm bir halde duruyordu. Hıristo yanına gelince aslan başlıklı hançerini aniden çıkardı. Hıristo'nun kalbine olanca gücüyle sapladı. Ne olduğunu anlayamayan Hıristo can havliyle iki el daha ateş etti. Merminin biri Dravdov'un kafasını parçaladı. Diğer mermi kalbine giden bütün damarları kopardı. Ciğerlerini delerek sırtından çıktı. Yere yüzüstü kapaklandı ve öylece kaldı.

Hıristo ise artık her şeyin bittiğini anlamıştı. "Babamın kalbine giren hançer benim de kalbime saplandı. Aynı kaderi paylaştık babacığım. Aynı hançer ile ölüm geliyor, bunu

hissediyorum Ama şunu da bil ki babacığım kimseye hıyanet etmedim. Hele Türklere... Şerefime leke sürdürmedim, işte sen de görüyorsun, leke sürdürtmedim... Bir çok kötü olayın tetikleyicisi olan bir pisliği kurşunlarımla geberttim. Bundan pişman değilim çünkü senin intikamını aldım...

Çanakkale'deki arkadaşlarımla öbür dünyada buluşuruz. Evet, öteki dünya var. Cennet ve cehennem var. Tanrı'nın adâleti var... Bu adalet günahlarıma karşı duyduğum yegâne ümittir öleceğim şu saatte."

Bir şeyler daha diyecekti ama gözleri kapandı. Öylece kalakaldı.

Şimdi her yer karanlıktı...

***

Soğanlıdere'deki Çadır Hastahanesi'nde yatmakta olan Halit Mustafa'nın yaraları gün geçtikçe düzeliyordu. Ancak kuvvetsizdi. Günlerce süren tedaviden sonra yaraları iyileşmeye yüz tutmuştu. Doktor Mehmet Nazif bu yalnız adamın başında günlerce ve gecelerce beklemiş ve iyileşmesi için elinden gelen ihtimamı göstermişti. Sadece ona değil her önüne gelen yaralıya üstün bir gayret göstererek müdahale etmişti. Her iyileşen yaralının ardından çocukça, hevenk hevenk sevinç duymuştu. Ölümün kenarından dönen bu genç delikanlıları tekrar ölüme yollamak için elinden geleni yapmıştı. Ameliyat masasında ya da hastahanede her ölen askerle birlikte o da ölüyordu. Kan ile yoğrulan ve şehit şehir olan Çanakkale'de Mehmet Nazif bir şeyi çok iyi anlamıştı. Hayat, Çanakkale'de kısa sürüyordu. Ölenler hep ömrünün baharlarındaki gençlerdi.

Dayanılmaz yaralara bakmayı, kol ve bacak kesmeyi kanıksamış, kemiği kırılan kafatasının altından insan beynini görmüştü. Kana ise iyice alışmıştı.

Halit Mustafa dışarıda yaptığı kısa bir yürüyüşten sonra Mehmet Nazif'in karşısına dikilmişti:

– Kendimi gayet iyi hissediyorum doktor.

– Evet iyisin. Yaraların tamamen geçti. Ancak soğuk havalarda biraz sızlayacaklar.

– Olsun. Belki soğuk havaları göremeyeceğiz.

– Haydi canım, sen ne zemheriler atlatacaksın.

– Ertesi gün cepheye gitmem için uygundur demiştin. Ben ise bugün gitmeyi düşünüyordum.

– İki gün daha dinlen.

– Doktorum dinlenme zamanı mı, aşk olsun.

– Ben doktorum, hastadan ben anlarım. Derdin sahibi dertten anlamaz. Derman sahibi anlar.

– Yahu ne güzel laf ettin. Sabri olsaydı bu sözlerini kıskanırdı vallahi.

Doktor Mehmet Nazif güldü. Sonra gülümsemesi dondu:

– Sahi Halit Mustafa, arkadaşlarımız ne alemde öldüler mi, kaldılar mı? Onu bile bilmiyoruz. Ya da yaralanmadılar mı acaba?

– Bunu belki de hiç öğrenemeyeceğiz. Çünkü, Gelibolu'ya, Seddülbahir'e, Arıburnu'na can akıyor, canlar akıyor. Daha epey savaşacağız. Çünkü İngilizler katî yenilgi veya zafer kazanmadan buradan çekilmeyeceklerdir.

– Bir an evvel gitseler ne iyi olur.

– Biz yollayacağız oğlum, sen hiç merak etme. Geldiler, gördüler ve gidecekler... Sen hiç gam gasavet çekme.

– Benim kaygım kendi canımdan yana değil, vatandan, milletten, ana babalardan yana... Yoksa kendimizi çok düşünseydik, tıbbiyeliler gönüllü yazılıp ayın on dokuzunda bir bir şehit olmazlardı.

– Evet o saldırıdan kurtulanlar yürek dağlayıcı şeyler anlattılar. Sadece tıbbiyeliler değil, liseli öğrenciler bile kırılmış.

– Evet öyleymiş.

– O zaman beni oyalama kardeşim. Liseliler bile cepheye giderken, burada pineklemek bana yakışmaz. Zaten vicdanım hiç hoşnut değil bu işten, bilesin.

– Peki o zaman seni yarın yollarız. Ben akşamdan bir soruşturayım da sana bir at ayarlayayım. Kirte'ye atla git. Hem fazla yorulmazsın. Sana bir uğurlama merasimi de düzenleriz istersen.

– Hiç hazzetmem, oldum olası törenleri sevmem. Ben yalnızlığıma yakışır bir biçimde, tek başıma gitmek isterim. At olsa da olur, olmasa da olur...

– Tamam anlaştık. Sen nasıl istersen.

– Bir daha önüme gelirsen karışmam bak ona göre...

– Bu bana bağlı değil, daha çok karşımızdaki keferelere bağlı...

Sabahleyin hastahanenin önünde biriken sıhhiyeciler, hasta bakıcılar, doktorlar Halit Mustafa'yı yolcu etmek için bekleşiyorlardı.

Halit Mustafa:

– Eee ne bekliyoruz?

– Atının gelmesini.

– Yahu yürürdük, olsun. Biz ki buralara gelmek için tam sekiz gün yürümüşüz. Üç saat yürüsek ne olur.

– Olsun arkadaşlar sana bir at ayarlamışlar. Merak etme...

Az sonra bir er yularını tuttuğu atı Halit Mustafa'nın tam önünde durdurdu. Halit Mustafa ata şöyle bir baktı.

– Rengi de çok garip siyah mı, kahverengi mi belli olmuyor.

– Akşam arkadaşlar zift ile siyaha boyadılar komutanım.

– Neden?

– Liman Paşa'nın emri.

– Ne emriymiş o?

– Cepheye gidecek olan atlar ve eşeklerin beyaz olanları mutlaka siyaha boyanacak.

– Bak sen.

– Uçak, balon ve gemilere hedef olmamak içinmiş.

– Tövbe Yarabbi. Ya saatlerce bombalara hedef olan Mehmetlerin hali ne olacak diye düşünmüyor mu ordu komutanı?

– ...

– Ne iştir be...

Bu sırada bekleşenler kahkahayı koyverdiler. Bunun üzerine Halit Mustafa:

– Beni tiyatrocu yaptınız. Ne hâllere düştük be... Ah Mehmet Nazif ah... Ben sana sorarım.

– Bak elime bir daha düşersen acımam ha, dedi Mehmet Nazif...

Sonra iki arkadaş candan sarılıp helalleştiler.

– Dostum bir daha kim bilir nerede görüşürüz?

– Savaş bu hiç belli olmaz. Belki yarın, belki daha sonra, belki bir ömür sonra öbür dünyada...

– Herhâlde de, Allah'tan iki dünya saadeti dilerim, dedi Mehmet Nazif...

Halit Mustafa güldü:

– Benim gibi yalnız adama mı?

– Haydi oradan! Bak Gelibolu'da tam yüz bin kişiyiz, yalnız değilsin...

– Sen kalabalıklar içinde benim yalnızlığımı bilir misin Mehmet Nazif? O daha kötü işte...

– Allah öbür dünyada yalnız komasın.

– Âmin...

Halit Mustafa bir hamlede üzengiye basıp ata bindi. "Deh oğlum" dedi ve uzaklaşırken bağırdı:

– Dua edin de yağmur yağmasın!

Onun arkasından bakanlar, yalnızlığın pençesinde kıvranan bu askerin ardından gülümseyerek duâlar ettiler.

Halit Mustafa, Soğanlıdere Çadır Hastahanesi'nden Kirte'ye kestirmeden gitmeyi düşünüyordu. Ancak boğazın kıyısını takip ederek gitmeyi daha uygun buldu. Çünkü sırtları İtilaf Donanması devamlı topa tutumaktaydı. Bir de Seddülbahir'deki İngiliz ve Fransız birliklerinin öncüleri ve keşif kolları ile karşılaşmak istemiyordu. Atını tırıs halinde koştururken komutanı Mahmut Sabri'nin karşısına çıkacağı anı düşündükçe heyecanlanıyordu. Komutanına ayrı bir hüsnüniyet besliyordu.

Ancak boğazdan ılgıt ılgıt esen lodos önüne yağmur yüklü bulutları katmış, Gelibolu Yarımadası üzerine doğru itip duruyordu. Bukle bukle bulut kümeleri kendi içlerinde griden siyaha dek değişiyor, mayıs ayının sonlarına doğru tatlı bir gölgelik meydana getiriyorlardı. Havanın bu durumu siperlerde bekleşen askerler memnunluk veriyor, biraz olsun

bulutların gölgesinden yararlanacakları için seviniyorlardı. Zira siperlerde, tepelerde ve sahillerde güneşten, rüzgârdan, sıcaktan, soğuktan kavrulmuş, âdeta çelik gibi sertleşmiş ciltleri artık soyulmaya yüz tutmuştu. Genellikle askerlerin dudakları, burunları, kulakları ve yanakları soyulmaya başlamıştı. Çoğu sakal bırakarak korunma isteğindeydiler ancak bu isteği sadece ön siperdekiler gerçekleştirebiliyorlardı.

Halit Mustafa etrafına düşmeye başlayan iri yağmur damlarını görünce atını dört nala koşturmaya başladı ama yağmur ondan daha hızlıydı. Olanca şiddetiyle bindirdi. Islanan Halit Mustafa atından hiç inmeden bir saatlik yolculuktan sonra yağmurla beraber Kirte önlerindeydi.

Karargaha yaklaştıkça askerlere rastlamaya başladı. Askerler bu komutana bakıp bakıp bıyık altından gülüyorlardı. Aralarında rütbe farkı olmasa kahkaha ile güleceklerdi ama üsteğmen rütbesindeki bu subaya selâm dururken gözleri gülüyordu.

Halit Mustafa askerlerin bu hali karşısında neden güldüklerini düşünmeye çalıştı ama işin içinden çıkamamıştı. Hastahane çadırından çıktığı ilk gün iliklerine dek ıslanmıştı. Karargaha doğru giderken, bir er hemen atının yularını yakaladı, Halit Mustafa'nın inmesine yardım etti. Onu karargahın önünde Binbaşı Mahmut Sabri karşıladı. Ama Halit Mustafa'nın halini görünce gülmeden de edemedi. Komutanın da güldüğünü gören Halit Mustafa dönüp baktığında atının yarısının beyaz, yarısının da süzülmekte olan zift karası olduğunu gördü.

Onun şaşkınlığını gören asker ve subaylar kahkahayı koyverdiler.

Halit Mustafa ise:

– Ama komutanım inanın ki ben söyledim, bugün yağmur yağarsa, yandık dedim. Bakın şu halime... Liman Paşanın emriymiş... Başka verecek emir bulamamış...

Mahmut Sabri bu cengaver gibi subayına kavuşmanın sevinci içindeydi. Hele onun ağır yaralardan kurtulmasına daha da sevinmişti.

– Hemen içeri gir, elbiselerini çıkar, sana iç çamaşırı ve bir üniforma uydursunlar. Sonra bir toplantı yapalım.

– Baş üstüne komutanım.

25-27 Mayıs 1915

Alman Denizaltısı U-21'in Büyük Başarısı.

Alman Binbaşı Otto Hersing, U-21'in kaptan köşkünde Cebelitarık'tan kaçışını gözleri önüne getiriyordu. "İyi kaçtık. İngilizlerin sıkı kontrolünde olan bu daracık yeren tereyağından kıl çeker gibi nasıl da sıyrıldık. Adriyatik'te Avusturya'nın Cattaro Limanı'nda yakıt takviyesi yapmasaydık mecburen boğazı geçerken su yüzüne çıkacaktık. İşte o zaman İngilizler bizi keklik gibi avlayacaklardı. Şansımız yaver gitti. Şimdi ver elini Çanakkale... İngiliz donanmasının rahatını kaçıracağız." Denizaltı artık yavaş yavaş Ege Denizi'nden Çanakkale Boğazı'na doğru dümen kırmıştı. 24 Mayıs gecesinde ağır yol alarak boğaza yaklaşmıştı. Midilli ve Limni Adaları yakınlarından dikkatlice geçmişler, 25 Mayıs'ın ilk ışıklarında Çanakkale Boğazı'na epey yaklaşmışlardı. Ancak Kaptan Otto Hersing biraz beklemeyi uygun görmüştü. Deniz üzerinde yoğun sisin ve pusun iyice kalkmasını ve görüş mesafesinin artmasını beklemişti. Bu arada Çanakkale Müstahkem Mevkii Komutanlığı'na şifreli bir telgraf çekerek, Çanakkale girişinde olduğunu bildirmişti. Bunun üzerine Müstahkem Mevkii Komutanı Cevat Paşa alaca aydınlığa rağmen kıyıdaki ışıldakların yakılmasını istemişti. Bunu iki sebeple yapmıştı. Birincisi Otto Hersing'in görüş alanını genişletmek, ikincisi ise İngilizlerin dikkatini ışıldaklara çekmekti. U-21 biraz daha bekledikten sonra yüzeye yaklaştı. Periskobunu çıkarıp etrafını gözetlemeye başladı. Epey ileride sisler içinde büyük bir zırhlının gövdesini gördü. Kaptan Otto Hersing mürettebatına emir verdi:

– Biraz daha inelim. Yavaşça zırhlıya doğru yaklaşlım.

Aslında oyalanmadan Çanakkale'ye gitmeyi düşünüyordu. Ama yolunun üstündeki bu zırhlıyı da merak etmişti doğrusu. Biraz daha yol aldıktan sonra, "Tekrar su yüzüne yaklaşalım" dedi. Az sonra periskobun merceğinde Triumph yazısını okudu. Kabatepe'nin Arıburnu mevkiinde koca zırhlı dalgalarla gamsız gamsız oynaşıyordu. Hemen Müstahkem Mevki Komutanlığı'na telgraf çekti:

"Önümde İngilizlerin Triumph Zırhlısı durmakta. Onu vurmak için hazırlık yapmaktayım. Sonra hızla Çanakkale Boğazı'na gireceğim. Gereken hazırlıklarını yapınız."

– Daha da yaklaşalım. Ancak manevra yapabilecek tarzda yaklaşalım. Kesinlikle de görülmeyeceğiz. Yoksa boğaza dek gidemeyiz.

U-21 Denizaltısı Triumph'a Adalar yönünden yaklaşarak tam cepheden nişan aldı. Art arda üç torpil yolladı. Kaptan Hersing periskopun başında olanları izliyordu. Az sonra zırhlıda patlamalar oldu. Koca gemi ilk önce sarsıldı. Sonra acı acı düdük çalmaya başaldı. Ne olduklarını bile anlamadılar. Sekiz dakika içinde sulara gömülmüştü. Zırhlıdaki yetmiş bir mürettebat kurtulamamıştı.

İsabeti gören Binbaşı Otto Hersing:

– Acele dalıyoruz. Rota Çanakkale Limanı! Zaferimizi de bildirin!

U-21 boğazın derinliklerine doğru hızla dalarken, Triumph'un yardımına koşan muhripler, kayıklar, denize son anda atlayan İngiliz askerlerine yardım etmek amacındaydılar. Sirenler çalıyorlar, denize atlamış askerlerin feryatları birbirine karışıyordu. Büyük bir kargaşa yaşanıyordu.

Tabyalardaki topçular ise bu sahneyi seyrediyordu. Askerlerini kurtarmak isteyen muhriplere, kayıklara ve gemilere hiç ateş etmediler. Zaten böyle bir şey akıllarından dahi geçmemişti.

Yaklaşık bir saat sonra Çanakkale Limanı'na yanaşan U-21 büyük bir çoşku ile karşılandı. Binbaşı Otto Hersing'i Cevat Paşa bizzat karşıladı. Başarısından dolayı onu kutladı...

İngilizler ise ne olduğunu anlayamamışlardı. Ancak akşama doğru bir denizaltı hücumuna uğradıklarını tespit etmişlerdi. Güvenlik önlemleri iki katına çıkarıldı. Büyük zırhlılar muhriplerden ibaret bir güvenlik çemberine alındı.

İngiliz filo amirali Nicholson, Majestic dışında tüm gemilerin Adala'da toplanmalarını istemiş, Swiftsure gemisini terk etmişti. Majestic ise, karada savaşan askerlere moral vermek için nöbetçi zırhlı olarak bırakıldı. Koca zırhlıyı kollamak için de Komodor Keyes'in emrinde Grampus destroyeri bekletiliyordu.

Ancak Binbaşı Otto Hershing gözüpek bir Alman subayı idi. İngilizlerin şaşkınlığı geçmeden bir darbe daha indirmek niyetindeydi. Ardından Marmara'ya açılıp İngiliz denizaltılarının peşine düşmeyi istiyordu. Tabyadaki topçuların bildirdiğine göre bu kez Seddülbahir Kalesi önünde ve boğaza yakın bir tarafta Majestic zırhlısının olduğunu öğrendiler. Binbaşı Otto Hersing bunu öğrenir öğrenmez denizaltısına döndü. Mürettebatına :

– Rota Seddülbahir, dedi.

U-21 limandan ayrıldı. Soğanlıdere açıklarına dek geldikten sonra daldı. Çok yavaş bir şekilde seyrediyorlardı. Hisarlık Tepe açıklarına geldiklerinde Binbaşı Otto Hersing denizaltıyı boğazın orta yerine doğru yönlendirdi. Bu kez dönüşte Anadolu kıyısından dalacaktı. Uzaklarda zırhlının gövdesi belli oluyordu. Saat ise 06.25 idi. Kaptan Otto Hersing:

– Torpil hazır olsun.

– Torpiller hazır.

– Ateşe hazır olun.

– Ateşe hazırız.

– Nişan al.

– Nişan alındı.

– Ateş!

– Ateş!

Art arda dört torpil mavi suları hızla yararak, fısır fısır sesler çıkararak Majestic zırhlısına doğru gidiyordu. Sonra büyük bir patlamayla koca zırhlı yana yattı. Mürettebat he-

men zırhlıyı tahliye etmeye başladı. Bu kez denizcilerin çoğu zırhlıdan çıkmayı başarabilmişti. Can havliyle denize atlamışlardı. Yine muhripler ve gambotlar denize atlayan askerleri toplamaya çalışıyorlardı. Ancak kırk bir İngiliz denizci boğazın karanlık sularında kaybolmuştu.

Türk topçusu bu zaaf anını değerlendirmek istemedi. Yine de ateş açmadılar. Kurtarma gemilerine yardımcı olmak için ışıldaklarını batmak üzere olan Majestic üzerine ve çevresine tuttular. Bu hareketleriyle denize dökülen askerlerin kolaylıkla görülmesini ve kurtarılmasını istiyorlardı. Muhrip ve gambotlar rahatlıkla askerlerini toplamaya başladılar. Onlar da artık Türklerin kendilerine ateş etmeyeceklerini gayet iyi biliyorlardı. Bu düşman gerçekten mert ve dürüsttü. Üstelik yiğitçe ve kahramanca savaşıyordu. Savaşta hile yapmıyor, zaaf anlarından yararlanmak istemiyordu.

Zırhlı tam on beş dakika içinde alabora oldu. Ancak bulunduğu yer çok sığ idi. Kumsala oturduğundan gemi sadece bacalarına kadar batmıştı. Alman Binbaşı Otto Hershing ise bu panik havasından yararlanmak için Fransız Henry IV zırhlısının tam altına gizlenmişti. Bir süre burada bekledikten sonra Çanakkale limanına gitmek için emir vermiş, bir süre sonra da dönüş yoluna geçmişlerdi...

İki günde iki zırhlıyı kaybeden General Ian Hamilton şaşkındı. Neler oluyordu? Denizdeki üstünlüklerine artık son mu veriliyordu? Hele Deniz Kuvvetleri Komutanı General De Robeck hem şaşkın hem de üzgündü. Hemen zırhlıların Limni ve İmroz adalarına çekilmesini emretti.

General Ian Hamilton da karargâhını Seddülbahir'de hazırlanan basit bir oyuğa taşımak zorunda kalmıştı. Çünkü deniz artık kendileri için tekin değildi. Deniz üstünlüğü de kaybolmuştu. Bu durumdan en çok Türkler memnun kalmışlardı. Öyle ki donanmanın etkisinden, bombardımanlarından kurtulmuşlardı... Ancak bu zırhlıların etkisinden kurtulamayanlar da vardı. Londra'daki hükümet 26 Mayıs'ta istifa etmişti. Gelibolu seferinin fikir babası ve hazırlayıcısı Winston Churchill'in yerine Sir Henry Jackson atanmıştı...

4-6 Haziran 1915/II. Kirte Muharebesi

Birleşik Kuvvetler komutanı Ian Hamilton'un kulağı Londra'dan gelecek haberde, gözleri ise hemen her gün imrenerek baktığı, yarımadanın orta yerindeki Alçıtepe'deydi. Tam dört kez bu tepeyi almak için saldırmışlardı ama başaramamışlardı. Şimdi Gelibolu'nun güneyindeki karargahında çalışan Hamilton Alçıtepe'yi alıp Türklerin tam beline bir darbe vurmayı düşünüyordu. Topu topu 260 metre yükseliği olan tepe o kadar çok önem kazanmıştı ki Hamilton'un aklı fikri bu tepedeydi. Bir zorlama daha yapılsa kolaylıkla Maydos'a kadar gidebilirdi. Hem güneyden Türklerin arkasını çevirmiş de olurdu. Bu konuda tam dört kez iyimser duygular hissetmişti ama tam dört kez kötü sonuçlar alınca hayal kırıklığına uğramıştı. 19 Mayıs saldırısından sonra her şey değişmişti. Türkler tam on bin kişiyi burada kaybetmişlerdi. Bu fırsatı değerlendirmeli Seddülbahir'de de üstün konuma gelmeliydi. Londra'dan talep ettiği askerin gelmesini bekleyeceğine elindeki yedekleri saldırması için Alçıtepe'ye sürebilirdi. Hele başarılı olursa artık önünde kimse duramazdı. Kısacası, Hamilton'ın Alçıtepe takıntısı devam ediyordu...

Bu konuda sadece o değil, İngiliz Sekizinci Kolordu Komutanlığı'na atanan General Hunter Wenston ve Fransız Kolordu komutanı General Gouraud da onun gibi düşünüyorlardı. Hele Türklerin Alçıtepe eteklerinde mevzilendiklerini bilmek, onlar tarafından daima gözetlenmek ve en önemlisi bu tepenin yamaçlarına gizlenen topçuların ateşine maruz kalmak kendilerinde moral bırakmıyordu. Türklerin oraya çivilenmiş gibi olmaları sinirlerini geriyordu. Bu etki sadece komutanlarda değil siperdeki İngiliz ve Fransız askerlerinde de olumsuz etki yapıyordu. Zaten ellerinde 50.000 asker, 8 zırhlı otomobil, 141 topları vardı. Türklerin askeri ise 24.500'dü. Sadece 42 topları vardı. Bu rakamlar göz önüne alındığında başarı şansının yüksek olduğunu söylemek gerekirdi...

İngiliz Kolordusunun batı siperlerinin en önündeki Leslie ise böyle düşünmüyordu. Asker sayısında ikiye karşı bir,

toplar da ise bâriz üstündüler. Ama Leslie artık rakamlarla ve silahlarla konuşulup hesap yapılamayacağını iyi öğrenmişti. Halbuki hesaplar rakamlarla yapılırdı ama bu topraklarda hesaplar da karışıyordu. Kaç kez hesaplar bozulmuş ve rakamların ifade ettiği güç sıfırlanmıştı. Kaç defa gelgit dalgaları halinde karaya, Türklerin siperlerine koşmuşlardı ama her seferinde denize sürülmüşlerdi. Türkler bir insanın göstereceği güçle savaşmıyorlardı. Onların hepsi de bir Anka kuşu gibiydi. Can verenler tekrar canlanıp üzerlerine geliyordu sanki. Olağanüstü bir güçle savaşan askerler, Anka kuşu gibi küllerinden yeniden doğuyordu. İşte bu düşünce İngiliz askelerinin hepsinde mevcuttu. Ele geçirilemeyen yere tekrar tekrar saldırmakla kendilerini umutsuzca bir uğraşın içinde buluyorlar ve göz göre göre kırılıyorlardı. Leslie'nin kulaklarında arkadaşının savaşın başında söylediği sözler yankılanıp duruyordu: "Türkleri öldürdüm dediğinde onlar yeniden canlanır. Uçuruma itersin, onlar her seferinde uçurumun kenarından hayata tutunurlar. Bu onların en büyük özelliklerindendir. Boşuna uğraşıyoruz. Onları hiçbir zaman mağlup edemeyeceğiz." demişti. Türklere karşı duyulan bu psikoloji ve Türklerin yenilemeyeceği düşüncesi İngiliz ve Fransız askerlerinin önündeki en büyük engeldi. İşte bu durumda, Alçıtepe alınamaz görünüyordu. Alçıtepe, Kaf Dağı kadar bilinmez ve ulaşılamazdı. Halbuki ellerini uzatsalar hemen tutacakmış gibi geliyordu kendilerine. Leslie bile artık kendine sormaya balşamıştı, "Benim burada ne işim var? Bu savaş, kimin savaşı? Benim mi, hiç değil. Türklerin mi? Onlar vatanlarını savunuyorlar. Bu savaş Churchill ile Rus Çarı'nın savaşı... Evet bu savaş benim değil, kesinlikle değil. İngiltere'nin ne savaşı bu? Petrol mü, yeni müstemleke elde etme savaşı mı? Eğer öyleyse, Türkler tarihte müstemleke olmuşlar mı? Ona bakmak lazım.

Diğer milletlerin güneşini batırarak, güneş batmayan bir imparatorluk oluşturmak ve bununla övünmek ne kadar garip ve ne kadar da basit bir politika. Eğer bu savaş da bu politikanın ürünüyse, Türkler de kendilerini, kendi güneşlerini

kurtarmak için bir güneş gibi parlayan gençlerini topraklara vermekten çekinmeyeceklerdir. Zaten öyle de oluyor. Peki biz bu savaşta haklı mıyız?

Haklı mıyız Leslie?

Hayır, kesinlikle hayır... Öyleyse senin burada ne işin var? Artık çok geç. Silahı bırakıp gitmek için çok geç... Ölmek istemiyorum. Şu kara toprağa girmek istemiyorum. Ey İngiltere! Bizler dünyanın zalim kralı mıyız?"

***

4 Haziran, İngiliz Kralı'nın doğum günüydü, bu tarihi Ian Hamilton özellikle ajandasına işaretlemişti. Şöyle de not düşmüştü: *"Kralın doğum günü, saldırı o gün başlarsa, kendisine iyi bir jest olur..."*

Bu düşünceyle saat tam sekizde Seddülbahir cephesinin tamamını ateş altına alan bombardıman başladı. Batıdaki Zığındere'den, güneydeki Seddülbahir'den, doğudaki boğazdan amansız bir ateş altına alınmış olan Alçıtepe ve siperleri tam dört saat top mermileriyle dövülüp durmuştu. Ancak Alçıtepe, yağan bu mermilere karşı başını hep dik tutmuştu. Alçıtepe, Kocaçimen gibi, Conkbayırı gibi düşmanın topları önünde iki aydan beri baş eğmiyordu...

• Halit Mustafa, Mahmut Sabri ve diğer komutanlarla yaptıkları toplantıda gerekli bilgi ve emirleri aldıktan sonra Alçıtepe'nin doğusundaki siperlerde görevlendirilmişti. Bu görevlendirmeye en çok İlyas Onbaşı sevinmişti. İlyas Onbaşı'nın yanında şimdi Bandırma-Edincik'ten Mehmet vardı. Mehmet fişek gibi, dal gibi bir delikanlıydı.

İlyas Onbaşı Halit Mustafa'yı siperde görünce koşmuş adeta sarılmak istemişti ama aradaki rütbe farkı aklına gelince duraklamıştı. Onun tereddüt ettiğini gören Halit Mustafa hayatında ilk defa bir askerine sarılmıştı.

– Biz silah arkadaşıyız İlyas Onbaşı... En sağlam arkadaşlık silah arkadaşlığıdır bilesin. Biz ki silahların ve topların gölgesinde savaştık. Söğüt gölgesi altında arkadaş olmadık.

Onun bu samimi konuşmasına İlyas Onbaşı:

– Öyle komutanım, dedi. Öyle...

Aralarında kısa bir hal hatırdan sonra Edincikli Mehmet geldi, tekmil verdi.

Halit Mustafa:

– Memleket neresi Mehmet?

– Bandırma, Edincik komutanım!

– Yakın yerdensin yani. Cepheye memleketten çok kalbimiz yakın komutanım.

Bu sözleri ilk önce anlamayan Halit Mustafa bir süre düşündü. Sonra:

– Güzel söyledin Edincikli. Bir daha söyle de şu askerler de duysun.

– Cepheye memleketten çok kalbimiz yakın!

Halit Mustafa, saatler 12.00'ye doğru gelirken ileriden Fransızların hücuma kalktığını gördü. Siperlerdeki askerlerin bir kısmını geriye aldı. Artık siper savaşlarında yoğun askerle hücüm etmenin yanlışlığı anlaşılmış, kademe usulü uygulanmaya başlamıştı. Bunu özelikle 12. Tümen Komutanlığına atanan Yarbay Selahattin Âdil Bey istemişti. Kendisi aslında bir topçu subayı idi ve 18 Mart'ta tabyaların ateşini sabahtan saat ikiye dek kendisi yönetmişti... Fransızların ön siperlere girdiğini gören Âdil Bey karşı hücum emrini vermişti. Bu kez siperlerde bekleşen askerler Fransızların önüne dikilmişlerdi. Fransızlar yalnız değildi. Hint askerlerinin yarısı Fransızların, yarısı da İngilizlerin önünde savaşa girmişti. Hintlilerin de saldırdığını gören Güney (Seddülbahir) Grup Komutanı Alman Weber Paşa güzel sesli askerler tarafından günde beş vakit ezan okunmasını istemekteydi. Böylece Müslüman olan askerlerin savaşmayacağını ya da teslim olacağını düşünüyordu. Bu konuda komutanlara yolladığı emir metni şöyle idi: *"Fransız ve İngilizlerin yanında savaşan Müslüman askerleri etkilemek ve kendimizi tanıtabilmek için 9 ve 12. Tümen askerleri tarafından ön siperlerde güzel sesli erlerle günde beş defa ezan okutturulacak ve arkasından bütün erler üç defa yüksek sesle tekbir getireceklerdir.*[31]

Bu emir Halit Mustafa'nın eline geçince güldü:

– Bak sen, koca Alaman paşası Müslümanlıkta bizi geç-

(31) *İbrahim Artuç, Çanakkale Savaşları, s. 287*

meye kalkmış da haberimiz yok... İlyas Onbaşı kim güzel ezan okur?

– Edincikli Mehmet komutanım.

– İyi ona bir görev daha, günde beş vakit ezan okuyacak!

– İyi ama.

– Aması maması yok, emir böyle... Yerine getirilecek işte!

– Baş üstüne komutanım. Faydası olur mu?

– Göreceğiz...

Fransızların saldırısında Hintli Müslümanları gören Edincikli Mehmet savaşsın mı, ezan mı okusun bilememişti. Bu yüzden zaten saldırıya geç kalkmış, arkadaşarına yetişmek için hızla koşmuştu. Ama karşısına iri yarı bir asker çıkmış, ilk önce şaşıran Edincikli Mehmet hamle yapmada geç kalmıştı. Aniden koluna inen bir pala nedeniyle kolu kesilmişti. Neredeyse kopacaktı, adeta bir deri tutuyordu. Edincikli Mehmet bir geri sipere gidip selâm verdi ve Halit Mustafa'nın karşısına dikildi:

– Komutanım şunu kesiverin.

Edincikli Mehmet Çavuş hem kasaturasını hem de sallanan kolunu Halit Mustafa'ya doğru uzatmıştı. Aniden böyle bir şeyle karşılaşan Halit Mustafa şaşırmış, ne yapacağını, ne diyeceğini bilememişti.

– Haydi komutanım. Geliyorlar!

Bu zorlama ile Halit Mustafa eline kasaturayı aldı ve gözlerini kapatararak deriyi kasatura ile kesti. Bir süre sonra gözlerini açtığında, Edincikli Mehmet Onbaşı çoktan askerin içine karışmış, tek kolla vuruşmaya başlamıştı bile.

Halit Mustafa cepheye doğru baktığında, Fransızların bozulmaya yüz tuttuğunu gördü. Ancak batıdan saldırıya geçen İngilizler ilerleyişini sürdürmekteydiler. Hele sekiz tane zırhlı aracın arkasında ilerlemeleri çok kolay oluyordu. Kirte yolu boyunca bir kilometre kadar ilerleyebilmişlerdi. 9. Tümenin birliklerini de arkaya atmayı başarmışlardı. Tümen komutanı Albay Halil Sami Bey tümen ihtiyatının cepheye sürmesine rağmen İngilizlerin ilerlemesini durduramamıştı. Artık İngilizlerin önünde kuvvetli bir birlik yoktu.

Saatler üçe yaklaşırken Hunter Wenston Hamilton'a bir telgraf çekti. Akşam üzeri Alçıtepe'den size mesaj göndereceğim. Çünkü önümüzde kuvvetli Türk birliği kalmadı.

Alçıtepe'nin batısında Beşinci Topçu Birliği, İkinci Batarya Komutanı Teğmen Arif'e *(Tanyeri)* Topçu Grup Komutanı Alman Binbaşı Binhold'dan gelen telgrafta şunlar yazılıydı:

"Düşman birinci hat siperlerimizi işgal etti. İlerlemeye devam ediyor. Görevimiz bitmiştir. Topları derhal tahrip ediniz ve geri çekiliniz."[32]

Teğmen Ârif Bey, emri okuyunca sapsarı kesildi. "Eğer Alçıtepe'nin düşman eline geçmesini görmektense çarpışarak ölmeyi yeğlerim" diye düşündü.

İngilizlerin önünden çekilen ve bataryasına katılan askerlerle 150 kişilik bir mevcut olmuştu. Hemen aklına bu 150 kişi ile İngiliz askerlerine karşı koyma fikri geldi. Hepsini silahlandırdı ve topçu erlerini de mevzilendirerek İngilizleri karşılamaya hazırlandı. Sırtlara tırmanmaya başlayan İngiliz askerlerini ateşle karşıladı. Halbuki kendisine verilen emre aykırı hareket ediyordu. İşte bu sırada Ârif Bey'in yardımına Alman makineli bölüğü yetişmişti. Onlar da sırtlarda yer alarak altı makineli ile İngilizlere karşı koyunca ilerleme durmuştu. Bu nokta son direniş noktasıydı. İngilizler olduğu yerde çakılıp kalmışlardı.

Bu arada 19 Mayıs saldırısında başarısız olan İkinci Tümen İngilizlerin karşısına çıkmış, intikam almak istercesine aslanlar gibi savaşıp İngilizleri geri atmışlardı.

Hamilton'dan önce general Hunter Wenston hayal kırıklığına uğramıştı. Bu onun Seddülbahir'de uğradığı altıncı başarısızlıktı. Hele Hamilton Alçıtepe'ye bakıp şöyle diyordu: "Bir Kaf Dağı kadar ulaşılmaz ufacık bir tepesin. Ne yazık ki yine elimize geçmedin. Bize direnişin büyük oldu..." dedi.

Bu sonuca hiç şaşırmıyan bir tek Leslie vardı. O, Türkleri mağlup edemeyeceklerini biliyordu. "Onlar Anka Kuşu gibi küllerinden doğuyor." dedi arkadaşlarına ve sordu:

– Ya biz?

Leslie sustu. Arkadaşları da susmuştu...

(32) İbrahim Artuç, age. s. 284.

Akşam güneşi batıyordu. Leslie batan güneşe bakıp kendi kendine "Ya biz?" diye tekrar sordu...

***

Asteğmen Sabri derin siperler içinde artık tavsamaya yüz tutmuş cepheden gazeteci arkadaşına mektup yazmaktaydı. Çok istemesine rağmen sık sık mektup yazamamıştı. Şimdilerde ise yazmaya daha çok vakti oluyordu... Bir yandan siperin içinde oturmuş mektup yazarken bir yandan da kulakları kazanların kulplarındaydı. Sürüp giden siper savaşlarında İngilizlerin lağım patlatmalarından dolayı çok dikkatli olmak zorundaydılar. İlk zamanlar, bu tip yer altı tünellerinden yapılan saldırılarla çok zayiat vermişlerdi. En sonunda lağım kazmalarına önlem olarak kazanları siperlerin en uç noktalarına getirmişlerdi. Eğer yeraltında kazma işi oluyorsa bu kez kazanların kulpları ve kapağı tıkırdamağa başlıyordu. Onlar da ya geri çekiliyor ya da karşı bir lağım kazmaya girişiyorlardı. Bu iş için Zonguldak'taki kömür işçileri getirilmişti. İşçilerden tünel kazmada yararlanılıyordu.

Sabri sürüp giden sessizlik içinde bir cephane sandığını masa gibi kullanarak gazeteci arkadaşı Müfit Necdet'e uzun bir mektup yazıyordu:

"Sevgili Kardeşim Müfit Necdet'e,

Başları göklere doğru uzanmış, dağların üzerinde kartallar gibi uçuşan bulutlar, altın kurdelelerle işlenirken muhitin sükûn ve sükût ile titreyen kalbinde, karanlıkları yaran, zulmetlere meydan okuyan bir seda yükseldi.

'Silah başına!'

Bu emir birkaç şahısta, birkaç ağızda tekrar ederek yansıdı. Artık gölgeler dolaşıyor, fısıltılar çoğalıyor, bazen kısa, bazen sert ve keskin emirler duyuluyordu. Mahmur gözler, arslan yürekler, cesur yiğitler karşılaştıkça bir nakarat gibi, 'Düşman taarruz ediyormuş' deniliyor ve bu cümleyi hafif alaycı bir tebessüm takip ediyordu. Hiçbir yerde hiçbir kimsede olağandışı bir heyecan görülmüyordu. Ölüme karşı gitmeye hazırlanan bu cesur kahramanlar üzerinde küçük bir tereddüt bile hissedilmiyordu. Yalnız sükun vardı. Milletin namusuyla eğlenen, yurdun, Türk'ün mukaddesatıyla eğlenen,

küçük görmek isteyen düşmanı kahredecek, şanlı bir destan ve kahramanlık görülüyordu. Genç subaylar kılıçlarını kuşanıyor, azimkâr gözlerle düşman istikâmetindeki yıldızlardan haberler sezmeye uğraşıyordu.

Bunlar da benim gibi, hepsi de genç, hepsi de yeni terfi etmiş, henüz gençlik devresinin ateşli ihtiraslarını yenmeden, gençliğin zevk ve emellerine doymadan, vatanın bağrında alçalmış çizmelerle, boşa yürüyen düşmana haddini bildirmek için namuslarına tecavüz edilmiş milletdaşlarının, hakaret görmüş kardeşlerinin intikamını almak için, din için, namus için istikballerini çiğneyerek yurdun istikbali uğrunda hudutlara koşmuşlardı.

Ay, doğudan nurlu saçlarını dökerek altın ışıklarıyla yolumuzu aydınlattı. Kainatın boşluklarında hüzünler, elemeler dolaştı. Gözler ileride, tüfekler omuzlarda herkesin kalbinde nur ve iman, fikrinde, din ve vatan endişesi içerisinde, Kuzey Yıldızı'nın izini takip ederek ilerliyordu. Uzaklardan duyulan birkaç silah sesi, gecenin sessiz hüznünü yırtarak etrafa dağıldı.

Önde cüretkâr adımlarla yürüyen dinç, vakârlı subaylar, arkasında gözleri vatanın her tarafına sokulmak isteyen düşmana; şimşekler, ateşler saçan bir kıt'a. Bunlar ayaklarının hareketiyle meydana gelen küçük, hafif çatırtıları duymayarak, mehtabın ışıklarından sabahın olduğuna hükmeden bülbüllerin ötüşlerine asla ehemmiyet vermeyerek, etrafın yeşil ormanlıkları arasında gösterilen istkamette, düşmanı kahretmek için ilerliyordu. Sert, kısa ve emredici bir ses, gecenin mahmur karanlığı üzerinde uçuştu:

'İstikamet 34 nolu savunma noktası!'

Başlar sola, ayaklar sola, mangalar sola döndü. Artık yüksek, çetin, çakıllı, manialı bir dağa tırmanılıyordu. Mesafenin verdiği yorgunlukla terleyen yüzümü, beyaz 'mim' markalı mendile silerken, kalbimde saklayamayacağım bir acı duydum. Ruhum ezildi. Gözlerimde hayaller, beynimde birer birer mazinin tatlı hatıraları dolaştı. Batıya döndüm, İstanbul'un beyaz ufuklarına doğru hasret çektiğim bir mevcudiyetin hayaline yemin ettim. 'Vatanı düşman ayakları, camileri haç gölgeleri altında görmektense, hemşirelerin namusları ayak altına alınmak, ihtiyar ananelerin beyaz saçlarına hakaret edilmektense, senin; özellikle senin, ey güzel hayal! Düş-

manın eziyetleri altında çırpındığını duymaktansa, şu yüksek tepenin bulutlara karışmış zirvelerinden bayrağım gibi kırmızı kanlara boyanarak ölümü isterim.' dedim. Ettiğim bu yemini uzaklardan duyulan düşman mermilerinin sesleri teyit etti. Yüksek, hâkim semalara karışan tepenin oyulmuş bağrında girdiğimiz siperlerden; önümüzde gümüş parıltılarla akan derenin parıltısı, tabiatın mehtap ile konuşması görünüyor ve hissediliyordu.

Önümüz toprak, arkamız toprak, her yanımız toprak ve kim bilir ihtimal birkaç saat sonra büsbütün bu topraklara gömülmek için hayata veda edecektik.

Gözlerimde beyaz ve güzel bir hayal, ellerimde ölüm püsküren küçük ve yuvarlak bombalar olduğu halde yürüdüm ve atıldım. İlk bombayı sevgilim namına ateşlerken batıya, onun diyarına bulutlar selâmlar, hürmetler yolladım."[33]

Mektubu bitirdikten sonra bir de kendi okudu. "Beğendim. İyi yazmışım. Silahların gölgesinde ve cephede ancak bu kadar edebî bir mektup yazılabilir." dedi. Yanındaki çavuşa sordu:

– Kazan kulplarında oynama var mı?

– Şimdilik yok komutanım.

– İyi, sakın gözünü kazandan ayırma.

– Baş üstüne komutanım.

– Derhal bana haber ver.

Asteğmen Sabri diğer bir eri çağırdı.

– Bu mektubu postaya ver.

– Baş üstüne komutanım.

"Şimdi sıra geldi temizliğe... Bit ayıklamaya ve kırmaya..." Sabri siperin en tenha köşesine geçti. İlk önce subay ceketini çıkardı. Sonra da fanilasını. Bir köşeye oturdu. Başladı bit ayıklamaya. Artık bitlikten çıkmış bu hayvanlar, pislikten o kadar semirmişlerdi ki adeta sinek gibi iriydiler. Sabri bir yandan söyleniyor bir yandan da bitlerini ayıklamaya çalışıyordu. "Yahu yirmi gün oldu yıkanmadım. Halbuki bir yanımızda Çanakkale Boğazı var, diğer bir yanımızda ise Saroz Körfezi... Bu iki deniz arasında yıkanamamak beni kahrediyor. Halbuki ne kadar da özledim yüzmeyi. Zaman zaman

(33) Cepheden mektuplar, Genelkurmay Yayını.

gözetleme yaparken İngiliz erlerin yaptığı deniz banyosuna çok özeniyorum. Adamlar denizde toplarla bile oynuyor. Onlar oyun oynarken, bizim topçular onlara bir mermi bile atmıyorlar. "Topçulara neden ateş etmiyorsunuz?" dediğimde bana, "Bizimle savaşmak için idman yapıyorlar. Kuvvetlensinler de öyle gelsinler" cevabını almıştım. Bu cevap çok hoşuma gitmişti...

Bite kardık. Bite bulandık. Sinek gibi olmuş meretler. Temizle temizle bitmiyorlar... Ne de tatlı kaşınıyorlar. Uyumak bile haram oldu. Bu kadar küçücük hayvanlar insana bu kadar büyük rahatsızlığı nasıl veriyorlar, hayret ediyorum?" Sonra etrafını bir sinek bulutu sardı. "Hah bir siz eksiktiniz. Geldiniz de tamam oldu. Bu küçük hayvanlar İngilizlerden daha tehlikeli. Her türlü hastalık bunlarla bulaşıyor."

Yemek yemek sinekler nedeniyle imkânsızdı. Kurulan sofralara, tabakların, çatalların ve kaşıkların üzerine binlerce, iri, yeşil renkli sinekler konuyordu. Askerler elleriyle sinekleri kovalamaya çalışıyordu ama bu beyhude bir davranış oluyordu. Hele hele, sineklerin cesetlerin üzerine konduğu akıllarına gelince yemek yemeyi bırakıyorlardı. Bazılarının bundan dolayı midesi bulanıyordu. Yemek yemek ancak cibinlikler içinde mümkün oluyordu. Artık askerler birkaç yere kurdukları cibinlikler içine sıkışarak, sineklerden korunarak, yemek yemeğe çalışıyorlardı. Herkes aceleyle yemeğini yiyip cibinlikten çıkıyor, diğer asker giriyordu.

Yemeklerin yanında getirilen suların çoğu kireçli, kötü kokan, çamur kokan kuyu sularıydı. Ama bundan hiç kimse şikayet etmiyordu. Aşırı sıcakta bu tür sular bile büyük bir nimet olarak biliniyordu. Mataranın ya da bardağın içinde beyaz bir tortu kalırdı bazen. Bu işte kireç tortusuydu. Hele bu tortuyu gören Coğrafya Hocası Metin Bey uzun bir konferans vermeye başlıyordu.

"Arkadaşlar bulunduğumuz yerler çökel kayaçlarından ibaret. Bu çökel kayaçları içinde ise ara ara kireç katmanları var. İşte sudaki kireç bu kayalardan dolayıdır. Bu sular çok kaba olur. Şu gördüğünüz taşlar ise kumtaşlarıdır. Çakıllı se-

viyeler suyu bir sünger gibi geçirirler ve sular kuyularda toplanırlar. Üstelik bu çakıllı seviyeler eskiden birer nehrin olduğunu anlatır bize."

Kendisine, "Atma!" diyenleri yemin billah ederek ikna etmeye çalışırdı. Ara sıra taşlar arasında bulduğu midye kabuklarını delil olarak gösterirdi...

Az evvel kazan kulplarının hareketini izleyen er hemen koşarak Sabri'nin bit ayıkladığı yere dek gelmişti. Heyecanla selâm verdikten sonra:

– Komutanım kazanın kulpları tıkırdıyor.

– O zaman çabuk geriye çekilelim.

Asker hemen geriye koştu. Olanca sesiyle bağırdı:

– Çabuk geriye lağım patlayacak! Çabuk olun!

Az sonra Asteğmen Sabri de askerlerine seslenmeye başladı:

– Haydi geriye! Sallanmayın!

Askerler hemen ağırlıklarını da alarak geri siperlere doğru koşmaya başaldılar. Az sonra gerçekten de ön siperlerin tam altından sanki toprak fışkırıp göğe yükseldi. Bir anda siperler yok oldu. Biraz daha geç kalınsaydı, Sabri ve takımı büyük bir gürültüyle patlayan lağım sebebiyle büyük zaiyat vereceklerdi.

Arka siperlerde sinmiş ellerini başlarının üzerine koymuş Sabri, "Ucuz atlattık. Az daha bitleri tamamen kökünden temizleyecektik." dedi. Bir süre daha bekledikten sonra tekrar ön siperlere gelerek askerlerini eski yerlerine yerleştirdi.

Sabri yine kendi kendine konuşmuştu: "Merak etmeyin, bu kez biz size misafirliğe geleceğiz. Altınızı bu kez biz kazacağız." Hemen Zonguldak'tan gelen kömür kazıcılarına eliyle kazılacak tarafı göstermişti:

– Haydi ustalar göreyim sizi. Şu keferelere lağım nasıl patlatılırmış gösterelim.

Ustalar hemen işe koyulmuşlardı. Ertesi akşam tünel kazılmıştı. Sabri kontrol için tünele girmiş, gerekli eğim ve uzaklığı hesapladıktan sonra İngiliz siperlerine dek uzandığını anlamıştı.

– Şimdi de dinamitleri götürüp hemen uç noktaya yerleştirin.

Görevlendirdiği iki asker tünele girmişler, dinamitleri yerleştirdikten sonra dönmüşlerdi. Sabri son bir kez daha kontrol yaptıktan sonra fitilin ucunu ateşlemişti. Fısır fısır diye ses çıkaran fitil dinamitlere koşuyordu. Biraz sonra müthiş bir gürültüyle toprak ilk önce titredi ve İngiliz siperlerinin olduğu kesim havaya savruldu. Siperlerdeki İngiliz askerleri ve subayları bu müthiş patlamayla savrulmuşlardı. Sabri ve takımının bulunduğu siperlere bile toz toprak ve kaya parçaları düşmüştü.

Bu lağım patlamalarından sonra cephe yine sessizliğe gömülmüştü. Bir iki gün sonra nöbeti bir başka takıma bırakıp geri çekilmişlerdi...

Tekrar ön siperlere geldiklerinde bu kez İngilizlerin siperlerinin uzaklığı yaklaşık on-on beş metre idi. Ancak onları bu kez onları bir sürpriz bekliyordu. İngilizler kâğıttan ve gazetelerden yaptıkları kuklaları siperden çıkarıp oynatıyorlardı. İlk defa kukla gören bazı Türk erleri ise bu garip oyuna gülerek bakıyorlardı.

Sonraki günlerde askerler İngiliz siperlerine sigara atmaya başladılar. İngilizler de Türk siperlerine bazı kavurma ve salam atıyorlardı. Ancak Türk askerleri etleri geri fırlatıyorlardı.

– Alın domuz etinden yaptığınız sucukları siz yiyin, diyorlardı.

Bu kez siperlerden bisküvi ve çikolata atılmaya başlanıyordu.

Ancak atılanların zehirli olacağı endişesi ile bunları yemek istemeyen askerler içlerinden birinin çikolatayı ısırmasından cesaret alarak bu atılan bisküvi ve çikolataları paylaşıp yemeye başlıyorlardı.

Edebiyatçı Sabri bazen Kirte civarındaki değişik mıntıkalarında görev yapıyordu. Bir gün yine ön siperlerde dürbünüyle düşman siperlerini izliyordu. Hava çok sıcaktı. Kendi-

si bitlerden dolayı sık sık kaşınıyordu. Bu arada sinekler cephede iyice çoğalmışlardı. Sürüler halinde bulut gibi oradan oraya konup duruyorlardı. Bir süre sinekleri izleyen Sabri onların siper gerisindeki bir zeytin ağacı altına konduklarını gördü. Zeytin ağacının altı sineklerle kaplanmıştı adeta. Milyonlarca iri sinek toprağa konmuşlardı. Sabri orada ne olduğunu merak ediyordu. Sinekler oraya neden toplanmışlardı? Onları oraya çeken şey neydi?

Öyle merak içinde kaldı ki hemen dürbünün yanındaki çavuşa teslim etti. Siperden çıktı. Çalılıklar içinde sinek kümesine doğru yürüdü. Eline aldığı bir dal parçasını sineklere doğru savurdu. Sinekler adeta oğul veren arılar gibi bir başka yere doğru uçmaya başladılar. O sırada çok kötü bir koku duydu. Gitti, zeytin ağacının altını elindeki dal ile biraz kazdı. Bir askerin cesedi ile karşılaştı. İyice çürümeye yüz tutmuş olan cesede gelmişlerdi sinekler. Öyle kötü koku vardı ki kendini zor tuttu. Hemen mendilini çıkarıp burnuna götürdü ama fayda etmedi. Gerisin geriye koşarak geldi. Daha sipere girer girmez:

– Kimde kolanya var? Esans var, diye sordu.

Kimseden ses çıkmadı. Savaşta kolanyanın, esansın ne işi vardı. Askerler, komutanlarının bu isteğini garip bulmuşlardı.

Sonra kendine gelir gibi oldu ama gördüğü manzara gözlerinin önünden gitmiyordu. Kafatası çürümeye yüz tutmuş gözlerinde onlarca sinek konmuştu. Burun derinliklerinde ve ağzında da binlerce sinek vardı. Askerimizin bu şekilde kalması kendisini çok rahatsız ediyordu. Hemen iki askerini çağırdı:

– Şu gerideki zeytin ağacını görüyor musunuz?

– Evet komutanım.

– İşte o sinek kümesinin olduğu yerde bir neferimiz yatıyor. Onu iyice gömün. Sinekler bir daha kendisini rahatsız etmesinler. Sonra aklına bir şey gelmiş gibi sormuştu:

– Yüreğiniz pek midir, yufka mıdır? Yufka ise yüreği pek olanlar gitsin. Yoksa gördüğünüz an etkilenebilirsiniz.

İki asker de, "Biz gömeriz komutanım." dedi. Hemen siperlerden uzaklaşıp zeytin ağacına vardılar. Askere iyi bir mezar yapmışlardı.

Üsteğmen Sabri bu olayın üstünden üç gün geçmesine rağmen bir şey yiyememişti.

9-12 Haziran 1915/Arıburnu

Mustafa Kemal Bey, Düztepe'deki karargahında düşmanın son durumunu bir haritaya işliyordu. Emir subayı gelip kendisine selâm verdi:

– Esat Paşa ve kurmayları birazdan buraya geleceklermiş komutanım.

– Peki.

Hemen hazırlamakta olduğu haritayı bırakan Mustafa Kemal Bey birliklerinin teftiş etti. Esat Paşa'nın sık sık komutanları ziyaret edip durum değerlendirmesi yaptığını iyi bilirdi. Eninde sonunda Esat Paşa'nın buraya da geleceğini biliyordu. Bir süre siperlerdeki erlerini teftiş etti. Arka siperlere dek gidip Esat Paşa'yı karşılamak için beklemeye başladı. Az sonra Esat Paşa ve kurmayları gözüktü. Yürüyerek arka siperlere gelmişlerdi. Selâm veren Mustafa Kemal Bey, Esat Paşa'yı karşıladı. Savaşın gidişi hakkında bilgi verdi. Daha sonra Esat Paşa:

– Kemal Bey şöyle araziyi kuşbakışı görebileceğimiz yer yok mu? diye sordu.

Mustafa Kemal:

– Var komutanım. Benim karargahımın bulunduğu yerden yani Düztepe'den her yeri kuşbakışı olarak görebilirsiniz.

– Haydi öyleyse oraya gidelim.

– Ama komutanım ön siperlere dek gitmemiz gerekir. Tehlikeli olabilir.

– Olsun Kemal Bey'e olsun. Bir gidip bakalım...

– Nasıl isterseniz komutanım.

Düztepe öyle bir noktaydı ki pırıl pırıl parlayan Tuz Gölü'nü, Suvla Koyu'nu doğuya doğru yükselen tepeleri ve o tepeler arasından geçen Sazlıdere'yi, rahat bir şekilde görmek mümkündü. Ayrıca Sarıbayır, üç yüksek tepe olan Conkbayırı, Besim Tepe, Kocaçimen Tepe tam sağ yanlarında yükselmekteydi. Bir süre savaşın gidişâtı hakkında konuştular. Sonra Kolordu Kurmay Başkanı Fahrettin Bey:

"- Bu araziden baskın düzenleyecek düşman grupları geçebilir, dedi.

Kolordu komutanı Esat Paşa Mustafa Kemal'e döndü:

– Düşman nereden gelecek? diye sordu.

O da eliyle Arıburnu yönünü ve bütün sahil boyunca Suvla'ya kadar olan yerleri gösterip, ekledi:

– Buradan.

Esat Paşa bunun üzerine:

– Pekâlâ diyelim ki buradan gelecekler. Nasıl ilerleyecekler?

Bu kez Mustafa Kemal Bey kolunu yarım bir çember yaparak Kocaçimen Tepe'ye doğru çevirdi:

– Buradan ilerleyecekler, dedi.

Esat Paşa güldü. Mustafa Kemal'in omzunu okşadı:

– Merak etme buradan gelemezler! dedi.

Bunun üzerine Mustafa Kemal bir şey demedi. Ancak:

– İnşaallah sizin dediğiniz gibi olur efendim, dedi. "

Esat Paşa bir süre daha çevreye uzun uzun baktı. Siperlerin içine girdi. Siperleri ve askerleri teftiş etti. Onlara yüreklendirici kısa bir konuşma yaptıktan sonra arka siperlere doğru beraberindekilerle birlikte yürümeye başladı. Mustafa Kemal Bey onları geri siperlere dek geçirip geri döndü. Bir de araziye kendisi baktı. Sonra kendi kendine konuştu:

– Evet Kocaçimen Tepe üzerinden gelebilirler...

Bir süre Kocaçimen Tepeye baktıktan sonra düşündü. Eğer düşman buradan gelecek olursa neler yapılması gerektiğini kafasında tasarladı... Sonra yarım bıraktığı haritayı tamamlamak üzere karargahına geri döndü. Çalışmaya başladı...

21-22 Haziran 1915-1. Kerevizdere Muharebesi

Yazın o sıcak günleri siperlerin içine çöktü. Sıcak, toprağı ve içindeki insanları kavuruyordu adeta. Artık yarımadanın bitki örtüsü bile değişmeye başlamıştı. Yeşil çimenler sararmaya yüz tutmuşu. Gelincikler, laleler, katır tırnakları çiçeklerini çoktan dökmüşlerdi. Yabani kekiklerin pembe çiçekleri ile genellikle vadilerde bitmiş zakkumların beyaz ve açık pembe çiçekleri açılmıştı. Badem, ahlat, erik ve armut ağaçları çiçeklerini çoktan dökmüş meyveye durmuştu. Güneşin sıcaklığında artık olgunlaşmaya başlamışlardı.

Toprak kurumuş kolayca tozumaya başlamıştı. Artık çiçeklerin yanında her türlü haşerat vardı. Bu hayvanlar kendi yuvalarının, kendi yaşadıkları yerlerin insanlar tarafından adeta işgal edildiğini görüyorlardı. Kertenkeleler mümkün olduğunca siperlerden uzaklaşmaya çalışıyordu. Örümcekler daha sessiz ve sakin yerleri tercih ediyorlardı. Kırkayak, danaburnu, akrep ve yılanlar, insanların kazdığı siperlerden daha derine saklanma ihtiyacını duyuyorlardı. Artık gündüz hiç susmayan cır cır böcekleri, askerlerin beklemekten gerilmiş sinirlerini daha da geriyorlardı. Sıcaktan ve insandan hatta ölülerden rahatsız olmayanlar sadece sinekler ve bitlerdi. Hele sinekler, yarımadanın her yerinde bulut kümeleri halinde oradan oraya uçup duruyorlardı.

Haziranda en büyük sıkıntı yeteri kadar su olmamasıydı. Baharda akan derelerin çoğu kurumuş, kuyulardaki su seviyesi iyece düşmüş, çeşmeler iplik gibi akmaya başlamıştı. Yaz, sıcak yüzünü göstermeye başlamıştı.

***

Bahar yağmurlarıyla akan Kerevizdere hemen Seddülbahir'in kuzeyinde yer alıyordu. Derenin suyu iyice azalmıştı. Küçük bir dere şırıl şırıl türkü çağırarak boğazın firuze sularına kavuşuyor. Denize döküldüğü yerde, adeta koşarak boğazın sularıyla kucaklaşıyordu. Kıyıdaki beyaz renkli kalker tabakları, merdiven gibi basmak basamaktı. Bu sebeple buradan karaya çıkacak olan askerler adeta merdivenlerden çıkacaklardı. Kerevizdere küçük bir dereydi. Ancak general Ian

Hamilton bu dereyi öyle önemsiyordu ki son zamanlarda buraya hep keşif yaptırıyordu.

Kerevizdere Türklerin kurduğu cephenin hemen solunda yer alıyordu. Buraya asker çıkarıp pekâla dereden gidilerek Türklere baskın yapılabilirdi... General Hamilton bu baskını yapmayı çok istiyordu. Çünkü oturup İngiltere'den asker isteyeceğine, elindeki kuvvetleri iyi bir şekilde kullanabilirdi. Buraya Fransız askerlerini çıkarmayı düşünüyordu. Onları Senegalli askerlerle desteklerse Türkleri şaşırtabilirdi. Buna bir de yoğun topçu ateşi de eklenirse, yaptıracağı taarruzun başarıya ulaşacağını sanıyordu. General yine umutlandı. Hep böyle oluyordu. İlk önce iyimser bir şekilde umutlanıyor, hazırlıklar, keşifler yapılıyor, taarruza geçiliyor, yine de başarı kazanamıyorlardı. İçindeki başaramama duygusu kendisini rahatsız ediyordu. Ancak bu kez işini şansa bırakmak istemiyordu. Topçulara ve donanmaya şöyle bir emir verdi:

"Üç gün boyunca Türk cephesini ve gerideki siperlerini dahi topa tutunuz."

Bu emrin ne anlama geldiğini İtilaf Devletleri'nin askerleri iyi biliyorlardı. Bombardıman durduğunda taarruz yapılacaktı. Hep böyle oluyordu çünkü. Karadaki toplar ve denizdeki zırhlılar ateşe başladılar. Mermiler ardı ardına Türk siperlerine düşüyordu. Kulakları sağır eden patlamalar duyuluyordu. Siperler hallaç pamuğu gibi oradan oraya atılıyordu. Yoğun buluttan ve tozdan kimse kimseyi göremiyordu. Barut kokusu askerlerin genizlerini yakıyor, adeta nefes alamıyorlardı. Ancak siperdekiler ellerinde silah, dillerinde dua ile bu hengamenin ortasında tevekkülle bekliyorlardı. Mermilerin infilâkı ile meydana gelen gürültülerden bazı erlerin kulakları sağır oluyor, bazı acemi erler ise akıllarına mukayyet olmakta zorlanıyorlardı. Bölük ya da takım komutanları askerlerini ikaz ediyordu:

– Korkmayın!

– Bombardıman şimdi bitecek!

– İyice sinin.

– Yere yatın!

– Kendinizi kollayın! Ancak bu uyarılar yoğun ateşte bir işe yaramıyordu. Sık sık yer ve siper değiştirmeye kalkışan askerler yine de şarapnel parçalarına ve misket mermilerine hedef olmaktan kurtulamıyorlardı. Bu öyle yoğun bir ateşti ki bazen zırhlılar ile birlikte karadaki topçular da ateşe başlıyordu. Bazen donanma ateşi hafifletiyordu. Bu kez de kara topları şiddetli bir şekilde ateşe devam ediyordu. Zaten altmış kadar top Kerevizdere'nin boğaza döküldüğü 600 metrelik bir kesim üzerine yerleştirilmişti. Neredeyse her on metreye bir top düşüyordu. Dalgalar halindeki bu ateşler Seddülbahir'deki Türk siperlerini dümdüz ediyordu. Nisandan beri buraya atılan top mermileri sayılamayacak kadar çoktu. Bazen düşen bir bombanın yerine tekrar bir bomba daha isabet ediyordu.

Böyle eşi benzeri görülmemiş bombardıman nedeniyle siperdeki askerlerin başına taş, toprak, şarapnel ve misket parçalarının yanında eski testi, para ve kemik parçaları da düşüyordu. Çünkü Eskihisarlık'ta tarihi kalıntılar bombardımanla gün ışığına çıkıyordu. Başına tarihi para vuran er şaşkınlıktan:

– Bunlar bomba değil para atıyor, demişti.

Yüzyıllardır toprağın altında uyuyan bu şehir şimdi bombalarla ortaya çıkıyordu. Antik şehrin meydanında yapılmış nice savaşların üstünden yüzyıllar geçmesine rağmen şimdi yine aynı yerde insanlar savaşıyordu.

Eski tarihi, yeni tarihe bağlayan bombardıman devam ediyordu. Bombardımanı yakından takip eden General Ian Hamilton yine med-cezire tutulmuştu. "İyi... Bu bombardıman sonrasında ilerlememiz kolay olacak. Senegalli askerlerin öncülüğünde üç Fransız alayı hızla taarruza geçecek ve Türkleri Seddülbahir'den söküp atacak. O, bir Kaf Dağı gibi, bir Everest Tepesi gibi heybetli Alçı Tepe'yi de ele geçireceğiz. Zaten burasını aldık mı, her şey daha kolay olacak. Türklerin direncini kırmış olacağız. Hele şimdi şu tepeyi ele geçirelim. İlk adımı bir atalım, gerisi kolay." General bu iyimser

düşüncelerinde yanılacağı ve hayal kırıklığına uğrayacağı düşüncesiyle kendi kendini yiyip bitiriyordu. Başarı sözcüğünü ne zaman ağzına alsa, daima başarısızlık yaşamıştı... General Ian Hamilton yine başarısız olacaklarını düşünerek tedirgin oluyordu. Zaten Gelibolu'ya geldiğinden beri hiç rahat olamamıştı. Tüm planları hep alt üst olup durmuştu.

****

19 Mayıs'ta yapılan gece taarruzunda çok zâyiat veren İkinci Tümen Seddülbahir'e kaydırılmıştı. Tümen Komutanı Yarbay Hasan Askerî Bey hâlâ mahcubiyet içerisindeydi. O saldırının başarısızlığı omuzlarına bir yük gibi binivermişti. Dalga dalga eriyen hücumlar gözlerinin önünden gitmiyordu. Liseli, tıbbiyeli vurulan nice yiğidin, makineli tüfekle biçilişleri aklından hiç çıkmıyordu... "Bir mermiyi önlemek için bir can feda ediyorduk o gece. Mermiye karşın taze çiçeklenmiş bir hayat harcıyorduk..."

En geride bulunan siperlerin bir köşesinde kurduğu karargahında sürüp giden top sesleri arasında önündeki haritaya bakıyordu. Bakıyordu ama aklı fikri 19 Mayıs'taki saldırıda kalmıştı...

***

İkinci Alay Komutanı Ali Bey askerinin başında, savrulan siperlerin içinde vaziyeti idare etmeye çalışıyordu. Türk siperleri düşman siperlerine çok yakındı. Bu yüzden bazı geceler Fransızlar tenvir tabancalarını atıyor, aydınlanan Türk siperlerini gece dahi bombalıyorlardı. Bazen de zırhlılar boğazdan içeri giriyor, Kerevizdere ağzından bombardımana devam ediyorlardı. Ali Bey, bölük komutanları ile hemen kısa bir görüşme yapıyor, onlara gerekli talimatları veriyordu. Kendisi askeri disipline çok önem veren bir komutandı. Eğitime de çok dikkat ederdi. Son derece cesur ve çalışkan biriydi. Onun en önemli özelliği, komutanlarını ince eleyip sık dokuyarak seçmesiydi. Tüm komutanları uzun boylu, cesur, disiplini seven insanlardı. Ancak içlerinden Birinci Tabur Komutanı Binbaşı Lütfi Bey, askerler, pek ilgilenmezdi. O askerin eğitimini diğer komutan arkadaşlarına bırakmıştı adeta...

Lütfi Bey atları çok severdi. Onun için varsa yoksa atlardı. Tabur atlarını tımar eder, onlara bir seyis kadar, iyi bakardı. Bir diğer merakı da; atların koşum takımlarının ve semerlerinin tamirini yapmaktı. Lütfi Bey'in at ve at takımlarıyla uğraştığını gören diğer bölük komutanları bu işe pek akıl sır erdiremezlerdi:

– Ali bey bu kadar titiz. Ama Lütfi Bey'e hiçbir şey demiyor.

– Lütfi Bey askerin talimi ve terbiyesi ile uğraşmıyor.

– Varsa yoksa atlar.

– Sanki seyis gibi hareket ediyor.

– Bunda bir iş var ama.

– O da bizim gibi askerle ilgilense ya.

– Kendi askerinin talimini bile biz yaptırıyoruz.

– İşi gücü atlarla uğraşmak...

Bazen bu serzenişleri duyan Alay Komutanı Ali Bey:

– Siz benim binbaşımı rahat bırakın. O işini iyi bilir. Onun nasıl biri olduğunu ileride göreceksiniz, derdi.

Bölük komutanları bu sözlere bir anlam veremezler, adeta bir gizem gibi söylenen sözler üzerinde uzun uzun düşünürlerdi.

– Biz zaten nasıl biri olduğunu iyi biliyoruz. Bize ne gösterecek ki? Bize madalya mı kazandıracak? diyorlardı.

.***

21 Haziran sabaha karşı top atışı durdu. Şimdi üç gün süren şiddetli bombardımanın gürültüleri kesilmişti. Koyu bir sessizlik, dağılmaya başlayan karanlığın gizemini arttırıyordu. İlerideki derede ve ağaçlık yerlerde ötüşen kuşların cıvıltısını siperdeki askerler yadırgıyordu. Sessizliğin o huzur verici, insanı teskin eden sesini doyasıya dinliyorlardı. Ancak sürüp giden sessizliğin uzun sürmeyeceğini iyi biliyorlardı. Fırsattan istifade siperlerdeki şehitler ve yaralılar çıkarılıyordu. Şehitler, ilerideki ağaçlık alana gömülüyor, yaralılar çadır hastahanelerine ve en yakın sargı yerlerine sevk ediliyordu. Bunun için sedyeciler ve sıhhiye erleri ellerinden gelen gayreti gösteriyorlardı. Diğer askerler ise siperlerin en önemli

yerlerini tamir etmeye çalışıyorlardı. Zaten üç gün süren bombardıman sırasında geceleri siperlerini sağlam tutmak için çalışıp durmuşlardı. Yıkılan ve havaya savrulan siperlerin yerine daha derinleri yapılmaya çalışılmıştı. Artık şunu iyi biliyorlardı ki; bombardımandan korunabilmek için derin ve iyi tahkim edilmiş siperler çok önemliydi. Buralarda derin siper kazmak, kurşun atmak kadar önemli olmuştu...

Seddülbahir mıntıkasında Türk siperlerindeki askerler şimdi yay gibi gerilmiş, metanetle, hücuma kalkacak Fransız askerlerini bekliyorlardı. Bir yandan da savunma için son hazırlıkları yapıyorlardı. İkinci Tümen Komutanı Yarbay Hasan Askerî Bey bir 19 Mayıs kıyımı daha olmaması için elinden gelen tüm gayreti gösteriyordu. Bu sebeple atıyla alayları, taburları dolaşıyordu. Komutanları ile görüşüyor, onlara gerekli emirleri veriyordu. Siperleri ve sargı yerlerini tetkik ediyordu. Aynı şekilde İkinci Alay Komutanı Ali Bey yanında Binbaşı Lütfi Bey olduğu halde Birinci Taburun siperlerini dolaşıyorlardı. Askerlere moral veriyorlardı...

Saat tam 06.00'da iri kıyım Senegalli askerler kah tüfeklerle kah geniş palalarıyla hücuma geçmişlerdi. Türklerin süngüsü ne kadar ünlü ise onların da palaları ünlüydü. Senegalli askerlerin arkasından da üç alay Fransız askeri geliyordu. Yoğun bir makineli ateşi eşliğinde Türk siperlerine doğru "Hurra!" diyerek taarruza geçmişlerdi...

İkinci Alay Komutanı Ali Bey:

– Bekleyin, dedi. İyice yaklaşsınlar...

Siperdeki askerleri tetikte, yürekleri kabaran denizler gibi bekliyorlardı. Bu bekleyiş, siperler içinden doğruluş, üç gündür adeta mezarlara dönen yerlerden dirilmeye eş değerdi. Fransız askerler ise siperlerden kendilerine karşılık verilemeyeceğini düşünüyorlardı. Çünkü üç gündür bombalanan bu yerlerde artık canlı askerin kalmadığını sanıyorlardı. Gerçekten siperler hâlâ birçok ölü ve yaralı ile doluydu.

İkinci Alayın tüm askerleri ateşle karşılık vermeye başlamıştı. Ama Fransızlar o kadar kalabalıktı ki akın akın geliyorlardı. Vurmakla bitmiyorlardı. Hele ellerinde bulunan

çok sayıdaki makineli tüfek nedeniyle İkinci Alayın zayiatı artıyordu. karşı koymak, savunma yapmak gittikçe güçleşiyordu. Düşman bu siperleri ele geçirirse kolaylıkla bir ileri koyda bulunan Soğanlıdere'ye inebilecekti. Burada bir çadır hastahanesi ve bazı ihtiyat birlikleri vardı. Onlar zorda kalacağı gibi Çanakkale'nin tam karşısını da ele geçirmiş olacaklardı. Aynı zamanda Kirte'de batıdan sarılmış olacaktı. Böylece yarımadanın en önemli yerlerinden biri elden çıkmış olacaktı...

Fransızlar dağdan yuvarlanan iri bir kaya gibi Türklerin üzerlerine doğru geliyorlardı. Şehit ve yaralılarla dolu olan ön siperler Fransızların eline geçmişti bile. İkinci Tümen Komutanı Yarbay Hasan Askerî Bey tüm gücüyle bağırıyor, askerlerin ön siperlerdeki Fransızları karşılamasını istiyordu. Ancak Senegalli askerler yonca biçen çiftçiler gibi palaları ile ön siperlerde çok yaman dövüşüyorlardı. Önüne gelen Türk askerlerini pala ile etkisiz hale getiriyorlardı. Arkalarından gelen Fransızlar makineli tüfekle pek etkili oluyorlardı. Artık ortalık tam bir can pazarına dönmüştü. Gırtlak gırtlağa, yumruk yumruğa bir kavga sürüp gidiyordu. Türkler süngüleri ile Senegallilere karşı koyuyorlardı. Ancak ateş üstünlüğü ve asker bakımından kuvvetli olan Fransızlara mukavemet etmek iyice zorlaşıyordu. Fransız General Gouraud ise askerlerine daha da ilerlemeleri için talimatlar yağdırıyordu. Fransızlar olabildiğince ilerlemek, Türkler de karşı koymaya çalışıyorlardı. Ancak ön siperlerdeki erler geri çekilmeye başlayınca kısa sürede panik doğdu. Şimdi Türkler Birinci Taburun olduğu siperlere doğru geri çekiliyordu. Binbaşı Lütfi Bey ise siperlerden geri çekilmekte olan askerlere haykırıyordu:

– Geri çekilmeyin!

– Dönün geri!

– Düşmandan kaçılır mı?

– Olduğunuz yerden ayrılmayın!

Ancak uyarıları bir fayda vermiyordu. Bir yandan da alay komutanı Ali Bey de askerlere uyarıda bulunuyordu ama bu

da olumlu bir etki yapmıyordu. Geri çekilmekte olan askerlerin ardında geniş palaları, iri vücutları ile Senegalli askerler geliyorlardı. Alay Komutanı Ali Bey, Binbaşı Lütfi Bey'e:

– Şu iri kıyım askerleri durdurmamız lazım. Yoksa biz de buralarda duramayız.

– Ama nasıl durduracağız? Pek yaman geliyorlar.

– Ne yapıp edip, bunları durdurmamız lazım.

Bu arada siperlerde karışıklık olmuş tabur ve bölük askerleri yerlerini kaybetmişti. Artık herkes savaşıyor, bazıları da habire geri çekilmeye çalışıyorlardı. Fransız askerler de kolaylıkla ilerlemeye başlamışlardı. Birinci Taburun siperleri de tehlikeye girmişti. Muharebe tüm hızı ve şiddetiyle devam ediyordu. Durum iyice kritik hale gelmişti. Birinci Tabur askerleri de bozulmaya yüz tutmuş, alay ve bölük komutanlarının uyarılarını dinlemiyorlardı. Binbaşı Lütfi Bey kendi taburundaki askerlerin de geriye çekildiğini görünce şaşırdı. Siperden çıktı. Askerlerin önüne geçti. Her birinin yakasına yapıştı:

– Nereye gidiyorsunuz?

– Geri dönün!

– Geri çekileni vururum.

– Yerinizden kıpırdamayın!

– Allah aşkına! Peygamber aşkına gitmeyin!

Ancak Birinci Tabur Komutanı Binbaşı Lütfi Bey'in bu ikazlarına askerler kulak asmadan geri çekiliyorlardı. Lütfi Bey onların beline sarılıyor, göğüslerinden siperlere itiyor, adeta yalvarıyordu:

– Gitmeyin!

– Gelin vuruşalım!

– Siperlerimizi düşmana bırakmayalım. Ama askerler Lütfi Bey'in ellerinden kurtulur kurtulmaz, sağından solundan koşarak geri çekilmeye başlamışlardı. Şimdi neredeyse taburun üçte biri diğer tabur askerleri ile geri çekiliyorlardı. Asker arasında tam bir panik baş göstermişti.

Alay Komutanı Ali Bey, Lütfi Bey'e seslendi:

– Askere sahip olamıyoruz Lütfi Binbaşım.

– Durduramıyoruz komutanım.

Askerler Lütfi Bey'in yanından geçip giderlerken Lütfi Bey adeta bu tablo karşında yüreğinin ezildiğini ve kanadığını hissetti. Yer yarılsaydı da yerin dibine girseydi, askerinin geri çekildiğini görmeseydi. Bu çekilme ile çok zor durumda kalabilirlerdi. Kısa bir süre düşündü, "İlk önce Kerevizdere, sonra Kirte, sonra Gelibolu sonra, İstanbul düşebilirdi. Vatan da düşünce en mukaddes değerlerimiz bile düşmanlar tarafında ayaklar altına alınabilirdi. Halkımın namusu, inancı ve en önemlisi mukaddes kitabımız elden gidecek." Bunları düşününce Lütfi Bey'in tüyleri ve saçları diken diken olmuştu. Kızarmıştı. Elleri ayakları titremeye, hızla soluk almaya başlamış, damarlarındaki kanın donduğunu sanmıştı. Bir başka ruh-i haletiyeye bürünen Lütfi Bey silahını yere attı ve ellerini göğe açarak gözyaşları içinde hançeresi yırtılıncaya dek haykırdı:

– YETİŞ YÂ MUHAMMED KİTABIN GİDİYOR!

Onun bir aslan gibi kükremesiyle çekilmekte olan erlerin hepsi birden olduğu yerde durdular. Kulaklarında hâlâ Lütfi Bey'in haykırışı yankılanıyordu:

– YETİŞ YÂ MUHAMMED KİTABIN GİDİYOR!

Askerler, kutsal kitapları aşkına en son çare olarak peygamberlerini savaşa alanına davet eden Lütfi Bey'in haykırışıyla silkinmişlerdi. Onlar Kur'ân'ı koruyamayacaklar mıydı? Onlar bu toprakları bu vatanı savunamayacaklar mıydı? Onlar düşmanı durduramayacaklar mıydı? Bu zilletten, bu geri çekilişten sıyrılıp kendilerine gelmişlerdi. Yine kanlarındaki cengaverlikleri harekete geçmişti. Tüm askerler geri dönmüştü. Bu kez siperleri alan Fransız ve Senegalli askerlerin üzerine susuz aslanlar gibi atılmışlardı. Son durumu gözyaşları içinde seyreden Binbaşı Lütfi Bey[34] silahını yerden kaptı.

– Çok şükür Allah'ım! Çok şükür! dedi

Alay Komutanı Ali Bey de:

– Sağ ol binbaşım. Askerimizi ancak o nidâ durdurabilirdi, dedi...

(34) Binbaşı Lütfi Bey Çanakkale'den sonra İran'da yapılan bir çevirme harekatında Kirmanşah'ta şehit düşmüştür.

Türk askerleri şimdi işgal edilen siperlerin bir kısmını almışlardı bile. Ancak Fransızlardan ele geçirdiği küçük bir tepeyi geri almak mümkün olmadı....

İkinci Tümenin bu üstün düşman kuvveti karşısında daha fazla dayanamayacağını düşünen Ordu Komutanı, ihtiyatta bulunan On İkinci Tümenin de savaş meydanına sürülmesini istedi. Hatta bu tümenin komutanlığını da üstlenmesini Selahattin Âdil Bey'den istedi. Bu görevi büyük bir tevâzu ile kabul eden Selahattin Âdil Bey hemen işe başladı. Kendisi 18 Mart'ta tabyaların ateşini sabahtan saat ikiye dek kendi yönetmek zorunda kalmıştı. Çünkü Albay Cevat Bey o gün Gelibolu'ya gitmişti...

Kurmay Başkanı Yarbay Selahattin Âdil Paşa hemen bir karşı taarruzun yapılmasını istedi. 12.Tümenin dinç ve morali yüksek erleri Fransızlara karşı saldırıya geçti. Taarruz eden Senegalli askerler sağ taraftan geri püskürtüldü. Ön siperler ağzına dek cesetlerle doluydu. Hatta bu cesetler üst üste iki sıra halindeydi. Askerler cesetlerin, şehitlerin üzerine basarak savaşıyorlardı. Bu daracık vadi içinde yapılan savaşta o küçük tepe bir gün içinde iki defa Fransızların, iki defa da Türklerin eline geçti. En sonunda 21 Haziran akşamı Fransızların elinde kaldı. Ancak geceleyin de Türklerin karşı taarruzu sürdü. 83 rakımlı tepeyi yine de ele geçirememişlerdi. Çünkü bu tepe çok sayıda makineli tüfekle korunuyordu.

O gece 2. Tümen yerini tamamen 12.Tümene bırakarak Anadolu kıyısına kaydırıldı.

21 Haziran Akşamı

Seddülbahir yöresinde savaş devam etmekteydi. Komutanları, Yüzbaşı Kemal'i ön siperlerdeki durumu kontrol etmek üzere görevlendirmişlerdi. Yola koyulan Kemal Bey ayağının tozuyla cepheye gelmişti. Fransızlar sağ koldan, İngilizler de sol koldan Türklerin bulunduğu tepeye doğru şid-

detli hücumlarda bulunuyorlardı. Ama her hücuma başarı ile karşı koyuluyor, düşmanlar geri atılıyordu. İtilaf Devletleri askerlerinde cephane, silah ve asker gayet bol olduğundan gemilerle karaya çıkartılıp tekrar tekrar hücum edilmesi sağlanıyordu. Fakat durum gittikçe değişmeye başlamıştı. Çünkü Türkler yeteri kadar takviye alamıyorlardı. Vuruşabilecek askerlerin sayısı azalıyor, yaralı ve şehitlerin sayısı ise çoğalıyordu. Tam tersine İngilizlerin ve Fransızların sayıları gittikçe artıyordu.

Cephedeki komutanlar aralarında konuşup cepheyi biraz daha geriye çekmeyi orada savunma savaşı yapmayı düşünmeye başlamışlardı. Onların bu düşüncelerini öğrenen Yüzbaşı Kemal Bey:

– Biraz daha dayanamaz mısın? diye sordu.

– Komutanım, düşmanın sayısı her geçen saat artmaktadır. Hem kaybımız az olur. Hem de takviye gelmesi için zaman kazanırız.

Kendi birlikleri olmamasına rağmen Yüzbaşı Kemal de askerleri ile çarpışmaya gayret ediyordu. Bu esnada elinden yaralandı. Ama bu yara önemsizdi. Yarasına hiç aldırmadan savaşmaya devam etti. Bu arada İtilaf Devletleri durmadan ilerlemeye çalışıyordu. Ancak Türk subay ve askerleri de karşı koyuyorlardı. Öğleye doğru iki taraf arasındaki mücâdele tüm kıyıcılığı ile sürerken Yüzbaşı Kemal kasığından yaralandı. Yanında patlayan bir şarapnel parçası kasığını parçalamıştı. Hemen sıhhiye erleri sedye ile kendisini geri siperlere taşımaya başladılar. Durumun çok kritik olduğunu gören cephe komutanları yine çekilip çekilmemekte kararsızdılar:

– Çekilelim askeri daha fazla kırdırmayalım.

– Karşı koyalım.

– Geriye çekilip öyle karşı koyalım.

– Zaman kazanmamız lazım.

– Çekilirsek arka cephede kritik duruma gelir.

– Oyalama yapalım.

Yüzbaşı Kemal yattığı yerden bu tartışmaları dinliyor, arada bir subaylara şeyler diyordu:

– Çekilmeyin. Karşı koyabildiğiniz kadar karşı koyalım. Son askere kadar, son mermiye kadar çarpışalım. Ben durumu anlatıp yedek kuvvet isteyeceğim. Yeter ki siz dayanın.

Aslında Yüzbaşı Kemal Bey geri dönüp vaziyeti anlatabilirdi ama komutanlar kararsız olunca hiç olmazsa katî kararlarını öğrenmek istiyor, öyle bilgi aktarmayı düşünüyordu.

Yüzbaşı Kemal Bey'in yarası gittikçe ağırlaşmaya başlamıştı. Artık kalkıp savaşamazdı. Komutanları geri çekilmemesi için nasıl ikna edebilirdi? Hem acılar içinde kıvranıyor hem de komutanların konuşmalarını dinliyordu.

– Peki geri çekilelim.

– Geride karşı koyalım.

Bu sözleri duyan Kemal Bey sanki bir kez daha vurulmuş gibi oldu.

– Hayır, geri çekilmeyin! Dayanın!

– Ama gittikçe zorda kalıyoruz.

– Olsun dayanabiliriz...

Ne yapabilirdi? O sırada yanlarından geçip gitmekte olan askerlerden birinin kolunu tutuverdi.

– Yiğidim ezan okusana.

Bu emir üzerine asker hemen ezan okumaya başladı. Herkes yanık bir sesle okunan ezanı dinledi. Ezan bitince Yüzbaşı Kemal Bey:

– Ey kardeşlerim bu aziz ezanın susmasını ister misiniz?

– Elbette hayır.

– Öyleyse Allah aşkına karşı koyalım.

Bu sözler beklenen etkisini yapmıştı. Karar verildi

– Geriye çekilinmeyecek. Yedek kuvvetler gelene dek çarpışılacak..

Akşam üzeri yedek kuvvetler yetişip düşmanı tekrar geri attılar...

Bu arada savaşın sonucunu merak eden Kemal Bey'in hastahaneye gitmesi gecikmişti. Kilitbahir'e gidilmek üzere hemen yola çıkarıldı. Ama Havuzlar Deresi yakınlarına ge-

lince Yüzbaşı Kemal Bey ruhunu teslim etti. Şehit olmuştu. Bu mıntıkada dokuz şehit daha gömülmek üzere bekliyordu. Yüzbaşı Kemal Bey'i ve diğer askerleri buraya gömüverdiler[35].

***

O akşam Liman Von Sanders Paşa başkomutanlığa çektiği telgrafta şu ifadelere de yer veriyordu:

"Düşman öteden beri ve özellikle son zamanlarda yaptığı taarruzlarda, anlatılamayacak derecede çok cephane ve az insan harcıyor. Merak sebebiyle düşmanın bir dakikada obüs ve gemi toplarıyla 150 mermi attığı sayılmıştır.

Biz ise tam tersine pek çok insan ve az cephane feda ediyoruz."

***

Küçük Tepe, Fransızların elinde kalmıştı. Fransızlar daha fazla ilerleme imkânı bulamamışlar çakılıp kalmışlardı. Ertesi gün Güneş, Semadirek adasındaki volkan konisinden içeri düşüyormuşçasına batarken, Türkler iki günde 6.000, Fransızlar ise 2 bin beş yüz kayıp vermişlerdi. Bir çok gencin baharlanan, çiçeklenen ömürleri bu topraklara düşmüştü... Kerevizdere Muharebesi'nde 32.450 adet top ve havan mermisi kullanılmıştı.

28-30 Haziran 1915-Zığındere Muharebesi

"Bu gördüğünüz ıssız vadide her ağacın ve her taşın altını biraz kazdığınızda binlerce gencecik şehidin kemikleri bulunmaktadır. Mart ve Nisan yağmurlarında bu kemikler ortaya çıkarlar sonra çiçekler ve çimenler arasında kaybolurlar. Tekrar gelecek baharı beklerler. Derelerden vadilerden toplanan şehit kemikleri Fatihalarla toprağa gömülmüşlerdir. Şehitliği gezerken bastığın her zerre toprakta vatan ve bayrağımız için ölen kahraman ecdadımızdan ve senden bir parça bulunmaktadır."

Zığındere Sargıyeri Şehitliği Kitabesi

(35) Şimdi boğazın hemen kenarındaki Havuzlar Şehitliği Anıtı'nın üstünde Yzb. Kemal ve arkadaşlarının ismi yazılıdır.

Seddülbahir Cephesi'nde çarpışmaların uzun bir süre sonra şiddetlenmesi üzerine bu mıntıkaya yakın yerlere bir çok doktor ve sıhhiye kaydırılmıştı. Mehmet Nazif, Kirte'nin hemen bir kilometre batısında yer alan Zığındere vadisindeki sargı yerinde görevlendirilmişti. Soğanlıdere'deki Çadır Hastahanesi'nden ayrılan Mehmet Nazif, ilk önce Kirte'ye sonra da yürüyerek sargı yerine doğru yola koyulmuştu. Kirte Köyü'nde sanki taş üzerinde taş kalmamıştı. Her yer bombalanmıştı. Mehmet Nazif geçtiği yerlerde sağda solda hâlâ şehitlerin olduğunu görüyordu. Bu şehitler sık sık bombalanan Kirte ve çevresindeki siperlerde bulunan askerlerdi. Bir siper dümdüz olmuştu. Üç er şehit olmuş, her birinin kopan kolları birbirine geçmişti. Kanları çekilmiş yüzleri solmuş ve yer yer morarmaya başlamışlardı. Kolları, bacakları adeta mumdan yapılmış gibi yumuşacaktı. Dinamit ve barut ile yanmış baldırlar ve bacaklar mosmor olmuş, yüzleri ise adeta tanınamayacak hale gelmişti. Sıhhiyeler bu neferlerin birbirine geçmiş, sağa sola açılan etlerini toplamaya çalışıyorlardı. Arkadaşları ise baş uçlarına toplanmış, kimisi ağlıyor, kimisi derin bir tevekkülle başlarını eğmiş hüzün dolu ancak boş gözlerle etrafa bakarak cenazeleri taşımaya hazırlanıyorlardı. Bu üç erin başında bulundukları makineli tüfek paramparça olmuştu. Sandık ve kapak yerleri adeta insan eti ile sıvanmıştı. "Makineli bile parçalandığına göre insan vücudu bu ateşe dayanabilir mi?" diye Mehmet Nazif söylendi.

Az sonra sargı yerine vardı. Burası derin bir vadi içinde sekilere kurulmuş onlarca çadırdan ibaretti. Bu çadırların içlerine ot dolu döşekler hazırlanmıştı. Bir başka çadır da ameliyathane olarak düzenlenmişti. Ağır yaralıların arasına yatırılan hafif yaralılar ise acınacak haldeydiler. Ağır yaralılardan biri az evvel son nefesini verdi. Diğer yaralılar onun şehadetinden tedirgin oldular. Sanki ölüm onlara da bulaşacakmış gibi geliyordu. Sedye ve arabalarla durmadan yaralı geliyordu. Karnından vurulmuş bir er acılar içinde, kimi zaman feryat ederek çadıra doğru ilerliyordu. Çadırların arasında koşuşturan sıhhiye ve doktorlar vardı. İki sıhhiye

eri kollarına girmişti. Yarası belli ki derindi. Sadece "su!" diye feryat ediyordu. Bir yandan da üşüdüğünü söylüyordu. Belli ki çok kan kaybetmişti. Ancak durumu gittikçe ağırlaşacak, daha da üşüyüp son nefesini bu çadırların birinde verecekti.

Kollarından, bacaklarından sarılan yaralılar ise dışarıda ağaçların altında dinleniyordu. Bir yaralı yatağında artık bilincini yitirmiş bir halde gözlerini tavana dikmiş bakıyor, gözleri gittikçe büyüyordu. Ara sıra kafasını yan tarafa düşürüyordu. Bazen boğazından hırıltılar çıkarıyordu. Bütün bedeni geriliyor ve rengi gittikçe sararmaya başlıyordu. Soluk alması gittikçe zorlaşıyordu. Nefesleri düzensizdi. Ara sıra derin bir şekilde soluk alıp veriyor, sonra uzun bir süre hareketsiz yatıyordu. Zorlukla bir derin nefes daha aldı. Ancak bu nefesini vermedi. Başı yataktan yana düştü. Karnından yaralanan er can vermişti...

Morumsu, sarımsı ve yemyeşil yüzler, asit sebebiyle feri sönmüş gözler, hırıldaya hırıldaya can verenler gittikçe artıyordu. Öyle anlaşılıyordu ki çarpışmalar yoğunlaşıyordu. Hep böyle olurdu zaten, ne zaman ki kanlı ve yoğun çarpışmalar olurdu, yaralı ve şehit akını başlardı.

Mehmet Nazif bu manzaralara alışık olmasına rağmen ilk defa görüyormuşçasına hayretle bakmıştı. İçerideki çadırdan bir doktor kendisine bağırdı:

– Arkadaşım sallanıp durma! Gel de nöbeti al. Üç gündür uykusuzum. Yoksa ilk defa mı geliyorsun sargı yerine?

– Hayır.

– Öyleyse çekingen durma. Haydi.

Mehmet Nazif ,"Peki" dedi. İçeri girdi. Üstünü değiştirirken "Biz işin içinde iken farkına varamıyoruz. Ama uzaktan bakınca ne kadar zor bir görev yaptığımız anlaşılıyor. Dışarıdan bakan bir insan daha fazla etkileniyor..."

Doktor yine Mehmet Nazif'i uyardı:

– Şu bacağa bir morfin vur da keselim. Sonra gidip yatacağım. Uyumazsam herhalde kol yerine bacak keseceğim. Haberin olsun!

Mehmet Nazif hemen doktorun yanına gitti. Erin bacağına yüksek dozda uyuşturucu bir iğne yaptı. Erin, yağını kestiler. Uyuşturucuya rağmen er olanca gücü ile bağırdı:

– Anaaaacıığıım!

Mehmet Nazif bu haykırışa şaşırmadı. Yaralananlar hep "anam!" diyordu. Hiç kimse "babam" demiyordu. Bu haykırış onun annesini hatırlamasına vesile oldu. Derin bir iç çekti. Sonra vadinin yamaçlarında erin sesi bir kez daha yankılandı:

– Anaaacıığıım!

Seddülbahir'deki karargahında haritalara bakıp duran Hamilton, Kerevizdere'deki küçük tepenin ele geçirilmesinden çok memnundu. Bu kadar başarı dahi onu mutlu etmeye yetmişti. "Evet bundan sonrası daha kolay olacak" diyordu etrafındaki generallere. "Türklere toparlanma fırsatı vermemeliyiz. Bu sebeple 28 Haziran'da bu kez Zığındere'den taarruza geçeceğiz. Bu vadi uzun ve sarp bir vadidir. Onu takip ettiğinizde Kirte'nin yanlarına dek çıkarsınız. Kirte'de olduğu gibi topçularımız ve donanma 26 Haziran'da Türk siperlerine ölüm kusacaklar. Onlar bu kez kollarını bile kaldıramayacak hale geleceklerdir. Sonra dereden ilerleyip Kirte yakınlarına çıkabiliriz. Bunun için yine büyük yararlarını gördüğümüz Hint Tugayı'nı kullanacağız. Onların ardından 29. Tümen ilerleyecek. Bombardımanda 89 top kullanacağız."

Bu arada Türkler, Zığındere'de tedbirler almaya çalışıyordu. Çıkarmanın başından beri Dokuzuncu Tümenin Komutanlığını yapan Halil Sami Bey geriye alınmıştı. Bu Tümen Nisan'dan beri yarımadayı savunmuştu. Tümen de tümen komutanı da çok yorulmuştu. Dokuzuncu Tümenin yerini 11. Tümen almış ve bu tümenin komutanlığına da Albay Refet Bey atanmıştı.

28 Haziran sabahı İngiliz ve Hint birlikleri saat 11.00'de saldırıya geçtiler. Yarımadada saldırlar biteviye bir hal al-

mıştı. Top ateşleri gene başlıyordu. Bunun ardından çok sayıda asker, makineli tüfek desteğinde siperlere doğru hücuma geçiyorlardı.

Türkler de siperlerde bekliyor, bombardıman boyunca hiç karşılık vermiyorlardı. İngiliz askerlerinin, "Tamam askerlerin hepsi toprak oldular" dediği andan itibaren sanki mezardan kalkan Türkler canını dişine takarak, özellikle süngülerini kullanarak düşmanın üzerine atılıyordu. İşte bu çarpışmalar yaklaşık dört aydan beri böyle devam ediyordu... Yine böyle oldu.

Ancak bu kez farklı olan bir şey vardı. Donanma ölü açıda olan Sargı yerini bombalamak istiyor ama bunda başarılı olamıyordu. Ancak vadi içinden Hintli askerler ilerledikçe önlerine çıkan bazı yaralı Türk askerlerini hiç esir almadılar. Hepsini şehit ettiler. Artık Zığındere Sargı Yeri'ne doğru yaklaşıyorlardı.

Zığındere Sargı Yeri'nde sadece Türklerin yaralıları değil, İngilizlerin ve Fransızların da yaralıları vardı. Onlar da en az Türk askerleri kadar iyi bakılıyordu. Yaralanıp eli kalem tutacak hale gelen bir Fransız subayı not defterine şu satırları karalıyordu:

"- Zığındere, ölüm deresi! Senin tarihini kimler yazacak? Senin sarp yamaçlarında olup biten kanlı dövüşlerden geri dönen kahramanlar çok azdır. Burada tabiatın birbiri üstüne yığılmış karışıklığı ortasında kahramanca dövüştüler. Bu vadide her karış toprak al kana boyanmıştır. Korkunç ve beyhude Haçlılar Seferi, sen ne kadar asker yedin?

Türkler iyi askerdirler, cesur ve kahraman askerler, onlar, ateş hattının bu ileri noktasında korkunç kara torpillerimize mukavemet ediyorlar. Bu torpillerin içinde elli kilo nitrat dö potasyum vardır. Bu müthiş bombalar patladığı zaman toprak iki kilometrelik bir sahada zangır zangır titrer, alevler, dumanlar taşlar, bomba parçaları müthiş patlama ve yırtınma ile havaya doğru fırlar, toprak azgın bir volkana yer vermek ister gibi açılır. Kahraman Türkler buna bile mukavemet etmişlerdir.

Bir kere Çanakkale Savaşları süresince yüce Türk milletinin gözü kulağı ve kalbi buradaydı. Oradaki askerin ise kendinden önce vatanı ve dini geliyordu.

Ölen ve yaşayan kendinden bir parçaydı. Arkadaşının yarası, kendi yarası idi. Bunu ta kalbinde duyabiliyordu. İşte bu kadar ve asil ve candan bir millet yenilmez. Bunun için Çanakkale'de, efsaneleri şaşırtan bir destan yazıyorlar."[36]

Bu iyi dilekleri yarası iyileşmeye tutulmuş bir zamanda yazan subay duygularında samimiydi. Sadece kendisi değil, Hintli, Senegalli, Fransız askerleri de bu sargı yerinde tedavi ediliyordu.

Mehmet Nazif dizinden vurulmuş bir İngiliz erine baktı. Askerin bakışlarında korku vardı. Korkunun yanında yardım isteyen bir mânâ daha vardı. Eliyle askerin omuzuna dostça vurdu. Kendisine İngilizce:

– Merak etme iyileşeceksin, yaran kötü değil, dedi

– Teşekkür ederim.

Hemen yarayı temizlemeye başladı. Bu arada çekingenliği gittikçe azalan asker cebinden bir resim çıkarıp teklifsizce anlatmaya başlamıştı:

– Bu benim annem... Hayatta tek varlığım... Beni en çok seven ve benim de en çok sevdiğimdir. Üzümlü keklerini çok özledim. Onu çok özledim... Sen de anneni özledin mi?

– Çok, dedi Mehmet Nazif. "Anne" dendiğinde içi sızlardı. Anne kelimesi onun bu kasırgalar esen diyarda sığındığı tek limandı. Annesini düşlediği vakit huzur bulurdu. Bazı geceler annesi rüyasına girerdi. Bu rüyaların hiç bitmemesini isterdi. Uyandığında rahatsız olurdu. Çünkü ona olan hasreti büyürdü. Bir gün ona kavuşacak mıydı? Hasreti bitecek miydi?

Bu savaşta, düşman sayılan bu asker de annesini özlüyordu. Demek ki anne sevgisi herkes için çok önemliydi. Düşman askerlerinin de anneleri vardı. Onlar da, askere, dolayısıyla cepheye gönderdikleri oğullarını özlüyorlardı. Çocukları cephede bir kere ölüyordu ama ya analar? Analar ise binlerce kez ölüyorlardı. Postacının her kapıyı çalışında, rüyala-

(36) Ramazan Eren, Çanakkale Kahramanları, s. 31.

rında, ölüp ölüp diriliyorlardı. Cephede oğullar kanlarını akıtırken onlar da kanlı gözyaşlarını döküyorlardı. Savaş en çok anaları vuruyordu...

***

Sih ve Gurkha askerleri palaları ile Zığındere'de hızla ilerliyorlardı. Adeta gözleri dönmüştü. Önüne gelen askerleri palaları ile acımasızca yere seriyorlardı. Sargı yeri civarındaki az bir kuvveti hallaç pamuğu gibi attılar. Şimdi hedefleri yaralı çadırları idi. Onların haykırışlarını duyan Mehmet Nazif çadırdan çıktı. Baktı, gelenler Sih ve Gurkha askerleriydi. "Durum kötüleşiyor" dedi. Hemen içeri girdi. Tabancasını beline taktı. Hafif yaralılar da tüfeklerini doldurdular. Beklemeye başladılar.

Az sonra bağırarak çadırlara girmeye ve yaralıları katletmeye başladılar. Bu manzarayı gören Mehmet Nazif'in gözleri büyüdü. Şaşırdı. Hemen tabancasını ateşledi.

– Alçaklar sizi! Bu yaptığınız vahşettir! Bunların hepsi yaralı!

Onun bu mukavemeti Sihli ve Gurkhalı askerleri daha da canavarlaştırdı. Şimdi makineli tüfeklerle saldırmaya hazırlanıyorlardı. O sırada ihtiyat taburu sargı yerine gelmiş ve bu acımasız askerleri sürüp atmıştı.

Ancak Eksamil *(Saroz)* Körfezi'nden donanma amansız bir top ateşi ile Zığındere Sargı Yeri'ni bombalıyordu. Artık yaralı çadırları havaya savruluyordu. Gaziler şehit oluyordu. Şehitler ise gömüldükleri mezarlardan bu bombardıman sebebiyle havaya savruluyor, bir kez daha şehit ediliyordu.

Mehmet Nazif şaşırmıştı. Ne yapsın, ne etsin bilemiyordu. Bunca yaralıya nasıl yardım edecekti? Onları atış menzilinden nasıl çıkaracaktı. Bir çadıra girdi. Bu çadırda bulunan İngiliz, Fransız, Türk ve Hintli askerler karışık yatıyordu. Ancak bir şarapnel parçası çadırın tam ortasında infilâk ediverdi. Yaralılar bombayla havaya savruldular. Mehmet Nazif'in yüzü gözü kan içinde kalmıştı. Çadır yanmış yıkılmıştı. Az önce kendisine resim gösterip annesini çok özlediğini söyleyen asker de bu sırada vurulmuştu. Bu manzarayı gö-

ren Mehmet Nazif âdeta deliye döndü. Diğer çadırları dolaşıyordu. Ama bombalar bir sağına bir soluna düşüp infilâk ediyordu. Eline aldığı bir tüfek ile girdiği çadırdan çıkan Mehmet Nazif bomba seslerini bastırırcasına bağırmaya başladı:

– Alçaklar! Vicdansızlar! Onlar benim hastalarım! İçlerinde İngiliz ve Fransız askerleri var. Onlar da benim hastalarım! Yaptığınız cinayettir! Katliamdır! Yüreğiniz yetiyorsa gelin! Gelin de görün bakalım!

– Ben doktorum! Ben hekimim. Onların bu şekilde yitmesine seyirci kalamam. Onlar benim hastalarım! İlk önce beni vurmalısınız. Alçaklar! Hainler! Hızla dere içine doğru koşuyordu. Sanki Saroz kıyısındaki zırhlıları durduracaktı. Ancak bombardıman daha da şiddetlenmişti. Şimdi sargı yeri dümdüz edilmişti. Mehmet Nazif ise kendinde geçmiş bir halde hem koşuyor hem de olanca gücü ile haykırıyordu:

– Caniler! Katiller! Gelin! Yaralıları katletmek nasılmış göstereyim! Benim hastalarıma, yaralılarıma nasıl ölüm kusarsınız. Ben doktorum! Ben yaralılarım için buradayım. Onları ben korumak ve iyileştirmekle mükellefim. Buna nasıl mani olursunuz? Buna hangi cüretle kalkışırsınız? İlk önce beni öldürün!

Mehmet Nazif o öfke içinde bir hayıt dalına sarı bir kelebeğin konduğunu gördü. Ya da ona öyle mi geliyordu? Topraklar havaya savruluyordu. Ağaçlar devriliyordu. Taşlar gökyüzüne dağılıyordu. Sarı kelebek yerde yatan yaralıların hepsini alıp gitmek ister gibi telaşla kanat çırpıyordu. Mehmet Nazif yürüyemediğini hatta koşamadığını sanıyordu. Bir gelincik tarlası içinde koştuğunu, annesinin kendisine gülümsediğini, el salladığını görüyordu. Mehmet Nazif ise bir yandan hâlâ söyleniyordu:

– Yaralılarım! Hastalarım! diye haykırıyordu. Onun haykırışları bomba seslerine karışıyordu. Bu ses İstanbul'a dek uzanıyordu sanki. Annesinin duyduğunu sanıyordu. Zaten *birçok anne eninde sonunda bir gölgeyi kucaklamak korkusuyla çocuklarını doya doya kucaklarına alıp sevememişlerdi.* İyi biliyordu

ki annesi şimdi ona bakıyordu. Az evvel de el sallamamış mıydı?

Mehmet Nazif hâlâ koşuyordu. Birden yere düştü. Bir kurşun omuzundan girip çıkmıştı. Yine kalktı. Koşmak istiyordu. Bu kez az ilerisinde bir 38'lik mermi patlamıştı. Şarapnel parçaları göğsüne takılan madalya gibi saplanıvermişlerdi. Acıyı duyacağına sanan Mehmet Nazif yanıldı. Hiçbir yeri acımıyordu. Vurulan yerde gonca güller, yediveren güllerine dönüşüyordu. Misk gibi bir koku yayılıyordu. Bu koku bugüne dek kokladığı en güzel kokuydu. Artık güneşin batmak üzere olduğunu sanıyordu. Çünkü bir perde ağır ağır gözlerinden yüreğine doğru iniyordu. "Ölüyor muyum?" dedi.

Son bir gayretle yine "Yaralılarım!" dedi. "Katiller!" dedi, tekrar yere düştü. Çünkü bacaklarında onu ayakta tutacak kan çoktan Zığındere'nin tabanında akmaya başlamıştı. Yere düşerken başının taşa değil de annesinin dizine dayadığını sandı. Saçlarını okşayanın rüzgâr değil de annesinin elleri olduğunu sandı. Yarasına bir sarı kelebek konmuştu. Kanatlarını açıp kapayarak açılan göz göz yaralıları örtmek ve sarmak istiyor gibi bir hali vardı. Gelincik yaprakları üstünde sarı bir kelebek kanatlarını açıp kapıyordu. Bir sarı kelebek Mehmet Nazif'in göğsüne yaslanmış son nefesinde dahi "Yaralılarım!" diyen bu doktor için ağlıyordu. Kelebekler ağlar mıydı? Ağlardı. Taşlar, gelincikler, hayıtlar ağlıyordu...

Mehmet Nazif her yerin karardığını hiçbir şey duyamadığını ve göremediğini anlıyordu. Kendisine doğru sürüler halinde uçan bir sürü kelebeğin kendisini alıp bir gelincik tarlasının ortasına bıraktıklarını anlıyordu.

Şimdi her yerde karanlık vardı. İncecikten bir yağmur yağıyordu. İplik iplik yağan yağmur Mehmet Nazif'in göğsünde açan yaraları adeta yıkamak istiyordu. Bu yağmur Zığındere'ye akmış olan kanları yıkıyordu. Yağmur, kuraklıktan lime lime yarılmış toprağa yudum yudum kan içiriyordu.

Zığındere Sargı Yeri'nde katliâmı yaşayan servi ağaçları şehitlerin ölümüne bir şeb-i aruz töreni düzenlemek istercesine dönmeye, burulmaya başlamışlardı. Serviler, köklerinin

iriliğine aldırmadan dönüyorlardı. Bugün vuslat günüydü. Şehitler için düğün gecesi idi.[37]

Bir sarı kelebek servinin dalına konmuştu. Servinin dikenli yaprakları üzerinde, tozlu yollarda askerlerin ve kelebeğin ayak izleri vardı:

Bu ayak izleri denize gider,
Sonra deniz içinde ayak izleri kaybolur...

***

Zığındere'de muharebe aralıklarla bir hafta kadar sürdü. Bir gece taarruzunda İngilizleri geri atmak için verilen kayıp 5.025 kişiydi. Bir hafta boyunca Türklerin kaybı 16.000, İngilizlerin ise 2000 kişiydi.[38] O gün Zığındere vadisine tam 16.250 adet top mermisi atılmıştı.

General Hamilton Seddülbahir'de çok önemli yerlerde tutunamadıklarını görüyordu. Ancak birkaç önemsiz yer ele geçirilmişti. Olsun, şimdi ayakları yere daha sağlam basıyordu. Fakat Türk askerinin canı pahasına yaptığı savunmayı da övmekten kendini alamıyordu:

"Düşman subayları çok üstün vasıflı kişiler. Ellerinde kılıçlar, erlerin önünde koşuyorlar ve birliklerinin cesaretini perçinliyorlar. Fakat ateşlerimize dayamayıp ağır zayiat verdiler. Geri çekildiklerinde, arazinin üzeri iki sıra Türk askerlerinin cesetleri ile doluydu.

Türkler güneyde en tesirli savaşlarını veriyorlar. Mamafih kayıpları bizden fazla. Çok mükemmel komuta edilen ve cesaretle dövüşen Türk Ordusu'na karşı savaşıyoruz. Bir kumarbaz ağzıyla doğruyu söylemek gerekirse, elimize çok iyi şans geçmişti ama Osmanlı Bankası'nı soyamadık."

8 Temmuz 1915

Türk Başkomutanlığı ölülerin gömülmesi için İngilizlere ateşkes teklifi yapmak istiyordu. Bu sebeple III. Kolordu Komutanı Esat Bey, bu iş Sertabib Vekili ve Hıfzıssıhha Müşavi-

(37) Zığınder Şehitliği'nde kökü adeta burularak büyüyen serviler kastedilmek istenmiştir.
(38) Zığındere, Çanakkale Muharebeleri'nin en kanlısıdır.

ri Abdülkadir Bey'in görevlendirilmesini istemişti. Kendisine verilen mektubu Erkan-ı Harp Yüzbaşısı Yusuf Bey'le beraber İngiliz siperlerine götüreceklerdi. Abdülkadir Bey ve Yusuf Bey atlara bindi. Bir süre yol aldıktan sonra atlardan indiler. Yaya olarak bir müddet yürüdükten sonra ön siperlerimize ulaştılar. Kendilerinin karşı yamaca geçmeleri gerekiyordu. Burada Türk komutanlarından biri kendilerini uyardı:

– Burada iyice eğilin. İngilizler en ufak hareket görünce ateş ediyorlar.

Az ileride İngilizlerin siperleri de görülüyordu. Ancak Abdülkadir ve Yusuf Bey çok üzgündüler. Manzara çok kötüydü.

"İlk siperlerin manzarası çok elemli idi. Önde, yatan şehitlerimiz ve düşman maktulleri o derece sık idi ki Cuma namazında bir camide cemaatinin secdeye yatmış manzarasını andırıyordu. Yalnız, bu yatış gayrı muntazamdı ve ebedi bir sükuna dalmış şehit ve maktullerin mahşeri halinde görülüyordu. Bu ölülerin ağız ve burnuna sinekler yumurtlamış ve buralarda büyüyüp beslenen kurtlar belirmişti. Etrafa çok fena koku yayılmıştı. Bu hatta günlerce gece gündüz ateş karşısında bulunan kahraman Türk askerleri mütevekkil, cesur ve metin bir gayretle düşmanı olduğu yere çivilemişlerdi."[39]

Abdülkadir Bey ve Yusuf Bey İngiliz siperlerine yaklaşınca beyaz bir bayrak çıkardılar. İngilizler de beyaz bir bayrakla siperlerinden çıktılar.

Yaklaşıp sordular:

– Ne istiyorsunuz?

– Türk Başkomutanlığı'ndan sizin başkomutanınıza ateşkes yapılsın diye bir mektup getirdik.

– Bunun komutanımıza sormamız gerekir.

İngiliz subayı mektubu aldı. İçeriye girdi. Yusuf Bey de onunla gitti. Abdülkadir Bey ise siperler kalmıştı. Etrafına meraklı gözlerle bakıyordu.

İngiliz askerler siperlerden çıkıp sağa sola ateş ediyorlardı. Daha sonra bir süre bekliyorlardı. Yine ateş ediyorlardı.

(39) Ord. Prof. Dr. Abdülkadir Noyan, Son Harplerde Salgın Hastalıklarla Savaşlarım, s. 45-46.

Akşam üstü İtilaf Devletleri komutanlarından alınan cevabî yazıda ne yazık ki ateşkes teklifi kabul edilmemişti. Halbuki 19 Mayıs saldırısından sonra İngilizlerin teklif ettiği ateşkes Türkler tarafında kabul edilmişti.

12-13 Temmuz-2.Kerevizdere Muharebesi

Siperler günde beş kez el değiştirir.

Yahya Çavuş uzun süren bir tedaviden sonra iyileşmişti. Kendisine teklif edilen geride görev alma teklifini de kabul etmemişti. "Benim silah arkadaşlarım bir bir can verdiler. Ben de onlar gibi vuruşmaya devam etmek isterim." demişti. Yahya Çavuşu ilk önce Kirte'ye yollamışlardı. Burada kendisi gibi yaralanıp iyileşen Halit Mustafa ile karşılaşmıştı. Ne kadar memnun olmuştu. Daha sonra Kervizdere mıntıkasına gönderilmişti. Şimdi cepheye yeni gelen Yahya Çavuş devamlı Hisarlık Tepe'ye bakıyor ve 25 Nisan sabahını hatırlıyordu. Hatırlıyordu değil adeta yeniden yaşıyordu. İngilizlerin çok sayıda asker çıkarması ve arkadaşlarının şehadetleri gözlerinin önüne geliyordu. Sonra etrafına yağmur gibi bombalar düşüyordu.

Yahya çavuş hüzün doluydu. Tekrar cepheye dönmek onda yarım kalmış bir vazifeyi tamamlamak için sanki fırsattı. 25 Nisan'ın o cehennemi andıran gününde dahi değişik duygulara kapılmamıştı. "Bu kez görevimi tamamlayacağım herhalde. Arkadaşlarımın çoğu bu ayaklarımı bastığım toprağın altında... Onlarla yemek yedik, birlikte, sayılırdık... Tekmil verirdik. Beraber siperlerdeydik. Ölüm onları seçti. Ben ise geri çekildim. Halbuki orada kalıp savaşmaya devam etmeli, ben de toprak olmalıydım... Biz bir takımdık. Onlar benim bir parçam gibiydi. Bir parçam toprak altında kaldı... Acaba bu etraflarda açılmış top çukurları toprakta mı açılmış yoksa benim yüreğimde mi, gönlümde mi?"

Yahya Çavuş bu hüzün dalgasından kurtuldu. Çünkü az ileride tüfek seslerini duymuştu. Tüfeğini daha sıkı kavradı, eli tetiğe neredeyse değdi değecekti. Duyguları yanında dikkati alabildiğine gerildi. Bütün bedeni, kasları, sinirleri az sonra bir bilinmez yerden gelecek ateşi ya da askerleri karşılamaya hazır bekliyordu. Sonra ateşin arkası gelmiyor. Tekrar kendini bırakıyor. Biraz rahatlayıp, gevşiyordu...

Ancak birden sessizliğin sona erdiğini fark etti. Şimdi yaylım ateşleri kulakları sağır edecek kadar gürültülüydü. Sanki yüzlerce, binlerce ağaçkakan ağaçları deliyordu. Sanki bu sesler ölümün ayak sesleriydi...

Yahya Çavuş 25 Nisan'ı tekrar yaşıyordu. Siperler bombalanıyor, içindekiler havaya savruluyordu. Havadan taş, toz toprak ve çelik mermiler yağıyordu. Her tarafa topların infilâk sesleri yayılıyordu. Her bombardıman aralığında siperlerde nasılsa hayatta kalmış askerler toz toprak içinden çıkıyor, ellerinde tüfeklerle üzerlerine gelen düşmana ateş ediyorlardı. El bombalarını atıyorlardı. Bu kıyamet sahnesini andıran yerde her şeye alışmış gibiydiler. Ölüme, yaralanmaya, kurşuna ve bombaya.. Hayata da alışıktılar ama şimdi hayatta kalmak o kadar zordu ki. Çünkü kara ve deniz topçularının yoğun bombardımanı devam ediyordu. Yahya Çavuş birden tepesinde gürültü duyup gökyüzüne baktı. Tam siperlerin üzerindeki İngiliz ve Fransız uçakları bomba bırakıyorlardı aşağıya. Olanca hızıyla daha derin bir sipere attı kendini. Az ileride el yapımı bir dinamit patladı. Bu konserve kutularına sıkıştırılmış baruttan ibaret bir bombaydı. Uçaklar genellikle el yapımı bomba atıyorlardı. Bunun içinde olabildiğince hızlı ve alçaktan uçmak zorunda kalıyorlardı. O sıra siperlerin birinden makineli gökyüzüne doğru ateşlendi. Az sonra bir İngiliz uçağı kuyruğunda duman çıkararak alçalmaya başladı. Pilot son bir manevra ile Ege Denizi'ne doğru yöneldi. Ama daha fazla gidemedi. İngiliz karargahının az ilerisinde yere çakıldı. Ardından bir alev topu yükseldi... Siperdekiler sevinçle bağırdılar.

– Yaşa!

– Nur ol, var ol!

– Hay seni doğuran anaya kurban!

– Demir kuş aradığını buldu.

İyice yaklaşan Fransız ve İngiliz birlikleri en uygun yerlere hemen makineli tüfeklerini yerleştiriyorlardı. Bunlardan bir tanesi de Kerevizdere yamaçlarına yerleştirilmişti. Bu makineli tüfek Türk siperlerini çaprazlama ateş altına alıyordu. Çok da zararlı oluyordu. Hiç olmazsa makinelinin susturulması gerekiyordu. Ama yoğun ateşten dolayı Türk siperlerinden kimse başını dahi kaldıramıyordu.

Daha geri siperlerde bulunan Bölük Komutanı Vasfi Bey askerlerine dönerek:

– Gönüllü iki asker istiyorum, dedi. Daha henüz sözünü bitirmişti ki Eskişehir'in Ilıca Köyü'nden Ömeroğlu Nasuh elini kaldırdı. İki arkadaşı daha kaldırınca Vasfi Bey:

– Siz gelin, dedi. Bakın ön siperlerimiz çok zor durumda. Şimdi, onlara destek olmamız lazım. Bizi ve onları çok zor durumda bırakacak şu makinelinin susturulması lazım. Göreviniz budur. Biraz daha arkadan şu fundalıkların oradan dolanarak, belki arkasına geçme şansınız olabilir, dedi.

Nasuh ve kendi köyünden *Abdurrahman, Kalecik Dalbasan Köyü'nden İbrahimoğlu Hüseyin ve İnegöl Metrah Köyü'nden Mehmetoğlu Mustafa*[40] ile hemen ön siperlere doğru yürüdüler.

Yoğun ateş arasında Yahya Çavuş'un da gözü bu makinelideydi. Bu ağaçkakanın derhal susturulması gerekiyordu. Hemen yan siperlerden geçerek makinelinin arkasına dolanmak için fundalıkların içine girip gözden kayboldu. Az ileride birilerinin Türkçe konuştuklarını duydu. Bunlar kaçak askerler miydi, diye düşünerek biraz daha sokuldu. Nasuh ve üç arkadaşının bir sel yatağında yatıp makineliyi gözetlediklerini gördü. Sürünerek yanlarına geldi:

– Merhaba arkadaşlar.

Nasuh ve arkadaşları geri döndüklerinde Yahya Çavuş'u gördüler.

(40) Ramazan Eren, age. s. 41.

– Merhaba? Siz burada ne arıyorsunuz?

Yahya Çavuş:

– Ben de aynı şeyi size soracaktım.

– Amacımız şu makineliyi susturmak.

– Benim de...

Şimdi beş arkadaş bir yılan gibi sürünerek makineli tüfeğin olduğu yere doğru yaklaşıyorlardı. Yahya Çavuş:

– Arkadaşlar çok dikkatli olmalıyız, dedi.

– Biraz daha yaklaşalım. Sonra el bombalarımızı atalım. Bir ya da iki kişi ateşe başlasın. Diğerleri geri dönsün. Onlara zaman kazandıralım.

Yahya Çavuş bu sözleri sanki 25 Nisan'da da duymuştu. Bu sözleri kendisine Nedim de söylememiş miydi? O da, "Geri çekilin ben sizi korurum" dememiş miydi? "Bu kez" dedi Yahya Çavuş içinden, "Bu kez öyle olmayacak, ben onları koruyacağım. Onlara zamanı bu kez ben kazandıracağım"

Sonra yanındakilere:

– Ben onları oyalarım. Siz geri dönün.

Kalecikli Hüseyin ile İnegöllü Mustafa:

– Biz de geri dönmeyeceğiz. Burada kalacağız.

Nasuh:

– Ama arkadaşlar.

– Aması maması yok Nasuh. İtiraz etme zira zamanımız pek yok. İngilizler bizi görmeden şu işi hemen bitirelim...

– Peki...

Artık makineliye çok yaklaşmışlardı. El bombalarını attılar. Art arda üç patlama oldu. Makineli tüfek ve bunu kullanan askerler etkisiz hale getirilmişlerdi.

Yahya Çavuş, Hüseyin ve Mustafa ile ateşe başlamışlardı. Zira araziye iyice yayılan Fransız ve İngiliz askerleri patlamanın olduğu yere doğru yönelmişler ve ateşlerini de yoğunlaştırmışlardı.

Yahya Çavuş haykırdı:

– Haydi Nasuh! Geriye gidin!

– Çavuşum!

– Bırak şimdi zamanınız yok. Acele edin!

Nasuh, Abdurrahman ve İbrahim ile geri çekilirken Yahya Çavuş'a seslendi:

– Hakkınızı helâl edin!

– Helâl olsun.

Nasuh, Abdurrahman ve İbrahim ile geri dönerken, son bir kez arkasına dönüp baktı. Yahya Çavuş ve iki arkadaşı ateşe devam ediyorlardı. Yüreği burkuldu. Bir gülün dikenlerinin gönlünü çizdiğini kanattığını sandı...

Nasuh ve arkadaşları hızla süründükten sonra ayağa kalkıp koşmaya başlamışlardı ki arkalarından ateş edildi. Abdurahman ve İbrahim yere düştüler. Nasuh onlara baktı. Bir kurşun İbrahim'in ensesinden girip çıkmış, ağzını darmadağın etmişti. Abdurrahman'ın ise sırtından giren kuşun sol göğsünde saplanıp kalmıştı. Abdurrahman:

– Nasuh, var git oyalanma.

– Seni götüreceğim arkadaşım. İbrahim şehit oldu.

– İlahî, benim gideceğim yer de belli oldu.

– Konuşma. Kendini yorma.

– Nasuh oyalanma. Haydi!

Abdurrahman daha fazla konuşamadı. Başı yana düştü. Bir yıldız, bir çiçeklenmiş hayat daha toprağa düşmüştü...

Nasuh dolu gözlerle geri dönmeye başladı.

Bir süre sonra arka siperlere sağ salim geldiğinde herkes durumu anlamıştı. Arkadaşlarını sormadılar bile... Çünkü akıbetleri belliydi. Nasuh Onbaşı kendisine soru sormayan komutan ve arkadaşlarına zorlukla:

– Arkadaşlar düşman siperlerinde kaldı, diyebildi zorlukla...

Yahya Çavuş, Hüseyin ve Mustafa ile birlikte İngiliz askerlerince bir çembere alınmışlardı. Çember gittikçe daralıyordu. İngilizlere güçleri yettiğince karşı koşuyorlardı. Mermiler, azalıyordu. Bir süre sonra da zaten bitti. Bu kez Yahya Çavuş:

– Süngüleri takalım. Bir yarma harekatı yapalım. Başarırsak ne âlâ. Başaramazsak da ne âlâ...

Üç asker tüfeklerinin uçlarına kasaturalarını taktılar. Üç asker Allah Allah nidaları ile kendileri saran üç yüz kişilik birliğe saldırdılar. Yüz askere bir kişi karşı koymaya çalışıyordu. Bir süre koydular da. Ama çok geçmeden üçü de toprağa düştüler... Kerevizdere'deki sarı renkli kumtaşlarına kanları aktı.

Halit Mustafa takımının başındaydı. Hemen yanında her zamanki gibi İlyas Onbaşı vardı. Halit Mustafa bir ara Yahya Çavuş'u düşündü. "Kim bilir şimdi nerededir?" diye iç geçirdi. Bu düşünce beyninde dolandığında içi sızladı. İyiye işaret değil ama hayır olsun bakalım." dedi.

İlyas Onbaşı:

– Komutanım herhalde biz de ön siperlere geçeceğiz.

– Evet durum öyle gözüküyor, dedi Halit Mustafa.

İlyas Onbaşı siperleri dolaşmaya başladı. Az sonra Halit Mustafa'nın yanına geldiğinde sıkıntılıydı. Onun bu sıkıntılı halini gören Halit Mustafa merakla sordu:

– Hayrola İlyas Onbaşı bir şey mi oldu? Nen var?

– Bir şey yok komutanım.

– Var var. Sen de bir şey var!

– Nasıl söylesem bilmiyorum.

– Çatlatma adamı! Ne söyleyeceksen söyle haydi!

– Komutanım Kadiroğlu Sadık[41] düşmanın siperlerimize attığı ancak patlamayan top mermilerini topluyor.

– Onları ne yapıyormuş?

– Geceleri İngiliz siperlerin önüne bırakıyormuş.

– Bak sen.

– Neden böyle yapıyormuş.

– Kimse bilmiyor komutanım.

– Şu Sadık'ı çağır bakayım gelsin.

İlyas Onbaşı gitti, az sonra Sadık ile beraber geri döndü:

– Sadık sen ne yapıyorsun?

– İngilizlerin mermilerini topluyorum komutanım.

– Neden?

– Onlara kurt kapanı yapmak için.

(41) Ankara, Koçhisar Kazasının Kaman Köyü'nden Oruçoğulları'ndan Kadiroğlu Sadık 1301, Cepheden Mektuplar Genel kurmay Yayını.

– Üstelik onları İngiliz siperleri önüne bırakıyormuşsun.

– Evet komutanım.

– Nedir bu kurt kapanı?

– Komutanım bunu yarın sabah göreceksiniz.

– Peki...

Aslında Halit Mustafa ona kızacaktı ama sabahı beklemeyi uygun gördü.

Çarpışmalar devam ederken Kadiroğlu Sadık yine patlamamış mermileri topladı. Kucağında taşıyarak karanlıkta İngiliz siperlerin hemen önüne yerleştirdi...

Sabahleyin Halit Mustafa'nın ilk işi yine Sadık'ı çağırtmak oldu:

– Haydi bakalım ne yapacaksın görelim. Akşam ser verdin ama sır vermedin!

– Komutanım birazdan İngiliz askerleri hücuma geçecekler. Siz emredin ben ön siperlere gideyim.

– Neden?

– O zaman görürsünüz komutanım.

Halit Mustafa yine, "Peki" dedi.

Sonra İlyas Onbaşı'yı yanına çağırdı:

– Gözünü üzerinden ayırma. Eğer yanlış yaparsa, gözünü kırpmadan vur!

– İnşaallah yapmaz, komutanım. Arkadaşları da çok kızıyorlar kendisine. Hatta bazıları İngilizlere yardım ettiğini bile söylüyorlar.

– Dediğim gibi gözünü üzerinden ayırma...

– Baş üstüne komutanım.

Sadık'a izin verildi. Tüfeğini alarak ön siperlere geçti. Bir müddet bekledi. Sonra İngilizler hücuma geçmek için siperlerinden çıkmaya başladı. İşte o zaman Sadık tüfeği ile top mermilerinin arkasına nişan aldı. Ateş etti. Bomba infilâk etti. Sonra diğerlerine de ateş etti. İnfilâklar oldu. İngilizler bu hücuma kalkamadı.

Onun bu başarısını gören Halit Mustafa, İlyas Onbaşı ve takım arkadaşları heyecanlandılar:

– Yaşa Sadık!

– Helâl olsun sana Sadık!

– Düşmanı önledi.

– Düşman hücuma kalkamadı.

– Ne kadar yanlış düşünmüşüz.

– Biz de onu hain sanıyorduk.

– İngilizlere yardım ediyor, diyorduk.

– O bir kahraman.

– Kimsenin aklına gelmeyecek bir şey yaptı.

Halit Mustafa beklemekle ne kadar doğru hareket yaptığını görünce için için sevindi. İlk başta Sadık'a tepki gösterseydi büyük bir mahcubiyet içerisinde kalacaktı.

Daha sonra Sadık geri döndüğünde Halit Mustafa kendisini tebrik etti:

– Aferin Sadık, büyük iş başardın!

– Sağ olun komutanım. Onları kendi kazdıkları kuyuya düşürdüm. İngilizleri kendi mermileri ile vurdum komutanım.

– İyi yaptın, Sadık iyi yaptın. Haydi şimdi yerine geç.

Türklerin 4. ve 7. Tümenlerinin Fransızlara karşı yaptığı saldırı başarılı olamamıştı. Üstelik Fransızlar kolayca ilerlemeye de geçmişlerdi. Geri siperlerde beklemekte olan Halit Mustafa, İlyas Onbaşının işaret ettiği yere baktı:

– Onbaşı benim gördüğüm şeyleri sen de görüyor musun?

– Görüyorum onu işaret ediyorum ya zaten.

– Bunlar Fransızlara benziyor.

– Onlar komutanım.

– Bayırı çıkarlarsa çok zor durumda kalırız.

– Biz değil tüm cephe zor da kalır. Yan ateşle bizleri duman ederler.

– Sen takıma hazır ol olmalarını söyle.

– Yoksa?

– Bakacağız. Gerekeni yapacağız.

– Baş üstüne komutanım.

İlyas Onbaşı hemen siperleri dolaştı neferlere:

– Hazır olun! Mermilerinizi kontrol edin. Süngüleriniz

yuvaya oturtun! Elleriniz tetikte, kulaklarınız ve gözleriniz bende olsun!

Tekrar Halit Mustafa'nın yanına geldi:

– Vaziyet nasıl?

– Kötü. Fransızlar bayırı aşacak gibi görünüyor.

– Ne yapacağız komutanım?

– Gerekeni onbaşı, gerekeni...

– Yani

– Yani takımı Fransızların önüne çıkaracağım.

– Koca iki taburun önüne mi?

– Evet.

– Emir almadan mı?

– Evet.

– Ama...

– Ama bunun sonunda "Divan-ı Harbe gitmek de var diyecektin" değil mi?

– Ben sizi düşünüyordum komutanım.

– Ben de Kerevizdere'deki Mehmetçikleri, Gelibolu'yu, vatanı düşünüyorum. Kendimi hiç düşünmüyorum onbaşı.

– Öyle demek istemedim komutanım.

– Haydi sıkma canını. Neler düşündüğünü biliyorum. Ama bunu benim yapmam lazım.

– Takım intihar edecek.

– Bizler kendimizi feda ederek düşmanın ilerleyişini durdurabiliriz...

– ...

– Asker hazır mı?

– Hazır komutanım...

– İlyas Onbaşı hakkını helâl et. Uzun bir süredir silah arkadaşlığı yaptık.

– Helâl olsun komutanım. Siz de helâl ediniz.

– Helâl olsun.

Halit Mustafa gidip İlyas Onbaşı'ya sarıldı. Sonra:

– Haydi bakalım. Görev başına. Sonra takımına seslendi. İstikamet Kerevizdere tepeleri. Düşmanı geri süreceğiz! Haydi aslanlarım!

Henüz sözünü bitirmişti ki Halit Mustafa'nın askerleri siperlerden şimşek gibi çıkıp tepelere doğru koşmaya başaldılar. Bir süre sonra Fransızlarla çarpışmaya tutuştular. Süngüleri ile düşmanın içine dalmışlardı. Her biri iki, üç kişilik bir gayret göstererek çarpışıyorlardı. Halit Mustafa, İlyas Onbaşı, Kadir oğlu Sadık kendinden geçmiş halde vuruşuyorlardı:

– Vurun!

– Haydi aslanlarım, gün bugündür!

– Acımayın!

– Vatan için, Peygamber için, Allah için vurun!

Hava çok sıcak, elleri gözleri terliyor, bu terlere ara sıra kan sıçrıyor, süngü şakırtılarına, tabanca, tüfek sesleri karışıyor.

Kadiroğlu Sadık, elindeki süngüyü bir Fransız'a saplayacağı sırada havadan kara bir cismin geldiğini gördü. Karga gibi bir şeydi bu. Islık çalarak gittikçe yaklaşıyordu. Birden ayaklarının dibine düştü. Bu Fransızların ünlü bombalarından biri olan ve "karakedi" diye Türk askerlerinin isim taktıkları bir bombaydı. Sadık ayakları dibine düşen bombaya aldırmadan vuruşmayı düşündü. Ama bomba büyük bir gürültü ile infilâk etti. Etrafa yüzlerce binlerce misket mermimi saçıldı. Bombanın düştüğü yerdeki Fransız ve Türk askerleri can verdiler. Sadık ayakta durmak için gayret etmek istedi ama daha fazla dayanamadı ve yere düştü...

Ayakta kalıp çarpışanlar ara sıra üzerine basıyorlardı. Sadece onun üzerine değil diğer ölülerin de üzerine basıyorlardı. Sadık en sonunda az ilerideki silahına uzandı. Tetiği çekmek isterken öylece kalakaldı...

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Büyük Hayalden Büyük Hataya

"O kadar dolu ki toprağın şanla.
Bir değil sanki bin vatan gibisin,
Yüce dağlarına çöken dumanla,
Göklerde yazılı destan gibisin."

Halid Fahri Ozansoy

Cepheyi başta Süleyman Nazif, Ömer Seyfettin olmak üzere yazar ve hocalar ziyarete gelmişlerdi. Kendilerine siperler gezdirildi. Savaşın gidişatı hakkında bilgi verildi. Bu topluluk Arıburnu'ndaki siperleri de gezdikten sonra Kocaçimen Tepe'nin kuzeydoğusundaki bir vadide toplanmış olan er ve komutanlara ortaklaşa ele aldıkları bildiriyi okudu. Bildiri aynen şöyleydi:

"Ey yurdumuzun müdafaacısı ve Halaskâr Ordusu!

Biz, memleketin düşünen ve duyan evlatları adına size geldik. Alnımızda yüksek bir milli haysiyet, gönlümüzde güçlü bir iman ve derin bir şükran borcu, babalarımızın ölülerini mezarlarında sevinçle titreten, dost, düşman dünyanın bütün halkını şaşkınlıklara düşüren; milletiniz için tarihlerde altın yapraklar hazırlayan kahramanlıklarınızı yakından görmeye geldik.

Kilidini açmaya uğraşan hain elleri, toprağını çiğnemeye çabalayan namert ayakları kırdığımız, bir devir kapayıp yeni bir devir açan büyük Fatih'in büyük şehri İstanbul'dan ve Anadolu'dan size selâmlar getirdik. Herkes sizi düşünüyor, sizinle övünüyor. Belleri bükülmüş ihtiyarlar, titreyen ellerini yüce Allah'a uzatarak size dua ediyorlar. Kadınlar bir ana sevgisi ve şefkatiyle yaralarınıza bakıyorlar; çocuklar şanlı savaşlarınızın hikâyelerini dinleyerek küçük yüreklerinde tohumlanan yurt sevgisini yarın için besleyip büyütüyorlar.

Biz geldik, savaş meydanlarını dolaşıp, yiğitliğinizin şerefli misallerini gördük. Şimdi gözlerimizle gördüğümüz kahramanlıklarınızı bütün kardeşlerinize söyleyeceğiz. Son felakette[42] yerlere eğilen alnımızı nasıl dünya tarihinde benzeri görülmemiş yiğitlikler, fedakarlıklarla göklere kaldırdığımız anlatacağız.

(42) Balkan Harbi kastediliyor.

Ey Müslümanların ve Türklerin namusunu, şerefini mübarek kanıyla yıkayan ordumuz!

Bolayır'da Şehzade Süleyman'ın, Lala Şahin'in düşman güllerıyle viran olmuş mezarları, haysiyetli ve hayran hayran sana bakıyor. Düşmanların bile, senin mertliğini alkışlıyor. Gölgesi altında arslanlar gibi dövüşerek yükselttiğin ay yıldızlı al bayrak, kıyamete kadar, camilerimizin, türbelerimizin üzerinde parlasın; şehitlerin ruhu göklere yükselirken, gazilerinin damarlarında şanlı tarihimizin asil kan, dolaşsın. Ölürsen Allah'ın cenneti, kalırsan milletin minneti senindir!"[43]

Bir buçuk aydır Kirte ve civarında sürüp giden muharebereler artık yavaşlamaya başlamıştı. Devamlı bombalanan toprak bile yorulmuştu. Kirte'den Seddülbahir sahillerine kadar olan mıntıka durmadan bombalanmış, bu topraklar üzerinde devamlı savaşılmıştı. İnsan yorulurdu da toprak yorulmaz mıydı? Çiçekler, çalılar, ağaçlar yorulmaz mıydı? Yorulurdu elbet. Şimdi Gelibolu'da her şey yorgundu. Dağlar, taşlar, kurtlar kuşlar yorgundu. Bu yorgunluk gönüllerde ve yüreklerde de vardı...

Ragıp bir siper içinde işte bu yorgunlukları düşünüyordu. Kendisi Birinci Kirte Muharebereleri'ne katılmış daha sonra birliği hem dinlendirilmek hem de ihtiyatta kalsın, diye daha geriye çekilmişti... Ragıp aylardan beri süren hareketlilikten sonra iki-üç metre derinliklerdeki siper ve zeminliklerde tembelliğe alışamamıştı. Hele bu sıcakta siperler iki kat daha sıcak oluyordu. Sarı bir sıcak öğleye doğru her yere çöküyordu. Asker dolu siperler boğucu ağır bir havayla doluyordu. Oturdukları yerde buram buram terliyorlardı. Bu durumdan sıkıntı duyan sadece Ragıp değildi tüm erat da şikayetçiydi... Ama ellerinden bir şey gelmiyordu. Bekliyorlardı işte.

Ragıp uzun süredir oturduğu yerden "Siperleri şöyle bir dolaşayım" dedi. Siperlerden giderken ayağa kalkan askerlerine eliyle, "Oturun" diye işaret etti. Bu işaret üzerine askerler daha edepli daha derli toplu şekilde oturmaya başladılar.

(43) Binbaşı Halis Bey, Çanakkale Raporu, s. 246.

Az ileride başını siperin duvarına dayamış, bir eliyle gözlerini kapatmış bir er dikkatini çekti. Sessizce yaklaştı. Erin yüzündeki her çizgide bin bir elem vardı... Eliyle askerin omuzunu sarstı:

– Nen var?

Asker karşısında Ragıp'ı görünce hemen ayağa kalktı. Selâm verdi.

– Bir şey yok komutanım.

– Doğru söylemiyorsun. Haydi anlat bakalım.

– ...

– Otur şöyle. Evet, seni dinliyorum.

– Komutanım, nisan ayında Seddülbahir'de göğsüme bir şarapnel parçası saplanmıştı. Ağır yaralanmıştım. Beni geriye Soğanlıdere'deki Çadır Hastahanesi'ne yolladılar. Orada doktorlar beni iyi ettiler...

Erin konuşmasını sürdüreceğini anlayınca o da erin yanına çöktü..

– Eee sonra ne oldu?

– Beni hastahaneye getirdiklerinde ağır yaralıları yan yana dizmişler. Hastahane yazıcısı da isimlerimizi almış. O sırada ben ölü gibi yatıyormuşum. Sıhhiyelerden biri "Bu da az sonra ölecek." Demiş, beni ölülerin olduğu yere kaldırılmasını istemiş. Sonra yazıcı gelmiş, şehitlerin künyelerini bir biri toplamış. Tabii benimkini de koparmış. Deftere işlemiş. "Hilmioğlu Murat, Şehit" diye not düşmüş defterine... Ölüleri mekkareler yükleyip şehitliğe götürmek isterlerken, beni arabaya koyacakları sırada inlemişim. Hastabakıcı erler, "Yahu bu er yaşıyor" demişler. Kalbimi ve nabzımı dinlemişler.

– Yaşıyor!

– Az daha canlı canlı adamı mezara koyacaktık, demişler. Hani askerin dilinde bir türkü var ya komutanım, "Ölmeden mezara koydular beni" işte o türkü bir kez daha gerçek olacakmış. Beni hastahaneye geri getirmişler. Tam tamına yirmi gün ölü gibi yatmışım. Sonra kendime gelmişim. Ancak köyüme, "Sizin oğlunuz şehit oldu. İşte künyesi" diye haber yollamışlar.

– Ailen perişan olmuştur.

– Olmaz mı? Sadece ailem değil, nişanlım da perişan olmuş. Yıkılmış. Onunla evlenecektik. Askere çağırdılar. Buraya gelirken "Eğer ölmezsem, kısmetse savaştan sonra evleniriz" demiştim.

Er Murat sözünü burada kesti. Kulaklarına dek kızardı. Tepeden tırnağa utandı...

– Benim şehit düştüğüm haberi kendisine söylenince kanlı gözyaşlarını akıtmış... "Ben artık Murat'sız ne yaparım?" demiş. "Biz dünya evine girecektik, Murat'ım kara topraklara girdi." diyerek ağıtlar yakmış... Dün bizim köyden, bizim mahalleden Kolcu'nun Salih geldi. Hoş beş ettik. Salih her şeyi anlatıyordu. Ancak bir tek nişanlımdan söz etmek istemiyordu. Ben birkaç kere soracak oldum. Hemen konuyu değiştirdi. Anladım ki bir şey var. İçime kurt düşmüştü bir kere. Öyle bir merak ve heyecan içindeydim ki ısrarla sordum nişanlımı.

Nişanlımın muhtarın oğlu ile evlendiğini sonunda zorla söyledi

İşte o an tüm dünya başıma yıkıldı. Başım döndü. Yere düşmemek için kendimi zor tuttum. İşte benim acıklı hikâyem...

Ragıp'ın içi buruldu. Elini askerin omuzuna bir dost, bir sırdaş gibi koydu.

– Üzülme diyeceğim ama ölesiye üzgün olduğunu görüyorum. Gelibolu, taşlara, topraklara, ağaçlara, otlara değil sevdalara da kan sıçratmış. Nice sevdaları öldürmüş. Gönülleri kanayan bir pınar haline getirmiş. Gözyaşlarımızı kurutmuş. Şimdi kaç annenin ve kaç yavuklunun ağlaya ağlaya göz pınarları kurumuştur Murat'ım... Bir sevda biter ama bir sevda da başlar. Bak daha gençsin. Köyüne döndüğünde yeniden sevdalanırsın, belli mi olur?

– Ben burada sağ kalır mıyım bilmiyorum komutanım. Kaç kez gönüllü olarak ön siperlerde yer almak istedim. Ama kabul etmediler... Hoş burada can vermesem dahi tezkere aldığımda köyüme dönemem artık. Unutmak mı? İşte o çok zor komutanım...

– Evet unutmak çok zor. Unutmak hangi konuda olursa olsun zor iştir vesselâm. Ama Murat'ım arkadaşlarına bir bak. Bir çoğu geride eşlerini, çocuklarını bırakıp geldiler. Bazıları da kara topraklara düştüler. Geride bıraktıklarını Allah'a ısmarladılar... Bilirim, şimdi gönlündeki bu yara hiçbir zaman kapanmaz. Bak, öldü diyecek kadar ağır olan yaran kapanmış ama bu gönül yaran zor kapanacak Murat'ım... Haydi topla kendini. Git yüzünü yıka. Kendine gel...

Murat ağır ağır yüzünü yıkamak için ileri doğru giderken Ragıp arkasından bakakaldı. İçi burkuldu. Ezberindeki şiirin konuya yakın olan dörtlüğünü okumaya başladı:

"Köyden biri geldi taburumuza,
Meğer söz kesilmiş muhtarın kıza.
Gece niyet tuttum baktım yıldıza
Artık söyle o iş olmasın anne!"

Ragıp eski yerine döndü. O da şimdi efkarlanmıştı. Murat'ın haline de üzülüyordu. Bir köşedeki sandık üzerinde hararetli hararetli bir şeyler yazan arkadaşı Bölük Komutanı Ahmet'i gördü. Ahmet Bey kendi kendine söylenip duruyordu:

– Beni harcamak istiyor bunlar. Bana savaşma fırsatı vermeyecekler. Ben de bu işe burada bir nokta koyarım.

– Hayrola Ahmet Bey!

– Hayır değil Ragıp. Hay değil.

Ragıp içinden "Bismillah" dedi. "Bugün, kara haber günü müdür Yarabbi?"

– Ne oldu?

– Askerlikten istifa ediyorum.

– İstifa mı?

– Evet.

– Yahu sen delirdin mi?

– Deliren ben değil, alay komutanımız.

– Bir dakika. Anlat ne oldu, nasıl oldu?

– Beni cepheden alıp tâ Biga taraflarına veriyorlar. O kadar da kendilerine dil döktüm. "Beni geri yollamayın" de-

dim. "İstifa ederim yoksa" dedim. Beni dinlemediler. Bana inanmadılar. Ben de istifa mektubumu yazıyorum. Ne kadar kararlı olduğumu görsünler bakalım. Ragıp millet burada çarpışırken ben Biga'da ağaç altlarında yatamam. Vicdânım beni rahatsız eder. Bu benim kabul edeceğim bir durum değildir arkadaşım. Kararlıyım.

– Yahu bir dakika. Her şeyin bir kolayı vardır.

– Her şeyin vardır ama bu şeyin kolayı yok!

Ragıp arkadaşı Ahmet'in yazdığı dilekçeyi aldı. Okudu. Sonra:

– Sen bu dilekçeyi şimdilik komutana verme.

– Neden?

– Bir de ben konuşayım bakalım.

– Fikrini değiştirmez, bak görürsün!

– Olsun bir denemekte fayda var.

– Eh sen bilirsin...

Ragıp iyice sıkılmıştı. "Ne gün Yarabbi! Savaşırken hiç bu tür şeyleri dert etmiyorduk. Şimdi aylak kalınca kafamıza takılan her şeyi dert ediniyoruz..."

Alay komutanı fikrini değiştirmedi. Ahmet de...

İstifasını da alay komutanına bizzat vermişti. Ertesi gün Ragıp'a veda edip cepheden ayrıldı...

***

Leslie siper içinde kendi kendine düşünüyor ve düşündüklerini mektuba yazıyordu:

"Gelirken bir kahraman olmayı düşlüyordum. Bir sokak serserisi için bu büyük bir şerefti. Geldim ve savaş denen geçeği gördüm. Gelirken o ulvî, güzel duygularımdan eser yok. Çünkü buraları cehenneme çeviren biziz. Bunu niçin yapıyoruz? Neden yapıyoruz. Türklere neden düşmanlık yapıyoruz? Onlar bize neden kin bağlıyorlar? Neden? İşte bu soruları, bu sebepleri savaşa gelmeden önce bilmezdim. Ama şimdi öğrendim. Dünya üzerine egemen olmak kavgası bu. Başka bir şey değil. Bunun başarmak ve kan akıtmak için yaptığımız silahlarıyla öğünmek safdilliğine düşünüyoruz. Medeniyet, insanı öldürmek için yapılan yeni silahlarla

öğünmek midir? Ne kadar çok silaha sahip olduğumuz, ne kadar modern silahlara sahip olduğumuz bizi dünyada ayrıcalıklı mı yapacak? Bu yüzden mi Britanya İmparatorluğu'nda güneş hiç batmayacak? Bu bizim kendimizi kandırdığımız dünyaya hile yaptığımızı göstermemek için öne sürdüğümüz bir hülya. Bir hayal...

Gelibolu'da Türkleri tanıdım. İnsan olmayı öğrendim. Savaşta dahi düşmanına merhamet ve yardım etmeyi öğrendim. Düşmanını dahi sevebilmeyi ve ona saygı duymayı öğrendim. Onlar çok dürüst ve cesur savaşçılar. Oldukları gibi görünüyorlar. Bizim gibi hileleri yok. Vatanlarını savunmak için tutundukları tek şey silah değil. Yüreklerindeki ve gönüllerindeki, dinlerinin emrettikleri şehitlik ve vatan sevgisi. Bunun için yürekten ve içten dövüşüyorlar. Topağa severek düşüyorlar. Severek ölüme koşuyorlar. Ölümün güzel olduğuna onlar sayesinde inandım. Evet bu savaş benim savaşım değil. Artık silahı almak ve savaşmak içimden gelmiyor. Bu kan denizinde, ellerimi kanla yıkamak istemiyorum. Öldürmek ve ölmek istemiyorum. Bunu korktuğum için değil, zorla, zorbaca insanların vatanlarından atmaya çalıştığımız için istemiyorum. Kanlı bir düzenle güçlü bir devlet olmak istediğimiz ve bu iş için savaşı, öldürmeyi mubah saydığımız için ölümü ve öldürmeyi istemiyorum.

Sevgili anne ve babacığım. Daha önce yazdığım mektupları unutun. Daha önceki oğlunuz Leslie'yi de unutun! Ama bu mektuptan sonra ki oğlunuzu dâima hatırlayın. Biliyorum bu mektubumla çok şaşıracaksınız ama artık gerçekler bunlar sevgili ailem... Bunları artık sizler, tüm İngiltere bilmeli. Zaten onun için bu mektubu bir an evvel postaya vermek istiyorum...

Dediğim gibi, bu benim savaşım değil. Öldürmeyi istemiyorum. Öldürerek yalan dünya düzeni kuracaksak, emperyalist bir zihniyet ile imparatorluğumuzun güneşi batmayacaksa, ben savaşmayı reddediyorum. Bu fikrimi komutanlarıma da söyleyeceğim. Hatta onlara yazılı bir dilekçe vermeyi dahi düşünüyorum. Bunun neticesini de biliyorum. Diva-

nı harbe verilmek. Orada büyük ihtimalle ölüme mahkum edileceğim. Zorbalıkla öldürmeye mahkum edilmektense, öldürülmeye mahkum edilmeyi kesinlikle tercih ederim. Bu benim insan olduğumu bilmemden kaynaklanıyor. İnsanca bir düzen ve insanca hayata dair dünyadaki diğer milletlerinde insanca hayat hakkı olduğuna inandığım için böyle düşünüyorum... Böyle olmasını diliyorum. Bu dileğimde de samimiyim. Zaten bunun için dilekçemi vereceğim. Vicdanım rahat olacak. Aslında bu doğuya özgü bir deyim. Yıllar boyu pişman olmayı anlatıyor. Yastığınıza yattığınızda rahat uyumamayı anlatıyor...

Sevgili anne ve babacığım,

Kaç kere saldırdık. Her defasında ya geri atıldık ya da olduğuz yerde durdurulduk. Siperlere haftalarca otuz bin, altmış bin adet top mermisi attık. Dikkatinizi çekerim tüfek değil top mermisi. Tepeler çukurlara döndü. Çukurlar tepelere. Ama Türkler mezardan canlı çıkan Anka kuşu gibiydiler. Arkadaşımın neden, 'Doğu doğudur. Burada her şey bir sırdır' dediğini şimdi daha iyi anlıyorum. Biz de bombalanan yerlerde hiçbir canlı kalmamıştır derken Türkler hayatta kalıp üzerlerimize geliyorlardı. Ölümden kurtulup öldürmek için geliyorlardı. İşte buna hep şaşarım. Bunun inanın aklımızla yapabileceğimiz bir izah yok. Olamayacak da... Çünkü batılı bir kafa ile doğunun insanları hakkında ahkam kesmek gülünç olacak. Bunu da biliyorum...

Size bir şey söyleyeyim. Ben Türklere saygı duyuyorum. Çünkü onlar da bize saygı duyuyorlar...

Gönül dedikleri bulunmaz bir hazinenin kurallarına çok iyi uyuyorlar. Bu kuralları hiçbir kitap yazmıyor inanın. Türkler "gönlü zengin" insan deyimini de sık kullanıyorlar. Nasıl ki silah ve cephane bakımından zengin isek o kadar da gönül fakiriyiz... İşte bu fakirliğimiz Türkler tarafından zaman zaman aşağılanmamıza dahi sebep oluyor...

Yoruldum anne ve babacığım. Savaşmaktan ve yazmaktan... Aslında size o kadar çok şey anlatacağım ki. Bu isteğim bir gün gerçekleşir mi bilmem. Şimdilik ne olacağını, ben de

bilmiyorum. Bu mektubum son mektup olabilir. Benim için meyus olmayınız. Aksine gerçekleri görüp de gerçeklere göre hareket ettiğimi düşünerek teselli bulunuz. Özetle, bir memleketin güneş gibi parlayan hayatlarını batırarak, bu güneşleri karartarak, kendi imparatorluğunuzun güneşini batmayacak hale getirmek ve bununla öğünmek tamamen bir safdillik. Tamamen bir aldatmaca. Ben, bu kanlı oyuna katılmayacağım anne...

Sizleri seviyorum.

Hoşça kalın.

Oğlunuz Leslie."

Yazdığı mektubu bir kez daha okudu. "Gelibolu'ya geldiğimden beri yazdığım en gerçekçi mektup" diye içinden geçirdi. Sonra mektubunu postaya verdi. Kararlı adımlarla takım komutanı teğmenin karşısına çıktı.

– Ne var yine Leslie? Eğer bana gene felsefe yapmaya geldiysen, seni hiç çekemem haberin olsun, dedi teğmen.

– Hayır komutanım. Size katî kararımı bildirmeye geldim. Gereğinin yapılmasını istiyorum.

– Neymiş o katî kararın?

– Ben savaşmak istemiyorum.

– Bak sen... Söylediklerini kulağın duyuyor mu?

– Duyuyor komutanım.

– Savaşmak ve insan öldürmek istemiyorum.

– Onlar insan mı?

– İnsan. Hem de güzel insan onlar. Türkler cephede, savaşta bile bana insanlığımı öğrettiler.

– Haydi canım! Sen kararını gözden geçir. Ben de bu sözleri duymamış olayım.

– Duysanız iyi olur komutanım. Ben kararlıyım.

– Sonunu biliyorsun?

– Biliyorum.

– Eh benden söylemesi.

Teğmen Leslie'nin kararlı olduğunu görünce, onun delirdi-

ğine hükmetti. Ancak uzun uzun konuşunca az daha kendisini bile ikna edeceğini anlayınca bir zabıtla bölük komutanına durumu bildirdi. Emir, zincirleme bir şekilde Kurmay Heyeti'ne dek geldi. Leslie'nin durumu hemen karara bağlandı. Şafak vakti Seddülbahir Kalesi'nde kurşuna dizilecekti.

Ertesi gün şafağın sökmesine ramak kala Leslie bir manga asker eşliğinde Seddülbahir Kalesi'ne getirildi. Kendisine suçu okundu. Güneş batmayan bir imparatorluğun askeri gibi davranmadınız. Savaşmayı reddettiğiniz için kurşuna dizilerek idam edileceksiniz .

Manga çavuşu sordu:

– Son arzun var mı?

– Var.

– Söyle o zaman.

– Anneme oğlunuz bir kahraman gibi öldü deyiniz. Güneş batmayan bir imparatorluk başka güneşlerin batması üzerine idâme ediyorsa ben de o imparatorluğun askeri olmayışımı övünç ile değerlendiriyorum.

– Bu kadar mı?

– Daha ne olsun. Anlayana bir kitap kalınlığında açıklama var. Ama anlayana.

– Pekâlâ.

– Gözlerini bağlayın.

– Hazır, ateş!

Seddülbahir kalesinin kalkerli duvarları altı adet silah sesi ile yankılandı. Boğazdan bir rüzgâr esti. Bir dalga kalenin duvarlarına başını çarptı. Bir martı kale üzerinde çığlıklar attı.

Şafak, yerde cansız yatan Leslie'nin üstüne doğuyordu.

***

Cephedeki sessizlik ve sakinlik sürüp gidiyordu. Tüfek ve top mermilerinin çıkardığı seslere alışan erat artık cephenin gerginliğini üzerinden atmış, birbiriyle şakalaşıp duruyordu. Bir gün askerler zeytin ağaçlarının altına oturmuş, yemek yerken nadiren de olsa gemilerden atılan bir top güllesi yanlarına düşmüştü. Yemeğini büyük bir iştahla yiyen erlerin bir kaçı merminin düştüğünü görünce, sofradan kalkıp tabana

kuvvet deyip kaçmışlardı. Diğer arkadaşları ise istifini bile bozmamış yemeklerini yemeye devam etmişlerdi. Kaçan arkadaşlarını görünce kahkaha ile gülmeye başlamışlardı:

– Sizi gidi korkaklar sizi.

– Alta tarafı 38'lik bir top mermisi (!)

– Ufacık, minicik bir bomba (!)

– Boyumuz kadar.

– Güzel yemek bulmuşuz. Bomba düştü diye bırakacak halimiz yok ya.

– Elbette ya. Kırk yılda bir ilk defa baklasız bir yemek yiyoruz. Hem de kurtsuz ha.

– Oğlum o yemeğin adına kıymalı bakla diyorlar.

– Hah hah ha...

Yine bir gün erin biri heyecanla gelmişti. Arkadaşlar duydunuz mu?

– Neyi?

– İngilizler ateşkes istemiş bizimkilerden.

– Deme yahu.

– Evet, boğazdan içeri bir İngiliz kruvazörü girmiş, İstanbul'a gidiyormuş. Hükümet ile barış görüşmelerine başlayacaklarmış.

– Allah Allah.

– Benim bildiğim İngilizler inatçı olur. Kolay kolay pes etmezler.

– Tabii Gelibolu'yu geçemeyeceklerini anladılar.

– Elbette süngümüzün tadını iyi biliyorlar.

– Kısa zamanda bizi dağıtırlar herhalde.

– Dağıtırlar dağıtırlar.

Hemen erin biri fırlamış, duyduğu bu haberi hemen diğer takım ve bölüklere yaymıştı. Çok kısa sürede siperleri dolaşan bu haber askerleri tatlı bir sevince boğmuştu. Sonra komutanlar böyle bir haberin doğru olmadığını, tamamen uydurma olduğunu söyleyerek askerleri tatlı hülyalarından uyandırmışlardı.

Asteğmen Sabri, cephedeki sessizliği yadırgayanlardandı. Fakat o, bu arada çoktandır görmeyi arzu ettiği Bolayır'daki Gazi Süleyman Paşa'nın kabrini ziyaret etmek istiyordu. Ancak bu konuyu tabur komutanına nasıl söyleyeceğini bilemiyordu. Bu fikrini diğer arkadaşlarına da açınca onunla gelmek isteyen dört kişi daha çıkmıştı. Tabur komutanı beş teğmene birden izin verir miydi? Denemekte fayda vardı.

Sabri tabur komutanın karşısına çıktığında Bolayır'a gitmek istediklerini anlattı. Onu sessizce dinleyen tabur komutanı çok kesin ve net konuştu:

– Pekâlâ. Sabah namazında çıkarsınız. Akşamleyin burada olmak şartıyla gidebilirsiniz. On dakika geç gelirseniz karışmam bak.

– Geç kalmayız komutanım.

Asteğmen Sabri hemen arkadaşlarını bulmuş ve tabur komutanının sözlerini aynen aktarmıştı.

Seher vakti yola çıkmak için buluştular. Hepsi birer binerek dört nala yola koyuldular. Bir müddet yol aldıktan sonra arkalarından bir atlının geldiğini gördüler. Sabri ve arkadaşları ısrarla peşlerinden gelenin kim olduğunu merak ediyorlardı. Gelen atlı da arayı gittikçe kapatıyordu. Bir müddet sonra da Sabri ve arkadaşlarına yetişip selâm verdi. Ancak hiç durmadı:

– Merhaba arkadaşlar.

– Merhaba...

Hızla atını sürüp geçti gitti. Sabri merakla sordu:

– Bu teğmeni tanıyanız var mı?

– Tanımıyor musun?

– Hayır.

– Bu ünlü Fenerbahçe oyuncusu Arif Bey.

– Nereye böyle rüzgâr gibi?

– İstanbul'a.

– İstanbul'a mı?

– Evet. Çünkü Cuma günü Papazın Bağı'nda[44] Galatasaray ile maçları var.[45]

– Kendisi sağ müdafaa kanadındadır.

(44) Şimdiki Fenerbahçe Stadı'nın bulunduğu yer.

(45) Ali Sami Alkış, 1992, Şehit Futbolcular Belgeseli.

– Kaç saat de gidecek İstanbul'a?

– Yaklaşık 26 saatte.

– Maç oynandığı gibi yine hiç durmadan 26 saat de cepheye dönecek.

Sabri hayretler etti. Futbol maçı için at üstünde gidip gelen Ârif Bey'e şaştı kaldı...

Bir süre sonra Rumeli Fatihi Gazi Süleyman Paşa'nın kabri başlarındaydılar. Bombardıman nedeniyle türbe harabe bir haldeydi. Sabri ve arkadaşları türbenin dağılan tahtalarını topladılar. Yıkılan taş duvarlarını düzeltmeye çalıştılar. Etrafı ellerinden geldiğince topladılar. Temizlediler. Sonra dinlenmek için ara verdiler. Bol bol Fatiha okudular. Dua ettiler. Bolayır'ın yanmış yıkılmış halini gezdiler.

– Şu camiye bak. Harap halde.

– Minaresi bile bombalanmış.

– Arkadaşlar gitmemiz lazım. Ancak cepheye varabiliriz. Giderken size bir sürprizim var. Tarihî bir yer daha göstereceğim. Ancak orada çok fazla oyalanamayacağız.

– Neresi orası?

– Sabredin biraz, sürpriz dedim ya...

Atlarına bindiler Bolayır'ın hemen güneyindeki bir tepeye çıktılar. Eski bir kale vardı burada.

Arkadaşları merakla sordu:

– Bu kalenin adı ne?

– Çimpe Kalesi!

– Öyle mi, hani ilk defa Rumeli'de fethettiğiniz kale bu değil mi?

– Ta kendisi. Kalenin harap haline aldanmayın. Şu nefis ve hiç bozulmamış manzaraya bakın. Bir yanımızda boğaz bir yanımızda Eksamil *(Saroz)* Körfezi var. Ne kadar önemli bir tepe.

– Atalarımız da çıkacağı yeri iyi biliyorlarmış hani...

– Elbette.

Bir müddet daha etrafı seyrettiler. Sonra cepheye dönmek için geldikleri gibi dört nala yola revan oldular...

***

Arıburnu Mıntıkası

Arıburnu yamaçlarında adeta oyuklardan bir yer altı şehri meydana getiren Anzak askerleri can sıkıntısını dağıtmak için ilginç yöntemler buluyorlardı. Kimisi postallarda çiçek yetiştiriyor, kimi çekirge yarıştırıyordu. Kimisi de köstebeklerin yuvasına denizden su taşıyıp yuvaya su döküyordu. Boğulmak üzere olan hayvan can havliyle dışarı çıkıyordu. Bu kez de siperlerde köstebeği yakalamak için telaşlı bir oyun başlıyordu. Genellikle de bastıran sıcaklardan bunalan askerler denizde hem oynuyor hem de bol bol yüzüyorlardı.

Türk siperlerine yakın Anzak siperlerinde ise hediye alışverişi yapılıyordu. Artık askerler siperlerden korkusuzca başlarını uzatıp karşılıklı konuşuyorlardı.

– Hey Coni?
– Evet!
– Türk tabacco
– Teşekkür.
– Benden de sana çikolata.
– Sağ ol.
– Sen de.

Bu tür diyaloglar genellikle bir ya da iki kelime ile sürüp gidiyordu. Hatta bir gün Türk siperlerinden çıkan bir er rahat rahat geziniyorken İngiliz subay Anzak askerlerine çıkıştı:

– Şu Türk'e niye ateş etmiyorsun?
– Niye edelim?
– O sizin düşmanınız.
– Bize bir zararı yok ki.
– Niye vuralım?
– Onlar bize çok iyi davranıyorlar.

Türk tarafına giden bir vadinin her iki yanmacına mevzilenmiş Anzak askerleri birbirine soruyorlardı:

– Çorbacı geçti mi?
– Geçmedi.
– Bu kez bakalım yemekleri dökecek mi?
– Dökecek!
– Dökmeyecek.

– Bekleyelim görelim...

Çorbacı dedikleri Türk siperlerine bakraçlarla yemek taşıyan erdi. Her seferinde bu vadiden geçer giderdi. Anzak askerleri onu artık iyi tanımışlardı. Kendisine kesinlikle ateş etmiyorlardı. Ancak bazı askerler çorbacıyı korkutmak için bilerek sağına soluna ateş açıyorlardı. O ise bu mermilerden sakınmaz, çorbasını dökmemek için azami dikkat gösterirdi... İşte Anzak askerleri her seferinde onun çorbayı döküp dökmeyeceği hakkında iddiaya girerlerdi.

Bu sefer de merakla çorbacı dedikleri Türk askerini bekliyorlardı. Ancak ondan önce Türk subaylarının geçmek istediğini görünce ateşe başladılar. Türk subaylarını vuramadılar. Onların hemen ardından çorbacı gözüktü.

– Geliyor.

– Dökecek!

– Dökmeyecek!

Türk askeri ensesine koyduğu uzun bir sopanın iki ucuna çorba bakraçlarını asmıştı. Çok temkinli yürüyordu. Hiç telaşı ve korkusu yoktu. İlerideki subaylar ise heyecanla kendisini izliyorlardı.

– Haydi çabuk gel!

– Seni vuracaklar!

– Vurmazlar komutanım.

– Acele et.

– Hızlan be adam!

Anzak askerleri de onu korkutmak için sağına ve soluna ateş etmeye başladılar. O ise mermilere aldırmadan ağır ağır yürüyordu. Çorbacının yavaş yürüdüğünü gören komutanları ise endişeleniyorlardı. Ancak o yine ağır ağır ilerliyordu.

Subaylar ise kendine yine:

– Çabuk ol.

– Hızlı yürü!

– Bak ateşe başladılar.

– Seni vuracaklar.

– Be adam sen korkmuyor musun?

– Komutanım düşmandan korkulmaz.

– Koşsana!

– Koşamam!

– Nedenmiş o?

– Koşarsam bakraçlardaki bakla çorbası yere dökülür. Cephede vuruşan arkadaşlarım sonra aç kalır. Onun için istesen de koşamam.

Biraz sonra kendisi de vadiyi geçmiş siperlere doğru çorba dağıtmak için yürümeye başlamıştı.

Bu arada Anzak askerleri de kendi aralarında konuşuyorlardı:

– Gördün mü bak gene dökmedi.

– Hiçbir defa dökmedi ki.

– Vursak dökülecekti ama.

– Hayır onu vuramayız.

– Onun bir suçu yok.

– Üstelik o savaşmıyor ki.

– Hayır hayır onu vurmayacağız...

Anzak askerleri çorbacı eri vurmadılar.

***

Sıcaklık gittikçe artıyordu. Dizanteri de yayılıyordu. Gerek Türk tarafında gerekse Anzak tarafında birçok asker dizanterinin pençesinde kıvranıyorlardı. Bu hastalığı sinekler de kolaylıkla yayabiliyorlardı. Dizanteri şimdi düşman kadar cephede etkili oluyordu. Aşı bazen ön siperlere dek ulaştırılamıyordu. Zaten ön siperlerdeki askerler bir çok şeyden mahrum kalabiliyorlardı. Bazen yemek hiç gelemiyordu. Bazen de su sıkıntısı çekiliyordu. Hastalanan, yaralanan erler yoğun ateşteyken dolayı arka siperlere taşınamıyordu. Bu kez yaralılar siperde sıcaklıktan daha da fenalaşıyordu. Bazen uzun süre tedavi edilemeyen yaralar kısa sürede kangrene dönüşüyordu. Son zamanlarda kangrenden ölenler çok artmıştı. Şanslı olanların da ya kolu ya da bacağı kesiliyordu...

İnsan cephede de olsa insandır. Sevdiği hoşlandığı şeyleri yapmaktan orada dahi geri durmaz. Çiçek yetiştirmekte bunlardan biriydi. Hele Türk siperlerinde bu çiçek yetiştirme

epey ciddiye alınıyordu. Patlamış ya da patlamamış mermilerin kovanlarına çiçek ekiliyor, siperlerin önüne ya da zeminliklerin içine konuluyordu. Asker öldürmek için yapılmış olan mermi kovanları cicili bicili çiçek saksılarına dönüşmesi askerlerde garip tezat bir duygu oluşturuyordu.

***

Bazen cephelerdeki cebel *(dağ)* topçularına az mermi veriliyordu. Bu nedenle topçu subaylar zorunlu kalmadıkça bu mermileri ateşlemiyorlardı. Atış yaparken de çok iyi nişan alıyorlar hedefi ıskalamamaya gayret ediyorlardı.

Bu topçu subaylarından biri cephenin sessiz olduğu zamanlarda geriye gider, siperdeki arkadaşlarıyla sohbet ederdi. Saatlerce İstanbul'dan söz ederlerdi. Ayrıca okul ve askerlik hatıraları bu sohbetin ana konusunu oluştururdu. Ara sıra o sohbet esnasında düşman topçusu ateşe başlar, bir müddet devam ettikten sonra ateşi keserdi. Siperde ataşe yakalanan topçu subayın biri ise başını zeminliklerin tabanına koyar, hem sakınır hem de söylenirdi:

– Ben size göstereceğim. Eğer şuradan sağ çıkarsam bak ne olacak? derdi. Ateş durunca hemen bataryasının başına döner. Kıt cephanesine rağmen bir iki top mermisi atmaktan kendini alamazdı:

– Demin beni siper içinde ateşe tutmuştunuz.

– Şimdi siz de görün bakalım. Top mermisi nasıl patlıyormuş.

– Bir daha atın da göreyim.

Arkadaşları ve askerleri kendisini uyarırlardı:

– Fazla mermi harcama!

– Ateş etme!

– Tüfek atma.

– Ateş yasak dedik ya.

– İzin almadan mermi atılmayacaktı hani!

– Başımıza iş açacaksın.

Bu kez subay söylenmeye başlardı:

– Top mermisi atma!

– Ateş açma!

– Tüfek atma!

– O zaman burada bizim ne işimiz var kardeşim? diyerek arkadaşlarını güldürürdü. Onun bu kızgınlığı herkesi rahatlatırdı. Kendine gülündüğünün görünce o bu kez de arkadaşlarına söylenirdi:

– Gülün bakalım.

– Bizi bombalıyorlar. Biz bomba atınca yasak oluyor.

– Böyle şey olur mu kardeşim? Bomba atıyorlarsa sen de bomba atacaksın. Dişe diş, kana kan. Cana can...

– Yoksa bu gavurların hakkından nasıl geleceğiz yahu?

***

Hasan Hoca siper hayatına iyice alışmıştı. Ancak o da sinek ve bitlerden şikayetçi idi. Sıcaktan o kadar çok etkilenmiyordu. Ama sinekler kendisini çok rahatsız ediyordu. Bir çok tabur ve bölük dinlenmeye alınıp yerleri değiştirilmişti. Fakat Hasan Hoca bir kez bile olsun geri gidip dinlenmeyi istememişti. Çünkü askerin moralini yüksek tutmak lazımdı. Ayrıca meydana gelen çarpışmalarda askerlerin gömülmesine yardımcı oluyordu. Bugüne dek ne kadar asker gömdüğünü hatırlamıyordu bile. İlk önceleri saymıştı ama daha sonra bu sayma işini bırakmıştı. Nice yiğitleri, nice leventleri, nice Yusuf yüzlüleri toprağa elleri ile vermişti. Kaç kişinin çenesini ve gözlerini kapamak Hasan Hoca'ya kısmet olmuştu.

Bir gün Haluk adındaki askerin biri kendisine gelmiş ve şöyle demişti:

– Hasan Hocam senden bir istirhamım var.

– Söyle bakalım Haluk.

– Hocam köyden cepheye gelirken yanıma bir kefen bezi koydular. Cephedeki askerler için kefen yokmuş.

– Şehitlere kefenle gerekmez Haluk. Onların elbiseleri kefen yerine geçer.

– Hocam yine de bu kefeni saklarsanız. Eğer ben de şehit olursam beni sararsınız.

– Sen istiyorsan yaparım. Ama mutlaka kefene gerek yoktur. Hem şehit olacağını nereden biliyorsun? Belki de gazi olacaksın ve sağ olarak köyüne döneceksin.

– Geçen akşam rüyamda gördüm hocam.

– Ne gördün Haluk?

– Beni Arıburnu'nda vuruyorlardı. Sonra yaralı ve şehitleri toplayan sıhhiyeler beni de savaş meydanından taşımak istiyorlardı. Sedyeye yatırdıklarında göğsümden bir kefen çıkıyordu. Ölmüştüm ama yine de askerlerin sözlerini işitiyordum. Şöyle diyorlardı:

– Vah zavallı kefeni ile gelmiş.

– Kefenlikmiş.

– Şehit olmuş.

– Ne mutlu ona ne mutlu.

– Şehitlere kefen gerekmez ki.

– Kefeni kıpkırmızı olmuş.

– Haydi onu da götürüp gömelim.

Sonra beni bir lale bahçesinin orta yerine gömüyorlardı.

– Sonra?

– Sonra uyanmıştım.

Hasan Hoca tüm bunları düşünürken ertesi gün *(13 Temmuz/Salı)* Ramazan başlayacaktı. Aklına Ramazan gelince İstanbul'daki camileri düşündü. Şimdi hepsinde mahyalar asılmış olmalıydı. Ramazan toplarının bakımı yapılmış ateşe hazır hale çoktan getirilmişti belki. İftar sofralarını düşündü. Geçen sene sofralara oturan bir çok delikanlının bu sene toprak olduğunu, Ramazanı karşılayamadıklarını düşündü. Hayıflandı. "Anlaşılan Ramazanı da bayramı da siperlerde geçireceğiz." dedi. İlk defa arifenin geldiği belli olmuyordu. Burada mahyalar yoktu. Ancak toplar çoktu. Bu topların Ramazan topuyla bir benzerliği de yoktu. Onlar ölüm kusan toplardı.

Askerin pek çoğu siperde ve cephede olmasına rağmen oruç tutmaya gayret ediyordu. Ancak başta sıcaklar, susuzluk, sinekler oruç tutmayı çok zor hale getiriyordu. Yine de erat orucunu bırakmamaya çalışıyordu. Eskisi gibi yoğun çarpışmalar olmuyordu. Ara sıra mevzi çarpışmalar, sürüp gidiyordu. Yine bir gün Hasan Hoca siperlerdeki durağanlıktan faydalanarak ön siperlere dek gitmişti. Aylardan beri ilk

defa rahat bir şekilde Anzak siperlerine baktı. İleride bir sürü insan devamlı hareket halindeydi. Katırlar, eşekler habire bir şeyler taşıyordu. Bazı askerler çamaşırlarını çalıların üzerine sermişlerdi. Gayet rahat hareket ediyorlardı. Hasan Hoca yanındaki gözetleme erine sordu:

– Çok rahat hareket ediyorlar.

– Evet.

– Çarpışmıyor musunuz?

– Hayır.

– Neden.

– Neden olacak onlar bize, biz onlara şimdilik ateş etmiyoruz.

– Yani aranızda belirlenmeyen bir ateşkes var.

– Evet. Ancak onlar bize karşı hücuma geçerse ateş ediyoruz.

Hasan Hoca askerlerde oluşan ancak resmi olmayan bu ateşkes durumuna şaşırdı. Aylardan beri birbirini öldürmek üzere burada çarpışanlar şimdi eski dost gibiydiler. Savaşta dostluk. Savaşta arkadaşlık...

Ancak daha sonraları Anzak askerleri aynalı silahla ateş etmeye başlamışlardı. Bu silahla asker siper dışına çıkmadan Türk siperlerini rahatlıkla görüyorlardı. Kendisini, tehlikeye atmadan görebildiği her şeye de ateş ediyordu. Tüfekteki iki tahtanın ucuna aynalar bağlanmıştı. Bu aynalar sebebiyle geniş bir görüş alanını taramak mümkündü. Hedefi görüldüğünde yapılacak iş sadece tetiğe basmaktı. Artık Türk siperlerinden başını çıkarmak mümkün olmuyordu. Türk er ve subayları da bu silahı merak ediyorlar, nasıl bir şey olduğunu anlamaya çalışıyorlardı.

Gözetlemede bulunan bir er azıcık başını kaldırıp kendine siper ettiği dalların arasından bakacaktı. Ancak dallar kıpırdayınca aynalı tüfekten ateş edildi. Kurşun alnını sıyırmış ve kanatmıştı. Onun yaralandığını gören Hasan Hoca sıhhiyelere bağırdı:

– Erin biri vuruldu. Gidin şunu alın. Haydi!

Sedyeciler hemen askere doğru koşmaya başladılar. Siperler içinde başlarını dahi kaldırmadan vurulan gözetleme

erini geriye Hasan Hoca'nın da bulunduğu sargı siperine getirdiler. Erin alnından süzülen kanlar yüzünü gözünü kırmızıya boyamıştı. Ancak erden ne bir "ah" ne de bir "of" sesi geliyordu. Tevekkül ve sabır içinde yarasının sarılmasını bekliyordu. Sıhhiye erlerinden biri yarasını temizledi. Daha sonra tampon koyarak yarayı bir güzel sardı. O sırada bir başka er de kendisine içmesi için su uzattı:

– Al, iç, susamışsındır.

– Sağ ol arkadaş ben oruçluyum.

Hasan Hoca bu duyduklarından çok etkilendi. Askerlerin siperdeyken ve çarpışırken dahi oruç tutmalarından çok duygulandı. Yaralı asker akşamleyin orucunu kuru bir peksimet ile açtı. Daha sonra ön siperlere getirilen bakla yemeğinden ve bulgur pilavından yiyerek karnını bir güzel doyurdu. İçinden şükür etti. "Ertesi gün iftara kadar bir şey yemesem de orucumu tutabilirim. Bu bana yeter." diyordu.

26 Temmuz 1915

Sıcak, sarı bir temmuz gününde Anzak askerleri Conkbayırı'nın kuzeyine bir saldırı düzenlemişlerdi. Bu saldırı mevzi bir saldırı da olsa çok kuvvetliydi. Türklerin ön siperlerini ve gözetleme yerlerini işgal etmek isteyen bu saldırı yine sabahın seherinde başladı.

Hasan Hoca uykusunda ilk önce rüya görüyor sandı. Çok ileride ateş edilmeye ve silah sesleri ile haykırışları duyulmaya başlanınca bunun rüya olmadığını anladı. Hemen toparladı, vaziyeti anlamak için etrafına sorup soruşturdu. Kendisine Anzakların ön siperleri almak için hücuma kalktıkları bilgisi verildi. Aslında bu saldırı ileride yapılacak olan büyük bir saldırının bir parçası da olabilirdi. Ya da yer altından yapılacak bir saldırının, lağımın fark edilmemesi için de yapılan gösteriş hücumu da olabilirdi. İşte takımı başında bütün bunları düşünmeye çalışan Üsteğmen Nazif *(Çakmak)* Bey derhal askerini mevzilendirdi. Gelibolu Yarımadasında çar-

pışanlar arasında baba ile oğul, amca ile yeğen, ağabey ile kardeşler de vardı. İşte Üsteğmen Nazif Bey'in ağabeyi Fevzi Bey de Seddülbahir'de çarpışıyordu. Kendisi ağabeyine özendiği için asker olmuş, kader onları ortak bir gaye uğruna yarımadada buluşturmuştu. Ağabeyi kendisine daha geçen gün ziyarete gelmiş, siperde bir süre hasret gidermişlerdi. Fevzi Çakmak giderken o:

– "Bugün ayın kaçı?" diye sormuştu.

– Yirmi beşi. Niye sordun ki Nazif?

– İçime doğuyor ağabeyciğim yirmi altısı çok sıcak bir gün olacak herhalde. Bak sana şu Eksamil'in *(Saroz)* manzarasına. Güneş kızıllıklar içinde batıyor. Yani yarın sıcak, yarın belki de kırmızı bir günün olacağına delalettir.

– Burada her gün sıcak, her gün kırmızı... Sen merak etme. Dikkatli ol.

– Sen de dikkatli ol.

– Yine görüşeceğiz.

– Yarın mı?

– Belki...

Albay Fevzi Bey belki derken koyu bir hüzün duydu içinde... Sonra Seddülbahir'e doğru yola koyuldu.

Nazif Bey saldıran Anzak askerlerinin önüne çıkan ilk kumandandı. Askerleri de bu hücumda Anzak askerleri üzerine ilk atılan askerlerdi. Boğaz boğaz sürüp giden bu çarpışmada Nazif Bey bir süre çarpıştıktan sonra şehit düşmüştü...

Ertesi gün Hasan Hoca bir kumandanın çevresinde bir çok askerin hazır ol vaziyetinde durduğunu kumandanın da yerde yatan bir askerin üzerine kapanıp ağladığını gördü. Merak etti. Oraya doğru gittiğinde askerler kendisini yaklaştırmadılar.

– Albay Fevzi Bey çok üzgün...

– Hayrola?

– Kardeşi Üsteğmen Nazif Çakmak Bey dün yapılan karşı saldırıda şehit düşmüş.

Hasan Hoca:

– Ama ben kendisine yardım edebilirim.

Albay Fevzi bey kardeşinin gözlerini kapadı. Gözleri dolu olduğu halde:

– Onu hemen öldüğü yere gömelim.

Hemen askerler mezar kazmaya başladılar. Az sonra gözyaşı ve dualar eşliğinde toprağa verdikleri subayın arkasından herkes gibi ağabeyi de ağlıyordu. Şimdi Conkbayırı'nda ismi, yeri ve tarihi bilinen bir mezar daha vardı...

6-7 Ağustos 1915

Topyekün bir saldırı daha başlıyor.

Günlerden beri İtilaf Devletleri'nin büyük bir saldırıya geçecekleri yönünde istihbarat bilgileri geliyordu. Zaten yarımadada sürüp giden hafif çarpışmalar dışında durağan bir hava vardı. Bu sanki fırtına öncesi sessizliği işaret ediyordu. Her iki taraf da elinden geleni yapmaya kararlıydı.

İtilaf Devletleri Başkomutanı Ian Hamilton, yenildikçe saldırmak fikrinden, hele Conkbayırı Kocaçimen Tepe'yi alma hevesinden bir kez olsun vazgeçmemişti. Elinde ne kadar kuvvet var ise hepsini bir kez daha cepheye sürmeyi ve Türklerin savunmasını kırmayı düşünüyordu. Bu savunma hattını kırdığında oradan artık kolayca ilerleyebileceğini sanıyordu. Ancak o an, Nisan'dan beri bir türlü gelmiyordu. Her seferinde yüklendikleri, saldırdıkları Alçıtepe'yi alamamışlardı. Anzak Koyu'nda tutunabilmişlerdi ama Türkler hâlâ tepelerdeydi. Conkbayırı'nda, Kocaçimen Tepe'deydiler. Seddülbahir'de de sahildeki siperler ve ufak tefek başarı dışında önemli bir zaferleri yoktu. Hamilton tüm bunları düşündüğünde kendisini sıcak ter basıyordu. Bunalıyordu. Ama başarılı olmak zorunda olduğunu biliyordu. Şimdi tüm kuvvetlerini birden harekete geçirirse ve hızlı hareket ederse, başarılı olacağını düşünüyordu. En azından öyle umuyordu. Ama Gelibolu Yarımadası'nda gizli bir eşik vardı sanki. Bu

eşikten bir türlü ileriye gitmeleri mümkün olamamıştı. Bu kez de öyle mi olacaktı? Yine başarısız olurlarsa başarısızlığı tescil edilecek ve sonbahar kış aylarında buralarda ziyan olup gideceklerdi...

Hamilton iyice bunalmıştı. "Artık son bir kez daha şansımızı zorlamalıyız." dedi. Titreyen elleriyle alternatif planlar hazırlamaya başladı...

***

Arıburnu'nda her şey yolunda gözüküyordu. Ön siperlerde Anzak ve Türkler arasında dostâne ilişkiler devam ediyordu. Söyleşide bile bulunanlar oluyordu. Türkler, Anzaklara hissettirmeden askerleri cepheye sevk etmeye çalışıyordu. Anzak askerleri ise gayet gizli bir şekilde Türk siperlerinin altına doğru bir çok tünel kazıyorlardı. Bu tüneller yapılacak olan saldırıda kullanılacaktı. Buralardan gelecek çok sayıda asker Türk siperlerine ansızın saldıracak, baskın tarzında siperleri işgal edeceklerdi.

Tüneller siperlere iyice yaklaşıldığında ağızları çalı ve çırpılarla kamufle ediliyor ya da çok az bir mesafe kazılmadan bırakılıyordu. Saldırı esnasında bu kesim kazıcılar tarafından açılacaktı...

Anzak Koyu'na sadece geceleri yeni askerler getiriliyordu. Zaten daracık bir yer olan koya asker getirilmesi sıkışıklıklara yol açacaktı. Bunun için daha önceden bir sürü mühendis ve tekniker, askerler için gizli barınma yerleri, fırınlar, kalacak yerler yapmaya çalışıyordu. Bu hazırlıklar geceleyin yapılıyor, gündüz normal gözetleme ve ileri keşif yürüyüşleri gerçekleştiriliyordu. Önemli olan, yeni gelen askerleri, hazırlıkları olabildiğince gizlemek ve kamufle etmekti. Saldırının başarısı bu ön hazırlıklara çok bağlıydı. Öyle ki bazen Türklerin dikkatini çekmek için sahte saldırılar yapılıyordu. Bazen bir makineli, boş araziyi ve tepeleri tarıyordu. İtilaf Devletlerine ait uçaklar yine Türk siperleri üzerinde uçuyor, keşifte bulunuyor, ara sıra bombardıman yapıyorlardı. Kısacası Türklerin şüphesini çekecek her şeyden olabildiğince sakınılıyordu...

Ian Hamilton, ne kadar Kirte ve Conkbayırı ile Kocaçimen Tepe saplantısına sahip ise Liman Paşa'da da Bolayır saplantısı vardı. Hâlâ yeni saldırının Bolayır'a yapılacağını düşünüyordu. Bunun için de sık sık Bolayır'a gidiyor, yüksek bir tepede saatlerce taktik çalışmaları yapıyordu...

Hamilton bu kez daha dikkatli, daha hızlı bir plan yapmıştı. Arıburnu'ndaki Conkbayırı ve Kocaçimen Tepe'yi almak için saldıracaktı. Bunun için Seddülbahir'deki Türk askerlerini yerinde tutmak ve anılan mıntıkada saldırı başlatacaktı. Ayrıca İngiliz askerlerini Anafartalar, Suvla Koyu'na çıkaracak, kuzeyden Conkbayırı ve Kocaçimen'e saldıran birliklere destek olacaktı. Yani Hamilton yeni bir cephe daha açıyordu; Anafartalar cephesi. Buralarda gerçekten de Türklerin seyyar jandarma taburları vardı. Suvla Koyu büyük birliklerce tutulmuyordu. Buraya çıkan birlikler hızla Anafartalar üzerinden güneydeki birliklerle birleşeceklerdi. Sonrası gayet kolaydı...

Anzak Koyu'nda dalgalara sırtını dönmüş üç Hintli Müslüman askerin gözleri ve elleri arkadan bağlanmıştı. Bir komutan onlara suçlarının ne olduğunu okuyordu:

– Türklerin Müslüman olduğunu ileri sürerek, onlarla savaşmak istemediğinizi beyan etmiş bulunuyorsunuz. Bunun ağır bir suç olduğunu cezasının ölüm olduğunu biliyorsunuz. Ama yine de şerefli bir şekilde ölmek için size son bir fırsat daha verebilirim. Türklerle çarpışırsanız, bir şans kazanmış olursunuz. Tekrar ediyorum; Türklerle savaşacak mısınız?

Hintli askerlerden biri:

– Biz Müslümanız! Türkler de Müslüman! Üstelik Halifemizin askerleriyle çarpışmak istemeyiz. Kesinlikle de savaşmayacağız.

– Ama...

– Aması sizin gibilerin kurşunlarıyla öldürülürsek şehit olacağız. Son sözlerimiz bunlar...

Teğmen daha fazla konuşmaya gerek olmadığını düşündü. Hazırda beklemekte olan infaz kıtasına seslendi.

– Hazır ol!

– Hedefe nişan al!

– Ateş!

Koyu bir gecede üç Müslüman Hintli asker Anzak Koyu'nun çakılları üzerine devrildiler.[46] Bu infazı diğer Anzak askerleri ile Hintli askerler göremedi. Ancak gökteki mehtap, bu infaza şahit olmuştu...

İtilaf Devletlerinde her şey en ince ayrıntısına dek düşünülüyordu. Saldırıya geçilecek ileri birliklere gaz maskesi bile dağıtılmaya başlanmıştı. Ancak sıcakta bu maskeleri birkaç kez takıp deneme yapan erler bunları kullanmayı reddetmişlerdi. Komutanları.

– Bu maskeleri neden kullanmayacaksınız? Onlar bir saldırıda sizin hayatta kalmanızı sağlayacaktır. Türkler zehirli gaz kullanırsa maskeler çok gerekli olacak.

Türkleri daha yakından tanıyan Anzak askerleri ise itiraz etmişlerdi:

– Türkler dürüst savaşçıdırlar. Zehirli gaz kullanmazlar... Ama maskeyi siz takabilirsiniz diyerek inceden inceye alay da etmişlerdi...

Komutan onların bu cevaplarına şaşırmıştı. Askerleri kendisinden çok çarpışacakları, savaşacakları askerlere güveniyorlardı. Onlara inanıyorlardı...

İtilaf Devletleri her şeyi ince ayrıntısına dek düşünüyordu. Saldırı yapılacak yerlere tam bir ay öncesinden yeni Zelandalı Yüzbaşı Overton adında birini Sarıbayır taraflarına göndermişlerdi. Overton Türklere görünmeden günlerce Sarıbayır eteklerinde ve sahilden Sarıbayır'a giden vadiler içinde dolaştı. Keşifler yaptı. Buraların haritalarını çıkardı. Bu vadi ve tepelere, eteklere kendince işaretler yaptı. Bu da yetmedi, Türkçe konuşan Rum gönüllüleri alarak onları rehber olarak yetiştirmeye çalıştı. Yüzbaşının amacı Rumlardan Kılavuz Birliği kurarak onların rehberliğinde hızla ileriye doğru gitmekti. Burada en önemli yer ise Sazlıdere idi. Sazlıdere

(46) Bugün Anzak Koyu'nda Anzak askerlerinin mezarları arasında, üç Hintli askerin kıble yönünde mezarları bulunmaktadır.

doğruca Conkbayırı'ndan sahile doğru dik bir şekilde iniyordu. Her iki yamacı sarp kayalıktı. Zaten Türkler burada çok az bir kuvvet bırakmışlardı. Bu vadi Albay Mustafa Kemal Bey'in Esat Paşa'ya, "Buradan gelecekler" dediği vadiydi. Sazlıdere saldırının en can alıcı yolu, neticeye kestirmeden gidecek olan vadiydi. Ne kadar sarp olursa olsundu. Buradan çıkacak on binlerce asker Türklerin şaşkınlığında Conkbayırı'na varacaklardı. Oradan da Kocaçimen Tepe'ye ilerleyecekler, Anafartalar üzerinden gelecek İngiliz birlikleriyle topyekün saldırıya geçeceklerdi...

Tüm bunların yanında Hamilton'un emrine hiç savaşmamış, enerjik, beş tümen asker daha veriliyordu. Bu tümenler Mauretinia, Olympic ve Aquaitania transatlantikleriyle Gelibolu'ya taşınmıştı. İngilizler karadan ve denizden yapılacak top atışlarının isabet kaydetmesi için nişan belirleyici olarak kullanılan Hector ve Canning isimli iki balon gemisini keşif için uçurmaya başladılar. Karaya asker taşıyacak olan layterlerin üzerine Amerika'da yapılmış monitör adı verilen 14 inçlik toplar takılmıştı. Bu toplarla yakında bulunan Türk askerlerinin mevzileri bombalanacaktı. İngiliz askerleri de rahatlıkla karaya çıkacaklardı.

Su sıkıntısını gidermek için 200 ton su taşıyan Krina adlı buharlı gemi hazırlandı. Bu gemiye yüzlerce pompa, hortum, su alabilecek her şey yüklenmişti.

İtilaf Devletleri bunca ayrıntılı hazırlığı büyük bir gizlilik içinde son darbeyi vurmak için yapıyorlardı. Her şey tekrar tekrar gözden geçiriliyordu. En ufak bir eksiliğe izin verilmiyordu. Hamilton yine ümitlenmişti. Hem tecrübe de kazanmışlardı. Artık çevreyi, yarımadayı, Türkleri de iyi tanıyorlardı. Onların kısıtlı imkânlarını iyi biliyorlardı. "Her şey bu kez daha iyi olacak. Bundan eminim." dedi.. Günlerden beri ilk defa keyifliydi. Keyifli ne demek adeta mesuttu...

***

Türkler, İtilaf Devletleri'nin hazırlıklarından haberdar değillerdi. Cephelerin hiçbirinde gözle görülür bir değişiklik yoktu. Ancak ileriki günlerde büyük saldırı yapılacağı tah-

min ediliyordu. Bu yüzden asker sayısı artırılmaya çalışılıyordu. Bilgi edinmek için yapılan keşiflerden bir netice alınamıyordu. Ancak çok dikkatli olmak zorunda olduklarını biliyorlardı. Hep böyle olurdu çünkü. Uzun süren sessizliğin ardından daha büyük çarpışmalar meydana geliyordu...

Seddülbahir Mıntıkası

Kirte'de bulunan askerler, ihtiyattakiler dahil Seddülbahir'e kaydırılmıştı. Herkes İngilizlerin yine büyük bir saldırıya geçeceğini bekliyordu. Bunun için savaşa verilen arada değişen bir şey olmamıştı. Yine Türkler geceleri siper kazıyor, siperlerini tamir ediyor ve derinleştiriyordu. Gündüz de siperler içinde dinleniyorlardı. Donanma, her sabah ve akşam siperleri birer kez de olsa bombalamadan edemiyordu.

Halit Mustafa takımıyla Eskihisarlık Tepe'yi kontrol etmek ve gözetlemede bulunmak için yine ön siperlerdeydi. İngilizleri rahatlıkla görebiliyordu. Devamlı sandık sandık bir şeyler taşıyorlardı. Halit Mustafa, "Cephane olmalı" diye düşündü. "Anlaşılan yakında yine kıyamet kopacak."

Sözünü henüz bitirmişti ki ansızın bir ateş sağanağı başladı. Ardından da karadan ve denizden bombardımana tutuldular. Halit Mustafa askerlerine haykırdı:

– Çabuk geriye! Arka siperlere! Yoksa burada telef olacağız!

Yoğun bombardıman devam ediyordu. Siperlere yerleşen Türk askerleri fırsat buldukça geri çekilmeye çalışıyordu. Biliyorlardı ki bu bombardımanın arkasından İngilizler hücuma geçecekti. Hücum başlamadan önce yine siperlerine girebilirlerdi. O gün 14.30'da başlayan bombardıman saat 15.50'de durdu. İşte bu sırada İngilizlerin en seçkin birliği 29. Tümen saldırıya geçti. Harap olmuş ve daha henüz Türkler tarafından tutulamamış siperlere kolayca girdiler. İlerlemeye başladılar. Çok geçmeden Türkler başta Halit Mustafa'nın takımı olduğu halde siperlere doğru ileri atıldı. Süngü ile İngi-

lizleri durdurmaya çalışıyorlardı. İngilizler sahilden, Türkler ise Kitre cihetinden yerden birbirlerine doğru akıyorlar, boğuşmalar sürüp gidiyordu. Üsteğmen Halit Mustafa takımın en önünde süngüsüyle çarpışıyordu. Bir ara gözü az ileride İlyas Onbaşı'ya kaydı. İlyas Onbaşı yine muharebe meydanından kendinden geçmiş bir halde süngüsünü savuruyordu. Önüne kattığı iki İngiliz askerini ön siperlere doğru sürüyordu. Aniden bir kurşun göğsüne saplandı. İlyas Onbaşı iki büklüm oldu. Onun yaralandığını gören İngiliz askerleri geri döndüler. İlyas Onbaşı'ya doğru gelirlerken, Üsteğmen Halit Mustafa o yana seğirtip bağırdı:

– Dikkatli ol Onbaşı!

İlyas Onbaşı komutanının haykırışı üstüne doğrulmak istedi. Fakat doğrulamadı. Ne elini ne de kolunu kaldırabiliyordu. Halsiz kaldığını hissediyor bulanık görüyordu. Etrafındaki koşturanları ve haykırışları hissedebiliyordu. Ancak kendine gelip de bu hengame içine giremiyordu. O anda bir soğuk süngü, evet çeliğin soğukluğunu tam sağ bağrında hissetti. Üşüdü. Titredi adeta. Artık ayakta duramıyordu. Yere düşerken son gücüyle bir nida koyverdi:

– Allaaah!

Halit Mustafa, İlyas Onbaşı'yı süngüleyen İngiliz erinin peşindeydi. İngiliz erine yetişemeyeceğini anlayınca elindeki tüfeği bir mızrak gibi askerin sırtına fırlattı. Asker feryat ederek yere kapaklandı. O esnada silahsız kalan Halit Mustafa tabancasını çekti. Vuruşmaya başladı. Şimdi her iki taraf siperler içinde, amansız bir şekilde boğuşmaya başlamıştı.

Akşama doğru İngilizler siperlerden geri çekilmek zorunda kalmışlardı. Ancak onların inatla siperleri tutmak istemeleri üç bin kayba mal olmuştu kendilerine...

Halit Mustafa, çökmek üzere olan karanlığın içinde, sırtına yüklediği İlyas Onbaşı'nın cesedini geriye taşıyordu. Daha sonra mehtabın ışığı altında onu bir zeytin ağacının altına gömdüler...

Halit Mustafa kan içinde kalmış ceketinin yeniyle gözyaşlarını silerken bir yanının kayıp gittiğini hissediyordu...

Arıburnu Mıntıkası

Seddülbahir'deki çarpışmalar sürerken Arıburnu'nda başlayan top atışları bir süre sonra kesildi. Anzak askerleri daha önceden planladıkları gibi tünellerden geçerek, Türk siperlerinin ağzına dek gelmişlerdi. Aniden bir hücumla siperlere atladılar. Kanlı boğuşmalardan sonra Türk siperleri Anzak askerlerin eline geçti.

Hasan Hoca ise bu ani baskın neticesinde geri çekilirken büyük bir mahcubiyet içindeydi. "Anzak askerleri günlerdir burnumuzun dibindeymiş de haberimiz yokmuş. Ne kadar ani oldu bu saldırı. Gücümüz yettiğince karşı koyduk ama o kadar çok sayıda asker vardı ki çaresiz kaldık..." diye kendi kendine dert yandı.

Daha sonra Türkler ihtiyatlarını da kullanarak Anzaklıları siperlerden sürüp çıkarmak istediler. Fakat ön siperler hariç kaybedilen yerler geri alınamadı. Bu arada tüm ihtiyatlar da cepheye sürülmüştü. Kayıplar altı bine yaklaşıyordu...

Asıl plan bundan sonra başlıyordu. Arıburnu'na çıkan kuvvetler ile Sazlıdere'den Rum rehberlerin önderliğinde gelecek kuvvetlerle birlikte yine saldırıya geçecek, bu arada Suvla'ya çıkan İngiliz birlikleri hızla yürüyerek, Sarıbayır eteklerine dek gelecek, her iki kol da burada birleşecek, nihaî saldırıyla Türklere son darbe vurulacaktı.

Anzak Koyu'na çıkarılan çok sayıda asker Sazlıdere'ye doğru yürüyüşe geçmeye başlamıştı. O kadar çalıştıkları, tanıdıkları mıntıkalara şimdi yabancıydılar. Sanki avuçlarının uçları gibi bildikleri yerler buralar değildi. Birden topoğrafya değişmişti sanki, bildikleri, tanıdıkları dereleri, tepeleri ilk defa görüyorlardı. Bu nedenle klavuzlar yolları hedefleri şaşırmaya başladılar. Bir geniş daire içinde devamlı yürüyor, tırmanıyorlar, "Geldik" dediklerinde ise hayal kırıklığına uğruyorlardı. Çünkü en başa dönüyorlardı. Sazlıdere'den kestirmeden Conkbayırı'na gidecek askerler hâlâ hedefe ulaşabilmiş değillerdi.

Suvla Koyu

Yazları kuruyan Tuz Gölü, yarımadanın büyük bir gözü gibi duruyordu. Alabildiğine düz bir ova ise Küçük ve Büyük Anafarta'ya dek devam ediyordu. Suvla Koyu'nu jandarma kıtaları yanında Alman Yarbay Wilmer Bey'in birlikleri tutuyordu. Elindeki tüm askerin mevcudu üç bin kişi kadardı. Oysa Hamilton ise Suvla Koyu'na tam 20 bin asker çıkarmayı planlıyordu. Çok geçmeden General Stopford komutasındaki birlikler tam dokuz bucukta koya çıkmaya başladı. Saat 22'ye doğru hiç zayiat vermeden kıyıya çıktılar. Kendilerine ateş edilmiyordu. Türkler özellikle savunma için epey gerideki Mestantepe ve Kireçtepe'de hazırlık yapmışlardı. Ovada ise sadece gözetleme ve keşif mangaları vardı.

Saat 22.30'da ilk sıcak temas sağlanmıştı. Bir Türk gözetleme mangası İngilizlere ateş ederek geri çekilmişti. Durum Yarbay Wilmer'e iletildiğinde mehtabın ışıkları altında kıyıda çok sayıda geminin asker çıkardığı görüyordu. Hemen Liman Paşa'yı arayarak kendisine ecele asker ve top verilmesini istedi. Ancak isteği reddedildi.

Bu arada kıyıya çıkan İngiliz birlikleri kıyıya doğru ilerleyecek yerde çıkarmanın güvenliğini sağlamaya ve siper kazmaya çalışıyorlardı. General Stopford ise sahildeki gemisinde askerlerinin kolayca ilerlediğini düşünüyordu. Sabahleyin askerlerini Conkbayırı'nda düşlüyordu. Ancak karaya çıkan askerler hemen dinlenmeye ya da siper kazmaya başlıyordu. Çok değerli saatler boşa geçiriliyordu. Komutanlar birbirine bağırıyor, askerlere söz geçiremiyorlardı. Kimse ne yapacağını bilemiyordu. "Bize ilerleyin diyen olmadı" diye öncü birlikleri durmuştu. Halbuki bu planın tek başarı şansı ilerlemekti. Onlar ise ilerlemiyordu. İşte hep böyle oluyordu. Önceden en ince ayrıntısına dek hazırlanan plan bu topraklara basınca adeta başarısız oluyor, subaylar acemi birer insan gibi davranıyorlardı. Ne yapacaklarını bilemiyorlardı. Elleri ayaklarına dolaşıyordu. Bu topraklarda gizli bir korkuya kapılıp duruyorlardı.

Sabah olduğunda ise durum daha da şaşırtıcıydı. Hatta ilerleme açısından utanç vericiydi. Çünkü Suvla'ya çıkan askerler ateş yakmış kendilerine yemek yapıyorlar, kimisi ise güneş kremlerini sürmüş güneşleniyor, kimisi de denize giriyordu. Bazıları da hâlâ siper kazıyordu. Durumu merak eden Hamilton dayanamayıp Suvla'da karaya çıktığında gördüklerine inanamadı. Bu askerler sanki tatildeymiş gibi davranıyorlardı. Kimse ama hiç kimse ilerlemeyi düşünmüyordu.

Hamilton merakla sordu:

– Türkler nerede?

– Türk mürk yok ki.

– Öyleyse neden ilerlemiyorsunuz?

– Bize kimse ilerleyin demedi ki.

Hamilton'ın başından aşağıya kaynar sular döküldü. Hemen General Sopford'u çağırtarak acilen ilerlemesini istedi. Ama generalin cevabı çok ilginçti:

– Asker yorgun. Birlikler karıştı. Ancak yarın sabah ilerlemeye geçebilirim.

Hamilton çaresiz bir şekilde tekrar gemisine bindi... Çok ama çok üzgündü.

***

Liman Paşa ise beklediği hücumun Bolayır'dan yapılmadığını görünce buradaki tümenleri hemen Anafartalar'a gitmesi için emir verdi. Albay Fevzi komutasındaki 7. ve 12. Tümenler o gece hiç durmadan yürümüşlerdi. Yarbay Wilmer'in kuvvetleri Albay Fevzi Bey'in kuvvetlerine katıldığını ve Anafartalar Grup Komutanlığı Kurulduğunu bildirmişti.

8 Ağustos'ta saldırıya geçmesini de Fevzi Beyden istenmişti. Albay, ne olursa olsun, 8 Ağustos sabahı erkenden taarruza geçecekti. Fevzi Bey tümenlerden önce Suvla'ya geldi. Yarbay Wilmer Bey ile görüştü. Hayret, ilerleyen İngiliz birliklerinden eser yoktu. Düşman ilerlemiyordu.

Ancak Fevzi Bey'in komuta edeceği tümenler de gecikmişti. 12. Tümen tam elli kilometrelik yolu bir gecede yürümeye kalkmıştı. Daha Anafartalar'a gelememişti. Yedinci Tümenin de kırk kilometrelik yol yürümesi lazımdı.

Fevzi Bey, ancak akşamüstü birliklerine kavuşabilmişti. Birliklerinin araziyi tanımadan, dinlenmeden savaşa başlamalarının uygun olmayacağını düşünüyordu. Bu nedenle Albay Fevzi Bey hücumu 9 Ağustos seher vaktine bıraktı. Durumu öğrenen Liman Paşa küplere bindi. Hemen Fevzi Bey'i görevden aldı. Yerine çok güvendiği Mustafa Kemal Bey'i Anafartalar Grup Komutanlığı'na atadı. O akşam Liman Paşa'nın Kurmay Başkanı Kazım Bey *(İnanç)*, Mustafa Kemal'i arayıp Grup Komutanlığı'na atanması konusunda onun fikirlerini öğrenmek istedi. Kendisine ne yapılması lazım geldiğini sordu.

– Çok basit. Tüm kuvvetleri benim komutama veriniz.

– Az gelmez mi Mustafa Kemal Bey?

– Çok bile gelir!

Albay Mustafa Kemal Bey, Anafartalar Grup Komutanı'ydı artık...

8 Ağustos 1915/Barboros'un batırılışı...

Deli Kemal uzun zamandan beri Akbaş İskelesi'nde bekleyip durmuştu. Hiçbir şey değişmemişti. Yine asker cepheye geliyor, yine yaralı askerler cepheden sargı yerlerine, hastahanelere taşınıyordu. Bunların yarısı da yollarda şehit oluyordu. Şehit olanlar yine en yakın mezarlıklara gömülüyordu.

Kısacası, Gelibolu Cephesi'nde değişen bir şey yoktu.

Deli Kemal'den ağustos ayı başında boğazın girişinde bulunan Barboros zırhlısının etrafında demirlenmesi istenmişti. Alınan istihbaratlara göre İtilaf Devletleri ağustos ayında topyekün saldırılarda bulunacaktı. İşe Boğaz Müstâhkem Komutanlığı da Çanakkale Boğazı girişinde bulunan yaşlı zırhlılardan Barboros'u ve Turgut Reis'i koruma düşüncesiyle Deli Kemal'in takasının Barboros yanında beklemesini ona nöbetçilik yapmasını uygun görmüştü. Bir deniz saldırısı ya da hava saldırısı sırasında da zırhlıya perdeleme yapması isteniyordu.

Deli Kemal takasında ve Barboros zırhlısının yanında ikinci günündeydi. Gözü boğaz girişindeydi. Çünkü denizaltı saldırısı olabilir veya zırhlılar aşırtma atışlar yapabilirlerdi. Deli Kemal aklındaki tüm saldırı ihtimallerini düşündü. "Yapacak şey çok dikkatli olmak" dedi. Sonra eski günleri düşündü. İstanbul'daki günlerini, arkadaşlarını onlarla olan hatıraları bir bir gözlerinin önünden geçip gidiyordu. Güzel günlerdi onlar... Şimdi ise zor günler söz konusuydu.

Gece yarısı aniden bir su sütunu göğe yükseldi. Ardından da müthiş bir dalga takasını sallamaya başlamıştı. Deli Kemal etrafına dikkatlice bakındı. Fakat bu karanlıkta bir şey görebilmesinin imkânı yoktu. Saldırıya uğramışlardı ama boğaza giren bir denizaltı ya da bir uçak saldırısı mı bunu anlayamamışlardı. Ardından bir bomba Akbaş, yakın bir yerde patladı. Barboros zırhlısından kendisine burayı terk etmesi, Akbaş Koyu'na gidip yaralıları menzil dışına çıkarması emredildi. Hemen Akbaş'a doğru hareket edip uzaklaşırken bir mermi Barboros zırhlısına isabet etti. Gemi on dakika içinde battı...

Deli Kemal Akbaş iskelesine geldiğinde bir çok kayığın iskeleye yanaştığını, yaralıları alıp hemen uzaklaşmaya çalıştıklarını gördü. İskeleye yanaşırken sıhhiyeler kendisine bağırıyordu:

– Çabuk yanaş!

– Yaralıları getirin!

– İlk önce ağır yaralılar!

– Sallanmayın!

– Çabuk olun!

Deli Kemal iskeleye yanaştığında bekleyen sedyeciler yaralıları takanın güvertesine yatırdılar. Boş sedyelerle Sargı yerine doğru koştular. Hafif yaralılar ise üzerlerine sardıkları battaniyelerle ağır ağır iskeleye doğru gelmeye çalışıyorlardı. Bu arada sağlarına ve sollarına 34'lük mermiler düşüyor, bombaların infilâklarıyla gece bir anda aydınlanıyor, ardından tekrar zifiri karanlığa gömülüyordu. Bu arada bombaların seslerine yaralıların feryatları karışıyordu.

Artık takanın her yeri salkım saçak yaralılarla doluydu. Kıyıdaki doktor ve sıhhiyeciler telaş içinde haykırıp duruyorlardı:

– Çabuk buradan uzaklaşın!

– Hemen demir alın!

– Sallanmayın!

– Bir an evvel menzil dışına çıkın.

Deli Kemal hemen iskeleden ayrılmaya başlamışlardı ki bir bomba tam takanın güvertesine düştü. Taka ve içindeki yaralılar havaya savruldu. Ardından kısa bir süre sessizlik oldu. Deniz, zafer için her şeyi göze alan, yaralıları öldüren, sargı yerlerini, hastahaneleri, köyleri ve kasabaları bombalayan İtilaf Devletleri'nin bombaladıkları yaralıları ve şehitleri şefkatli bir bakıcı gibi bağrına alıp sakladı. Bunların arasında denizi çok seven Deli Kemal de vardı...Takasının parçalanan tahtaları gecenin karanlığında akıntıya kapılmış bir halde boğaz aşağısına doğru sürüklenip duruyordu...

9 Ağustos 1915/I. Anafartalar Savaşı

Seddülbahir'deki çarpışmalar biraz yavaşlamış her iki taraf da siperlerde çakılıp kalmıştı. Ancak Arıburnu'nda çarpışmalar tüm şiddetiyle devam ediyordu. Bu yüzden Seddülbahir'den ve Kirte'deki birliklerden bazıları Arıburnu'na ve Anafartalar'a kaydırılmıştı. İşte bu birliklerin içinde Ragıp, Conkbayırı'na, Sabri de Küçük Anafarta mıntıkasına kaydırılmıştı. Şimdi Seddülbahir'de bir tek Üsteğmen Halit Mustafa kalmıştı.

Sabri geceleri hiç durmadan yaptıkları bu yürüyüşü, İstanbul'dan gelirken yaptığı çileli yürüyüşe çok benzetmişti Şimdi de yollardaydı. Kaydırılan iki tabur asker, gecenin serinliğinde ve mehtabın gülen sarı yüzünün aydınlığında yürüdüler. Hem de durmadan... Bigalı'ya geldiklerinde biraz dinlendiler. Daha sonra sabahın erken saatlerinde yine yola koyuldular. Balon ve uçaklara görülmeden Küçük Anafarta

Köyü'ne varmak düşüncesindeydiler. Kan-ter içinde güneş henüz tam yükselmeye başlamadan da kendilerine gösterilen siperlere girmişlerdi bile...

Teke ve Kavak Tepe civarından Suvla Koyu'na bakan Sabri, buradaki manzarayı görünce hayretler içinde kaldı. Tuz gölünün arkasında bir çok yolcu gemisi, zırhlı ve çıkarma araçları vardı. Asker ise Tuz Gölü'nün kuruyan yatağında rahatlıkla ilerliyordu. Hiç telaşları yoktu. Yine bazıları denize giriyor, yemek pişiriyor hatta bazıları kâğıt bile oynuyorlardı. Sabri bu askerleri görünce, "Bunlar buraya tatile gelmişler" diye düşündü. İşte o sırada, "Dikkatli olun!" diye subay herkesi uyardı. Sabri ve takımı daha sonra geri çekildi. Yarın sabaha kadar dinlenmeleri istendi. Kendilerine sıcak çorba verildi. Su mataralarına soğuk su doldurdular...

Sabri kendilerine verilen sıcak yemekleri garipsedi. Uzun zamandan beri ilk defa sıcak ekmek ve yemek yiyordu. "Demek ki yarın büyük bir taarruza geçeceğiz. Bize çok ikramda bulunuyorlar" dedi. Sonra da güldü. Yemeğini yedikten sonra bir ağaca dayanıp uyumaya çalıştı. Ama imkânı yok uyuyamazdı. Garip duygular içindeydi. Mehmet Nazif'i düşündü. "Şimdi nerededir?" diye kendi kendine sordu. O anda yüreğinden bir sızı belirdi. Canı sıkıldı. "Bu hayra alamet değil. Acaba kendisine bir şey mi olmuştu?" Sonra Halit Mustafa, Ragıp, Hasan Hoca, Deli Kemal kim bilir hangi cephelerdeydiler. "Belki de bazıları toprağın altında" diyecekti. Ama bunu dillendirmekten korktu. Hüzünlenmişti. İçine habire Mehmet Nazif'in şehit düştüğü vesvesesi doğuyordu. Bir yandan da kendi kendini teselli ediyordu. "O hastahane ve sargı yerlerinde görevli, saldırıdan nispeten uzaktadır. Bir şey olmamıştır. Sen kendini düşün. Yarın yapacağınız hücumu düşün. Ne düşüneceğim. Düşünecek ne var. Çıkıp düşmanı tepeleyeceğiz işte." dedi... Gözlerini yumdu. Karanlığın sessizliği içinde neşeyle şakıyan bülbülü soluksuz dinledi...

Mustafa Kemal Bey, görevden alınan Fevzi Bey tarafından yapılan hücum planını aynen uygulamayı düşünüyordu. Çünkü yeni plan yapmaya zamanı yoktu...

Hücum zamanı gelince, plan gereği saat 04.40'ta Selahattin Adil Bey'in 12.Tümeni karşı saldırıya geçti. İngiliz 32. Taburun askerleri ile karşılaşıldı. Süngü hücumu ile İngiliz askerleri geri çekilmeye başladı. Diğer yandan çıkarmanın ilk anlarında emrindeki bin beş yüz kişi ile çok yararlı savunma yapmış Alman Yarbay Wilmer Bey ise kendisine doğru yaklaşan İngiliz askerlerine hücuma geçmişti. İngiliz askerler bu etkili ve hızlı hücum karşısında bir süre gerilediler. Ancak sayıları arttıkça Wilmer Bey'in kuvvetlerine karşı taarruza geçtiler. Mestantepe'yi alabilmişlerdi...

Ancak saat dokuz olduğunda aralarında Asteğmen Sabri'nin de bulunduğu Türk askerleri Anafarta Tepeleri'nden sel gibi ovaya İngiliz askerlerinin üzerine akıyorlardı. Bu ilerleyiş karşısında İngilizler sahile dek çekildiler. Zırhlıların topçuları sayesinde Türkler bu hızlı hücumlarını durdurmak zorunda kaldılar. İngilizler de kıyıda tutunabilmişlerdi.

Bu gerilemeyi "Triat" adlı yatında izleyen Hamilton askerlerinin geri çekilişini görünce not defterine zorlukla şunları karalamıştı: *"Gelibolu Yarımadası'ndaki savaşlar sırasında kalbim nasır bağladı. Ama bugünkü savaş sahnesinin acısı yüreğimi paramparça etti."*

10 Ağustos 1915/Conkbayırı

Albay Mustafa Kemal Bey ise artık Anafartalar'da düşman saldırılarının durdurulabildiğini görmüştü. Hemen o gece Conkbayırı'na gelmişti. Şimdi de Arıburnu'nda saldırıya hazırlanan düşman geri atılacaktı. Kendisi bir iki saatlik uyku uyumuştu. Güneş doğmadan saldırıya geçilmesi gerekiyordu:

Şafak sökmek üzere idi. Çadırının önüne çıktı. Hücuma kalkacak erleri kolaylıkla görüyordu. Oradan hücumun yapılmasını bekleyecekti.

Gecenin her şeyi örten karanlık perdesi tamamen kalkmıştı. Artık hücum zamanıydı. Saatine baktı: dört buçuğa geliyordu. Birkaç dakika sonra ortalık tamamen aydınlanacak ve düşman, askerlerini görebilecekti. Düşmanın piyade ve makineli tüfek ateşi başlarsa, kara ve deniz toplarının mermileri bu sık düzendeki askerleri üzerinde patlarsa, hücumun yapılmasına imkân olmazdı.

Hemen ileri koştu. Tümen komutanına denk geldi. Onunla birlikte hücum safının en önüne geçti. Gayet çabuk ve kısa bir denetleme yaptı. Önünden geçen erlere selâm verip dedi ki:

– Arkadaşlar! Karşımızdaki düşmanı yeneceğinize hiç şüphem yoktur. Fakat siz acele etmeyin, evvelâ ben gideyim. Ben size kırbacımla işaret verdiğim zaman hep birden atılırsınız.

Bu emirden sonra, hücum birliklerinin önünde bir yere kadar gidip, oradan kırbacını havaya kaldırarak hücum işareti verdi. Bu esnada bütün askerler, subaylar artık her şeyi unutmuşlar, dikkatlerini, kalplerini verilecek bu işarete bağlamışlardı. Süngüleri ve bir ayakları ileri uzatılmış olan erler, onların önünde tabancaları, kılıçları ellerinde subaylar, kırbacın aşağıya inmesiyle birbirine kenetlenmiş bir kitle halinde arslanca bir saldırışla ileri atıldılar. Bir saniye sonra düşman siperleri içinde göklere yükselen seslerden başka bir şey işitilmiyordu: Allah Allah!

Gerçekten de Türk askerlerinin ve subaylarının hepsi süngüleri ile Anzak siperlerine atılmışlardı. Dağdan kopan bir çığ gibi, tepelerden inen bir sel gibi, buğday tarlasına girmiş orakçılar ve susamış aslanlar gibi siperlere girmişlerdi. Bu ani baskın sebebiyle şaşıran Anzak askerleri karşı koymak bir yana canlarını kurtarma telaşına kapılmışlardı. Dört saatlik bir boğuşmadan sonra Conkbayırı'nı ele geçirmişlerdi. Anzak askerleri ise sahile yakın yerlerde tutunabilmişlerdi.

Bu arada Anafartalar Grup Komutanı Albay Mustafa Kemal Bey o gün şans eseri ölümden kurtulmuştu. Bir şarapnel parçası sağ göğsüne isabet etmiş ama cep saatinin sayesinde ölümcül yara almamıştı.

Conkbayırı ve civarında dört günden beri sürüp giden boğaz boğaza çarpışmalar bu kati hücumla son buluyordu. Büyük önemi olan Conkbayırı ve Kocaçimen Tepe bu saldı-

rıyla yine Türklerde kalmış oluyordu. Hamilton yine hüsrana uğruyordu. Üzgün bir şekilde günlüğüne şunları yazdı:

"Savaşta Türk askerleri, İngilizler için o gün bir âfet oldular. Önlerinde durmaya yeltenenleri öldürüp yere serdiler. Conkbayırı Tepesi'ni temizledikten sonra kovanından çıkan arı sürüleri gibi, güç halle yakalarını muhakkak bir ölümden sıyırabilen öteki kollar üzerine saldırdılar. İngilizler için ise bu derece ümitsizce ve kanlı olan savaşın ayrıntıları asla ve asla anlatılamaz.."

11 Ağustos 1915/Anafartalar

İkisinin de adı Yusuf idi. Amaçları da aynıydı.

Kendilerine gösterilen tepeyi savunabilmek için çarpıştılar.

9 Ağustos günü 34. Alay kızgın bir lav gibi tepelerden İngilizlerin üzerine doğru akıyordu. Önüne çıkanı kızgın bazalt lavları gibi yakıp yıkıyorlardı. Alay geri aldığı bir tepeye sancağını dikmişti. Ancak İngilizler 11 Ağustos'ta alay sancağının dikildiği bu tepeye doğru saldırıya geçmişlerdi. Kimisinin Kel Tepe, kimisinin Yüksek Tepe dediği bu tepenin bir yamacında da Asteğmen Sabri bulunuyordu. Tepenin diğer yamacında ise iki takımın başında Yusuf komutanlar vardı.[47] Bu iki genç komutan ilk defa birlikleri ile burada savaşıyorlardı. Çok heyecanlıydılar.

İngilizler, Sabri ve Yusuf komutanların bulunduğu tepeye doğru hücuma kalktı. O gün tam beş kez saldırdılar. Tepenin bir yamacını Asteğmen Sabri diğer bir yamacını ise iki Yusuf koruyordu. Hele iki Yusuf'un gayretleri o kadar büyüktü ki... Çarpışırken hiç korkmuyor ve çekinmiyorlardı. İngilizler o gün tam beş kez bu tepeyi almak için hücum ettiler. Ama her seferinde de Yusufların ve askerlerinin mukavemeti ile karşılaştılar. Bu komutanlar o kadar merhametliydi ki mataralarındaki suları askerlerine dağıtıyorlardı. Ölmek üzere olan askerlerin ağızlarına bu son damla suyunu akıtıyorlardı. Ateş hatlarında sıhhiyelerle birlikte askerlerin ve kendilerinin yaralarını sarıyorlardı. Sabri onların bu kahra-

(47) *Ramazan Eren, age, s. 36.*

manlıklarına ve merhametlerine imrenerek ve takdir ederek bakıyordu. Sonra aklına bu tepeye bir isim bulmak geldi. Gitti Yusufların yanına ve sordu:

– Bu tepenin ismi ne Yusuflar?

– Yüksek Tepe.

– Kel tepe.

– Hayır bilemediniz arkadaşlar.

– Buranın ismi bundan sonra Çifte Yusuf Tepesi. Bu ismi size atfen verdim. Kahramanlığınıza, çalışkanlığınıza, merhametinize ve yardımseverliğine hayran oldum. Umarım bu isim sonsuza dek yaşar.

– Sağ ol komutanım! Haydi hazırlanalım. İngilizler gene geliyor.

– Gelsinler bakalım.

Son saldırıya da başarı ile karşı konuldu. İngilizler o gün bir daha geri gelmemek üzere geri çekilirken, donanmanın attığı bir mermi tam bu Çifte Yusuf Tepesi'nin, Yusufların olduğu kesimde patladı. Yusuf komutanlardan daha küçük olanı şehit düşmüştü. Onu gecenin karanlığında toprağa verdiklerinde diğer Yusuf komutan gözyaşları içindeydi.

Asteğmen Sabri gidip Yusuf'u teselli etti:

– Haydi bakalım Yusuf kendini topla. Savaş bu... Bak Yusuf arkadaşımız öldü ama Çifte Yusuf tepesi hâlâ elimizde...

– Elimizde çok şükür komutanım...

Şimdi Eksamil Körfezi üzerinde nefis bir güneş neredeyse suya deyip batacaktı. Karanlık çökerken hâlâ uzaklarda silah ve top sesleri geliyordu.

13 Ağustos 1915/Arıburnu

57. Alay Komutanı Yarbay Hüseyin Avni Bey şehit oluyor.

Hasan Hoca iki gün önce yapılan saldırıda şehit düşen askerleri geriye taşınmasına nezaret ediyordu. Bir sel gibi, bir yel gibi düşmana saldıran bu erlerin şimdi cansız vücutlarına bakıyor, üzülüyordu. Sakin bir vadi içinde, bir tepe arkasına aceleyle açılmış çukurlara elbiseleri ile gömülüyorlardı.

Yazın, cesetlerin kokmasını önlemek için şehitlerin çabuk gömülmesi şarttı. Yoksa kokudan siperlerde durmak zorlaşıyordu.

Hasan Hoca hep aynı duygulara kapılmıştı. Sanki kendi çocuklarını ve kendi arkadaşlarını toprağa veriyordu. Bu konuda samimiydi. Vurulan, ölen kim olursa olsun onu da bir kez daha öldürüyordu. O burada ölümün bin bir türlüsünü görmüştü. Ama ölümden ve düşmanın önünden kaçan asker görmemişti. İşte bunu konuda teselli buluyordu. Zaman zaman geri çekilmeler de oluyordu. İşte bu duygu, işte bu düşünce ile bir çok yerden geri adım atılamamıştı. Asker yere bastı mı sağlam basıyordu.

Hasan Hoca kendisine yabancı olan askerliği burada iyi öğrenmişti. Zaman zaman askerlerin arasında hücuma kalkmış, o da tabanca ile düşmana karşı ateş açmıştı. Genellikle şehitlerle ilgilenmişti. Ama kendisini en çok 19 Mayıs saldırısına katılan küçük asker derinden etkilemişti. Onu bir türlü unutamıyordu. Unutamayacaktı da. İç cebinden bir kurdele çıkardı. Sanki okşar gibi elindeki beyaz kurdeleye baktı. Gözleri doldu. "Rahat uyu çocuk" dedi.

Yeni mezarlar başında bunları düşünen Hasan Hoca kalktı. Bir kez daha şehitleri toprağın bağrında bırakarak ön siperlere doğru yürümeye başladı...

***

Yarbay Hüseyin Avni Bey 25 Nisan'da büyük yaralılıklar gösteren 57. Alay'ın komutanı idi. Alayının çoğu eri ilk çıkarmaya karşı koyarken şehit olmuştu. İşte o zamandan beri Yarbay Hüseyin Avni Bey askerlerinin bir bir şehit oluşunu gözünün önüne getiriyor, "Ben bu alayın komutanıyım. Ben niye şehit olmadım. Allah'ım bana yardım eyle..." diyordu.

Hüseyin Avni Bey o günden bu yana bambaşka biri olmuştu. 25 Nisan'dan beri güldüğü görülmemişti. Düşünen, az yiyen ve az konuşan biri olup çıkmıştı. En yoğun çarpışmalarda yer almıştı. Bazen gözü kara düşmana saldırıyor adeta ölüme koşmak istiyordu. Ancak bir türlü özlediği, istediği şehitlik rütbesine kavuşamıyordu.

Yarbay Hüseyin Avni Bey her sabah ve her akşam, "Vuslât, yine bir başka bahara kaldı" demiş durmuştu...

İngilizler Suvla Koyu'ndan ve Seddülbahir'den sık sık taarruzlara kalkıyorlardı. Anzak askerleri de Arıburnu'ndan Türk siperlerine doğru hücum ediyorlardı. Bu hücumları karşılamak üzere Yarbay Hüseyin Avni Bey askerileriyle birlikte büyük bir gayret içerisindeydi. O siperden bu sipere koşuyor, askerlerini yönlendiriyor, yüreklendiriyordu. Zor durumda kalanlara yardım gönderiyordu. Bazen askerlerine cephane bile dağıtıyordu. Bazen çarpışmanın en yoğun olduğu yerlerde savaşıyordu. Gözü kara bir şekilde düşmanın içine giriyordu. Bir müddet çarpıştıktan sonra Anzak askerleri geri çekilmeye başlamışlardı. Yarbay Hüseyin Avni Bey hem sevinçli hem de hüzünlüydü. Sevinçliydi; galip gelmişlerdi, hüzünlüydü; bir kez daha vuslat bir başka bahara kalmıştı...

Derin siperlerden çıkıp bir tepeciğin üzerinden geri çekilmekte olan Anzaklara bakıyordu. Bir kez daha geri çekilmenin verdiği hırs ile donanma Türk siperlerine karşı bombardımana başlamıştı. Yarbay Hüseyin Avni Bey'in de sağına soluna bombalar düşmeye başlamıştı. Komutan ve askerleri onun için kaygılanıyorlardı. O ise hiçbir şeye aldırmıyor, ilerde patlayan mermilerden kalkan toz toprak bulutu içinde kalıyordu.

– Komutanım, siperlere giriniz.

– Ateş yoğunlaştı.

– Tehlikeli artıyor.

Yarbay Hüseyin Avni Bey, bu sözleri duymuyordu sanki. Şu an bile alayının gençlerini düşlüyordu. Onların bir aslan gibi düşman üzerine koşuşunu hatırlıyor, gözlerini kırpmadan uçurumlardan atlayışlarını, şehadet şerbetini içişlerini düşünüyordu. O da çok istemesine rağmen şehit olamamıştı. Hep aynı duyguya kapılıyordu, askerlerinin çoğu şehit olmuşken onun hayatta olması kendine zor geliyordu. Ancak yine de bu durumu büyük bir tevekkül ile karşılıyordu.

Aniden ayakları dibinde bir misket bombası infilâk etti. Etrafa yumurta büyüklüğündeki binlerce misket saçıldı. Vü-

cuduna misketler saplandı. Sendeledi, yere düştü. Gülümsüyordu. Gizli bir saadet içinde olduğu belliydi. Göğsünde açılan derin yaralara rağmen hiç şikayeti yoktu. Zaten hiçbir şey demeden hayata gözlerini kapadı. Dudaklarında tatlı, halinden memnun bir gülümseme donmuş kalmıştı...

Yarbay Hüseyin Avni Bey'i daha sonra şehit düştüğü yere gömdüler. Çok büyük yararlılıklar gösteren 57. Alayın komutanı da sonun da çok istediği şehitlik rütbesine kavuşmuştu. Artık onun için her dem vuslâttı...

21 Ağustos 1915/ II.Anafartalar Savaşı

Hamilton artık yenilen pehlivanın psikolojisine bürünmüştü. Yenildikçe yenmek için hemen plan yapmaya başlıyordu. Kendisi İngiltere'den gönderilen bir tümen askeri ve Mısır'dan gelecek atlı tümeni de kullanırsa, Anafartaları bir kez daha zorlarsa zaferi kazanabilirdi. Zira Türkler tüm ihtiyatlarını kullanmışlardı. Yorgundular. Kısacası Hamilton kendini avutmak için ne kadar iyimser konu varsa alt alta bulup sıralıyordu. Ama içindeki canavar, içindeki kemirgen de hep onu kemiriyordu: "Ya yenilirsek?"

Hamilton her seferinde olduğu gibi bu kez de dikkatli davranıyordu. Başarısız olan General Stopford'u görevden aldı. Daha genç ve enerjik olan 29. Tümen Komutanı General Mahon Lisle'yi getirdi. Ayrıca Seddülbahir'deki bu tümenin askerlerini de Anafartalara nakledecekti. Bu amaçla askerler 17 Ağustos günü büyük bir gizlilik içinde gemilere bindirildi ve söz konusu yere taşındı.

Hem Anafartalar'da hem de Arıburnu'nda saldırıya geçeceklerdi.

O gün yazın en kavurucu sıcağı Suvla Koyu'nda hüküm sürüyordu sanki. Yine ilk önce her yeri bombaladılar. Sonra saldırıya kalktılar. Saat 15.00'de İngilizler Anafartalar'da Anzak askerleri Arıburnu'nda hücuma geçtiler.

Sabri, takımıyla birlikte saldırının odak noktasını oluşturan Yusufçuk Tepede görevliydi. Arkasında da daha önce görev yaptığı Çifte Yusuf tepesi vardı. Hızla ilerlemeye gayret eden atlı süvarilerin önüne çıkmayı, onları durdurmayı düşünüyordu. Ama tozdan dumandan kimse kimseyi görmüyordu. Bu arada sıcaktan ve top atışlarından dolayı da çalılıklar tutuşmaya başlamış, ilerilerinde bir de yangın çıkmıştı. Şimdi dumanlarla görüş mesafesi iyice sıfırlanmıştı. Ancak siperlere yapışan askerler kulaklarını yere dayamış bir şeyler tahmin etmeye çalışıyordu. Mısır'dan gelen süvari tümenlerinin atları dört nala siperlere doğru yaklaşıyordu. Yer uğulduyor, sanki bir deprem dalgası yaklaşıyordu. Siperdeki Türk askerleri bu gürültüyü çok merak ediyorlardı. Az sonra dumanların içinden bir sürü atlının siperlere girmek istediğini görünce, başta Asteğmen Sabri ve takımı olmak üzere diğer Türk askerleri atların ayaklarına sarılıyor, kimi dizginleri yakalamaya çalışıyordu. Kimi de üzengilere tutunup atların üstündeki İngiliz askerlerini yer yıkıyorlardı. Yerde siperler içinde yoğun bir kapışma yaşanıyordu. Siperlerde boğuşanların, yaralıların ve ölülerin üzerine atlar basıyor, gözleri korkudan büyümüş şekilde kişneyip duruyordu. Sabri ise elinden geldiğince takımı yönlendirmeye çalışıyordu. Bir ara takımının içine giren süren bir subayın ayaklarına yapıştı. Onu yere düşürdü. Boğaz boğaz çarpışmaya başladı. Yerde birkaç kez yuvarlandılar. İngiliz subay tabancasını Sabri'nin boğazına dayamıştı. O da elliyle subayın boğazını sıkmaktaydı. Aniden ateşlenene silahla Sabri vuruldu. Ama yine de subayın boğazının sıkmaya devam ediyordu. Gözleri büyümüş, ağzından kan geldiği halde bağırıyordu:

– Bu topraklar bizim!

Subay, boğazını sıkan Sabri'nin yüzündeki kopkoyu bir nefreti görmüş adeta ürkmüştü. Ancak bir süre sonra mengene gibi eller boğazını sıktıkça sıktı. İngiliz subay can verdi. Ağır yaralı Sabri doğrulmak istedi. Ancak yüzlerce at üzerinden gelip geçti. Sabri iki büklüm olduğu halde başını elleri arasına almış korumaya çalışıyordu. Ama bazen üzerine as-

kerler de basıyordu. Atlar bu kez geri doğru koşuyorlardı. Yine Sabri'nin üzerine bastılar... Asteğmen Sabri şimdi kendisine doğru koşan yüzlerce, binlerce kelebeğin olduğunu görüyordu. Şimdi yangın alanına dönen yerlerde gelincikler ve güller açılmıştı. Her taraftan göz göz pınarların çağıldadığını görüyordu. Susuz kalmış, yanmış yıkılmış biri olarak yerden bitmekte olan bu pınarlardan birine ağzını uzatmış ve öylece kalmıştı.

Asteğmen Sabri'yi siperin duvarını öpmüş bir vaziyette iki büklüm olarak buldular... O da bu vatan için "Çanakkale'ye gidenler" dendi. Ama şimdi kutlu bir yolculuğun başındaydı...

***

Yine siperlerde boğuşmalar, çarpışmalar yapıldı ama Türkler her iki cephede de yerlerinden kıpırdamadılar. Hamilton yine düş kırıklığına uğradı. Elindeki tüm kozları oynamıştı. Türkleri yine mağlup edememişti. Bu yüzden Türklerin oralardan sökülüp atılması mümkün olmazdı. Yani yine bir şey değişmeyecekti.

Hamilton, artık harbi kaybettiğini iyi biliyordu.

Hazan, sararan yüzüyle Gelibolu Yarımadası'na gelmişti.

Gelibolu Yarımadası'nda ayakta kalan ağaçların yaprakları sararmaya yüz tutmuştu. Hazan mevsimi geliyordu. Eylül, sarı eylül ilk önce yapraklarda kendini hissettirmeye başladı. Sonra havalar serinlemeye yüz tuttu. İşte yazın dahi eksik olmayan Gelibolu'nun poyraz rüzgârı şiddetini artırdı. Hiç durmadan günlerce esti durdu. Zaten tek kurtuluş ümidini denizdeki gemilere bağlayan siperdeki İtilaf Devletleri asker, kötü hava şartları sebebiyle arkalarında gemileri göremeyince değişik duygulara kapılıyorlardı. Terk edilmiş hissini yaşıyorlardı. Hele hele havaların gittikçe soğumaya başlamasıyla hastalıklar askerlerin bitkin ve bıkkın sırtlarına çök-

müştü. Sıcaktan çektikleri ızdırap şimdi soğukla daha da artıyordu. Hele yağmurlar da yağınca artık siperlerdeki hayat çekilmez olmuştu. Öyle ki tepelerden başlayan seller, genellikler sırtlarda siper açmış İtilaf Devletleri askerlerinin olduğu yerlere doluyor, uyuyan askerler bu sellerden boğuluyordu. Silah, cephane ve insan kısacası her şey ıslanıyordu.. Türkler ise daha tepelerde olduğu için selden fazla etkilenmiyorlardı. Ama onlar da siperlerin içine dolan suları atmak ve çamurla uğraşmak zorundaydılar.

Gelibolu'nun killi çamurları ayaklardan potinleri alıyor. Yürümeyi bir işkence haline getiriyordu. Artık her iki taraf da birbirini unutmuş kendi can derdine düşmüştü. Ekim ayında hızlanan yağmurlar siperleri dolduruyordu. Artık üşüterek ölenlerin sayısı gittikçe artıyordu.

İşte bu günlerde İtilaf Devletleri, yarımadayı boşaltmanın iyi olacağını düşünüyordu. Eğer kar yağmaya başlarsa burada çarpışmalarda ölenlerden çok daha fazla can kaybı olabilirdi. Ancak çekilme askerlere ve subaylara kesinlikle söylenmiyordu. Asker ve subaylar burada yılgınlık içinde politikacılara küfredip duruyorlardı. Sonra 5 Kasım 1915 yılında geri çekilme kararı alındı. Zaten o günde Gelibolu'nun yüksek tepelerine, Conkbayırı'na, Kocaçimen Tepe'ye, Anafarta köylerine ve tepelerine ilk kar düşmüştü. Bu kez zorda kalan Türklerdi. Çünkü onlar tepelerdeydi. Soğuklardan daha fazla etkileniyordu. Aralık ayına gelindiğinde artık soğuktan donan askerlerin sayısı her iki tarafta da çok artmıştı.

***

Halit Mustafa, Seddülbahir siperlerinde beklemekten bıkmıştı. Çarpışmalar iyice durmuştu. İngiliz askerleri zaman zaman taciz ateşinde bulunuyordu. Ancak bu ateşler yasak savma kabilindendi. Artık siperlerde İtilaf Kuvvetleri'nin geri çekileceği yönünde haberler yayılıyordu. Daha önce böyle bir çok söylenti yayılmış, aslı astarı çıkmamıştı. Askerler bu tür haberlere ihtiyatla yaklaşıyorlardı. Bir başka haber de Seddülbahir mıntıkasında uzun süre görev yapan askerlerin başka bir yere kaydırılacağı yönündeydi.

Halit Mustafa bu haberler hakkında çok düşünmüştü. Ancak İngilizlerin buralardan gideceğine ihtimal vermiyordu. Kışın bu şekilde beklenip baharda yine saldırıya geçeceklerini düşünüyordu. Kendi birliklerinin başka yere gönderileceğini düşününce hayıflanmadan edemedi. Buradan gitmek, burada hiçbir şey olmamış gibi gitmek kolay mıydı? Bunca şehidi burada toprağa verdikten sonra buralardan, kanla yoğrulan bu topraklardan gitmek kendileri için hiç de kolay olmayacaktı. Kendine gitme yönünde bir haber ulaşmadığı halde Halit Mustafa hüzünlenmişti. Kaç zamandır, "Buradan nasıl gidebilirim?" diye düşünüyordu. Arkadaşlarını düşündü, Doktor Mehmet Nazif'i, Hasan Hoca'yı, Edebiyatçı Sabri'yi, Mülkiyeli Ragıp'ı, Deli Kemal'i ve İstanbul'da bıraktıkları Hıristo'yu düşündü. Buradan bir başka yere giderse, arkadaşlarını buralarda tekrar göremeyeceğini sanıyordu. Yarımadanın her yerinde canlarını dişe takarak yaklaşık bir senedir düşmanla çarpışmışlardı. Nice yiğitler, nice erler ve subaylar bu topraklara düşmüştü. Ancak Gelibolu Yarımadası düşmemişti. Çanakkale Boğazı bir kez daha geçilememişti. En önemlisi Balkan Harbi'nin utancını unutturmuşlardı.

Halit Mustafa sonra kendi kendine konuşmaya başladı:

– Burada büyük bir destan yazıldı. Bu destan kan ve canla yazıldı. Burada her bir karış toprak ya bombalandı ya da kana bulandı. Artık buralar, bu topraklar kutsaldır... Aslında vatanın her yeri kutsaldı ama burası başka.

Sonra derin derin denizin kokusunu içine çekti. Toplanamayıp artık dallarda siyaha dönmüş zeytinlerin kokusunu duydu. Bir daha hiç koklayamayacak olmanın verdiği duygu ile şehitlerin yattığı, gazilerin vurulduğu toprağın kokusunu da duydu.

– İşte en güzel koku bu. Toprak kokusu. Vatan kokusu...

Bir koyu yalnızlığın içinden sıyrılmış da kendine gelmiş gibi siperlere doğru yürüdü. Askerleri soğuktan titriyorlar, ara sıra yağan yağmurdan ıslanıyorlardı. O da siperlere girdi. Üstü örtülen derin siperlere doğru yürüdü.

Kendisine kalın bir cigara sardı. Derin bir nefes çekti. Ardından da uzun uzun öksürdü. Sonra bir er gelip selam verdi:

– Komutanım yeni bir emir.

– Ver bakayım.

Halit Mustafa kâğıdı aldı, okudu:

"Seddülbahir mıntıkasında düşmana karşı gösterdiğiniz kahramanlıklar her türlü övgüye değerdir. Siz ve takımınız madalya ile ödüllendirildiniz. Sizleri tebrik ederim. Ancak uzun zamandır burada çarpıştığınızdan dolayı ve daha nice vazifelerde göstereceğiniz başarı da düşünülerek takımızla birlikte Seddülbahir'den ayrılacak olan II. Tabura katılınız. Yeni görev yeriniz olan Kafkas Cephesi'ne gitmek için hazırlıklara başlayınız.

Buradan İstanbul'a gidecek, Oradan Ulukışla'ya trenle varacak oradan da Niğde, Kayseri, Sivas, Erzincan, Bayburt şosesini yürüyerek kırk beş günde Kafkas Cephesi'ne ulaşmanız emredilmektedir...

Yeni görevinizde şahsınız ve takımınıza Allah'tan muvaffakiyetler niyaz ederim.

Kolordu Komutanı Esat Paşa."

Halit Mustafa dondu kaldı. Evet buradan gidiyorlardı demek ki... Bu toprakları ve akıbetlerini dahi bilmedikleri arkadaşlarını burada bırakıyorlardı demek ki... Bir cepheden bir başka cepheye yürüyerek gideceklerdi. Yine bal yapmaya gideceklerdi... Halit Mustafa üzgün bir şekilde askerlerine seslendi:

– Haydi toplanın siperleri ve Seddülbahir'i terk ediyoruz.

Askerler bu emre şaşırmışlardı. Hiçbiri artık evleri gibi benimsedikleri su ve çamur dolu, soğuk siperleri bırakıp gitmek istemiyordu. Yine de isteksiz ağır bir şekilde siperlerden çıkmaya başladılar.

Halit Mustafa, son kez Seddülbahir'e, kaleye, adalara ve boğaza uzun uzun baktı. "Ey Gelibolu, ey Seddülbahir, Kirte Allahaısmarladık. Burada görevimiz bitti. Burada ballar balını yaptık. Şimdi bir başka yere Kafkasya'ya gidiyoruz.

Ey vatan, sana nerede can ve kan vereceksek, meraklan-

ma oraya geliriz. Hem yürüyerek hem de koşarak... Amaç bal yapmak değil mi?"

Halit Mustafa, gözleri dolu dolu olduğu halde askerleriyle II. Tabura katılmak için yola çıktı...

Çanakkale'ye Gidenler, şimdi yine yollara düşüyordu. İçlerinde toprağa düşenleri de vardı. Rüzgâr ve yağmur toprağa düşenlerin mezarlarını okşuyordu...

***

Artık Arıburnu'nda çarpışmalar iyice hafiflemişti. Hasan Hoca çarpışmaların daha yoğun olduğu Büyük Anafarta Köyü civarına gönderilmişti. Köye girerken Hasan Hoca hayretler içinde kalmıştı. Köy diye bir şey sanki yoktu. Sadece ayakta nasılsa kalmış duvarlar vardı. Köye giren yollar düşman mermilerinden adeta görünmüyordu. Hoca hayretini gizleyemedi:

– Bu kadar bol mermiyi nereden bulmuşlar?

Duvaralra saplanıp kalmış patlamayan mermilere bakarak köyün dışındaki mezarlığa yürüdü. Burada da yeni açılmış mezarlar vardı.

Az ileride bazı inleme sesleri duydu. Hemen seslere doğru koştu. Yedinci Tümen İkinci Topçu Alayından Bolulu Üsteğmen Hasan Tahsin büyük bir servi altında yatıyordu.

– Nen var yiğidim?

– Vuruldum.

– Yaran ağır seni geri götürmemiz lazım.

– Beni geri götürmeyin zira o kadar yaşayacağımı sanmıyorum. Sizden ricam şu servinin altına bir mezar açtırınız. Beni bu servilerin altına gömünüz.

– Hasan Hoca Hasan Tahsin'i teselli etmek istedi:

– İyileşeceksin merak etme.

– Bu yara iyileşmez. Ben subayım. Yarayı iyi bilirim...

Hasan Hoca ne diyeceğini bilemedi. İplik gibi akan çeşmeden su getirmek için köye doğru koştu. Matarasını doldurdu. Geri döndüğünde Hasan Tahsin'in öldüğünü anladı. Sedyecilere ve ihtiyatta bulunan bir manga askerden yardım istedi:

– Yiğitlerim şuraya bir mezar kazalım. Hasan Tahsin Bey'i toprağa verelim. Zira vasiyet etti. Beni şu servinin altına gömün, dedi.

Hasan Tahsin'i henüz toprağa vermişlerdi ki bazı sesler duydular. Hepsi bu anlaşılmaz seslerin ne olduğunu anlamak için az ileri gittiklerinde bazı İngiliz askerlerinin köyün girişine doğru bitkin bir şekilde yürüdüklerini gördüler. İngiliz askerleri bu kadar yolu nasıl gelebilmişlerdi. Yoksa İngilizler kolaylıkla ilerliyorlar mıydı? Hiç düşünmeden başta hasan Hoca olmak üzere sedyeciler ve ihtiyat mangası İngilizlerin üzerine atıldılar. Bir takım kadar İngiliz askeri yolunu kaybetmiş, uzun bir süre derin bir vadide saklandıktan sonra yollarını şaşırıp Büyük Anafarta Köyü'ne dek gelmişlerdi.

Hasan Hoca en başta koşuyordu. Önüne çıkan İngiliz erine bir el ateş etti. Sonra onun yere düşen tüfeğini alıp askerlerin içine daldı. Süngüyle vuruşuyordu. Onun gayretini gören diğer erler de olanca güçleriyle İngilizlere karşı koyuyorlardı. Hasan Hoca boşa giden bir hamle yaptı. Sırtına bir süngü saplandı. Hoca adeta omurgalarının arasına soğuk bir demirin girdiğini hissetti. Hızla geri döndü. Şaşırdı. Hayretler içinde kaldı. Evet oydu. Karşısındaki asker, oğlum dediği küçük askerdi. Elleri narin, bilekleri incecikti. Gözleri Çanakkale Boğazı, Ege Denizi kadar maviydi. Alçak boyluydu. Elinde tuttuğu silah neredeyse boyuna denkti.

Hasan Hoca sevindi. Gülümsedi. "Oğlum!" dedi. Elindeki silahı attı. Karşısında duran bu küçük askere doğru bir adım attı. Ancak küçük asker kendine gülerek, kucaklamaya gelen Hasan Hoca'nın göğsüne süngüsünü sapladı.

Hasan Hoca bir "Ah!" çekti. Ardından da, "Oğlum" dedi yine. Boşta kolan kollarını küçük askerin boynuna dolamak için bir adım daha attı. O sırada bir süngü daha böğrüne girdi. Uzun ve derin bir rüyadan uyanır gibi oldu. Karşısındaki askere baktı. Hayır, bu oğlu değildi. 19 Mayıs saldırısında şehit düşen, bizzat toprağa verdiği, küçük oğluna benzettiği er bu değildi Bu er küçük askeri öldüren erdi. Küçük askerin

adeta aynada kendisini seyrettiği, kendini gördüğünü sandığı, İngilizlere yardıma gelen Anzak askerlerinden biriydi. Hoca pişman oldu. Artık çok geçti. Yüzüstü yere düştü. Sanki bu gerçeği görmek istemiyormuş gibiydi. Hasan Hoca koyu ve taze bir toprak kokusu duydu. Her yanının biber acısı gibi yandığını hissediyordu. Gittikçe üşüyordu. Bu yaz sıcağında üzerine beyaz beyaz karların yağdığını ve karların üzerini yavaş yavaş örttüğünü hissediyordu. Halbuki Türk askerleri onu taze bir mezar içine koymuşlar üzerine toprak atıyorlardı.

Az sonra Hasan Hoca son nefesini verdi. Her yer kararadı...

Ertesi gün yağan kar Hasan Hoca'nın mezarını örtmüştü.

***

Seddülbahir'den Kafkas Cephesi'ne bazı askerlerin kaydırılması üzerine Kirte'de bulunan az sayıdaki ihtiyat birliği Seddülbahir'deki siperlere yerleştirilmişti. Siperlerin içinde, üstü örtülü zeminliklerde nöbetteydiler. Ragıp bir ara dışarı çıkıp etrafına bakındı. Bazı askerler Kirte'ye doğru yola çıkmışlardı. Bu askerler Kafkasya Cephesine gönderilen II.Tabur askerleriydi. Ragıp onlara dalgın daldın baktı. Tanıdık bir yüz arar gibiydi. Ama askerlerin içine girmiş Üsteğmen Halit Mustafa'yı görememişti. Sonra kendine sormuştu:

– Nereye gidiyorlar?

Bu soruya yine kendi cevap vermişti.

– Nereye gidecekler yine bir başka cepheye, bir başka sipere dedi.

– Peki biz nereye gideceğiz? İngilizlerin çekileceği söyleniyor. İstanbul'a mı? Anneme mi? Yoksa biz de bir başka cephenin yollarına mı düşeceğiz?

Seddülbahir sırtlarında soğuk bir rüzgâr esti. Üşüdü, içeri girdi. Dalgındı. Ne olacağını bilemiyordu. Zaten burada kimse ne olacağını, nasıl olacağını bilemiyordu. Ragıp:

– Hayırlısı bakalım, dedi. Hayırlısı...

***

O gün *(19 Aralık)* askerlerden çok dikkatli olunması istendi. İtilaf Devletleri'nin kırk kadar nakliye gemisi İmroz'dan Saroz'a doğru hareket ettiği haber verilmişti. Yeni bir çıkarma olabilir, diye asker uyarılıyordu. Seddülbahir mıntıkasında ise karşı hücumların yapılacağı haberleri dolaşıyordu.

Türkler kışlık malzeme tedârik etmek ve siperleri tahkim ile uğraşırken, Hamilton da askerlerini geri çekmenin planlarını yapıyordu. Bu geri çekilmede on bin kayıp öngörülüyordu. Ancak gece asker alınarak yapılan sevkıyatlardan Türklerin haberi olmadı. Çünkü gündüz anormal bir şey yoktu. Yine siperlerde karşılıklı çatışmalar oluyordu. Gece askerler eşeklerin, katırların nallarına çaputla bağlıyor, sahile gidiyor, buradan açıkta beklemekte olan gemilere taşınıyordu.

Hamilton çekilmeyi çok iyi planlamıştı. Samanlardan at maketleri, insan ve asker maketleri siperlere konmuş, kendi kendine ateş eden tüfek düzenekleri yapılmıştı. Bir yerde ansızın bir tüfek ateşleniyor, bir süre sonra susuyordu. Kurulan büyük çadırlardaki lambalar bile söndürülmemişti...

***

"Gece yarısı saat 03.00'te Pertev Bey geldi, uyandırdı ve şu bilgiyi verdi: 9 tümen Kurmay Başkanı Suat Bey diyordu, Tuzla ayağında ve Azmak dere önünde çok sayıda harp ve nakliye gemisi görülmüş, şalopelerin gidip geldiği görülmüş. Düşman kaçıyordu... Düşman pek gizli bir surette çekilme yaptı ve sır vermedi. İnşallah güney grubundan da defolup giderler.

Anafartalar Grubu Kurmay Başkanı

Kurmay Binbaşı İzzetin Çalışlar, 19 Aralık 1915."

***

Ragıp soğuk siperler içinde müthiş bir patlamayla uyandı. Karşı hücumun başladığını sanarak askerlerini uyandırdı.

– Kalkın!

– Hücum var.

– Çabuk siperlerde yerlerinizi alın!

– Sallanmayın!

Az sonra dışarı çıktığında Seddülbahir kıyısında büyük yangınları gördü. İtilaf Devletleri gemilerle tüm askerlerini

Adalara götürüyordu. Kıyıda ve Seddülbahir kalesinde bıraktıkları silahları, eşyalarını, yiyecekleri, yakacakları ateşe vermişler, bombalarla imha etmek istemişlerdi.

Ragıp baştan bütün bunlara bir anlam erememişti. Ama daha sonra bunun ne zamandan beri söylenegelen geri çekilme olduğunu anlamıştı. Bu kez sevinçle askerlerine bağırdı.

– Gidiyorlar!

– Gidiyorlarmış!

– Düşman pes etti arkadaşlar!

– Düşman pes etmiş!

Bu sözler üzerine siperlerde ne kadar asker var ise sevinçle Seddülbahir sahillerine doğru koşmaya başlamışlardı. Askerlerin kimisi toprağı öpüyor, kimisi birbirine sarılıyor, kimisi de şükür seccadesine alnının koyuyordu. Sevinç nidaları, haykırışlar birbirine karışırken düşmanın yakmak istediği eşyalarından koyu bir duman yükseliyordu.

Ragıp, geri çekilen gemilere bakarken gözleri dolu, yüreği sevinçten hevenk hevenk şu mısraları söyleyebildi:

"Seherde ezan sesi, susuz ruhlara kaynak,
Akşamın grup rengi; denizden bayrak bayrak,
Çok destanlar yazıldı adına, yaprak yaprak,
Düşmanlar barınamaz, mübarektir bu toprak."

Ragıp, İngiliz siperlerine bağlı bulunduğu alayın sancağını dikti. Şimdi içinde mutluluk yanında biraz da gurur vardı. İstanbul'dan, "Çanakkale'ye gidenler"den bir o bir de Halit Mustafa sağ kalabilmişti. Ancak bu gerçeği Ragıp ancak yıllar sonra öğrenebilecekti.

***

Gelibolu Yarımadası'nın her yerinde taze mezarları, şimdi rüzgâr, yağmur ve kar bir ziyaretçi gibi dolaşıyor, rüzgar sanki şehitlerin saçlarını okşuyor, herbir damlasının meleklerle indirildiği yağmur taneleri, farklı kristal yapıya sahip kar taneleri sanki şehitlerin alınlarını öpmek ister gibi mezarların üzerine habire düşüyordu..

Güneş batmayan bir imparatorluğun askerleri, kendilerini adalara ve Mısır'a götürecek gemilere binebilmenin sevinci içindeydiler. Adalara doğru giderken, Gelibolu Yarımadası'nın tepelerine bakarken hâlâ korkuyor ve titriyorlardı.

Zira onlar insanı titreten bu topraklarda uzun süredir titreyip durmuşlardı. İşte şimdiki bu titreme gönüllerinde yer etmiş o tortunun bir eseriydi...

SON

SON SÖZ

Çanakkale'de, Gelibolu'da canla ve kanla yazılan bir destanı, baştan sona anlatmaya gayret etmiştim. Elbette bu kitap şehitlerimizin, gazilerimizin, atalarımızın yazdığı eşsiz bir destanı anlatmaya yetmez. Kalemimiz ve yüreğimiz bu destanı yazarken çok zorlandı. İçimde hep büyük bir endişe taşıdım. Bu endişe, yazılanların onlara layık olmadığı düşüncesindeydi. Ancak niyetimizin, bu destanı anlatmak olduğunu hatırladıkça teselli buldum. Hele hele raflardaki Çanakkale'ye ait iki kitabın bana ait olması, hayatımın daima en büyük mutluluğu olacaktır.

Gelibolulu olarak, bu topraklara karşı olan ödevimi, Çanakkale'ye Gidenler ve Geliboyu ile yerine getirmeye çalıştım. (Yerine getirebildim diyemiyorum.) "Çanakkale Savaşı'nı yazan kalemler çerağ olur yanar. Kâğıtlar tutuşur. Kalem tutan ellerin mecali tükenir. Çanakkale, yazmak ve anlatmakla bitmez." bitmemeli de...

Değerli okuyucularımız, bu satırlara gelmekle, iki ciltlik eserimizi okumuş olmaktasınız. Böylece, muhteşem destanı manen yaşamış oldunuz. Şimdi en yakın zamanda, ilk fırsatta Gelibolu Yarımadası'na gidiniz. Okuduklarınızın atmosferini orada yaşayınız. İnsanı titreten o topraklara bir kere gittiğinizde, kutlu atmosferin sizi her sene Gelibolu Yarımadası'na çağırdığını göreceksiniz. Bu çağrının orada yatan şehitlerimizin, çağrısı olduğunu bilin. Bu davete icabet edin...

Çanakkale'ye Gidenlen ve Gelibolo'yu okurken benimle birçok şeyi paylaşacağınızı düşünüyorum. Bu destan tüm milletimizindir. Destan yazanlar ve destanlarımız unutulmasın.

İSMAİL BİLGİN
01.01.2004, İstanbul

YARALANILAN KAYNAKLAR

Adil, S., 2003, Selahattin Adil Gelibolu'da, Sea life Dergisi Mart Sayısı, s. 46-50.

Ahmet Altuntaş, 1997, Belgelerle Çanakkale Savaşları.

Alkış, A, S, 1992, Şehit Futbolcular Belgeseli, Hürriyet Gazetesi.

Akçay, İ., (Sahaf) Özel Arşivi.

Akçora, E., 1988, Çanakkale Deniz Savaşında En Uzun Gün, 18 Mart 1915, Türk Dünyası Tarih Dergisi Mart Sayısı, 14-27.

Akçora, E., 1988, Çanakkale Deniz Savaşında En Uzun Gün, 18 Mart 1915, Türk Dünyası Tarih Dergisi Nisan Sayısı, 24-32.

Apuhan, R. Ş., 1997, Sina'dan Galiçya'ya Mehmetçik, Timaş, Yayınları, 2. Baskı, s. 246.

Arma Yayınları, Çanakkale Hatıraları 1. Cilt, s. 361.

Arma Yayınları, Çanakkale Hatıraları II. Cilt, s. 300.

Arma Yayınları, Çanakkale Hatıraları III. Cilt, s. 475.

Artuç. İ., 1992, 1915 Çanakkale Savaşları, Kastaş Yayınları, s. 394.

Atlas Dergisi, Nisan 2001 Sayısı.

Ateşoğlu, A., 1999, Çanakkale Savaşları Türklük Savaşıdır, Türk Dünyası Araştırmalar Vakfı Mart Sayısı, 49-53.

Aydemir, S, Enver Paşa Cilt 1, 2, 3, Remzi Kitabevi.

Aydemir, S, 2000, Tek Adam Cilt-1, 2, 3, Remzi Kitabevi.

Ayhan, A., 2000, Çanakkale Savaşları Sırasında Harp Hastahaneleri ve Balıkesir ile Kazalarında Harp Hastahaneleri, 156-171, VI. Türk Tıp Tarihi Kongresinde (22-24 Mayıs) Tebliğ.

Bardakçı, İ. İmparatorluğa Veda, Hülbe Yayınları.
Barış, İ, 2000, Çanakkale Savaşları, Şen Matbaa, s. 194.
Batmaz, E, Ş., 2000, Cepheden Cepheye, Esaretten Esarete, Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 165.
Bayraktar, F., 1998, Araç'lı Şehit ve Gazi Atalarımızın Soy Kütüğü, Kitabevi, s. 215.
Beyoğlu, S., 2001, Çanakkale Savaşlarında Atatürk, Türk Dünyası Araştırmalar Vakfı, Mart Sayısı.
Bilgin, İ., 2003, Çanakkale'ye Gidenler, BKY, Roman, s. 360.
Bilgin, İ., 2003, Yenilmezlerin Yenildiği Yer, Türk Edebiyatı Dergisi Mart sayısı, 353. Sayı, 57-60.
Bilgin, İ., 2002, Çanakkale'deki Gelincik Yaraları, Türk Edebiyatı Dergisi Mart Sayısı, 33-35.
Bilgin, İ., 2004, Rakamlarla Çanakkale Harbi, Tarih ve Düşünce Dergisi, Şubat Sayısı.
Bilgin, İ, 2004, Bir Şahsiyet Abidesi, Selahattin Adil Paşa, Tarih ve Düşünce Dergisi., Şubat Sayısı.
Bnb. Halis Bey, 2000, Çanakkale Raporu, Arma Yayınları, s. 271.
Bulut, A., Yazan, N., Kaya, R., 1986, Türkün Şeref Destanı, Tercüman Gazetesi Aile Kitaplığı, s. 62.
Cönk, C.1947, Hatıralar, s. 184.
Çakır, D., 2003, Çanakkale'de Siper Savaşları, Popüler Tarih, 44-52.
Çanakkale-1915, 2003, Toplumsal Tarih Dergisi Mart Sayısı, s. 73-98.
Çetiner, S, 2000, Çanakkale Savaşları Üzerine Bir İnceleme, Cem Ofset, s. 289.
Çulcu, M., 1997, Kanlısırt Günlüğü-Mehmet Fasih Bey'in Çanakkale Anıları, Arba Yayınları, s. 248.
"Develi Musevi Tugaylarını Kuran Joshua Myren Öldü." haberi Hürriyet Gazetesi,. 27 Haziran 2003 Salı
Dündar, C., 2001, Gölgedekiler, İmge yayınları, s. 240.
Ebüzziya, Z., 1995, Bedeli Çanakkale'de Ödendi, Zaman Gazetesi, 19 Mart.
Eceabat Belediyesi Rehberi, Eceabat, s. 127.

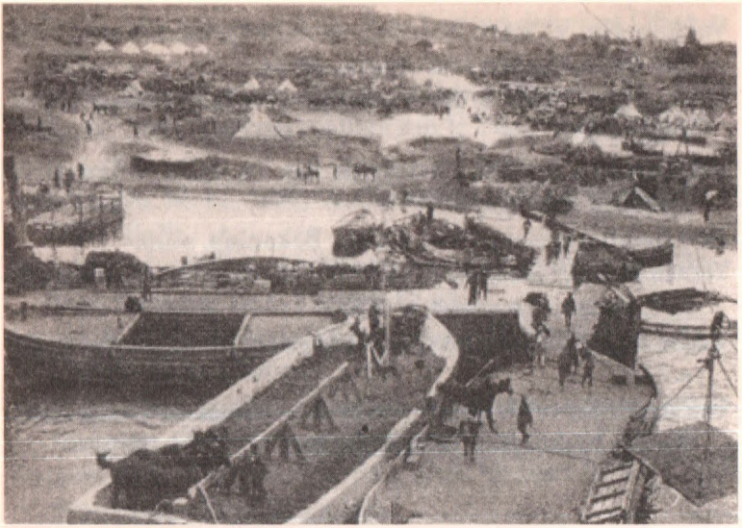
Emil, V., 1997, Çanakkale'de Bahriyelilerimiz, 2. Baskı, Sanat Kitapevi, s. 270.
Eren, R., 1999, Çanakkale Savaşlarının Mana ve Ehemmiyeti, Nesil Yayınları, s. 128.
Eren, R., 2003, Çanakkale Kahramanları, Nesil Yayıncılık s. 141.
Eren, R., 2003, Çanakkale Savaş Alanları Gezi Günlüğü, Nesil Yayıncılık, s. 127.
Erhat, A., 1993, Mitoloji Sözlüğü, Remzi Kitabevi.
Ersoy, M.A., 1987, Safahat, Akpınar Yayınevi, 625-626.
Esat Paşa'nın Çanakkale Hatıraları, 2003, Orgun Yayınları, 2. Baskı., s. 542.
Esat Paşa'nın Çanakkale Hatıraları, 1975, Baha Matbaası, s. 307.
Eşref, R., 1999, Mustafa Kemal Anafartaları Anlatıyor, Cumhuriyet Kitap, s. 112.
Gedikli, Y., 1996, Türk Edebiyatı Dergisi Mart Sayısı, 28-2.
Gençcan, M., 1998, Çanakkale Savaşları ve Menkıbeleri, Bayrak Matbaası s. 190.
Gençcan, M., 2000, Çanakkale Savaşlarında Kan Çiçekleri, Bayrak Matbaası, s. 189.
Gençcan, M.İ., 1993, Çanakkale Savaşlarında Altın Harfler, Bayrak Matbaası s. 160.
Gölen, Z., 1999, Modern Zamanların Efsanesi, Çanakkale, Türk Dünyası Araştırmalar Vakfı Dergisi, Sayı-148. Nisan, s. 33-41.
Görgülü, İ., Çanakkale'de Almanların Niyeti.
Göze, E., 2003, Çanakkale'de Kumandalar Savaşı, Boğaziçi Yayınları, s. 158.
Göze, E, Kuğunun Son Ötüşü, Boğaziçi Yayınları.
Göze, E., 2003, Bir Hilal Uğruna, 24, 25, 26 Nisan 1915, Türk Dünyası Araştırmalar Vakfı Dergisi Mayıs Sayısı, 28-32.
Günesen, F., 1986, Çanakkale Savaşları, Kastaş Yayınları, s. 360.
Güralp, Ş., 2003, Çanakkale Cephesinden Filistin'e, Güncel Yayıncılık s. 152.

Güzel Yazılar, Gezi Hatıra,1997, Türk Dil Kurumu Yayınları, 285-288.
Hamilton, I., 1972, Gelibolu Günlüğü, Hürriyet Yayınları, 1. Baskı, Çev: Osman Özdeş.
Homeros, 1998, İlyada, Can Yayınları, s. 589.
İnceoğlu, N., 2001, Siper Mektupları, Remzi Kitabevi, s. 239.
İrdesel, M., 1973, Çanakkale Savaşları ve Harp Sahaları Rehberi, Baha Matbaası.
İrdesel, M., 1998, Gelibolu ve Yöresi Tarihi, Geltur Ajans, s. 224.
Kabaklı, A., 1989, Temellerin Duruşması, TDV Yayını, s. 389.
Karabekir, K., 2000, Birinci Cihan Harbine Nasıl Girdik? Cilt 1, 2, 3. Emre Yayınları.
Karaca, A., 2000, Zafere Giden Yol, Tarih ve Düşünce Dergisi, Mart Sayısı.
Karatay, B.V., 1987, Mehmetçik ve Anzaklar, İş Bankası Yayınları, s. 167.
Karpuzoğlu, M., Eceabat, s. 96.
Kaşıkçı, A., 1999, Gelibolu Dedim Zaman Durdu, Emre Basım Evi, s. 76.
Kaylan, A. Çanakkale İçinde Vurdular Beni, Tercüman 1001 Temel Eser Dizisi, s. 182.
Kemal, M., 1968, Arıburnu Muharebeleri Raporu, TTK- XVI Seri, Sa-8, s. 200.
Kızıldağ, S., 2003, Çanakkale Cesaretin Bedeli, Arma Yayınları.
Kocakaplan, İ., 2003, Yetiş Ya Muhammed Kitabın Gidiyor, Türk Edebiyatı Dergisi Mart sayısı, 353. Sayı-50-56..
Köseoğlu, N., Türk Dünyası Tarihi ve Türk Medeniyeti Üzerine Düşünceler.
Maltepe, H., 2000, Çanakkale Kalbe Gömülü Değerler, Kitap Matbaacılık, 208.
Kaplan, M., 2003, Tarihe Sığmayan Destan Çanakkale, Gençlik Yayınları, s. 134.
Kurşun, Z., 2000, 18 Mart'ın Gerçek Kahramanı, Tarih ve Düşünce Dergisi, Mart Sayısı.

Erksan, M., 2003, 18 Mart 1915, 18 Mart tarihli Cumhuriyet gazetesi.
Moorehead, A., 2000, Gelibolu, Doğan Yayıncılık, s. 342.
Mustafa, M., 1998, Cepheden Cepheye, Arma Yayınları, s. 150.
Müderrisoğlu, A., 1997, Sarıkamış Dramı (1-2 Cilt), Kastaş Yayını, s. 627.
Müftüoğlu, M., 1994, Üç Beyinsiz Kafa, Risale Yayınları, s. 195.
Mühlman, C., 1998, Çanakkale Savaşı, Timaş Yayınları, s. 168.
Mütercimler, E., 1987, Destanlaşan Gemiler, Kastaş Yayınları, s. 299.
Niyazi, M., 2000, Çanakkale Mahşeri, Ötüken Yayınevi, s. 542.
Noyan, A., 1956., Son Harplerde Salgın Hastalıklarla Savaşlarım, Ankara Tıp Fakültesi Yayın no-54, Son Havadis Matbaası, 35-48.
Nutku, E., 1980, Çanakkale Savaşlarında Yaşanan Olaylar, Tarih ve Edebiyat Mecmuası, Nisan sayısı, Sayı-4, s. 21.
Oglander, Çanakkale Gelibolu Askeri Harekatı, Çev: Tahir Tunay.
Orbay, R., 2000, Cehennem Değirmeni, Cilt 1, Emre Yayınları, s. 303.
Otay, O., 2002, İngilizlerin Goliath Zırhlısı Nasıl Batırıldı, Popüler Tarih Dergisi, Mayıs Sayısı, 42-45.
Ovacık, H., 1982, Bir Kahraman, Türk Edebiyatı Dergisi, Mart sayısı, 101. Sayı.
Uman, Ö, O., 2003, Çanakkale Savaşı'nın Önemi ve Sonuçları. Türk Dünyası Araştırmalar Vakfı Dergisi, Sayı143. Nisan, s. 53-62.
Önder, C., 1981, Atatürk'ün Silah Arkadaşları- yaşayan Çanakkale Muharipleri, Yazır Matbaacılık.
Öztuna, Y., 1990, Rumelini Kaybımız, Ötüken Yayınları, s. 198.
Popüler Tarih, Kasım 2000 Sayısı, s. 14-17, 46-51.

Refik, İ., 1998 Çanakkale'nin Ruh Portresi, İstanbul Ofset, s. 183.
Refik, İ., 1999, Destansı Hüzün, İstanbul Ofset, s. 157.
Rıfat, M., 1993, Türkiye İnkilabı'nın İç Yüzü, Pınar Yayınları, s. 355.
Sepetçioğlu, M. N., 1989, Ve Çanakkale, Akran Yayıncılık, Cilt I, II, III.
Sertoğlu, M., 1989, II. Abdülhamit ve Sultan Reşad'a Dair, Türk Dünyası Tarih Dergisi, 35-42.
İncesu, S., 1964, Birinci Dünya Savaşında Çanakkale, Çanakkale Esen Matbaası, s. 52.
Steel, N., Hart, P., 1996, Gelibolu, Yenilginin Destanı, Sabah Kitapları, Çev: Mehmet Harmancı.
Stuermer, H., 2002, Konstantinapol'da Savaşın İki Yılı (1915-1916), Büke Yayınları, s. 206.
Sunata, H., 2003, Gelibolu'dan Kafkasya'ya, İş Bankası Kültür Yayınları.
Taşer, F, M. Ü., 2000, Cepheden Cepheye - Esaretten Esarete, T.C. Kültür Bakanlığı, Sanat ve Edebiyat Dizisi, s. 259-279.
Tonguç, F., 1999, Birinci Dünya Savaşında Bir Yedeksubayın Anıları, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
Toprak, Z., 2003, Savaşların En Yoğunu Çanakkale Harbi-1915, Toplumsal Tarih Mart Sayısı.
Tunçoku, M., 2000, Anzakların Kaleminden Mehmetçik, Çanakkale 1915, Atatürk Araştırma Merkezi, s. 382.
Tunçoku, M., 2002, Çanakkale 1915, Buzdağı'nın Altı, TT Kurumu, s. 180.
Tunçoku, M., 2003, Çanakkale 1915'i Anlamak ve Anlatabilmek, Toplumsal Tarih Mart Sayısı.
Uğurluel, T., 2003, Çanakkale Savaşları ve Gezi Rehberi, Kaynak Yayınları s. 395.
Uğurluel, T., Gelibolu Yarımadası Çanakkale Gezi Rehberi, Kaynak Yayınları s. 96.
Uzuner, B., 2001, Uzun Beyaz Bulut, Gelibolu, Remzi Kitabevi, s. 318.

Vakkasoğlu, V., 2000, Bedeli Çanakkale'de Ödenecektir, Eğitim Bilim Dergisi Mart Sayısı, 52-54.
Vakkasoğlu, V., 2001, Bir Destandır Çanakkale, Nesil Yayıncılık, s. 381.
Von Sanders, L, 1999, Türkiye'de Beş Yıl, 3 Cilt, Cumhuriyet Gazetesi Armağanı.
Yeni Şehitliklerimiz, 1992, Kültür Bakanlığı, s. 20.
Yerasimos, S., İstanbul 1914-1923, Akdeniz Dünyası Şehirleri-1, İletişim Yayınları, s. 215.
Yıldız, C., 2003, Seddülbahir Kahramanları, Çağlayan A.Ş., s. 172.
Yoldaş, C. Z., 1995, Kendi Kaleminden Teğmen Cemil Zeki, Anılar, Mektuplar, Arba Yayınları.

İngilizler'in Seddülbahir'deki Ertuğrul Koyu'na çıkışı

İngiliz askerlerinin siperden hücuma kalkışı

Seddülbahir'de görev yapan 60. İngiliz topçu bataryası

Fransızların Gelibolu yarımadasında ilerleyişi

Anzak askerleri hücumda

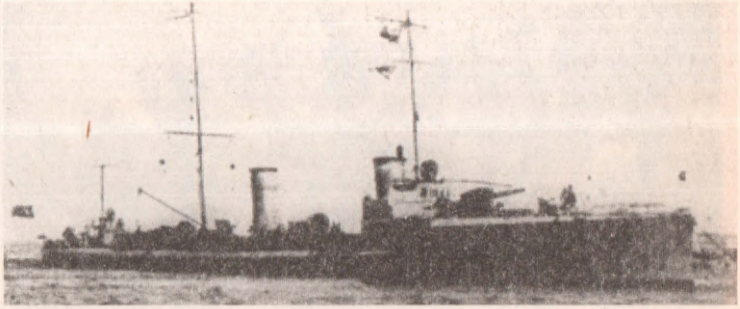
Ertuğrul Koyu'ndaki Yayha Çavuş Siperleri

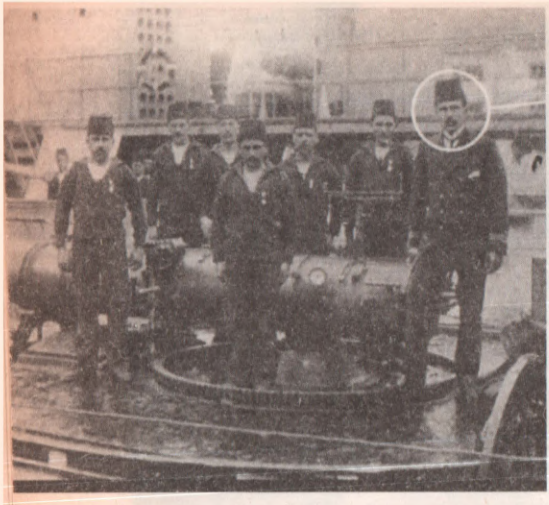
Türklerin taarruzu

2 Mayıs 1915, Yarbay Mustafa Kemal Arıburnu siperlerinde
1) Konyalı Veli Çavuş 2) Safranbolu'lu Kara Ali

Golliath'ı vuran Muavenet-i Milliye Gemisi

Muavenet'in torpido sorumlusu
Ali Haydar Bey ve yardımcıları

Fransızların Turquoise
denizaltısının periskobunu
vuran Müstecip Onbaşı

Esir İngiliz Subayları, Türk askerleri nezaretinde nakledliyor

İsmail Bilgin, İtilaf Devletleri'nin deniz harekâtı yoluyla Çanakkale'yi geçmeye teşebbüsünü ve yaşadıkları büyük bozgunu kaleme aldığı "şu boğaz harbi"nin romanı **Çanakkale'ye Gidenler**'in ardından, elinizdeki kitabı **Gelibolu**'yla okuyucularını bir kere daha Çanakkale'ye, bu defa da kara çarpışmalarının cereyan ettiği "yenilmezlerin yenildiği yer" Gelibolu yarımadasına götürüyor.

Okuyucuyu siperden sipere sürükleyerek Çanakkale kahramanlarının hangi imkânsızlıklarda hangi inanılmazlıkları gerçekleştirdiğini anlatan **Gelibolu**, 253 bin şehidimizin aziz hatırasını gözlerde bir kere daha canlandırmakta ve dünya tarihinin en önemli savaşlarından birini, cephe gerisine de uzanarak aktarmaktadır.

...

– Kollarında sarı kurdele olanlar İstanbul Lisesi öğrencileri olup elli kişiymiş. Beyaz kurdeleliler de tıbbiyeliler... Hepsi de gönüllüymüş. Sıralarını, defterlerini, kitaplarını ve hocalarını bırakıp cepheye koşmuşlar. Bazı sınıflarda hocalar ders yapacak öğrenci bile bulamıyorlarmış...

babıalı kültür yayıncılığı

ISBN 975-8486-64-0

9 789758 486649

